



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Tina Miholjančan

**ENGLISKI I HRVATSKI MODALNI
GLAGOLI U ZNANSTVENIM RADOVIMA IZ
PODRUČJA LINGVISTIKE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2025.



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Tina Miholjančan

**ENGLISKI I HRVATSKI MODALNI
GLAGOLI U ZNANSTVENIM RADOVIMA IZ
PODRUČJA LINGVISTIKE**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
Prof. dr. sc. Irena Zovko Dinković

Zagreb, 2025



University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Tina Miholjančan

ENGLISH AND CROATIAN MODAL VERBS IN RESEARCH ARTICLES IN LINGUISTICS

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Prof. Irena Zovko Dinković

Zagreb, 2025

“Doing research on modality
is very similar to trying to move in an overcrowded room
without treading on anyone else’s feet.”
(Perkins, 1983: 4)

VERZIJA PRIJE OBRANE

Sadržaj

Podatci o mentoru

Sadržaj

Summary

UVOD	1
1. OPĆENITO O MODALNOSTI	3
1.1. Modalnost i modalna logika	3
1.2. Modalnost u lingvistici	6
1.2.1. Definicija modalnosti	9
1.2.2. Klasifikacija tipova modalnosti	16
1.2.3. Modalnost i glagolski način	19
1.2.4. Modalnost i dokaznost	22
1.2.5. Modalnost i negacija	24
1.2.6. Modalnost i govorni činovi	29
2. PROUČAVANJE MODALNOSTI I MODALNIH GLAGOLA U ENGLESKOME I HRVATSKOME JEZIKU	32
2.1. Modalnost i modalni glagoli u anglofonoj literaturi	32
2.1.1. Opis modalnih glagola u normativnim gramatikama engleskoga jezika	37
2.1.2. Značenja engleskih modalnih glagola	39
2.2. Modalnost u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi	44
2.2.1. Proučavanje modalnih glagola u hrvatskome	46
3. PALMEROVA TEORIJA MODALNOSTI	49
3.1. Epistemička modalnost	52
3.1.1. Epistemička mogućnost	54
3.1.2. Epistemička nužnost	55
3.1.3. Epistemičko WILL	58
3.1.4. Epistemički modalni glagoli za izražavanje opreza i suzdržanosti	59
3.2. Deontička modalnost	59
3.2.1. Deontička mogućnost	61
3.2.2. Deontička nužnost	62
3.2.3. Deontičko <i>SHALL</i>	64
3.3. Dinamička modalnost	65
3.3.1. Dinamička mogućnost	66
3.3.2. Dinamička nužnost	69
3.3.3. <i>Dinamičko WILL</i>	69

3.4. Primjena Palmerove teorije modalnosti na hrvatske modalne glagole.....	70
3.4.1. Epistemička uporaba hrvatskih modalnih glagola	70
3.4.2. Deontička uporaba hrvatskih modalnih glagola	73
3.4.3. Dinamička uporaba hrvatskih modalnih glagola	73
3.5. Zaključak	75
4. MODALNOST U SISTEMSKOJ FUNKCIONALNOJ LINGVISTICI (GRAMATICI) ..	78
4.1. (Meta)funkcije	81
4.2. Modalnost: tipovi, orijentacija i vrijednost.....	83
4.3. Zaključak	85
5. MODALNI GLAGOLI I ZNANSTVENI DISKURS.....	87
5.1. Modalni glagoli i teorija uljudnosti	90
5.2. Modalni glagoli i izrazi ogradiivanja (eng. <i>hedges</i>) i isticanja (eng. <i>boosters</i>).....	93
6. ISTRAŽIVANJE: CILJEVI, KORPUS I METODOLOGIJA	99
6.1. Ciljevi, predmet i hipoteze istraživanja	99
6.2. Opis korpusa	101
6.3. Metodologija analize engleskih i hrvatskih modalnih glagola u tekstovima znanstvenih radova	102
7. ANALIZA ENGLSKIH MODALNIH GLAGOLA.....	106
7.1. CAN	108
7.1.1. Dinamička uporaba.....	109
7.1.2. Epistemička uporaba	114
7.1.3. Deontička uporaba.....	115
7.1.4. Zaključak	116
7.2. COULD	117
7.2.1. Dinamička uporaba.....	117
7.2.2. Epistemička uporaba	120
7.2.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	121
7.2.4. Zaključak	122
7.3. MAY	123
7.3.1. Epistemička uporaba	123
7.3.2. Dinamička uporaba.....	126
7.3.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	127
7.3.4. Deontička uporaba.....	127
7.3.5. Zaključak	128
7.4. MIGHT	128
7.4.1. Epistemička uporaba	129

7.4.2. Dinamička uporaba.....	131
7.4.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	132
7.4.4. Zaključak	133
7.5. MUST.....	134
7.5.1. Dinamička uporaba.....	135
7.5.2. Epistemička uporaba	136
7.5.3. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja.....	136
7.5.4. Deontička uporaba.....	137
7.5.5. Zaključak	138
7.6. SHALL.....	138
7.6.1. Dinamička uporaba.....	139
7.6.2. Epistemička uporaba	140
7.6.3. Zaključak	140
7.7. SHOULD	141
7.7.1. Dinamička uporaba.....	141
7.7.2. Deontička uporaba.....	142
7.7.3. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja.....	143
7.7.4. Epistemička uporaba	144
7.7.5. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	144
7.7.6. Zaključak	145
7.8. WILL	146
7.8.1. Dinamička uporaba.....	147
7.8.2. Epistemička uporaba	148
7.8.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	148
7.8.4. Zaključak	149
7.9. WOULD	149
7.9.1. Epistemička uporaba	150
7.9.2. Dinamička uporaba.....	152
7.9.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.....	153
7.9.4. Zaključak	153
8. ANALIZA HRVATSKIH MODALNIH GLAGOLA	154
8.1. MOĆI.....	156
8.1.1. Dinamička uporaba.....	157
8.1.2. Epistemička uporaba	159
8.1.3. Usporedna analiza i zaključak	160
8.2. MORATI.....	161

8.2.1. Dinamička uporaba.....	161
8.2.2. Deontička uporaba.....	162
8.2.3. Slučajevi preklapanja značenja deontičke i dinamičke modalnosti	163
8.2.4. Epistemička uporaba	163
8.2.5. Usporedna analiza i zaključak	163
8.3. SMJETI.....	164
8.4. TREBATI.....	165
8.4.1. Dinamička uporaba.....	166
8.4.2. Deontička uporaba.....	167
8.4.3. Epistemička uporaba	168
8.4.4. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog preklapanja.....	168
8.4.5. Usporedna analiza i zaključak	169
8.5. HTJETI.....	169
8.5.1. Dinamička uporaba.....	170
8.5.2. Epistemička uporaba	171
8.5.3. Usporedna analiza i zaključak	171
9. PILOT ISTRAŽIVANJE	172
10. ZAKLJUČAK	175
Popis literature	179
Popis znanstvenih radova u časopisima iz engleskog potkorpusa.....	195
Popis znanstvenih radova u časopisima iz hrvatskog potkorpusa	199
Popis radova koji čine korpus pilot istraživanja	204
Popis tablica	205
Popis grafikona.....	206
ŽIVOTOPIS.....	208

Podatci o mentorici:

Dr. sc. Irena Zovko Dinković redovita je profesorica na Katedri za engleski jezik Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Diplomirala je engleski i francuski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a tijekom studija bila je stipendistica Vlade Republike Francuske te dobitnica stipendije Grada Zagreba za izvrsnost u studiju. Doktorirala je 2007. godine obranivši disertaciju pod naslovom 'Negacija u engleskom i hrvatskom jeziku' (mentori: prof. dr. Vladimir Ivir i prof. dr. Milan Mihaljević). Na preddiplomskom studiju Odsjeka za anglistiku predaje kolegije iz sintakse engleskoga jezika dok na lingvističkom smjeru diplomskog studija anglistike drži kolegije iz psiholingvistike te sintaktičkih teorija. Glavni znanstveni interes dr. sc. Irene Zovko Dinković obuhvaća pitanja usporedne analize sintakse engleskoga i drugih jezika, osobito s obzirom na negaciju, kao i semantičke i pragmatičke vidove jezika te međudnos jezika, uma i kulture. Suradivala je na nekoliko znanstvenih projekata te s izlaganjima sudjelovala na dvadesetak međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova. Autorica je dviju knjiga, 'Negacija u jeziku' (Hrvatska sveučilišna naklada, 2013.) i 'O dvostrukoj negaciji i niječnome slaganju' (Hrvatska sveučilišna naklada, 2021.) te je suurednica knjige 'English Studies from Archives to Prospects: Linguistics and Applied Linguistics' (Cambridge Scholars Publishing, 2016.). Objavila je i niz znanstvenih radova u knjigama i časopisima domaćih i stranih izdavača

Sažetak

Modalnost je semantička, sintaktička i pragmatička kategorija kojom se označuje odnos nekog iskaza prema stvarnosti te odnos govornika prema iskazu. Zbog svoje je složene prirode predmetom proučavanja različitih teorijskih pristupa mahom usmjerenih na engleski jezik, dok je u hrvatskome slabo i ne baš sustavno obrađena. Stoga će se u disertaciji kroz usporedbu s engleskim kritički ispitati postojeće teorije i njihova prikladnost za opis hrvatskoga jezika, čime će se pridonijeti boljem razumijevanju ove pojave u hrvatskome. Provest će se kvantitativna, kvalitativna i usporedna analiza engleskih i hrvatskih modalnih glagola kojima se želi utvrditi značenje, uporaba i funkcije modalnih glagola kao prototipnog sredstva izražavanja modalnosti i to na korpusu engleskih i hrvatskih izvornih znanstvenih radova iz područja lingvistike. Temeljni je cilj rada utvrditi tipove modalnosti koje ti glagoli izražavaju te vrste modalnih značenja koja prevladavaju, a time i razlike, sličnosti i unutarjezične posebnosti u promatranim jezicima i odabranoj vrsti znanstvenih tekstova. Isto tako je cilj na primjeru odabranih tekstova ispitati u kojoj mjeri modalni glagoli doprinose subjektivnoj i objektivnoj interpretaciji tvrdnji i rezultata istraživanja u znanstvenim radovima s osobitim naglaskom na interpersonalnu funkciju u znanstvenom diskursu koja omogućuje uspostavljanje odnosa između pisca znanstvenoga rada i čitatelja. Rezultati kvantitativne, kvalitativne i usporedne analize pokazali su da su postojeće teorije i klasifikacije primjenjive na hrvatske modalne glagole te da postoji više sličnosti nego razlika s obzirom na modalna značenja i funkcije, dok su razlike mahom bile vezane uz učestalost modalnih glagola u korpusu. Očekuje se da će rezultati istraživanja pridonijeti boljem razumijevanju i interpretaciji uporabe engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. Osim što može poslužiti kao polazište za daljnja istraživanja, može imati i pedagošku primjenu u svrhu ciljanog educiranja znanstvenika o ulozi i pravilnoj uporabi modalnih glagola pri pisanju znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome.

Ključne riječi: modalnost, modalni glagoli, izvorni znanstveni rad, lingvistika

Summary

Modality is a semantic, syntactic, and pragmatic category that expresses the relationship between a proposition and reality, as well as the speaker's stance toward a proposition. Due to its inherent complexity, modality has been explored from various theoretical perspectives, with most research focusing on the English language. In contrast, Croatian remains underrepresented in modality studies, and existing analyses tend to lack systematic treatment. This dissertation aims to critically evaluate existing theories of modality by examining their applicability to Croatian, through a comparative analysis with English. The research focuses specifically on the meanings, usage patterns, and functions of modal verbs as prototypical markers of modality. A quantitative, qualitative, and comparative corpus analysis was conducted using authentic English and Croatian linguistic research articles. The main aim was to identify the types of modality expressed by modal verbs, determine the predominant modal meanings, and explore cross-linguistic similarities and differences, as well as language-specific features within this academic genre. Additionally, the study examined the extent to which modal verbs contribute to subjective and objective interpretations of claims and research findings, with particular attention to their interpersonal function in scientific discourse, i.e. their role in shaping the relationship between the writer and the reader. The findings show that existing theories and classifications of modality are largely applicable to Croatian modal verbs, and that modal meanings and functions display more similarities than differences across the two languages. The main variation lies in the frequency of modal verb usage within the corpora. These insights may contribute to a deeper understanding of how modality operates in English and Croatian academic writing and may serve as a foundation for further research. The study also has potential pedagogical value, particularly in raising researchers' awareness of the role and appropriate use of modal verbs when writing research articles in English and Croatian.

Keywords: modality, modal verbs, research article, linguistics

UVOD

U ovome radu analiziramo i uspoređujemo značenja, uporabu i funkcije engleskih i hrvatskih modalnih glagola kao sredstava izražavanja modalnosti u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. Pritom se u tim radovima naglašava i njihov doprinos subjektivnom i objektivnom interpretiranju tvrdnji i rezultata istraživanja. No da bismo mogli analizirati modalne glagole potrebno ih je najprije smjestiti u širi kontekst, odnosno objasniti sam pojam modalnosti te se osvrnuti na postojeća istraživanja o modalnosti.

U prvom poglavlju objasniti će se veza između modalnosti i modalne logike u okviru koje se isprva modalnost i proučavala, a tek kasnije je preuzeta u lingvistiku. Navest će se i pristupi definiranju modalnosti, kao i primjeri postojećih definicija modalnosti u literaturi koji odgovaraju pojedinom pristupu. Slijedi rasprava o tome zašto je definicija modalnosti još uvijek nerazriješeno pitanje u lingvistici. Prikazat će se i odnos između modalnosti i drugih kategorija, ponajprije glagolskog načina, ali i ostalih jezičnih pojava kao što su primjerice dokaznost i negacija, te navesti tipovi modalnosti, odnosno dati uvid u značenjsku domenu modalnosti.

Drugo poglavlje daje kratak pregled najvažnijih istraživanja modalnosti u engleskome i hrvatskome jeziku, odnosno predstavlja kratak osvrt na postojeću i nama dostupnu anglofonu i hrvatsku jezikoslovnu literaturu o modalnosti. Istaknut će se oni autori koji su dali značajan doprinos proučavanju modalnosti, a naglasak će biti na istraživanjima koja su se bavila modalnim glagolima kao najzastupljenijem sredstvu izražavanja modalnosti u oba jezika.

U trećem poglavlju opisuje se Palmerova teorija modalnosti i naglašava njezin značaj u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi. Budući da se Palmerova (1990) podjela tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost primjenjuje u ovome radu, ukratko ćemo opisati sva tri tipa modalnosti te objasniti zašto je odabrana trinarna podjela relevantna za naše istraživanje. U okviru opisa epistemičke, deontičke i dinamičke modalnosti istaknut će se središnji engleski modalni glagoli koji se koriste za izražavanje prototipnih modalnih značenja mogućnosti i nužnosti, kao i za izražavanje ostalih, često i rubnih, modalnih značenja. Od tog opisa polazimo u usporednoj analizi engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike.

U četvrtom poglavlju navode se najvažnije značajke sistemske funkcionalne lingvistike čiji je utemeljitelj Halliday te se osobit naglasak stavlja na pojam vrijednosti modalnosti te (meta)funkcije – ideacijsku, interpersonalnu i tekstnu funkciju modalnih glagola – i to u odnosu na dihotomiju *subjektivno/objektivno*.

Budući da se modalni glagoli proučavaju u specifičnom žanru znanstvenoga diskursa – izvornim znanstvenim radovima iz područja lingvistike – u petom poglavlju ukratko se definira sam pojam znanstvenoga diskursa, ističu se njegove glavne značajke, a poseban naglasak stavlja se na ulogu modalnih glagola u znanstvenom diskursu.

U šestom se poglavlju definira už i širi predmet istraživanja te daje pregled ciljeva istraživanja i hipoteza od kojih se polazi u istraživanju. Slijedi opis korpusa koji se sastoji od dva potkorpusa s približno istim brojem pojava – prvi čine 40 znanstvenih radova iz područja lingvistike na engleskome, a drugi 60 znanstvenih radova iz područja lingvistike na hrvatskome – te se objašnjava metodologija istraživanja. U istraživanju se primjenjuje kvantitativna i kvalitativna analiza engleskih i hrvatskih modalnih glagola, a potom i usporedna analiza kako bi se istaknule sličnosti i različitosti kao i eventualne unutarjezične posebnosti.

Sedmo i osmo poglavlje koncipirani su na jednak način; pojedinačno se analiziraju engleski i hrvatski modalni glagoli s obzirom na tip modalnosti prema Palmerovoj (1990) klasifikaciji tipova modalnosti, a potom i s obzirom na (meta)funkcije – ideacijsku, interpersonalnu i tekstnu - i vrijednost modalnosti prema Hallidayu (1970a; 1994) te s obzirom na Hylandovo (1998a; 2005a) tumačenje uloge modalnih glagola u znanstvenom diskursu. Na temelju navedenog teorijskog okvira želi se utvrditi koju ulogu modalni glagoli imaju u pisanju znanstvenih radova iz područja lingvistike, s osobitim naglaskom na dihotomiju *subjektivno/objektivno*. U osmom se poglavlju, uz svaki hrvatski modalni glagol navode i rezultati usporedne analize engleskih i hrvatskih modalnih glagola.

U devetom se poglavlju opisuju rezultati manjeg pilot istraživanja koje smo proveli uz glavno, usporedno istraživanje. Analizira se korpus od šest radova od kojih su tri na hrvatskome, a tri na engleskome. Autori su izvorni govornici hrvatskoga te je svaki od njih troje objavio jedan rad na hrvatskome i jedan rad na engleskome. Radovi su objavljeni u časopisima koji čine dva potkorpusa koja se analiziraju u glavnom, usporednom istraživanju. Cilj pilot istraživanja jest utvrditi na koji način i koje modalne glagole izvorni govornici hrvatskoga jezika rabe kada pišu znanstvene radove na engleskome te usporediti dobivene rezultate s rezultatima glavnog istraživanja.

1. OPĆENITO O MODALNOSTI

Modalnost zasigurno predstavlja jednu od najintrigantnijih jezičnih pojava koje su predmetom istraživanja u lingvistici. Koliko je zanimanje za ovu pojavu veliko potvrđuje i to da se modalnost proučavala i još uvijek proučava vrlo opsežno u različitim jezicima i iz različitih perspektiva, ali kako se čini, niti jedan teorijski okvir nije dostatan da bi se razriješila sva terminološka pitanja, a koja su itekako slojevita, niti da bi se objasnila sva složenost ove lingvističke domene. Razlog je tomu što je za proučavanje i razumijevanje modalnosti potrebna sinteza, što podrazumijeva povezivanje različitih pojedinačnih spoznaja iz različitih perspektiva, unutar ali i među disciplinama, a sve to s ciljem dolaska do jedinstvene spoznaje, odnosno cjeline. Kao potvrdu za to može nam poslužiti sljedeća Perkinsova (1980: 271) tvrdnja:

„It is only when the different perspectives of philosophy and philosophical logic, semantics and syntax, pragmatics and social interaction, child language acquisition and developmental psychology are all brought into focus at the same time that one **begins to feel**¹ that one has grasped something like an understanding of what modality must actually be.“ (Perkins, 1980: 271)

Iako bi, na osnovu brojnih istraživanja koja su provedena do trenutka pisanja ovoga rada, bilo opravdano očekivati da se dio „*begins to feel*“ može 40-ak godina kasnije izostaviti iz kakvog sličnog navoda u jezikoslovnoj literaturi o modalnosti, nama poznata i dostupna recentnija literatura pokazuje suprotno, a to je da još uvijek ne možemo tvrditi da u potpunosti razumijemo kategoriju modalnosti. Stoga i ovaj rad možemo promatrati kao doprinos razrješavanju nekih aspekata modalnosti, s osobitim naglaskom na usustavljivanje opisa modalnosti i modalnih glagola u hrvatskome jeziku.

1.1. Modalnost i modalna logika

Prije nego što je preuzeta u lingvistiku, modalnost se kao koncept proučavala u okviru logike i filozofije, a posebice u grani filozofije jezika koju nazivamo modalna logika. Početci modalne logike sežu daleko u prošlost, sve do antičkog doba kada Aristotel koji se, iako ne koristi izrijekom pojam modalnost, u 12. i 13. poglavlju svoga djela *De Interpretatione*, bavi

¹ Istaknula T.M.

logičkom vezom između onoga što je moguće i nužno. Pojmovi *mogućnost* i *nužnost* koji se u suvremenoj literaturi o modalnosti smatraju prototipnim modalnim značenjima potječu, dakle, upravo iz modalne logike. Modalna logika predstavlja proširenje klasične logike na način da je usmjerena na rasuđivanje koje uključuje koncepte mogućnosti i nužnosti. Iako korijene ima u filozofiji, modalna se logika danas primjenjuje i u ostalim znanstvenim disciplinama, prije svega u području računske znanosti, ali i u matematici i, ono što je za ovaj rad važno, u lingvistici.

U lingvistici se teorijski aparat modalne logike posebice počinje primjenjivati u prvoj polovici 20. stoljeća² da bi ta primjena svoj procvat doživjela u drugoj polovici 20. stoljeća, a utjecaj modalne logike vidljiv je i u suvremenoj jezikoslovnoj literaturi. Stoga je ovdje nužno istaknuti predstavnike moderne i suvremene modalne logike na čije su se radove naslanjali neki od najznačajnijih autora u lingvistici u području modalnosti (usp. Lyons, 1977; Palmer 1979, 1986, 1990, 2001; Kiefer, 1987; Kaufmann, Condoravdi i Harizanov, 2006; Nuyts, 2006; Portner, 2009; Van der Auwera i Aguilar, 2016).

Prvi takav značajan predstavnik je Georg Henrik von Wright³, čije djelo *An Essay in Modal Logic* iz 1951. godine Palmer (1979: 2) smatra pionirskim djelom u području moderne modalne logike. Iz fusnote⁴ tog djela (von Wright, 1951: 28) Palmer preuzima i pojam *dinamička modalnost* (vidi 3.3.) koji je značajan za klasifikaciju tipova modalnosti koja se primjenjuje u ovome radu. Von Wright (1951: 1-2) razlikuje četiri vrste modalnosti, odnosno kako ih on naziva, modaliteta⁵ (engl. *modes*): aletički, epistemički, deontički i egzistencijalni, uz napomenu da se potonji, bez obzira na sličnosti s ostala tri modaliteta, često ne smatra dijelom modalne logike već pripada domeni teorije kvantifikacije⁶. Logičari su se najviše bavili aletičkom modalnošću⁷ koja se odnosi na pojam istine i koja dolazi od grčke riječi *alēthē*, pa tako Nicholas Rescher (1968: 24)⁸, još jedan istaknuti predstavnik moderne modalne logike, ističe tri vrste modalnosti koje su povezane s pojmom istine: jedna obuhvaća ono što je nužno istinito

² Početak razvoja moderne logike vezemo uz godinu 1912. kada je C. I. Lewis objavio svoj rad *Implication and the Algebra of Logic*. Godina 1912. smatra se, dakle, početkom moderne logike.

³ Georg Henrik von Wright (1916.-2003.) – finski filozof, značajan je njegov doprinos području analitičke filozofije, posebice u kontekstu teorije vjerojatnosti i logičke analize modalnih pojmova.

⁴ Von Wright (1951: 28) pak u istoj fusnoti zahvaljuje britanskom filozofu Peteru Geachu na pojmu *dynamic*.

⁵ Prijevod engleskog pojma *modes* prema Bašić (2017).

⁶ Temelje teoriji kvantifikacije u okviru logike postavili su Gottlob Frege, njemački logičar, matematičar i filozof te Charles Sanders Peirce, američki matematičar, logičar i filozof. Naziva se još i Fregeovom logikom predikata.

⁷ Aletička se modalnost, a pod čime podrazumijevamo koncepte moguće i nužne istine, smatra modalnom logikom u užem smislu.

⁸ Nicholas Rescher (1928 -) – njemačko-američki filozof, tvorca metodologijskog pragmatizma.

ili neistinito, druga ono što je stvarno istinito ili neistinito i treća ono što je moguće istinito ili neistinito. Drugim riječima, naglasak je na onome što je nužno, stvarno ili moguće.

Iako uz modalnu logiku prvenstveno vežemo pojam aletičke modalnosti koja se uvelike razlikuje od ostalih vrsta modalnosti, Lyons (1977: 791-793) ukazuje na određenu povezanost aletičke i epistemičke modalnosti tako što razliku između ta dva tipa modalnosti uspoređuje s razlikom između objektivne i subjektivne epistemičke modalnosti (o epistemičkoj modalnosti bit će govora u 3.1.), dok Nuyts (2006) navodi da se razlika između ta dva tipa modalnosti može do određene mjere usporediti i s razlikom između epistemičke i dinamičke modalnosti. Iako bi se, prema Nuytsu (2006), razlika između aletičke i epistemičke modalnosti mogla objasniti na način da se prva odnosi na modalitete istine (eng. *modes of truth*), a druga na modalitete koji se odnose na znanje i uvjerenost (eng. *modes of knowing*), Palmer (1986: 11) tvrdi da u engleskome, a vjerojatno niti u ostalim jezicima, ne postoji formalna razlika između aletičke i epistemičke modalnosti u gramatičkom smislu. Drugim riječima, gramatički gledano ono što je logički istinito jednako je onome što govornik vjeruje da je istinito, a to pak pripada domeni epistemičke modalnosti.

Uz von Wrighta i Reschera, nužno je istaknuti još neka imena koja su dala svoj doprinos modalnoj logici, primjerice Jaakko Hintikka⁹ koji se smatra jednim od pionira semantike mogućih svjetova¹⁰ (eng. *possible worlds semantics*) i utemeljitelja epistemičke logike te Saul Kripke¹¹ koji je razvio semantiku modalne logike¹². Od suvremenih teoretičara koji su se modalnošću bavili u okviru filozofije jezika valja istaknuti i imena Kit Fine¹³ i Kai von Fintel¹⁴.

Modalna logika ostavila je snažan trag i u području formalne semantike, odnosno u kontekstu formalnih semantičkih pristupa¹⁵, a u okviru kojih se također spominje relevantnost aletičke modalnosti (usp. Nuyts, 2006). Posebice je to izraženo u teoriji o modalnosti Angelike

⁹ Jaakko Hintikka (1929 – 2015) – finski filozof i logičar.

¹⁰ U Struni, terminološkoj bazi hrvatskog strukovnog nazivlja, semantika mogućih svjetova definira se kao “teorija značenja prema kojoj značenje rečenice ne ovisi samo o tome kakav je stvarni, postojeći svijet, nego i o tome kakav svijet može biti ili kakav bi mogao biti.”

¹¹ Saul A. Kripke (1940 – 2022) – američki filozof i logičar. Njegovo najvažnije djelo je “Imenovanje i nužnost” (*Naming and Necessity*) iz 1980. godine koje predstavlja važan doprinos analitičkoj filozofiji.

¹² Naziva se još i Kripkeova semantika.

¹³ Kit Fine (1946 -) – britanski filozof.

¹⁴ Kai von Fintel – američki filozof njemačkog podrijetla; profesor lingvistike na MIT-u u SAD-u; (nisu dostupni podatci o godini rođenja, op. T.M.; naime, niti jedan nama dostupan životopis kao niti von Fintelova osobna mrežna stranica ne navode podatke o godini rođenja već samo podatke o zaposlenju, odnosno o nastavnoj djelatnosti i znanstvenom radu).

¹⁵ Sažet pregled formalnih pristupa proučavanju modalnosti u Kaufmann, Condoravdi i Harizanov (2006). O proučavanju modalnosti iz perspektive generativne gramatike pobliže u Barbiers, Beukema i van der Wurff, (2002).

Kratzer¹⁶ (1981, 1991) koja se smatra standardnom teorijom kada je u pitanju formalna semantika (usp. Portner, 2009), te u recentnijim radovima, primjerice kod Portnera koji u svojoj knjizi *Modality* iz 2009. godine predstavlja semantičke teorije modalnosti. No osim samog opisa tih teorija, Portner naglašava i važnost poznavanja osnova modalne logike za bolje razumijevanje i proučavanje modalnosti u lingvistici. Drugim riječima, te se osnove koriste i prilagođavaju u svrhu lingvističke analize. Portner (2009) također ističe i važnost pojma mogućih svjetova¹⁷ (eng. *possible worlds*) u semantici i modalnoj logici jer upravo pojam mogućih svjetova ukazuje na to da se modalnost odnosi na moguće¹⁸. Razvoj semantike mogućih svjetova dao je, dakle, zamah razvoju modalne logike u moderno doba.

Utjecaj modalne logike na proučavanje modalnosti u suvremenoj lingvističkoj literaturi posebice je uočljiv u definicijama modalnosti koje rabe opoziciju mogućnosti i nužnosti (v. 1.2.1.), pa tako, primjerice, von Fintel (2006:1) navodi da je modalnost „*category of linguistic meaning having to do with the expression of possibility and necessity*“ te opisuje nekoliko vrsta modalnog značenja, među kojima su i neka (npr. aletičko, epistemičko i deontičko) koja su preuzeta od ranije spomenutog von Wrighta (1951). Nadalje, utjecaj modalne logike vidljiv je i u različitim klasifikacijama tipova modalnosti (v. 1.2.2.) pa tako i u Palmerovoj (1990) klasifikaciji (v. 3) koja se primjenjuje u našem istraživanju i u kojoj također važnu ulogu imaju središnji pojmovi modalne logike – *mogućnost i nužnost*.

1.2. Modalnost u lingvistici

Već smo u prethodnom potpoglavlju (v. 1.1.) istaknuli da su se modalnost i posljedično pojmovi *mogućnosti i nužnosti* isprva proučavali u okviru filozofije i logike, a potom su preuzeti u lingvistiku¹⁹. U lingvistici se modalnost obično definira kao jezična kategorija

¹⁶ Angelika Kratzer (1948 -), prof. emerita lingvistike na Sveučilištu Massachusetts Amherst. Bitno je istaknuti da se naslanja na rad filozofa i logičara Hintikke kada analizira modalnost u kontekstu modalnih značenja (eng. *modal flavors*). Najznačajniji su radovi, između ostalih, *The notional category of modality* (Kratzer, 1981) i *Modality* (Kratzer, 1991).

¹⁷ Sama ideja mogućih svjetova mogućih svjetova potječe od njemačkog filozofa Gottfrieda Willhelma Leibnitza (Portner, 2009).

¹⁸ Hoye (1997: 41) navodi da ono što filozofi i logičari žele reći kada misle na ideju mogućih svjetova nije „*such and such may be the case*“, već „*a possible world exists where such and such is the case*“.

¹⁹ Narrog (2009: 7) navodi ime uz koje se veže najranija uporaba modalnosti u lingvistici, a to je njemački jezikoslovac Johann Christian August Heyse (1764-1829) koji modalnost rabi kako bi razlikovao “vrste rečenica koje odgovaraju različitim komunikacijskim funkcijama i različitim psihološkim stanjima govornika.” Uz Heysea spominju se još dva autora koji na modalnost gledaju kao na „povezanost subjekta s predikatom“, a to su Karl Wilhelm Ludwig Heyse (1797–1855), njemački filolog i Henry Sweet (1845-1912), britanski jezikoslovac (ibid.).

kojom se označuje odnos nekog iskaza prema stvarnosti²⁰. Mi bismo tu definiciju nadogradili i dodali da je modalnost semantička, sintaktička i pragmatička kategorija kojom se ne označuje samo odnos nekog iskaza prema stvarnosti, već i odnos govornika prema iskazu. Pomoću te kategorije možemo izraziti različita modalna značenja kao što su primjerice nužnost, obveza, mogućnost, dopuštenje, zabrana i sl.; možemo, dakle, izraziti kakva bi ta stvarnost mogla, morala ili trebala biti.

Modalnost se može izražavati različitim morfološkim, sintaktičkim, i leksičkim sredstvima, primjerice modalnim glagolima (npr. *can, may, might, must*), modalnim pridjevima (npr. *possible, necessary, probable*), modalnim imenicama (npr. *possibility, necessity, permission*), modalnim priložima (npr. *perhaps, possibly, necessarily, probably, certainly*), glagolima s modalnim značenjima (npr. *think, seem, permit*)²¹, glagolskim afiksima (npr. u tamilskom jeziku) (usp. De Haan, 2013: 8), ali i intonacijom²². Budući da su prototipna sredstva izražavanja modalnosti u dva promatrana jezika modalni glagoli, u našem istraživanju polazimo upravo od modalnih glagola, i to modalnih glagola u engleskome jeziku te ih uspoređujemo s modalnim glagolima u hrvatskome jeziku. Razlog tomu je obimna literatura o engleskim modalnim glagolima naspram vrlo skromne literature o hrvatskim modalnim glagolima.

Modalnost se u lingvistici proučava(la) iz različitih perspektiva²³, primjerice iz tipološke perspektive (usp. De Haan, 2006), potom u okviru formalne semantike, kognitivne lingvistike, pragmatike, korpusne lingvistike, dijakronijske lingvistike, itd. (usp. Depraetere: 2016). No bez obzira na to koji teorijski okvir koristili, proučavanje modalnosti objedinjuje više područja jezičnog proučavanja pa se stoga smatra i semantičkom i sintaktičkom i pragmatičkom kategorijom, što dodatno naglašava iznimnu složenost ove kategorije.

Prijelomni trenutak u kojem je modalnost, na neki način, učvrstila svoj status u lingvistici i izborila se za jednak 'tretman' koji su u to doba imale kategorije glagolskog vremena i glagolskog vida, bio je znanstveni skup pod nazivom *Mood and Modality* koji je 1992. godine

²⁰ Opća definicija iz mrežnog izdanja Hrvatske enciklopedije (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/modalnost>)

²¹ Svi primjeri navedeni u zagradama u ovom odlomku primjeri su za engleski jezik i preuzeti su iz Cambridgeove gramatike engleskoga jezika (Huddleston i Pullum, 2002: 172).

²² Primjerice silazno-uzlazna intonacija u engleskome obično je povezana s epistemičkom modalnošću (usp. Coates, 1987). Takvom se intonacijom može izraziti nedostatak uvjerenosti u ono što se želi izreći, odnosno niži stupanj pouzdanosti nekog znanja.

²³ Poblje u Hoye (2005a) i Depraetere (2016). Depraetere (2016: 370) navodi i predstavnike pojedinih teorijskih pravaca, primjerice: Angelika Kratzer (formalna semantika), Ronald Langacker (kognitivna lingvistika), Jennifer Coates i Peter Collins (korpusna lingvistika), itd.

održan na Sveučilištu u New Mexico. Taj je skup osobito naglasio važnost funkcionalnih pristupa u proučavanju modalnosti, ali i važnost modalnosti kao međujezične kategorije što je dovelo do porasta tipoloških istraživanja (npr. Bybee i sur. 1994; De Haan, 2013 [1997]; Van der Auwera i Plungian 1998; Palmer 2001) koja su primarno usmjerena na značenjsku domenu, odnosno jezičnu uporabu (usp. De Haan 2006). Rezultat toga je da danas postoji obimna literatura o modalnosti, koja je mahom anglofona, a postoji i veći broj skupova pa posljedično i zbornika, knjiga i priručnika na temu modalnosti, vrlo često u kombinaciji s ostalim gramatičkim kategorijama, prvenstveno glagolskim načinom, ali i glagolskim vremenom i glagolskim vidom²⁴. Modalnosti se također pridaje sve veća pozornost i u području primijenjene lingvistike, posebice u domeni učenja stranih jezika, pa se tako organiziraju i skupovi koji se bave ne samo proučavanjem već i poučavanjem modalnosti²⁵.

Iako su i prije navedenog 'prijelomnog' skupa 1992. godine postojali autori koji su svojim radovima udarili temelje suvremenom istraživanju modalnosti (npr. von Wright, 1951; Lyons 1977), među kojima svakako treba istaknuti, možemo reći, „klasik“ kada je u pitanju literatura o modalnosti, a to je Palmerova knjiga iz 1986. godine, odnosno prvo izdanje²⁶ njegove knjige pod nazivom *Mood and Modality*, tek nakon tog skupa uočava se znatan porast zanimanja za modalnost. To zanimanje rezultiralo je jačanjem znanstvene produkcije, počevši od samog zbornika skupa koji je uključivao 18 radova (Bybee i Fleischman, 1995) do organizacije novih skupova²⁷. Može se reći da je modalnost tek tada dobila pozornost kakvu zaslužuje, a kakvu su prije toga dobili i glagosko vrijeme i glagolski vid (usp. Hoyer, 2005a). Ta pozornost traje i danas, jer modalnost i dalje predstavlja jedno od najizazovnijih područja proučavanja u lingvistici, što potvrđuje i velika količina radova koja se objavljuje, pretežito na engleskome jeziku.

²⁴ npr. Oxfordov priručnik o modalnosti i glagolskom načinu (Nuyts i van der Auwera, 2016) i međunarodni skup *CHRONOS International Conference on Actionality, Tense, Aspect, Modality/Evidentiality* (posljednji, 15. po redu, skup održan je u Francuskoj, u Toulouseu, od 29. do 31. svibnja 2024. godine).

²⁵ npr. skup *Tense, Aspect and Modality in L2* koji na godišnjoj razini organizira Sveučilište u Edinburghu.

²⁶ Drugo izdanje knjige objavljeno je 2001. godine.

²⁷ npr. skup *Modality in Generative Grammar* koji je 1998. godine održan na Sveučilištu St. Andrews u Škotskoj te skup *Modality in Contemporary English* koji je 2001. održan na Sveučilištu u Veroni, u Italiji (Hoyer, 2005a).

1.2.1. Definicija modalnosti

Prilikom proučavanja i opisivanja neke jezične pojavnosti prvi korak podrazumijeva definiranje te pojavnosti, a upravo taj se korak čini najizazovnijim u slučaju modalnosti. Naime, čitajući dosadašnju relevantnu literaturu o modalnosti dolazimo do zaključka da ne postoji konsenzus oko precizne i koncizne, odnosno jedinstvene i općeprihvaćene definicije modalnosti. Ovdje ćemo kronološki navesti samo neke navode u literaturi koji su u skladu s takvim zaključkom. Tako primjerice Palmer (1986), jedan od najznačajnijih teoretičara u području modalnosti, navodi kako su zbog neodređenog karaktera modalnosti moguće različite definicije:

„The notion of modality, however, is much more **vague**²⁸ and **leaves open** a number of possible **definitions**.“ (ibid., 1986: 2)

Palmerovu tvrdnju potvrđuju i van der Auwera i Plungian (1998):

„Modality and its types can be **defined** and named **in various ways**. There is no one correct way. The only requirement is that one makes clear how one uses one's terms.“ (ibid., 1998: 80)

Narrog (2005) također ističe da ne postoji samo jedna definicija modalnosti:

„There is hardly any grammatical category which has been given more **diverging definitions**, and under the label of which a wider range of phenomena has been studied.“ (ibid.: 165)

Nuyts (2005) ide korak dalje pa pri opisu modalnosti upotrebljava pridjeve poput „problematična“ i „kontroverzna“ te naglašava da se još uvijek ne nazire rješenje u smislu određivanja precizne definicije:

„Modality is one of the „golden oldies“ among the basic notions in the semantic analysis of language. But in spite of this, it also remains one of the most **problematic** and **controversial** notions: there is **no consensus** on how to define and characterize it, let alone how to apply definitions in the empirical analysis of data. And there are **no signs** that the debates are heading in the direction **of a final solution**.“ (ibid., 2005: 5)

²⁸ Istaknula T.M. Svi citati na engleskome u 1.2.1. sadrže takve istaknute riječi ili dijelove rečenica, a njima se želi naglasiti povezanost tih riječi ili dijelova rečenica s pripadajućim opisom i/ili objašnjenjem u tekstu na hrvatskome.

Sličan stav zauzimaju i Salkie, Busuttil i van der Auwera (2009):

„Modality is **one big intrigue**. Questions erstwhile considered solved become **open questions** again. New observations and hypotheses come to light, not least also because the subject matter is **changing**.“ (ibid., 2009: 7)

Da se ništa nije promijenilo od vremena u kojem su autori napisali te navode, potvrđuje ranije spomenuti autor Nuyts koji u svom recentnijem radu (Nuyts, 2016a) za modalnost i glagolski način (engl. *mood*) navodi sljedeće:

„In spite of these intensive research concerns, however, the linguistic domains at stake remain among **the most intriguing and puzzling ones in the field**. That is precisely, of course, why they continue to fascinate many and why they enjoy continuing popularity. But it also signals that they often concern very “slippery” phenomena that are hard to grasp. Hence they remain subject to substantial **controversy, disputes** ranging from the precise definition and delimitation of the complex semantic dimensions they cover to the question of which (systems of) linguistic devices are used in languages to express them and how these and their sometimes highly remarkable linguistic properties should be analyzed.“ (ibid., 2016: 2)

Ukratko, Nuyts ističe da, unatoč obimnom istraživanju, još uvijek ne postoji precizna definicija modalnosti te da ona i dalje predstavlja jednu od najintrigantnijih pojava u lingvistici. Razlog tomu je svakako i slojevitost same kategorije modalnosti, odnosno činjenica da uistinu „dolazi u različitim nijansama i oblicima“, kako navodi De Haan (2013: 21) pa ne čudi da je Nuyts (2005: 5) naziva kategorijom višeg reda (eng. *higher order category*) ili višom razinom apstrakcije (Nuyts, 2006: 1) u odnosu na primjerice glagolsko vrijeme. Stoga, iako na prvu može zvučati pretjerano, možemo se samo složiti sa Zvekić-Dušanović (2011: 7) kada tvrdi “gotovo sve što se odnosi na pojam modalnosti može se dovesti u pitanje” pa tako i definicija modalnosti.

Svi ovi navodi o nepostojanju precizne definicije mogu djelovati obeshrabrujuće na one koje se bave proučavanjem modalnosti, kao i stvoriti dodatnu zbrku oko određenja samog pojma, no unatoč tome, a možda i upravo zbog toga, odnosno želje da se konačno razriješe sva nerazriješena pitanja, uključujući i definiciju, modalnost ne prestaje biti predmetom interesa jezičnog proučavanja. To potvrđuje i činjenica da bismo i danas, u nekom recentnijem radu o modalnosti, mogli koristiti tvrdnju koju su najprije 2005. godine istaknuli Klinge i Müller:

„In linguistics many descriptive concerns have limited staying power, but modality **does not seem to fall out of fashion.**“ (Klinge i Müller, 2005:1)

A potom i Narrog (2012: 1):

„Modality has become **one of the most vibrant areas of linguistic studies** in the past decade, as linguists have come to recognize its importance for language and communication.“ (Narrog, 2012: 1)

Iako smo, u svrhu ilustracije, izdvojili samo mali dio sličnih stavova u literaturi, počevši od 80-ih godina prošlog stoljeća pa sve do recentnijih radova u 21. stoljeću, možemo na osnovu navedene literature potvrditi da je pitanje precizne definicije modalnosti i danas još uvijek nerazriješeno, kao i da postoje različiti pristupi definiranju modalnosti. Sam odabir pristupa ovisi o lingvističkoj tradiciji danog jezika, ali i o tome koje područje jezika pojedini autor proučava. No pristup uvelike ovisi i o samom jeziku koji se proučava. Naime, modalnost je kategorija koju gotovo sigurno nalazimo u svakom jeziku pa ju možemo promatrati kao jezičnu univerzaliju²⁹, ali se ne izražava u svakom jeziku istim sredstvima. Stoga smatramo da jedan od razloga nerazriješenosti ovog pitanja, odnosno pitanja jedinstvene definicije, leži baš u toj specifičnosti svakog jezika, u tim unutarjezičnim posebnostima zbog kojih jezikoslovci pri definiranju modalnosti moraju uzeti u obzir specifične značajke jezika koji proučavaju.

Narrog (2009: 8) ističe da se pokušaji definiranja kategorije modalnosti mogu svesti na tri pristupa: (i) pristup koji se temelji na opoziciji pojmova *moгуćnost* i *nužnost* koja je naslijeđena iz modalne logike, (ii) pristup koji modalnost shvaća kao izraz subjektivnosti, odnosno stava govornika i (iii) pristup koji modalnost promatra kao domenu koja se temelji na opoziciji *realis/irrealis*.

Pristup (i) usko je povezan s tradicijom modalne logike (v. 2.1) stoga mnogi autori pri definiranju modalnosti koriste opoziciju *moгуćnost/nužnost*. Tako primjerice u području formalne semantike Kratzer (1981: 39) polazi od ta dva ključna pojma kada definira modalnost „Modality has to do with necessity and possibility.“ te u svojoj teoriji kombinira principe

²⁹ Zanimljivo je uočiti da, čitajući relevantnu i nama dostupnu literaturu u svrhu pisanja ovog rada, nigdje eksplicitno nije navedeno da je modalnost univerzalna kategorija. Upravo suprotno, čini nam se da autori oprezno pristupaju takvoj formulaciji pa ili navode da ju nalazimo u većini jezika (npr. Palmer, 2001) ili će čak navesti da se za modalnost, za razliku od negacije, ne može tvrditi da je univerzalna kategorija (npr. De Haan, 2013: 3). Štoviše, Palmer (1986) ističe da, kada govorimo o međujezičnom istraživanju i modalnosti, postoje velike razlike među jezicima i da je obilježje prototipičnosti (eng. *prototypicality*) teško primjenjivo. Autor čak tvrdi da ga je vjerojatno nemoguće primijeniti jer ne postoji neko osnovno, prototipno obilježje modalnosti koje bi se odnosilo na sve jezike.

modalne logike, semantike i pragmatike. Slično viđenje ima i Larreya koji smatra da pojmovi mogućnosti i nužnosti čine srž modalnosti (2009: 9). Jedan od istaknutijih primjera međujezičnih istraživanja koja koriste opoziciju *mogućnost/nužnost* nalazimo kod Van der Auwere i Plungiana (1998) koji modalnost u svom radu prikazuju u obliku semantičke mape.

Pristup (ii) naglašava subjektivnost kao glavno obilježje kategorije modalnosti tako da se ovaj pristup uvelike poklapa s jednom od poddomena modalnosti, odnosno s epistemičkom modalnošću (v. 3.1.). Zagovornici ovog pristupa naslanjaju se na Lyonsa (1977: 452), koji epistemičku modalnost definira kao „*the speaker's opinion or attitude towards the proposition that the sentence expresses or the situation that the proposition describes*“, odnosno kao „mišljenje ili stav govornika naspram propoziciji koju rečenica izražava ili situaciji koju propozicija opisuje“. Kod ovog pristupa je, dakle, zanimljivo to da se navedena definicija jednog tipa modalnosti – epistemičke modalnosti – primjenjuje pri određenju cijele kategorije modalnosti pa je nalazimo u osnovi mnogih definicija modalnosti u jezikoslovnoj literaturi, a dominira i u engleskim normativnim gramatikama, pri čemu ih drugi autori nešto drukčije formuliraju, primjerice:

- Modality „signifies **the attitude of the speaker**³⁰ towards the meaning expressed by the main verb in a clause.“ (Kalogjera, 1982:1)
- „Modality means **the speaker's judgement** of the probabilities, or the obligations, involved in what he is saying.“ (Halliday, 1985: 75)
- „Modality is defined as a notional/semantic category expressing **the speaker's subjective attitude** with respect to the propositional content of the message.“ (Palmer 1986: 51).
- „At its most general, modality may be defined as the manner in which the meaning of a clause is qualified so as to reflect **the speaker's judgment of the likelihood** of the proposition it expresses being true.“ (Quirk et al. 1985: 219).
- „Modality is the grammaticization of **speakers' (subjective) attitudes and opinions**.“ (Bybee, Perkins i Pagliuca, 1994: 176).
- „Modality seems to signal **the speaker's attitude** toward the proposition.“ (Givon, 1995: 112).

³⁰ Istaknula TM, uz napomenu da to vrijedi i za sve ostale primjere definicija na ovoj stranici, kao i za ostatak primjera na idućoj stranici. Naime, istaknute riječi *speaker* i *attitude(s)/beliefs* zajedničke su svim ovim definicijama te pokazuju povezanost s navedenom Lyonsovom (1977) definicijom epistemičke modalnosti.

- „Modality can be broadly defined as the linguistic encoding of **the speaker's or writer's beliefs and attitudes** towards the proposition manifested.“ (Biber et al. 1999: 966).
- „Modality is centrally concerned with **the speaker's attitude** towards the factuality or actualisation of the situation expressed by the rest of the clause.“ (Huddleston i Pullum (2002: 173)
- Modality is a „semantic/pragmatic device that signals **a speaker's attitude** towards or opinion of either a proposition P, or the relationship between a predicate p and its subject. (Butler, 2003: 969)

Upravo zbog isticanja subjektivnosti kao glavnog obilježja modalnosti, a time i preklapanja s epistemičkom modalnošću, Narrog (2009) kritizira takav pristup definiranju modalnosti. No smatramo da nije iznenađujuće da prevladavaju upravo ovakve definicije s obzirom na to da modalnost i jest primarno usmjerena na subjektivno, a u manjoj mjeri na objektivno.

Pristup (iii) kategoriju modalnosti određuje na osnovu opozicije *realis/irrealis* koju koriste primjerice Mithun (1999) i Palmer u svom kasnijem radu (2001: 1-2). Chung i Timberlake (1985: 241) navode da su *realis* i *irrealis* povezani s glagolskim načinom i da je, pojednostavljeno govoreći, *realis* ekvivalent indikativu (onome što odgovara stvarnom svijetu, što je realno), a *irrealis* ekvivalent kondicionalu, subjunktivu i tome sl. (onome što ne odgovara stvarnom svijetu, odnosno onome što je potencijalno, nerealno). Pritom je potrebno napomenuti da se, pri uporabi pojmova *realis* i *irrealis*, ne radi „o tome što je zaista realno ili nerealno, nego o tome što govornik drži »realnim«, spoznatljivim i dostupnim izravnim opažanjem, odnosno »nerealnim«, tek zamislivim.“ (Marković, 2012: 192). Osim navedenih termina u ovome pristupu koriste se i druga terminološka rješenja, primjerice faktivnost / nefaktivnost (eng. *factivity*³¹/*non-factivity*) (Lyons 1977: 794), faktualnost/nefaktualnost (eng. *factuality/non-factuality*) (Palmer 1986: 17-18), aktualnost/neaktualnost (eng. *actuality/unactuality*) (Chung and Timberlake 1985: 241). Bez obzira na različitu terminologiju, radi se o istom pristupu. I De Haan (2013) potvrđuje da mnogi jezici nemaju podjelu na epistemičku i deontičku modalnost, već modalnost dijele prema tome je li događaj stvaran ili nestvaran, odnosno na osnovu opozicije *realis/irrealis*, kao što je to slučaj u mnogim papuanskim jezicima³². Iako Narrog (2009) ovaj pristup definiranju modalnosti smatra najprikladnijim, u literaturi postoje i suprotna mišljenja pa tako, primjerice, De Haan (2006)

³¹ Lyons (1977: 794) ističe da su pojam faktivnosti (engl. *factitivity*) u lingvistiku uveli Paul Kiparsky i Carol Kiparsky 1970. godine.

³² Poblje o papuanskim jezicima u Foley (1986).

ističe da je *irrealis* teško međujezično definirati i uspoređivati s obzirom na ono što se smatra *irrealisom* u različitim jezicima i stoga čak propitkuje njegovo proučavanje iz tipološke perspektive. Time se naslanja na Palmera (2001: 149) koji također navodi koliko je sam pojam *irrealis* nejasan i kako se može rabiti na više načina. Međujezičnu neujednačenost *irrealisa* potvrđuje i Boland (2006).

Možemo se složiti s Van der Auwerom i Plungianom (1998) koji smatraju da ne postoji samo jedan ispravan način definiranja modalnosti i da je, zapravo, najvažnije biti jasan koju definiciju i koji pojmovi se pritom rabe, kao što su oni jasni kada definiranju modalnosti pristupaju s pozicije modalne logike i temelje svoju definiciju na opoziciji *moгуćnost/mužnost*. Takvo je promišljanje u skladu s Perkinsom (1983) koji također tvrdi da, ne samo da postoje različiti odgovori na pitanje „*Što je modalnost?*“, već i da je to pitanje potrebno formulirati s obzirom na to kakav se odgovor očekuje. No isto tako smatra da nije dobro ograničiti se samo na jedan pristup, već zagovara pristup koji podrazumijeva rad na „više fronti istodobno“ (ibid.: 1).

Razlog nepostojanja jedinstvene definicije leži vjerojatno i u tome što je modalnost vrlo fluidna kategorija, bez jasno određenih granica, blisko povezana s ostalim jezičnim kategorijama i stoga podložna različitim tumačenjima i pristupima (usp. Hoye, 1997). Upravo ta fluidnost pa samim time i neodređenost (eng. *indeterminacy*) koja se vrlo često navodi kao obilježje modalnosti (usp. Huddleston i Pullum, 2002: 172; Coates, 1983: 14-17) pridonijeli su tome da su čak i neki od najznačajnijih teoretičara u području modalnosti, kao što su primjerice ranije spomenuti Palmer (1986; 1990; 2001) i Narrog (2005; 2009; 2012) u svom istraživačkom djelovanju mijenjali stavove i pristupe definiranju modalnosti te primjenjivali različite klasifikacije kada su u pitanju tipovi modalnosti.

S obzirom na različite pristupe definiranju i činjenicu da nema konsenzusa oko jedinstvene definicije, možemo zaključiti da odabir pristupa definiranju modalnosti ovisi o više čimbenika, prije svega o samom jeziku koji se analizira, o sredstvima za izražavanje modalnosti koje taj jezik ima na raspolaganju, kao i o lingvističkoj tradiciji karakterističnoj za proučavanje danog jezika. No isto tako bitno je napomenuti da postoje i definicije koje su općenito formulirane kao što je to primjerice definicija koju nalazimo u mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije, a prema kojoj je modalnost „jedna od temeljnih leksičko-gramatičkih kategorija kojom se

označuje odnos iskaza prema stvarnosti”³³. Smatramo da se takve definicije, osim što su namijenjene prosječnom čitatelju, mogu rabiti i pri ozbiljnijem proučavanju modalnosti te se nadograđivati s obzirom na ciljeve istraživanja. Tako je u našem slučaju tu definiciju potrebno nadograditi dodavanjem treće dimenzije pa tako uz *iskaz*, *stvarnost* imamo i *govornika*, što je upravo ono što nalazimo kod Sesar (2001: 204) koja modalnost definira kao „trostruk odnos odnos između kazivača (njegove intencije), sadržaja iskaza (iskaz kao jedinica govora na jezičnom planu odgovara rečenici) i zbilje (obuhvaćene sadržajem iskaza)”. Ovom je definicijom pomirila ono što je istaknula u svojoj disertaciji (1987), a to je da postoje dva načina promišljanja o modalnosti: s jedne se strane modalnost definira kao odnos sadržaja iskaza prema stvarnosti, a s druge kao odnos govornika prema sadržaju iskaza. Sesar (1987) se time priklanja trećem načinu promišljanja, odnosno pristupu koji spaja navedena prva dva načina definiranja modalnosti pri čemu ističe da ta dva načina definiranja modalnosti odgovaraju onome što nazivamo subjektivna (*govornik – iskaz*) i objektivna modalnost (*iskaz – stvarnost*). Takav pristup definiranju modalnosti nalazimo i kod Badurine (2020) koja, prema našem mišljenju, još preciznije prikazuje sve tri dimenzije – *iskaz*, *stvarnost*, *govornik* – jer uključuje i pragmatički aspekt te modalnost definira s obzirom na povezanost s govornim činovima, ali i s obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno*. Ona modalnost “dovodi u vezu bilo s odnosom sudionika govornoga čina prema glagolskoj radnji i/ili sadržaju rečenice odnosno iskaza [...], bilo s odnosom glagolske radnje prema izvanjezičnoj realnosti [...]”. Ukratko, u prvome se slučaju govori o tzv. *subjektivnoj modalnosti*, u drugome o tzv. *objektivnoj modalnosti*.“ (ibid.: 47)“. U ovome radu polazimo upravo od ove definicije jer su njome obuhvaćena sva tri tipa modalnosti koja su predmetom našeg istraživanja (v. 1.2.2.), a pritom se ne naglašava razina uključenosti govornika, što je također slojevita dimenzija budući da postoje različite razine uključenosti govornika (o čemu će više riječi biti u 3.2.). Osim toga pomaže nam istaknuti razlike s obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno*. I zaključno, iako nam takvo tumačenje modalnosti omogućuje smjestiti modalne glagole u određene kategorije, i mi ćemo u našem istraživanju vjerojatno (ili bolje rečeno očekivano) nailaziti na primjere koje nije lako definirati i smjestiti u određenu kategoriju. O takvim slučajevima u kojima dolazi do preklapanja modalnih značenja, a za koje u engleskome rabimo naziv *merger* (usp. Coates, 1983), bit će govora u drugom (v. 2.1.) i trećem poglavlju ovoga rada (v. 3.1.2., 3.2.1. i 3.3.2.).

³³ Modalnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. (pristupljeno 12.9.2023.). <https://www.enciklopedija.hr/clanak/modalnost>

1.2.2. Klasifikacija tipova modalnosti

U okviru značenjske domene modalnosti nailazimo na još jedno nerazriješeno pitanje, a to je pitanje klasifikacije tipova modalnosti. U literaturi postoje različite klasifikacije koje imaju neujednačenu terminologiju i koje uključuju različit broj tipova modalnosti³⁴, no ovdje ćemo navesti samo one najistaknutije.

Nuyts (2006) navodi da modalnost tradicionalno obuhvaća tri kategorije: epistemičku, deontičku i dinamičku, te da se te tri značenjske dimenzije, zapravo, nalaze u osnovi svih klasifikacija, samo ih drukčije nazivamo. Možemo se složiti s Nuytsom (2006) i reći da su ove tri kategorije značenja uistinu često zastupljene, ne uvijek pod tim nazivima, u različitim podjelama, ali bismo istaknuli da, dijakronijski gledano, literatura (usp. Portner, 2009) pokazuje upravo suprotno te da je, baš zbog utjecaja modalne logike, ona izvorna tradicionalna podjela zapravo binarna podjela na epistemičku i deontičku modalnost. Ispravnije bi, dakle, bilo reći da se trodimenzionalna podjela na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost uvriježila u suvremenoj literaturi o modalnosti (usp. Leech, 2004; Verstraete, 2001; Facchinetti, 2003: 302-303; Collins, 2009; De Haan i Hansen, 2009; Nuyts, 2016b), kao i u gramatikama engleskoga jezika koje ističu klasifikacije tipova modalnosti (npr. Huddleston i Pullum, 2002). Drugim riječima, postala je dominantnija u odnosu na druge, prije svega na onu izvornu, binarnu podjelu.

Primjer binarne podjele nalazimo kod Lyonsa (1977) koji, naslanjajući se na modalne logičare, modalnost dijeli na dva osnovna tipa – na epistemičku (1) i deontičku modalnost (2):

(1) „John must be home already; I see his coat.“ (Sweetser, 1982: 49)

(2) „John must be home at ten; Mother won't let him stay out any later.“ (ibid.)³⁵

Takav binarni sustav u početku preuzima i Palmer (1986) koji u tome vidi poveznicu s Jespersenom (1924: 56)³⁶ i njegovom podjelom na dvije vrste kategorija – onu koja sadrži element volje i onu koja ne sadrži element volje – da bi kasnije i sam proširio tu podjelu i uveo treći tip modalnosti. Uvođenje dodatnih tipova modalnosti, odnosno proširivanje binarnog sustava bilo je jedno od rješenja za neepistemičku stranu podjele, s ciljem obuhvaćanja što

³⁴ Razliku u broju tipova modalnosti u literaturi slikovito objašnjava Perkins (1983: 10): „*the number of modalities one decides upon is to some extent a matter of different ways of slicing the same cake*“.

³⁵ Navedeni primjeri (1) i (2) pokazuju nam da jedan modalni glagol, u ovom slučaju *must*, može imati više značenja i posljedično izražavati različite tipove modalnosti; o višeznačnosti modalnih glagola bit će govora u trećem poglavlju ovoga rada.

³⁶ Jespersenova (1924) podjela smatra se jednom od prvih kategorizacija modalnosti.

većeg broja neepistemičkih modalnih značenja. Naime, epistemički je tip modalnosti neupitan dio u podjelama koje nalazimo u literaturi, međutim sporna je neepistemička strana pa tako u literaturi postoje različita terminološka rješenja i klasifikacije za takva značenja. Jedno od istaknutijih terminoloških rješenja je i pojam korijenska modalnost (eng. *root modality*)³⁷, koji primjerice koriste Kalogjera (1982), Coates (1983) i Sweetser (1990). Prema Coates (1983) bolje je koristiti pojam *korijenska* koji objedinjuje deontičku i dinamičku kategoriju jer smatra da su dinamička i deontička značenja središnja značenja unutar te kategorije, ali da postoje i periferna značenja koja nisu obuhvaćena pojmovima *deontički* i *dinamički*; stoga i koristi neutralan termin *korijenska* kako bi obuhvatila cijeli spektar modalnih značenja, od onih rubnih do onih središnjih. No postoje autori koji se protive pojmu *korijenska* i ne smatraju ga prikladnim (npr. Palmer 1986: 103–104), a neki idu čak toliko daleko da taj pojam nazivaju *dustbin category* jer služi kao koš u koji se bacaju sva značenja koja nisu epistemička (usp. Depraetere, 2015). De Haan (2006: 30) pak ne vidi ništa loše u takvoj podjeli jer svrstavanjem svih neepistemičkih značenja pod zajednički naziv *korijenska* jezikoslovci mogu uključiti i ona modalna značenja koja nisu u tradicionalnoj domeni modalnosti u logici te na taj način uspijevaju izbjeći sve zamke na koje nailaze ako koriste isključivo pojam *deontička* za neepistemička značenja. Od ostalih terminoloških rješenja za neepistemičku stranu podjele istaknut ćemo klasifikaciju koju predlažu Bybee i Pagliuca (1985) koji uz epistemičku modalnost razlikuju i modalnost usmjerenu na agensa (eng. *agent-oriented modality*)³⁸, što je u njihovoj klasifikaciji pojam za deontičku modalnost.

S druge strane postoje i klasifikacije koje proširuju tradicionalnu binarnu podjelu kako bi se preciznije obuhvatila neepistemička značenja u jeziku pa je bitno istaknuti i neke višedimenzionalne podjele u literaturi. Tako primjerice Bybee i sur. (1994) predlažu sljedeću klasifikaciju: epistemička modalnost, modalnost koja se odnosi na subordiniranu strukturu, odnosno zavisnosloženu rečenicu (eng. *subordinating modality*), modalnost usmjerena na agensa (eng. *agent-oriented modality*) i modalnost usmjerena na govornika (eng. *speaker-oriented modality*). Jedna od istaknutijih podjela je i ona koju koriste van der Auwera i Plungian (1998). Svoju klasifikaciju temelje na opoziciji mogućnost/nužnost pa tako uz

³⁷ Uporaba pojma *korijenska* ukazuje na to da postoje i aspekti modalnosti koji izlaze iz okvira onoga kako se modalnosti pristupa iz perspektive modalne logike, odnosno da postoji puno šira domena od deontičke modalnosti. (Sweetser 1990). Zanimljivo je da Sweetser (1982, 1990) također ističe da se, dijakronijski gledano, epistemička modalnost razvila iz korijenske modalnosti, a potvrda toga je i način na koji djeca usvajaju različita modalna značenja. Naime, djeca najprije usvajaju deontička značenja koja su obuhvaćena pojmom *korijenska*, a tek potom epistemička značenja. Stoga pojam *korijenska* i slikovito upućuje na način usvajanja jezika jer biljka najprije razvije korijen, a iz korijena se onda razvijaju stabljika i listovi.

³⁸ Naspram pojmu *participant-oriented modality* koji koristi Hengeveld (2004).

epistemičku i deontičku modalnost razlikuju i modalnost unutar sudionika (eng. *participant-internal modality*) te modalnost izvan sudionika (eng. *participant-external modality*)³⁹. Potonja dva tipa modalnosti odgovaraju onome što Palmer (1990) u svojoj podjeli naziva dinamičkom modalnošću, a u okviru koje razlikuje dva podtipa – neutralnu ili okolnosnu modalnost (eng. *neutral or circumstantial modality*) i modalnost usmjerenu na subjekt (eng. *subject-oriented modality*). Palmerovu (1990) trinarnu podjelu na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost preuzimaju i drugi jezikoslovci, primjerice Huddleston i Pullum (2002:52) te Nuyts (2006), stoga nije iznenađujuće što je ova podjela jedna od istaknutijih u suvremenoj literaturi o modalnosti (usp. Collins, 2009; Nuyts, 2016b). Neki autori (npr. Narrog, 2009) uz ove tri izdvajaju i četvrti tip modalnosti, a to je bulemička ili buletička modalnost⁴⁰ (eng. *boulamaic modality or bouletic modality*), odnosno modalnost emocionalnog stava⁴¹. Buletičku modalnost nalazimo i kod von Steina (2006), koji osim tog tipa modalnosti navodi i epistemičku, deontičku, teleološku modalnost (eng. *teleological modality*) i okolnosnu modalnost (eng. *circumstantial modality*).

Jedan od razloga nerazriješenosti pitanja klasifikacije je i skalarno svojstvo modalnosti, odnosno činjenica da postoji cijeli spektar modalnih značenja pa posljedično dolazi i do preklapanja značenja (eng. *merger*) (Coates, 1983). Kao i kod definicije modalnosti, odabrat će se ona klasifikacija koja pomaže odgovoriti na pitanja koja su značajna za konkretno istraživanje. Stoga smatramo da je ispravnije govoriti o podjeli na epistemičku i neepistemičku modalnost nego na epistemičku i deontičku modalnost, i time se priklanjamo stavu Hoyea (1997) i Depraetere i Langford (2020: 275) koji također rabe krovni pojam neepistemička modalnost; a potom će se, ovisno o vrsti istraživanja, odabrati ona podklasifikacija koja će dati odgovore na istraživačka pitanja. Tako primjerice Hoyer (1997) rabi krovni pojam neepistemička modalnost, ali tamo gdje je potrebno neepistemičku modalnost dijeli na deontičku i dinamičku modalnost.

S obzirom na to da u našem istraživanju želimo utvrditi koji tipovi modalnosti prevladavaju u znanstvenim radovima iz lingvistike te u kojoj mjeri utječu na dihotomiju *subjektivno/objektivno* pri pisanju znanstvenih radova iz područja lingvistike, odlučili smo se za gore spomenutu Palmerovu (1990) trinarnu podjelu na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost. Na taj ćemo način lakše moći istaknuti koliko engleski i hrvatski modalni glagoli

³⁹ Hrvatski prijevod preuzet od Werkmann Horvat (2023).

⁴⁰ Ovaj tip modalnosti odnosi se na to sviđa li se ili ne govorniku (ili nekome drugome) neka situacija.

⁴¹ Nuyts (2001) koristi pojam *emotional attitude*.

pridonose tome kako se interpretiraju tvrdnje i rezultati istraživanja, odnosno koliko je ta interpretacija subjektivna ili objektivna. Budući da su i epistemička i deontička modalnost primarno primjeri subjektivne modalnosti, a dinamička objektivne modalnosti, htjeli smo i terminološki jasno razdvojiti ona značenja koja svrstavamo u deontičku od onih koja svrstavamo u dinamičku modalnost pa zbog toga ne rabimo krovni pojam neepistemička modalnost.

Palmerovu klasifikaciju tipova modalnosti ilustrirat ćemo sljedećim primjerima (Palmer, 1988: 97):

(3) „John **may** be in his office.“ (ibid.) → epistemička modalnost

(4) „John **may/can** come in now.“ (ibid.) → deontička modalnost

(5) „John **can** run ten miles with ease.“ (ibid.) → dinamička modalnost

Pojednostavljeno govoreći primjer (3) znači da je moguće da je John u svom uredu; u primjeru (4) daje se dopuštenje Johnu da uđe u prostoriju, a primjer (5) ukazuje na Johnovu sposobnost da s lakoćom trči deset milja. Primjeri (3) i (4) pokazuju da govornici mogu izraziti stav prema kakvoj situaciji, s tim što se kod epistemičke modalnosti taj stav odnosi na procjenu istinitosti te situacije, a kod deontičke modalnosti taj se stav izražava davanjem dopuštenja ili nametanjem kakve obveze. To je u suprotnosti s onim što predstavlja dinamička modalnost koja nije usmjerena na govornika već na subjekt rečenice, odnosno vršitelja radnje, kao u (5). Zanimljivo je da u engleskome većina modalnih glagola može imati i epistemičku i deontičku uporabu (usp. Downing i Locke, 2006). Hoyer (1997: 42) kao primjer navodi rečenicu *You may have a car* u kojoj se glagol *may* može dvojako tumačiti: a) u značenju *Perhaps you have a car* (epistemička uporaba) ili b) u značenju *You are permitted to have a car* (deontička uporaba).

Sva tri tipa modalnosti, kao i Palmerovu teoriju modalnosti, pobliže ćemo objasniti u zasebnom poglavlju (v. 3).

1.2.3. Modalnost i glagolski način

U radovima o modalnosti autori obično polaze od definicije modalnosti, ali se i ukazuje na vezu između modalnosti i glagolskog načina (eng. *mood*), odnosno na „zbrku“ koja vlada oko ta dva pojma. Oba se pojma prvenstveno spominju kao dio 'trojstva' za koji se koristi kratica TAM (eng. *tense, aspect, mood/modality*), a koju čine tri glagolske kategorije: glagolsko

vrijeme, glagolski vid i glagolski način.⁴² Svaka od tih gramatičkih kategorija ima svoj par u značenjskoj domeni pa tako imamo sljedeće parove: glagolsko vrijeme – temporalnost, glagolski vid – aspektualnost i glagolski način - modalnost. Bliskost tih kategorija ističe i Palmer (2001: 1) te navodi da su sve tri kategorije na neki način povezane s događajem ili situacijom o kojoj izvještava iskaz pa je tako glagolsko vrijeme povezano s vremenom događaja, glagolski vid s prirodom događaja, a modalnost u fokus stavlja status propozicije koja opisuje događaj. No Palmer (2001:1) isto tako ističe i razliku između modalnosti i glagolskog vremena i glagolskog vida, a to je da se modalnost odnosi na status propozicije, dok se glagolsko vrijeme i glagolski vid odnose direktno na neko obilježje događaja.

Bitno je istaknuti da se u literaturi, za razliku od ostale dvije kategorije, slovo M u kratlici TAM odnosi i na *mood* i na *modality*. S obzirom da se navode gramatičke kategorije *tense* (T) i *aspect* (A), bilo bi za slovo M logično očekivati samo *mood*, ali kako modalnost pokriva i gramatičku i značenjsku domenu sve se više u literaturi uz *mood* dodaje, a ponekad i navodi samo *modality*, osobito jer se u nekim jezicima glagoli načinski ne obilježavaju, već se modalnost izražava nekim drugim sredstvima. Drugim riječima, modalnost se gramatički može različito realizirati, primjerice pomoću modalnih glagola, modalnih imenica, modalnih pridjeva, modalnih priloga, itd. U novije vrijeme, prije svega zbog bliskosti s modalnošću, navedenoj kratlici jezikoslovci (usp. Baranzini i de Saussure 2021) pridružuju i slovo E koje se odnosi na dokaznost (eng. *evidentiality*)⁴³ pa tako zajedno tvore kraticu TAME (eng. *tense, aspect and mood/modality, evidentiality*).

Kako navodi Nuyts (2016: 1), često se modalnost i glagolski način spominju „u jednom dahu“. Stoga nije iznenađujuće da mnogi radovi, a tu prije svega mislimo na referentnu anglofonu literaturu, u svome naslovu sadrže oba pojma – i modalnost i glagolski način. Tako su naslovljena neka od najvažnijih djela u području modalnosti, primjerice *Mood and Modality* (Palmer, 1986, 2001) i *The Oxford Handbook of Modality and Mood* (2016). Razlog tomu je svakako i činjenica da su pojmovi glagolski način i modalnost, osim što su, barem djelomično, konceptualno međusobno povezani, i etimološki povezani (Lyons, 1995: 327)⁴⁴. No bez obzira na povezanost ta dva pojma radi se o dvije različite kategorije, a i status im je različit. Glagolski se način smatra gramatičkom kategorijom, dok se modalnost smatra značenjskom kategorijom (Lons, 1977; Palmer, 1979; Huddleston i Pullum, 2002). Nadalje,

⁴² O povezanosti glagolskog vremena i glagolskog vida pobliže u Squartini (2016). U kontekstu međujezičnih istraživanja pobliže o TAM-u u npr. Bybee, Perkins i Pagliuca (1994) i Bolan (2006).

⁴³ Poblje o dokaznosti u Bašić (2017).

⁴⁴ Opširnije o povijesti i etimologiji pojmova *mood* i *modality* u Van de Auwera i Zamorano Aguilar (2016).

glagolski je način povijesno stariji pojam i nekada je, u smislu istraživanja, bio dominantniji pojam u lingvistici. Kao potvrda za to nam može poslužiti Lyons koji u svom ranijem djelu (1968) isprva zanemaruje pojam modalnosti da bi u svom kasnijem djelu (1977) posvetio više stranica modalnosti nego glagolskom načinu. Taj se trend nastavio pa je tako modalnost, kao relativno noviji pojam u lingvistici, u zadnjih nekoliko desetljeća preuzela 'vodstvo' kada govorimo o gramatičkom opisu i analizi, odnosno postala dominantniji koncept (usp. Nuyts, 2016a). Iako je modalnost postala dominantniji i stabilniji koncept, to ne znači da je u potpunosti lišena nejasnoća i da ne postoje nerazriješena pitanja, što smo već vidjeli na primjeru definicije modalnosti (v. 1.2.1.) te na primjeru različitih klasifikacija tipova modalnosti u literaturi (v. 1.2.2.) .

Isprva se razlika između glagolskog načina i modalnosti u literaturi tumačila tako da je glagolski način gramatički pojam, a modalnost semantički pojam (npr. Lyons, 1977; Palmer, 1979), no Palmer u kasnijim radovima (Palmer, 2001: 4; Palmer, 2003: 2) pobliže opisuje tu razliku te navodi da je glagolski način samo jedna od dvije gramatičke potkategorije kojom se može izraziti modalnost⁴⁵, a druga potkategorija je ono što on naziva modalnim sustavom, a što bi se, primjerice u engleskome, odnosilo na modalne glagole. Drugim riječima, glagolski način je samo jedno od sredstava izražavanja modalnosti.

Pojam glagolskog načina obično vezemo uz konjugacijski sustav, kao što je to primjerice slučaj u hrvatskome ili njemačkome, za razliku od engleskoga jezika⁴⁶ u kojem se takva vrsta razlikovanja glagolskog načina skoro izgubila kao rezultat povijesnog razvoja jezika (Huddleston i Pullum, 2002: 172) te se u svrhu razlikovanja istog koriste određene riječi ili konstrukcije, primjerice modalni glagoli, dok se subjunktiv sve rjeđe koristi i obilježje je formalnog stila (Palmer, 1986: 21-24). Osim subjunktiva u engleskome su glagolski načini i imperativ i indikativ pri čemu indikativ nije načinski obilježen i odnosi se na ono što je činjenično, stvarno. Carter i McCarthy (2006: 307) glagolski način definiraju kao „*the factual or non-factual status of events*“ pri čemu se *non-factual* odnosi na događaje koji se ne ostvaruju ili koji se priželjkuju.

⁴⁵ Palmer (2003) objašnjava da u prvom izdanju njegove knjige *Mood and Modality* iz 1986. godine nije dovoljno jasno istaknuta razlika između modalnosti i glagolskog načina te da bi za drugo izdanje te knjige prikladniji naslov bio samo *Modality* jer je to širi pojam, odnosno kategorija koja između ostaloga, obuhvaća i glagolski način; stoga je nepotrebno uz modalnost navoditi i glagolski način. No izdavačka kuća ustrajala je na tome da se zadrži isti naslov, odnosno da drugo izdanje iz 2001. godine ima isti naslov kao i prvo izdanje iz 1986. godine.

⁴⁶ Engleski jezik je analitički jezik (Huddleston, 1984: 164).

Hrvatski jezik razlikuje četiri glagolska načina: indikativ, imperativ, kondicional i optativ, pri čemu je jedino indikativ načinski neobilježen jer se „njime izriče nepristran (objektivan) stav govornika prema onome što se kazuje predikatom“ (Barić i sur., 1997: 416). S druge strane, imperativ, kondicional i optativ su načinski obilježeni jer se njima „izriče pristran (subjektivan) stav onoga koji govori ili piše prema onome što se kazuje predikatom.“ (ibid.). Glagolski način, dakle, ne izražava uvijek modalnost, kao što se, uostalom, niti modalnost ne izražava uvijek glagolskim načinom.

1.2.4. Modalnost i dokaznost

Osim glagolskog načina, još je jedna kategorija blisko povezana s modalnošću, a to je kategorija dokaznosti. Uz pojam dokaznosti vežemo i izraze *dokazne čestice* ili *dokazni elementi*, odnosno hiperonim *dokazni (jezični) oblici* (eng. *evidentials*) (usp. Bašić, 2017). Dokaznost se definira kao „način kojim govornik iskazuje odakle zna, naslućuje ili zaključuje o predikaciji.“ (Marković, 2012: 195). Drugim riječima, dokaznost nam daje podatke o izvoru informacije (Aikhenvald, 2004), odnosno kako smo došli do neke informacije, primjerice jesmo li nešto vidjeli, čuli ili sl. pa na osnovu toga donijeli kakav zaključak. Takvo shvaćanje predstavlja definiciju dokaznosti u užem smislu, dok tumačenje dokaznosti u širem smislu, kao što to primjerice čini Chafe (1986: 262)⁴⁷, podrazumijeva i uzimanje u obzir odnosa prema znanju, odnosno jednog tipa modalnosti koji nazivamo epistemička modalnost (v. 3.1.). Kod epistemičke modalnosti govornik koristi svoje znanje kako bi procijenio je li nešto moguće ili nužno, odnosno je li neka propozicija istinita. Dakle, pobliže se određuje odnos govornikova stava prema propoziciji, odnosno stupanj govornikove uvjerenosti u istinitost propozicije. Za razliku od epistemičke modalnosti kojom se određuje odnos prema informaciji, dokaznost se definira kao jezično kodiranje izvora informacije (De Haan, 1999).

Postoje različite vrste dokaza za informaciju koja se prenosi određenim iskazom može, primjerice, biti ili posredan ili iz prve ruke (iz samoga izvora), može se zasnivati na „rekla-kazala“ ili može biti plod promišljanja ili plod onoga što smo vidjeli ili čuli (van der Auwera i Plungian, 1998: 85). Drugim riječima, dokazi mogu biti izravni ili neizravni (usp. Palmer, 2001: 56; Čulić Viskota, 2003: 47-54).

⁴⁷ “*Evidentiality*’ has been used here broadly to cover any linguistic expression of attitudes toward knowledge.” (Chafe, 1986: 271)

Kada govorimo o odnosu između dokaznosti i epistemičke modalnosti, nužno je istaknuti ključno pitanje koje, zapravo, odražava različite stavove u literaturi prema njihovom odnosu, a to je: *Je li dokaznost zasebna kategorija ili pripada domeni epistemičke modalnosti?*

U literaturi nalazimo tri odgovora na ovo pitanje, a to su:

- a) Neki autori (npr. Bybee 1985; Palmer 1986) dokaznost smještaju u domenу epistemičke modalnosti; dakle, epistemička modalnost je nadređeni pojam.
- b) Neki pak autori smještaju ove dvije kategorije zbog bliskosti pod zajednički nazivnik i uvode krovni pojam koji obuhvaća obje kategorije, odnosno uvode nadređenu, tzv.-u superkategoriju, pa tako primjerice Hengeveld (1989) koristi pojam epistemioška modalnost (eng. *epistemiological modality*), a Palmer (2001) propozicijska modalnost (eng. *propositional modality*).
- c) Treća skupina autora smatra da je dokaznost zasebna kategorija (npr. Aikhenvald, 2004; de Haan, 2006).

Razlog zašto se oko gore navedenog pitanja vodi rasprava jest i to što se ove dvije kategorije u različitim jezicima različito gramatikaliziraju ili se pak ne gramatikaliziraju. U onim jezicima u kojima se dokazna značenja nisu gramatikalizirala koriste se *dokazne strategije*⁴⁸ (usp. Bašić, 2017). Bašić (2017) ističe da se to odražava i na samo proučavanje dokaznosti pa tako postoje dvije struje u proučavanju dokaznosti, pri čemu se jedna struja bavi proučavanjem gramatikalizirane dokaznosti, a druga proučavanjem dokaznih strategija.

U hrvatskoj je jezikoslovnoj literaturi o dokaznosti prva pisala Žic Fuchs (1988) koja i uvodi termin *dokaznost* kao hrvatski ekvivalent engleskome *evidentiality* (ibid.: 165). Osim dokaznosti u literaturi se spominje i termin *osvjedočenost* (usp. Gnjatović i Matasović, 2010: 89). Od recentnijih radova o dokaznosti u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi potrebno je istaknuti disertaciju o dokaznosti na primjeru glagola izvješćivanja u znanstvenom diskursu koju je napisala Bašić (2017), kao i monografiju iste autorice iz 2020. godine pod nazivom *Dokazivanje i odnos prema znanju u jeziku znanosti* koja je proizašla iz višegodišnjeg proučavanja dokaznosti te se naslanja na navedenu disertaciju. Oba rada predstavljaju značajan

⁴⁸ Pojam dokazne strategije (eng. *evidentiality strategy*) uvodi Aikhenvald (2004), a njime želi obuhvatiti ostale jezične mehanizme/konstrukcije kojima se mogu iskazati dokazna značenja, a te mehanizme naziva „ekstenzijama gramatičkih kategorija i oblika“ (ibid.: 11). To su, primjerice, glagoli percepcije i zavisne rečenice u dopuni glagola percepcije, parentetički izrazi, dokazni prilozi i izvješćivanje (usp. Bašić, 2017). Valja naglasiti da dokazne strategije nisu univerzalne već su jezično i kulturološki uvjetovane.

doprinos proučavanju dokaznosti u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi s osobitim naglaskom na dokaznost u jeziku znanosti.

Neosporno je da su dokaznost i epistemička modalnost blisko povezane pa su i razumljiva različita, često vrlo oprečna, tumačenja koja smo ranije naveli, no dokaznost je ipak „prepoznata kao neovisna funkcionalna kategorija“ (Bašić, 2017: 91), što potvrđuje i ranije spomenuta kratica TAME (v. 2.2.2.)⁴⁹, odnosno zasebno slovo koju dokaznost (E=*evidentiality*) ima u toj kratlici. Ta dopunjena kratica potvrđuje međusobnu povezanost četiriju kategorija, no istodobno im se priznaje autonomija u funkcionalnom smislu (Squartini, 2016).

1.2.5. Modalnost i negacija

Negacija je još jedno važno obilježje jezika, ali ono bez kojeg se ne može ili kako to Horn (2010: 1) formulira: „Negacija je *sine qua non* svakog ljudskog jezika [...]“. Smatra se, dakle, jezičnom univerzalijom, no u različitim se prirodnim jezicima ostvaruje na različite načine kako na morfološkoj tako i na sintaktičkoj razini. Razlikujemo dvije temeljne vrste negacije – *rečeničnu* (6) i *sastavničku* (7) negaciju pri čemu prva vrsta nastaje nijekanjem predikata, a potonja vrsta nijekanjem pojedine rečenične sastavnice. Te dvije vrste negacije Zovko Dinković (2022: 166) ilustrira primjerima:

(6) „Pretjerana tjelovježba **nije** zdrava.“ (ibid.)

(7) „Pretjerana tjelovježba je **nezdrava**.“ (ibid.)

Negacija se, kao i modalnost, isprva proučavala u okviru filozofije i logike pa i u slučaju negacije polazimo od Aristotela koji ustanovljava pojmove suprotnosti (eng. *contrariety*) i proturječnosti (eng. *contradiction*), kao važne pojmove koje vezemo uz ovu jezičnu pojavu. Ti su pojmovi blisko povezani s pojmovima *moгуćnosti* i *nužnosti*, koji su pak središnji pojmovi u području modalnosti, pa stoga modalne operatore možemo definirati u odnosu na negacijske operatore. Promatranje negacije u međudjelovanju s nekom drugom jezičnom pojavom uobičajeno je za funkcionalne pristupe pa je osim modalnosti bitno istaknuti i pojam polarnosti (eng. *polarity*) pod kojim podrazumijevamo „gramatičk[u] kategorij[u] kojom se u jezicima kodiraju potvrdnost i niječnost, odnosno istinitost i neistinitost neke tvrdnje“ (Zovko Dinković,

⁴⁹ Sažet prikaz odnosa između glagolskog vremena, glagolskog vida, modalnosti i dokaznosti daje Squartini (2016).

2021: 101). O polarnosti ćemo također govoriti u četvrtom poglavlju ovoga rada u kojem će se promatrati međudjelovanje polarnosti i modalnosti iz perspektive sistemske funkcionalne gramatike.

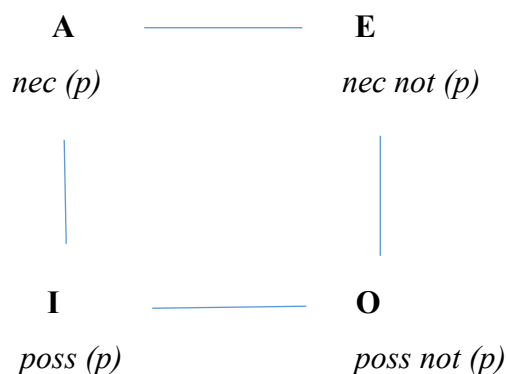
S filozofskog i logičkog stajališta modalnost i negacija proučavale su se s obzirom na istinosnu vrijednost (eng. *truth value*), odnosno s obzirom na to „kako se istinostna vrijednost rečenice mijenja ako dodamo niječni element ili modalni glagol“ (De Haan, 2013: 22), dok su u prirodnim jezicima modalnost i negacija daleko složenije pojave pa su se u lingvistici počele ozbiljnije proučavati tek u 20. stoljeću.⁵⁰ No bilo kakva ozbiljnija lingvistička analiza ove dvije jezične pojave podrazumijeva uzimanje u obzir filozofskih i logičkih rasprava o njima (usp. Lyons, 1977; Coates, 1983; Palmer, 1986; Zovko Dinković, 2013) pa tako i De Haan (2013) u svojem razmatranju međudjelovanja modalnosti i negacije polazi od Aristotelovog proučavanja negacije i modalnosti te od klasičnog logičkog kvadrata oprečnosti (eng. *Square of Opposition*)⁵¹. Slova **A**, **E**, **I** i **O**⁵² koja služe kao oznake na osima logičkog kvadrata predstavljaju samoglasnike iz latinskih glagola *affirmo* i *nego*, pri čemu se os **A-I** odnosi na potvrdno, a os **E-O** na niječno, dok se os **A-E** odnosi na opće, a os **I-O** na posebno. Dok su odnosi između **A** i **O** s jedne strane i **E** i **I** s druge strane ono što Aristotel naziva proturječnostima, odnosi među **A** i **E** te **I** i **O** predstavljaju suprotnosti. De Haan (2013) koristi tradicionalni logički kvadrat oprečnosti kako bi prikazao odnos modalnosti i negacije pa po istom obrascu stvara kvadrat oprečnosti za modalnost (v. Slika 1)⁵³.

⁵⁰ S obzirom na to da je u središtu ovoga rada modalnost i da se u svim teorijskim poglavljima navode najvažnija istraživanja za dano područje modalnosti, ovdje ih nije potrebno dodatno isticati. Isto tako je potrebno naglasiti da bi detaljniji pregled literature o negaciji prelazio okvire ovoga potpoglavlja, stoga ćemo ovdje istaknuti nekoliko autora i radova koji mogu biti neke od polaznih referenci za proučavanje negacije: za detaljan pregled povijesti proučavanja negacije i s njom povezanih pojava v. Horn (2011 [1989]); o proučavanju negacije iz tipološke perspektive v. primjerice Dahl (1979, 2010), o međudjelovanju modalnosti i negacije u engleskome v. De Haan (2013 [1997]), a u hrvatskome v. Zovko Dinković (2013: 108-112; 188-192); o formalnim i funkcionalnim pristupima proučavanju negacije v. Zovko Dinković (2013) i Borucinsky i Tominac Coslovich (2015). Temelje modernom proučavanju negacije iz tipološke perspektive položio je Jespersen i njegovo djelo *Negation in English and other languages* iz 1917. godine (Horn, 2010).

⁵¹ Iako je Aristotel objasnio odnose između kategoričkih tvrdnji koji se prikazuju pomoću logičkog kvadrata oprečnosti, on nije bio taj koji je „izumio“ logički kvadrat, već su ga prvi puta upotrijebili Apuleius i Boethius 800 godina nakon Aristotela (Horn, 2001: 10).

⁵² **A** - univerzalno afirmativan sud; **E** – univerzalno negativan sud; **I** – partikularno afirmativan sud; **O** – partikularno negativan sud

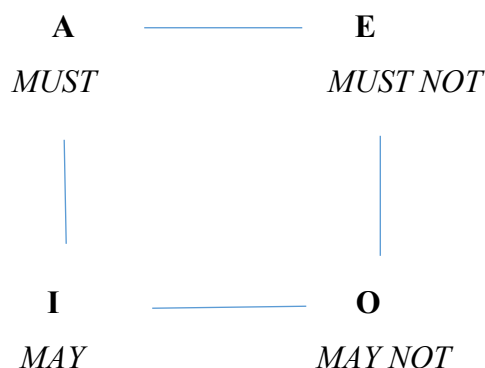
⁵³ Sličan pristup nalazimo i kod Larreye (2009: 9-10) koji po uzoru na logički kvadrat oprečnosti govori o 'modalnom' kvadratu koji obuhvaća modalna značenja *nužnost/nenužnost – mogućnost/nemogućnost*.



Slika 1. Kvadrat oprečnosti za modalnost (De Haan, 2013: 24)

I prema De Haanovom (2013: 24) kvadratu oprečnosti za modalnost u engleskome **A** i **E** su suprotnosti jer „nešto ne može biti nužno istinito i nužno neistinito u isto vrijeme, ali mogu biti neistiniti u isto vrijeme“, dok je u slučaju parova **A** i **O** te **E** i **I** riječ o proturječnostima. De Haan (2013.: 25-28) se u svom opisu međudjelovanja engleskih modalnih glagola i negacije najviše bavi odnosom između **I** i **O** s osobitim naglaskom na kut kvadrata u kojem se nalazi slovo **O** budući da se modalni glagoli koji se nalaze u tom kutu ponašaju drukčije od ostalih modalnih glagola u kvadratu, prije svega u engleskome, ali i u drugim jezicima. Na osnovu tog drukčijeg obrasca ponašanja u kutu **O** De Haan (2013) zaključuje da postoje dvije različite skupine jezika te posljedično prilagođava kvadrat oprečnosti kako bi on odgovarao pojedinoj skupini jezika (Slika 2) i (Slika 3). Osnovna razlika između te dvije skupine jezika jest u jezičnoj strategiji koju koriste pri određivanju širokog i uskog dosega negacije, pri čemu široki doseg podrazumijeva to da negacija ima doseg nad modalnim glagolom, a u slučaju uskog dosega modalni glagol ima doseg nad negacijom. Pritom je potrebno napomenuti da se vrlo malo jezika služi isključivo jednom ili drugom strategijom, odnosno da je moguće da u jezicima kojima je jedna strategija temeljna postoje konstrukcije koje pripadaju onoj suprotnoj strategiji (usp. Zovko Dinković, 2013)⁵⁴.

⁵⁴ Zovko Dinković (2013) ima oprečan stav od onoga kako bi se prema De Haanovoj (2013) klasifikaciji jezika mogao tumačiti hrvatski jezik. Naime, ona s pravom hrvatski jezik svrstava u jezike kojima je temeljna strategija uporaba modalnih supletiva, dok je strategija položaja negacije primjenjiva samo u slučaju glagola *moći* (v. primjer (8)).

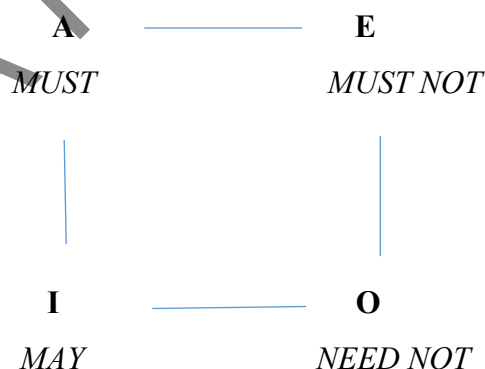


Slika 2. Kvadrat oprečnosti za prvi tip jezika (De Haan, 2013: 27)

Slika 2 prikazuje skupinu jezika koja se primarno služi strategijom položaja negacije (eng. *Negation Placement Strategy*). Kod ovog tipa jezika, kao što su primjerice talijanski i francuski jezik, govorimo o širokom doseg negacije kada se niječna riječ nalazi ispred modalnog glagola i glavnog glagola, a o uskom doseg negacije kada se niječna riječ nalazi između modalnog glagola i glavnog glagola. Strategija položaja negacije primjenjiva je, primjerice, u slučaju hrvatskoga glagola *moći* (8) (Zovko Dinković, 2013: 111):

(8) a) „Papa **ne** može objaviti kardinalovo ime. (NEG (MOD (p)))“

b) „Papa može **ne** objaviti kardinalovo kardinalovo ime. (MOD (NEG (p)))“



Slika 3. Kvadrat oprečnosti za drugi tip jezika (De Haan, 2013: 28)

S druge strane Slika 3 prikazuje tip jezika koji se služi strategijom modalnog supletiva (eng. *Modal Suppletion Strategy*) kao temeljnom strategijom. Takav tip jezika, kao što su primjerice engleski, drugi germanski i keltski jezici, koristi različite modalne elemente kako bi se izrazila

razlika u doseg negacije, što je slučaj kod glagola *must*⁵⁵, kao u primjeru (9a) i (9b) (Zovko Dinković, 2013: 110):

(9) a) „Sheryl **must not** leave the building. (MOD (NEG (p))).“

b) „Sheryl **need not** leave the building. (NEG (MOD (p))).“

De Haanovo (2013) tumačenje međudjelovanja negacije i modalnosti koje se temelji na razlikovanju širokog i uskog dosega zapravo odgovara razlici između dvije, ranije navedene, temeljne vrste negacije, a to su rečenična i sastavnička negacija. U literaturi nalazimo i drukčije terminološko rješenje pomoću kojeg se tumači međudjelovanje negacije i modalnosti; naime, Huddleston i Pullum (2002) umjesto razlikovanja širokog i uskog dosega ili rečenične i sastavničke negacije govore o internoj (eng. *internal*) i eksternoj (eng. *external*) negaciji.

Budući da su hrvatski i engleski modalni glagoli predmetom istraživanja ovoga rada, bitno je istaknuti da i u hrvatskome i u engleskome jeziku u niječnim rečenicama negaciju vezemo uz modalne glagole kao finitne elemente, no postoji razlika s obzirom na doseg negacije. Naime, bez obzira na fiksni položaj niječnice u engleskome, doseg negacije može se tumačiti dvojako pa tako, pojednostavljeno govoreći, niječnica *not* može ili nijekati modalni glagol ili glavni glagol (usp. Kalogjera, 1982: 45), što bi s obzirom na vrste negacije značilo da možemo govoriti o rečeničnoj u prvom slučaju te o sastavničkoj negaciji u drugom slučaju. Drugim riječima, niječnica može imati isti položaj u rečenici, a različita značenja⁵⁶, odnosno modalni glagol jest ili nije u doseg niječne riječi (usp. Zovko Dinković, 2013: 189-190). Kao ilustraciju možemo uzeti rečenicu (10)

(10) „He may **not** write from here.“ (Kalogjera, 1982: 45)

koja se može dvojako, (11) i (12), protumačiti:

(11) „He [**may not**] write from here.“ – u značenju: „He is **not** allowed to write from here. (ibid.).“

(12) „He may [**not write from here.**]“ – u značenju: „It is possible that he will **not** write from here.“ (ibid.)

U hrvatskome te dvosmislenosti nema jer se niječnica uvijek nalazi ispred onog jezičnog elementa koji se niječe, kao u (13) i (14):

⁵⁵ No kod modalnih glagola *may* i *can* stvar je složenija jer se negacija može dvojako tumačiti, odnosno može imati široki ili uski doseg (usp. De Haan, 2013: 62-63; Zovko Dinković, 2013: 110-111).

⁵⁶ To je u skladu s onim kako se u okviru funkcionalnih pristupa tumačenju negacije, a to je da je značenje koje niječni element pridaje rečenici važnije od položaja niječnog elementa u rečenici (Zovko Dinković, 2013).

(13) „On ne može pisati odavde.“ (ibid.: 46)

(14) „On može ne pisati odavde.“ (ibid.)

I zaključno, ono što u kontekstu ovoga rada negacija još ima zajedničko s modalnošću jest činjenica da je također iznimno obimno obrađena u anglofonoj jezičnoj literaturi u odnosu na hrvatski jezik u kojem negacija dugo vremena nije bila sustavno obrađivana. Za prekretnicu u tom smislu u hrvatskome zaslužna je I. Zovko Dinković čija disertacija (Zovko Dinković, 2007), kao i monografija (Zovko Dinković, 2013), u kojima se bavi usporednom analizom negacije u hrvatskome i engleskome jeziku, predstavljaju prvi sustavan opis negacije u hrvatskome jeziku⁵⁷. Taj prvi sustavan opis autorica nadograđuje i proširuje i u nizu svojih kasnijih radova (npr. Zovko Dinković, 2021; Zovko Dinković, 2022).

1.2.6. Modalnost i govorni činovi

Modalnost je i blisko povezana i s teorijom govornih činova⁵⁸ na što je ukazao Lyons (1977). Lyons (1977: 725) ističe da je jedno od najvažnijih obilježja teorije govornih činova to što naglašava društvenu dimenziju jezika i stoga predstavlja adekvatan okvir za proučavanje onoga što jezikoslovci vežu uz pojmove glagolskog načina i modalnosti, a Badurina (2020) naglašava da se upravo u povezanosti modalnosti i govornih činova očituje pragmatički aspekt modalnosti jer ukazuje na „odnos sudionikā govornoga čina prema glagolskoj radnji i/ili sadržaju rečenice odnosno iskaza“ (ibid.: 47).

Ivanetić (1995: 7-8) govorni čin definira kao „minimaln[u] jedinica[u] jezičnog djelovanja s planom izraza (lokucija), planom sadržaja (propozicija) i planom komunikacijskog smisla (ilokucija)“, dok nešto općenitije definicije pojednostavljaju terminologiju kako bi definicija bila jasnija prosječnom čitatelju pa je tako prema mrežnom izdanju Hrvatske enciklopedije govorni čin „izričaj (iskaz) upućen sugovorniku u određenim okolnostima.“⁵⁹ Takav izričaj (iskaz) ima performativnu funkciju⁶⁰, jer govorenje u tom slučaju podrazumijeva i neku vrstu

⁵⁷ Poblje o prikazu negacije u hrvatskim gramatikama u Zovko Dinković (2013) i Nazalević Čučević (2016), a o ostalim zasebnim radovima i sustavnim opisima negacije u hrvatskome jeziku v. Nazalević Čučević (2016).

⁵⁸ Govorni čin je jedan od temeljnih pragmatolingvističkih pojmova pa tako i teorija govornih činova zauzima značajno mjesto u sklopu pragmatolingvistike (v. Palašić 2020; Palašić, 2023).

⁵⁹ govorni čin. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 20.11.2023. <<https://enciklopedija.hr/clanak/govorni-cin>>.

⁶⁰ Uz performativne iskaze J. L. Austin razlikuje i konstativne iskaze. Konstativnim iskazima se nešto konstatira, odnosno utvrđuje te mogu biti istiniti ili neistiniti.

djelovanja prema sugovorniku, odnosno vršenje neke radnje. Teoriju govornih činova utemeljio je J. L. Austin⁶¹ kroz svoja predavanja koja su posmrtno objavljena 1962. godine, a dalje ju je razvijao i dogradio J. R. Searle⁶². Upravo je Searleova teorija značajna za proučavanje modalnosti jer je usmjerena na odnos govornika i onoga što on/ona kaže (Palmer, 2001: 13). Searle (1983: 166) razlikuje pet ilokucijskih činova⁶³: asertive (eng. *assertives*) – „govorne činove kojima se opisuje pojavnost“ (Palašić, 2023: 85), direktive (eng. *directives*) – „govorne činove kojima govornik navodi sugovornika na neku radnju“ (ibid.), komisive (eng. *commissives*) – „govorne činove kojima govornik preuzima obvezu izvršenja neke radnje u budućnosti“ (ibid.), deklarative (eng. *declarations*) – „govorne činove kojima se istovremenim izvođenjem govornog čina odvija i promjena u svijetu, primjerice razni proglaš i dr.“ (ibid.) i ekspresive (eng. *expressives*) – „govorne činove kojima govornik izražava svoje psihičko stanje u vezi s nekom pojavnošću“ (ibid.).

U kontekstu ovoga rada bitno je istaknuti povezanost asertiva, odnosno kada kažemo kako stvari stoje (bilo to istinito ili neistinito), i epistemičke modalnosti s jedne strane i povezanost direktiva, odnosno kada želimo navesti nekoga da učini što, i deontičke modalnosti s druge strane. Potonju povezanost ističe i Badurina (2020:57) koja ukazuje na bliskost deontičke modalnosti i imperativa u komunikacijskom smislu, odnosno navodi da deontičkomodalni iskazi imaju ilokutivnu snagu imperativa. Badurina (2020) se time naslanja na Palmera (2001: 70) koji pak iz perspektive Searleove teorije govornih činova navodi da su direktivi najčešći oblik deontičke modalnosti kojima se nastoji navesti druge da što učine. U tom smislu bitno je istaknuti i pojam ilokucijske snage (eng. *illocutionary force*) koja se odnosi na “način ostvarenja iskaza s obzirom na govornikovu namjeru da predstavi kakav sadržaj odabirom jezičnih sredstava”⁶⁴. Drugim riječima, ilokucijska se snaga odnosi na “odabir verbalnih sredstava koji će [...] intenciji [govornika] dati snagu iskaza, koju će sugovornik prepoznati kao molbu, naredbu, zapovijed i sl.” (Palašić, 2015: 35).

Uporabom modalnih glagola, kao u (15), iskaz se ostvaruje kao molba te se na taj način ublažava ilokucijska snaga direktivnoga govornog čina, naspram imperativu (16), kojim se pojačava ilokucijska snaga iskaza jer se želi izraziti kakva naredba ili zapovijed:

⁶¹ John Langshaw Austin (1911–1960) – britanski filozof, najpoznatiji kao predstavnik i jedan od začetnika analitičke filozofije, utemeljio teoriju govornih činova.

⁶² John Rogers Searle (1932-) - američki filozof.

⁶³ Searle govorne činove naziva ilokucijskim činovima jer polazi od „pretpostavke da postoji razlika između ilokucijske snage iskaza i njegova propozicijskog sadržaja“ (Palašić, 2020: 42).

⁶⁴ Definicija ilokucijske snage prema Struni: <http://struna.ihjj.hr/naziv/ilokucijska-snaga/53707/>

(15) „Možeš li zatvoriti prozor?“ (Karlić i Klarić, 2015: 328)

(16) „Zatvori prozor!“ (ibid.)

Primjeri (15) i (16) pokazuju nam važnost ilokucijske snage u određivanju onoga što se smatra primjerenijim ili neprimjerenijim nekoj situaciji, kao i onoga što se smatra više ili manje uljudnijim⁶⁵. U slučaju primjera (15) radi se o, kako ga Searle (1975: 59-60) naziva, indirektnom govornom činu jer „govornik nešto kaže, misli to što kaže, ali misli i još nešto“. Naime, u primjeru (15) se od sugovornika nešto zahtjeva, ali formalno se radi o pitanju. Drugim riječima, tim se iskazom ne želi provjeriti je li sugovornik sposoban otvoriti prozor, već ima svrhu da se iskaže govornikova molba/želja da sugovornik izvrši radnju zatvaranja prozora.

⁶⁵ Pojam *uljudnosti* također je bitan pragmatolingvistički pojam. O povezanosti modalnih glagola i uljudnosti bit će govora u petom poglavlju ovoga rada (v. 5.1.1.)

2. PROUČAVANJE MODALNOSTI I MODALNIH GLAGOLA U ENGLESKOME I HRVATSKOME JEZIKU

Ovo će poglavlje i vizualno potvrditi nesrazmjer u obimu istraživanja i literature o modalnosti i modalnim glagolima u engleskome i u hrvatskome jeziku. Takav nesrazmjer nas ne treba čuditi s obzirom na trenutačni globalni status engleskog jezika kao *lingue france* u akademskoj zajednici i šire pa je i očekivano da je značajan dio literature i istraživanja usmjeren na engleski jezik, kao i da se rezultati tih istraživanja uzimaju kao polazne točke pri usporedbi s drugim jezicima⁶⁶.

2.1. Modalnost i modalni glagoli u anglofonoj literaturi

Sažeti na jednom mjestu svu postojeću anglofonu literaturu o modalnosti čini se kao nemoguća misija, no ipak je moguće i potrebno istaknuti imena autora koji predstavljaju nezaobilazne reference pri bilo kakvom ozbiljnijem proučavanju modalnosti u engleskome jeziku.

Prvo takvo ime, a istodobno i jedno od imena koje je udarilo temelje suvremenom poučavanju modalnosti je John Lyons⁶⁷, čije se definicija epistemičke modalnosti nalazi u osnovi mnogih definicija modalnosti (v. 1.2.1.) i od koje se često polazi u radovima o modalnosti. U svom se radu naslanja na modalne logičare od kojih preuzima pojmove *moгуćnost* i *nužnost*, kao i podjelu na epistemičku i deontičku modalnost (Lyons, 1977). U kontekstu ovoga rada u kojemu se modalni glagoli, kao sredstva izražavanja modalnosti, analiziraju u znanstvenim radovima, s osobitim naglaskom na njihov doprinos subjektivnoj i objektivnoj interpretaciji različitih tvrdnji, kao i podataka dobivenih istraživanjem, bitno je istaknuti da Lyons (1977) u raspravu o modalnosti uvodi pojam subjektivnosti⁶⁸ (usp. Verstraete, 2001) kao važno obilježje modalnosti te da razlikuje subjektivnu i objektivnu modalnost. Nadalje, Lyons (1977) smatra da se, bez obzira na uvriježeno mišljenje da je

⁶⁶ No zanimljivo je istaknuti da je za Werkmann Horvat (2023) zapravo iznenađujuće to što se u analizama modalnih glagola polazi baš od engleskoga, i to zbog vrlo specifičnih morfosintaktičkih obilježja engleskih modalnih glagola koja ne nalazimo kod modalnih glagola u drugim europskim jezicima, primjerice njemačkome ili pak hrvatskome.

⁶⁷ John Lyons (1932-2020) - britanski lingvist i istaknuti semantičar.

⁶⁸ Iako terminologiju uvodi Lyons (1977), Halliday (1970a) je bio prvi koji uvodi ovakvu vrstu podjele. On modalne glagole smješta u kategorije s obzirom na to odnose li se njihove funkcije na govornika ili ne (usp. Verstraete, 2001).

epistemička modalnost subjektivnija od deontičke modalnosti, i kod epistemičke modalnosti, uz subjektivnu, može govoriti o objektivnoj epistemičkoj modalnosti⁶⁹, ali u tom slučaju pokazuje bliskost s aletičkom modalnošću (v. 1.1.). Drugim riječima, objektivna epistemička modalnost odgovara onome što logičari nazivaju aletičkom modalnošću. Isto tako treba napomenuti da Lyonsova objektivna deontička modalnost odgovara onome što Palmer (1990) naziva dinamičkom modalnošću, a subjektivna deontička modalnost onome što on naziva deontičkom modalnošću. Nadalje, Lyons ukazuje i na važnost govornih činova u proučavanju modalnosti (v. 1.2.5.).

Na Lyonsov (1977) rad naslanja se i Frank Robert Palmer⁷⁰ koji je ako ne najznačajniji, onda svakako jedan od značajnijih teoretičara⁷¹ u području modalnosti, kako općenito tako i što se tiče engleskoga jezika. Već smo istaknuli (v. 2.2.) da se njegova knjiga *Mood and modality* smatra „klasikom“ u području proučavanja modalnosti, što potvrđuje činjenica da je prisutna u gotovo svakom, ako ne i u svakom popisu literature radova koji se bave modalnošću. Hoye (2005a: 1300) za prvo poglavlje te knjige čak kaže da je „a must-read for anyone approaching the contemporary modal scene“, odnosno da predstavlja nezaobilaznu literaturu za one koji se bave modalnošću u suvremeno doba. S obzirom da se Palmerova (1990) teorija koristi kao teorijski okvir za naše istraživanje, o njoj će više riječi biti u trećem poglavlju ovoga rada u kojem će se opisati i istaknuti značaj njegove teorije.

Činjenica da je anglofona literatura o modalnosti mahom usmjerena na modalne glagole⁷² (npr. Ehrman, 1966; Palmer 1979; Palmer, 1990; Coates, 1983; Facchinetti, Krug i Palmer,

⁶⁹ Istodobno Lyons (1977) priznaje da je teorijski teško obranjiva tvrdnja o postojanju objektivne epistemičke modalnosti. No u literaturi se mogu naći primjeri objektivne epistemičke modalnosti; tako primjerice Collins (2009: 21) kao primjer navodi rečenicu *If $2x = 10$, x must be 5* u kojoj glagol *must* pokazuje da se radi o objektivnom zaključivanju, a ne o govornikovom stavu ili uvjerenosti. Coates (1983) pak navodi da unatoč tome što se u prirodnim jezicima mogu pronaći primjeri objektivne epistemičke modalnosti, to je ipak rijetko i neuobičajeno. Stoga to vidi kao objašnjenje zašto jezikoslovci ističu subjektivnost kao glavno obilježje epistemičke modalnosti. Zanimljivo je Nuytsovo (2001) tumačenje objektivne epistemičke modalnosti za koju predlaže naziv *intersubjective evidentiality*. On, dakle, uz pojmove subjektivnost i objektivnost razlikuje i intersubjektivnost. Pojam intersubjektivnosti odnosi se na to da govornik svoju procjenu zasniva ne samo na onome što on/ona zna, već i na onome što i drugi misle i znaju; odnosno pojednostavljeno govoreći radi se o nečemu što im je zajedničko pa je samim time i procjena objektivnija. Time Nuyts (2001) ukazuje na povezanost i isprepletenost pojmova subjektivnost i intersubjektivnost s kategorijom dokaznosti, iako se, kako smo već ranije istaknuli (v. 1.2.4.) radi o neovisnim funkcionalnim kategorijama.

⁷⁰ Frank Robert Palmer (1922-2019) – britanski lingvist.

⁷¹ Hoye (2005a) Palmera naziva doajenom proučavanja modalnosti.

⁷² Osim što postoje brojna istraživanja o engleskim modalnim glagolima koja obuhvaćaju različite razine jezičnog proučavanja, postoje i istraživanja o usvajanju modalnosti kod djece koja su također mahom usmjerena na modalne glagole (usp. Perkins, 1983). Prikaz takvih prvih istraživanja daje Perkins (1983) koji naglašava da se veći dio tih istraživanja odnosi na usvajanje jezika kod djece do pet godina, dok je značajno manji broj istraživanja koji se bave takvom analizom u dobi nakon pet godina. Prvi modalni glagoli koje djeca usvajaju u engleskome su *can* i *will* (obično do kraja 2. godine), a prve primjene tih glagola su zapravo niječni oblici koji su sinonimi za

2003; Leech, 2003, 2004; Collins, 2009) nas ne čudi s obzirom na to da oni jesu najučestalije, a time i prototipno sredstvo izražavanja modalnosti (usp. Coates, 1987), pa se, kako navodi Palmer (1990: 2), proučavanje modalnih glagola može smatrati i sinonimom za proučavanje modalnosti osobito stoga jer „značenja koja su izražena modalnim glagolima u engleskome predstavljaju, u velikoj mjeri, ona koja se trebaju uključiti u tipološki opis modalnosti“. Dodatan razlog je i to što modalni glagoli u engleskome čine zatvorenu kategoriju ili kako to Coates (1987: 110) formulira “*a neatly delineated set*” pa je samim time lakše proučavati modalne glagole nego, primjerice, kakvo leksičko sredstvo izražavanja modalnosti, kao što su glagoli s modalnim značenjima i sl. No Hoye (1997, 2005a) ukazuje i na suprotan trend, a to je prepoznavanje važnosti proučavanja ostalih sredstava izražavanja modalnosti. To je nešto ranije uočio i Perkins (1983: 59-99) pa u svom proučavanju modalnosti polazi od engleskih modalnih glagola, ali u analizu uključuje i druga sredstva za izražavanje modalnosti ili kako ih on naziva modalnim izrazima (eng. *modal expressions*), a to su: kvazi modalni glagoli (npr. *have (got) to, need to, had better*), pridjevi (npr. *possible, necessary*), prilozi (*allegedly, likely, possibly, presumably, probably*, itd.) imenice (npr. *assumption, belief, probability, necessity, likelihood, potential*, itd.), participijalne konstrukcije (npr. *be believed to/that, be assumed to/that, be obliged to, be permitted to, be urged to*, itd.), leksički glagoli s modalnim značenjem (npr. *allege, estimate, hypothesize, permit, order*, itd.).

Drugi važan doprinos proučavanju ostalih sredstava za izražavanje modalnosti predstavlja Hoyevo (1997) korpusno utemeljeno istraživanje priloga kao sredstva za izražavanje modalnosti. Prema Hoyeu (1997: 7) razlog za takvo istraživanje leži u činjenici da se modalnost rijetko izražava samo s jednim jezičnim elementom u istoj rečenici. Posebice su česte kombinacije modalnih glagola i modalnih priloga u istoj rečenici. Stoga je Hoyevo istraživanje prvenstveno usmjereno na međudjelovanje modalnih glagola i modalnih priloga te posljedično

značenje “ne”. Ovo je u skladu s ranijim navodom da se prvo razvijaju neepistemička značenja (v. fusnotu 33). No kako ističe Choi (2006) takav obrazac usvajanja modalnosti, iako je prisutan u velikom broju jezika, nije univezalan te postoje tipološki drukčiji jezici, koji imaju različit sustav od engleskoga jezika i u kojima se modalnost ne izražava leksički (npr. modalnim glagolima i priložima). Jezici koje navodi kao primjer su korejski, japanski i turski. U tim jezicima postoje određeni glagolski završetci kojima se može izraziti kako govornik procjenjuje status kakve informacije, ali i izvor informacije. Drugim riječima, ti završetci ukazuju na epistemička značenja, ali i na dokaznost, koja je blisko povezana s epistemičkom modalnošću (v. 1.2.3.). Takva se značenja pojavljuju vrlo rano kada je u pitanju usvajanje modalnosti što potvrđuje da je u takvim jezicima obrazac usvajanja modalnosti mnogo složeniji i razlikuje se od onog uobičajenog u kojem se prvo razviju neepistemička pa tek onda epistemička značenja. Choi (2006), uz vlastita istraživanja koja je provela, a koja su uključivala i korejski jezik, također navodi sva najvažnija istraživanja vezana za usvajanje modalnosti općenito, kao i naglašava povezanost modalnosti i kognitivnog razvoja djeteta. Recentniji prikaz istraživanja o usvajanju modalnosti daju Hickman i Bassano (2016).

na to kako taj odnos utječe na modalno značenje koje se želi iskazati. To je istraživanje zapravo potvrdilo ono što su ranije istaknuli Halliday (1970a: 331) i Palmer (1990: 27), a to je da uporaba dodatnog sredstva za izražavanje modalnosti uz postojeći modalni glagol može biti ili pleonastična (17) ili može dodatno modificirati značenje modalnog glagola (18).

(17) „Perhaps he might have built it.“ (Halliday, 1970a: 331)

(18) „Certainly he might have built it.“ (ibid.)

U primjeru (17) jezični elementi *perhaps* i *might* jednaki su, što zapravo znači da je jedan element redundantan i da se modalno značenje ne bi promijenilo da se jedan od ova dva elementa izostavi. Oba elementa imaju ulogu ojačati jedan drugoga, odnosno učvrstiti modalno značenje. Nasuprot tome, u primjeru (18) *certainly* modificira modalno značenje koje ima modalni glagol *might*, odnosno ima kumulativni učinak na modalno značenje pa se ono može tumačiti kao „I insist that it is possible“ ili „I grant that it is possible“ (ibid.). Drugim riječima, i Halliday (1970a) i Hoyer (1997) za slučajeve kao što je primjer (17) rabe naziv modalna sloga⁷³ (eng. *modal concord*), dok se u primjeru (18) radi o kumulativnoj modalnosti (eng. *cumulative modality*). O ovome piše i Lyons (1977: 807) no rabi nešto drukčiju terminologiju; on takve kombinacije modalnih glagola i modalnih priloga naziva modalno skladnim kombinacijama (eng. *modally harmonic combinations*) jer izražavaju isti stupanj modalnosti ili modalno neskladnim kombinacijama (eng. *modally non-harmonic combinations*). Kao primjer za modalno skladnu kombinaciju navodi kombinaciju *possibly* i *may*, a kao primjer za modalnu neskladnu kombinaciju navodi *certainly* i *may*. Iako je u svom istraživanju primarno usmjerena na modalne glagole, i Coates (1983) spominje supojavu modalnih glagola i modalnih priloga u istoj rečenici te rabi pojam *skladne kombinacije* (eng. *harmonic combinations*).

U našem istraživanju također ćemo se baviti analizom dodatnih modalnih elemenata koji se uz modalne glagole pojavljuju u istoj rečenici. Poseban naglasak bit će na utvrđivanju učinka koji njihov odnos ima na modalno značenje. Drugim riječima, želimo utvrditi u kojoj mjeri dodatni modalni elementi modificiraju modalno značenje izraženo modalnim glagolom i postoje li primjeri pleonastične uporabe. Pritom će posebno zanimljivo biti utvrditi postoje li u tom smislu sličnosti ili razlike između engleskoga i hrvatskoga jezika u našem korpusu.

Postoje dva pristupa proučavanju modalnih glagola: a) monosemantički ili jednoznačni (npr. Ehrman, 1966), koji podrazumijeva određivanje osnovnog značenja svakog pojedinačnog

⁷³ Prijevod preuzet od Werkmann Horvat (2023).

modalnog glagola od kojeg se onda polazi u analizi⁷⁴ i b) polisemantički ili višeznačni (npr. Palmer, 1974; 1979), prema kojemu modalne glagole ne možemo smjestiti u jasne kategorije jer mogu imati više značenja, a dolazi i do preklapanja u značenju. Oba pristupa imaju svoje manjkavosti, što je prije svega, kako se čini, rezultat neodređenosti prirodnih jezika. Stoga je za adekvatan opis modalnih glagola potrebna sinteza oba pristupa (Coates, 1983) jer isključivo jedan pristup ne može „ispričati cijelu priču“ (Perkins, 1983: 27).

Korpusno utemeljeno istraživanje koje je provela Coates (1983) predstavlja jednu od najznačajnijih analiza kada su u pitanju engleski modalni glagoli budući da je korpus osim pisanog uključivao i govoreni jezik. Autorica ističe pojam neodređenosti (eng. *indeterminacy*) kao općeg obilježja prirodnih jezika pa posljedično i modalnih glagola. U okviru neodređenosti navodi tri međusobno isprepletena pojma: (a) gradijentnost (eng. *gradience*), (b) dvosmislenost (eng. *ambiguity*) i (c) slučajevi preklapanja dvaju značenja (eng. *merger*).

a) Gradijentnost se odnosi na niz značenja koja modalni glagoli mogu imati pa tako možemo govoriti o kontinuumu značenja – od središnjih, osnovnih značenja do onih rubnih. Tako bi primjerice kontinuum značenja koji može imati engleski modalni glagol *can* obuhvaćao niz značenja, od sposobnosti kao osnovnog značenja do rubnog značenja mogućnosti. Ili primjerice glagol *must* može obuhvaćati niz značenja od jake do slabe obveze. To odgovara onome što Halliday (1994: 358) u kontekstu modalnosti naziva *vrijednost* pa tako razlikuje visoku (npr. *certain*), srednju (npr. *probable*) i nisku (npr. *possible*) razinu vrijednosti.

b) Dvosmislena značenja su ona kod kojih nije moguće odrediti o kojem se značenju radi niti kontekst može pomoći u određivanju značenja koje se namjeravalo izraziti. U primjeru (19) modalno značenje može se dvojako tumačiti:

(19) „He **must** understand that we mean business.“ (Coates, 1983: 16)

- epistemički u značenju „Surely he understands that we mean business“ (ibid.) ili
- neepistemički u značenju „It is essential that he understands that we mean business.“ (ibid.)

c) I u slučaju preklapanja značenja modalni se glagol može dvojako tumačiti, no za razliku od dvosmislenih primjera gdje je potrebno odlučiti se za jedno značenje i time eliminirati ono drugo, kod slučajeva stapanja značenja čitatelj može procesuirati i objasniti oba značenja (Coates, 1983). Drugim riječima, značenja nisu međusobno

⁷⁴ Ehrman (1966: 10) razlikuje osnovno značenje (eng. *basic meaning*) i dodatna značenja (eng. *overtone*s) pri čemu su dodatna značenja ona koja proizlaze iz osnovnog značenja, no „dodaju nešto svoje“.

isključiva, već se radi o „kontekstualnoj neutralizaciji“ (Coates, 1983: 17). Coates (1995: 62) slučajeve preklapanja značenja ilustrira sljedećim primjerom (20):

(20) „...or the pollen **may** be taken from the stamens of one rose and transferred to the stigma of another...“ (ibid.)

Epistemičko tumačenje primjera (20) je „it's possible that the pollen will be taken ...“ (ibid.), a neepistemičko (ili kako ga naziva Coates (1983) korijensko) „it's possible for the pollen to be taken ...“ (ibid.).

Neodređenost modalnih glagola Coates (1983) tumači pomoću koncepta koji se u engleskome naziva *a fuzzy set*⁷⁵, a koji preuzima od Zadeha (1965). Taj se *fuzzy set* može slikovito opisati kao skup koji ima svoju jezgru (eng. *core*), rubove (eng. *skirt*), a izvan rubova periferiju (eng. *periphery*).⁷⁶ Iako je pridjev *fuzzy*, odnosno nejasnost više obilježje neepistemičke modalnosti ili kako je ona naziva korijenske modalnosti (v. 1.2.2.), Coates (1983) ističe da je u svom istraživanju našla primjere kada su i epistemička značenja nejasna i neodređena. Čini se da upravo tu neodređenost kao zajedničko obilježje Coates (1983) koristi kako bi opravdala to što korijensku modalnost ne dijeli dalje na podtipove kao što to, primjerice, čini Palmer (1990) kada neepistemički dio modalnosti dijeli na deontičku i dinamičku modalnost. Zaključno je bitno istaknuti da Coates (1983) koristi dvije vrste kontinuuma za razlikovanje značenja, od kojih jedan obuhvaća značenja od subjektivnog do objektivnog (odnosi se na epistemička i neepistemička značenja), a drugi značenja od jakog do slabog (odnosi se samo na neepistemička značenja).

2.1.1. Opis modalnih glagola u normativnim gramatikama engleskoga jezika

Modalni glagoli iznimno su dobro opisani u gramatikama engleskoga jezika stoga slijedi kratak opis njihovih glavnih obilježja i prikaz njihovih značenja u najistaknutijim gramatikama engleskoga jezika.

U ovome radu proučavaju se modalni glagoli u užem smislu, ili kako ih nazivaju u gramatikama engleskoga jezika - središnji modalni glagoli (eng. *central modal verbs*) (npr.

⁷⁵ U matematici se *fuzzy set* prevodi kao neizraziti skup (prema Struni: <http://struna.ihjj.hr/naziv/neizraziti-skup/32820/>), što je pak povezano s neizrazitom logikom (eng. *fuzzy logic*). Žic Fuchs (1988) koristi hrvatske izraze nejasni koncepti (eng. *fuzzy concepts*) i nedefiniranost (eng. *fuziness*) u kontekstu ograda (eng. *hedges*) (v. 5.1.2.).

⁷⁶ Koncept *fuzzy set* može se upotrijebiti i u kontekstu usvajanja jezika s obzirom da djeca prvo usvajaju središnja značenja pa tek onda rubna i ona još rubnija, odnosno ona koja se nalaze na periferiji (Coates, 1983).

Biber i sur., 1999; Huddleston i Pullum, 2002; Depraetere i Langford, 2020) ili osnovni modalni glagoli (eng. *core modal verbs*) (npr. Carter i McCarthy, 2006; Depraetere, 2016) - a to su u engleskome: *can, could, may, might, shall, should, will, would* i *must*.⁷⁷ Osim središnjih modalnih glagola postoje i marginalni modalni glagoli (eng. *marginal verbs*), kao što su primjerice *dare, need, ought to, used to*, a koji dijele neka zajednička obilježja sa središnjim modalnim glagolima (npr. inverzija i negacija). Uz marginalne glagole u literaturi nalazimo i termin polumodala (eng. *semi-modals*), odnosno kvazi modala (eng. *quasi-modals*), koji uključuju idiomatske fraze s funkcijom modalnog značenja. To su, primjerice: *had better to, have got to* ili *be supposed to*. No marginalni modalni glagoli kao ni polumodali neće biti predmetom istraživanja u ovome radu.

Quirk i sur. (1985) modalne glagole svrstavaju u skupinu pomoćnih glagola pa se stoga koristi i termin modalni pomoćni glagol (eng. *modal auxiliary verbs*) koji nalazimo i kod Bibera i sur. (1999). S obzirom na to da pripadaju skupini pomoćnih glagola, središnji modalni glagoli dijele neka obilježja s glagolima *be, have* i *do*, a to su (Palmer, 1990: 4):

- negacija pomoću *-not* – „He **will not** study.“ (Collins, 2009: 12)
- inverzija sa subjektom – „**Will** he study?“ (ibid.)
- kodiranje značenja glavnog glagola koji se izostavlja u rečenici koja slijedi – „She **will study**, and so **will** he [study].“ (ibid.)
- naglašavanje značenja glavnog glagola – „They think he won't study, but he **WILL**.“ (ibid.)

Ta četiri obilježja tvore akronim **NICE** (eng. *Negation, Inversion, Code, Emphasis*) koji uvodi Huddleston (1976: 333). No ono što modalne glagole razlikuje od primarnih pomoćnih glagola te ostalih glagola su sljedeća morfosintaktička obilježja (Palmer, 1990: 4):

- ne dodaje se nastavak *-s* u 3. licu jednine,
- nemaju nefinitne oblike (npr. u engleskome: *infinitive, present participle, past participle*)
- nema dvostrukih modala (eng. *cooccurrence*)⁷⁸.

⁷⁷ Za središnje modalne glagole Perkins (1983) rabi drukčiju terminologiju, odnosno on modalne glagole dijeli na primarne (*can, may, must, will* i *shall*) i sekundarne modalne glagole (*could, might, should* i *would*). Među sekundarne se svrstavaju i marginalni modalni glagoli, primjerice *ought to*. Istu podjelu nalazimo kod Leecha (2004: 73) koji pojmove *primarni* i *sekundarni* smatra sveobuhvatnijima od podjele na tzv.-e sadašnje pomoćne glagole (eng. „*Present*“ *auxiliaries*) i prošle pomoćne glagole (eng. „*Past*“ *auxiliaries*) jer mogu obuhvatiti ostale funkcije koji ovi glagoli imaju. Jedan primjer je da se sadašnji pomoćni glagoli mogu odnositi i na budućnost.

⁷⁸ Odnosi se na standardni engleski jezik, no dvostruki se modali pojavljuju u nekim dijalektima engleskoga (Palmer, 2003).

Središnje modalne glagole možemo podijeliti i prema stupnju njihove učestalosti pa se tako vrlo često rabe *will*, *would*, *can* i *could*; prilično često *must*, *should*, *may* i *might*, a ne tako često *shall* (Leech, 2004: 73). Biber i sur. (1999) također navode *can*, *will* i *would* kao najučestalije modalne glagole, a *shall* kao relativno rijedak modalni glagol.

Za razliku od primarnih pomoćnih glagola *be*, *have* i *do*, modalni glagoli imaju puno širu semantičku ulogu (Quirk i sur., 1985: 120). Modalne glagole Quirk i sur. (1985: 219) klasificiraju u odnosu na značenja koja mogu imati pa razlikuju intrinzične (eng. *intrinsic*) i ekstrinzične (eng. *extrinsic*) modalne glagole. Intrinzični se nazivaju tako jer podrazumijevaju određenu vrstu unutarnje, intrinzične kontrole koju ljudi imaju nad događajima te obuhvaćaju značenja dopuštenja (eng. *permission*), obveze (eng. *obligation*) i volje (eng. *volition*). S druge strane kod ekstrinzičnih glagola izostaje taj aspekt ljudske kontrole nad događajima te se primarno tiču ljudske procjene onoga što bi se moglo ili ne bi moglo dogoditi i uključuju značenja mogućnosti (eng. *possibility*), nužnosti (eng. *necessity*) i predviđanja (eng. *prediction*). Dihotomija *intrinzično/ekstrinzično* odgovara onome što se smatra deontičkom i epistemičkom modalnošću. Takvu podjelu i terminologiju nalazimo i kod Bibera i sur. (1999) te Downing i Locke (2016), no zanimljivo je da Downing i Locke (2006) uz ekstrinzičnu i intrinzičnu modalnost kao ekvivalentima za epistemičku i deontičku modalnost, izdvaja i treći tip modalnosti – dinamičku modalnost, što odgovara Palmerovoj (1990) klasifikaciji koja se rabi u ovome radu. Razlog tome je što se značenje sposobnosti (eng. *ability*) ne može smjestiti u gore navedene kategorije, odnosno sposobnost se ne može svrstati niti u ekstrinzičnu niti u intrinzičnu modalnost s obzirom da ne uključuje čimbenik kontrole niti se radi o govornikovom stavu prema onome što se iskazuje (usp. Facchinetti, 2003: 303).

2.1.2. Značenja engleskih modalnih glagola

U engleskim normativnim gramatikama (npr. Quirk i sur., 1985; Carter i McCarthy, 2006) značenja modalnih glagola uglavnom se ne navode u kontekstu podjele na epistemička i neepistemička značenja. To je i razumljivo jer za prosječnog čitatelja/korisnika tih gramatika nije nužno poznavati svu lingvističku teoriju o nekoj jezičnoj pojavi pa tako te gramatike niti ne sadrže detaljnije opise pojedinih jezičnih pojava niti rabe pripadajuću stručnu terminologiju, već su usmjerene na navođenje najvažnijih morfosintaktičkih obilježja i na uporabu, odnosno prikaz najvažnijih značenja. Iznimka je, primjerice, gramatika Depraetere i Langford (2020)

Advanced English Grammar čiji podnaslov glasi *A Linguistic Approach* pa to objašnjava činjenicu da opisu modalnosti pristupaju na drukčiji način.

Napominjemo da u ovom kraćem prikazu značenja preuzimamo način grupiranja modalnih glagola od Quirka i sur. (1985) koji prošla vremena modalnih glagola - *could*, *might* i *would* – navode u paru sa njihovim ekvivalentima u sadašnjosti – *can*, *may* i *will* – jer se žele istaknuti ista značenja koja imaju. Iznimka je glagol *should* koji se navodi odvojeno od *shall* s obzirom na razlike u značenju. Ostala značenja glagola *could*, *might*, *would* i *should* pobliže će se razmatrati u trećem poglavlju ovoga rada. Uz gramatiku Quirka i sur. (1985) rabimo i Leechov (2004) opis značenja modalnih glagola.

2.1.2.1. CAN/COULD

Quirk i sur. (1985: 221-223) navode da glagoli *can* i *could* mogu imati tri značenja: mogućnost kao u (21), sposobnost kao u (22) i dopuštenje kao u (23):

(21) „Even expert drivers **can** make mistakes.“ (ibid.: 221))

„Her performance was the best that **could** be hoped for.“ (ibid.)

(22) „**Can** you remember where they live?“ (ibid.: 222)

„Magda **could** speak three languages by the age of six.“ (ibid.)

(23) „**Can** we borrow these books from the library?“ (ibid.)

„In those days only men **could** vote in elections.“ (ibid.)

U većini slučajeva kada se *can* koristi u značenju mogućnosti, čega je primjer (1), *can* se može parafrazirati s *it is possible* + infinitivna konstrukcija, primjerice „**It is possible for** even expert drivers **to** make mistakes“ (ibid.).

Leech (2004: 74-75) navodi ista, gore navedena, značenja za *can* koji svrstava u primarne modalne glagole, dok *could* naziva sekundarnim oblikom glagola *can* u prošlom vremenu koji također ima značenja mogućnosti, sposobnosti i dopuštenja (ibid.: 97). Isto tako ističe da je uporaba glagola *can* u značenju mogućnosti vrlo česta, u značenju sposobnosti uobičajena, a u značenju dopuštenja manje uobičajena.

Potrebno je naglasiti da se *could* smatra uljudnijim oblikom od *can* kada se radi o pitanjima/zahtjevima u 1. licu (24), odnosno kada se rabi u značenju hipotetskog dopuštenja (25) (Leech, 2004):

(24) „**Could** I see your driving licence?“ (ibid.: 129)

(25) „I wonder if we **could** borrow some tea?“ (ibid.)

2.1.2.2. MAY/MIGHT

Glagoli *may* i *might* mogu imati značenja mogućnosti, kao u (26) i dopuštenja, kao u (27):

(26) „You **may** be right.“ (Quirk i sur., 1985: 223)

„There **might** be some complaints.“ (ibid.)

(27) „You **may** borrow my bicycle if you wish.“ (ibid.)

„**Might** I ask whether you are using the typewriter?“ (ibid.)

Leech (2004: 76-77) uz ova dva značenja za *may* navodi i još jedno, sve rjeđe, značenje glagola *may*, a to je njegova tzv.-a kvazi-subjunktivna uporaba (eng. *quasi-subjunctive use*). Tu uporabu glagola *may* Leech smatra alternativnim oblikom za arhaične subjunktivne oblike. Primjer takve uporabe je (28) koji predstavlja želju u uskličnom obliku ili (29) u kojem se *may* rabi u dopusnoj rečenici ili (30) u kojem se *may* rabi u namjernoj rečenici:

(28) „**May** he never set foot in this house again!“ (ibid.: 77)

(29) „Our task is to deal with the customer's complaints, however unreasonable they **may** be.“ (ibid.)

(30) „The object is to preserve these monuments, in order that the achievements of the past **may** not be forgotten.“ (ibid.: 78)

Bitno je napomenuti da je uporaba glagola *may* u značenju dopuštenja rjeđa i formalne je prirode te da je u tom značenju učestalija uporaba glagola *can* (Quirk i sur., 1985: 223).

Kao i ranije navedena hipotetska uporaba glagola *could* u 1. licu i glagol *might* se rabi u tom smislu i smatra se uljudnijim oblikom od *may* u pitanjima/zahtjevima (31):

(31) „**Might** I ask you for your opinion?“ (Leech, 2004: 129)

„Do you happen to have a brochure I **might** look at?“ (ibid.)

2.1.2.3. MUST

Modalni glagol *must* može imati značenje (logičke) nužnosti (eng. *logical necessity*) kao u (32) i značenje obveze (eng. *obligation*) (34).

(32) „There **must** be some mistake.“ (Quirk i sur., 1985: 224)

„You **must** be feeling tired.“ (ibid.)

„The Smiths **must** have a lot of money.“ (ibid.)

Bitno je naglasiti da kada se *must* rabi u značenju (logičke) nužnosti, onda nije uobičajeno da se rabi u niječnom ili upitnom obliku jer se u tom slučaju rabi *can't* (33):

(33) „She **must** be asleep = She **can't** be awake.“ (ibid.: 225)

U primjerima (34) glagol *must* ima značenje obveze te se time želi ukazati na to da govornik ima autoritet i da zahtijeva kakav oblik ponašanja. Iznimka je primjerice (35) kada je subjekt rečenice u 1. licu. Tada govornik na neki način ima autoritet nad samim sobom, odnosno ponaša se u skladu s osjećajem dužnosti i s onime što je primjereno. No Quirk i sur. (1985) ističu da i takva uporaba *must* odgovara uporabi *must* u smislu obveze.

(34) „You **must** be back by ten o'clock. [‘You are obliged to be back. . .’; ‘I require you to be back. . .’]“ (ibid.: 225)

„We **must** all share our skills and knowledge.“ (ibid.)

„Productivity **must** be improved, if the nation is to be prosperous.“ (ibid.)

(35) „I **must** remember to write to Aunt Anna.“ (ibid.)

2.1.2.4. SHOULD

Modalni glagol *should* ima dva značenja:

a) Zaključivanje (eng. *tentative inference*)

U primjeru (36) glagol *should* ima značenje koje se u engleskome naziva *noncommitted tentativeness*, a što, pojednostavljeno govoreći, znači da govornik ne zna je li nešto istinito ili ne, ali zaključuje da je istinito na osnovu onoga što zna o tome.

(36) „The mountains **should** be visible from here.“ (Quirk i sur. 1985: 227)

„These plants **should** reach maturity after five years.“ (ibid.)

U ovome se značenju umjesto *should* kao sinonim može koristiti marginalni pomoćni glagol *ought to*, no *should* je učestaliji u ovome značenju (Quirk i sur., 1985).

a) Značenje obveze kao u (37):

(37) „You **should** do as he says.“ (ibid.: 227)

„The floor **should** be washed at least once a week.“ (ibid.)

I *should* se kao i *must* u značenju obveze koristi da bi se istaknuo govornikov autoritet, ali za razliku od *must* govornik ne može pouzdano očekivati da će se preporuka ostvariti. Štoviše, vrlo često uporaba glagola *should* ukazuje na to da se preporuka nije ostvarila, kao u (38):

(38) „They **should** have met her at the station.“ (ibid.)

2.1.2.5. WILL/WOULD

Glagoli *will* i *would* mogu se rabiti u značenju predviđanja (eng. *prediction*) i volje (eng. *volition*). Oba se značenja dalje dijele na tri podvrste.

a) Predviđanje se može odnositi na:

- Budućnost: „He **will** be here in half an hour.“ (Quirk i sur., 1985, 228)
„I was told I **would** feel better after this medicine.“ (ibid.)
- Sadašnjost: „She **will** have had her dinner by now.“ (ibid.)
„That **ll** be the postman. [on hearing the doorbell ring]“ (ibid.)
- Uobičajeno (eng. *habitual*) i navike (eng. *habits*):
„If litmus paper is dipped in acid, it **will** turn red.“ (ibid.)
„He **ll** talk for hours, if you let him.“ (ibid.)
„Every morning he **would** go for a long walk.“ (ibid.)

b) Volja može biti:

- Namjera (eng. *intention*):
„I **ll** write as soon as I can.“ (Quirk i dr., 1985: 229)
„We **won't** stay longer than two hours.“ (ibid.)
„The manager said he **would** phone me after lunch.“ (ibid.)
- Spremnost (eng. *willingness*)
„**Will/ Would** you help me to address these letters?“ (ibid.)
„I **ll** do it, if you like.“ (ibid.)
- Ustrajanje, inzistiranje (eng. *insistence*):
„If you **will** go out without your overcoat, what can you expect?“ (ibid.)
„She **would** keep interrupting me.“ (ibid.)

2.1.2.6. SHALL

Glagol *shall* sve se rjeđe rabi, posebice u američkom engleskom (Leech, 2004). Rabi se u sljedećim značenjima:

a) Predviđanje - i to u 1. licu jednine i množine, kao formalnija inačica naspram *glagolu will*, kao u (39):

(39) „According to the opinion polls, I **shall** win quite easily.“ (Quirk i sur., 1985: 230)

b) Volja – kao formalnija inačica glagolu *will* (40):

(40) „We **shall** uphold the wishes of the people.“ (ibid.)

Također se može rabiti u smislu nuđenja (41) ili davanje prijedloga (42):

(41) „**Shall** I/we deliver the goods to your home address?“ (ibid.)

(42) „What **shall** we do this evening? **Shall** we go to the theatre?“ (ibid.)

2.2. Modalnost u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi

Za razliku od engleskoga jezika za koji postoji obimna literatura (v. 3.1.) i u kojoj je modalnost iscrpno obrađena (npr. Palmer 1990, 2001; Facchinetti, Krug i Palmer 2003; Portner 2009; Salkie, Busuttil i van der Auwera, 2009), to nije slučaj s hrvatskim jezikom. Štoviše, u hrvatskome jeziku modalnost ne samo da je slabo obrađena, već jedva da se izrijeком spominje kao pojam u normativnim gramatikama. Ukoliko se i spominje, onda je to implicitno i u vezi s glagolskim načinom (npr. Barić i sur., 1997; Silić i Pranjković, 2005), stoga bismo i danas mogli koristiti sljedeću rečenicu koju je još 2001. godine napisala Sesar (2001: 203): „U hrvatskim normativnim sintaksama pojam modalnosti i dalje ostaje slabo razjašnjen [...]“. No to ne znači da ne postoje autori koji su dali svoj doprinos proučavanju modalnosti. Tu svakako treba istaknuti dva, možemo ih nazvati, pionira u proučavanju modalnosti u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi: (a) Sesar (1987) koja se bavila usporednom analizom kategorije modalnosti u suvremenom češkom i hrvatskom književnom jeziku, pri čemu polazi od opisa modalnosti u češkom jeziku, kao i usporedbom hrvatskih modalnih obrazaca s češkima, poljskima i ruskima (Sesar: 2001), a potom i (b) Kalogjeru (1982) i njegovu usporednu studiju hrvatskih i engleskih modalnih glagola, kao i zasebne radove koji su prethodili toj studiji (Kalogjera, 1970a; Kalogjera 1970b). Bitno je napomenuti da se od gore navedene navedene rečenice iz 2001. godine (Sesar, 2001) ipak dogodio pomak u domaćoj znanstvenoj produkciji te se pišu disertacije (npr. Varga, 2016; Werkmann Horvat 2017) i objavljuju radovi na temu modalnosti (npr. Knežević i Brdar, 2011; Mikulaco, 2018; Werkmann Horvat, 2018; Badurina, 2020; Werkmann Horvat, 2020, Werkmann Horvat, 2021; Werkmann Horvat, 2023, Miholjančan 2024) ili eksplicitno nalazimo modalnost kao pojam unutar širih gramatičkih opisa (npr. Marković, 2012) ili u vezi s ostalim gramatičkim kategorijama, primjerice u kontekstu dokaznosti (npr. Čulić-Viskotski 2003; Bašić 2017).

Sesar (2001) modalnost definira kao “trostruk odnos - odnos između kazivača (njegove intencije), sadržaja iskaza (iskaz kao jedinica govora na jezičnom planu odgovara rečenici) i zbilje (obuhvaćene sadržajem iskaza)”. Tom definicijom objedinjuje dva pristupa tumačenju modalnosti - u širem (odnos kazivača prema zbilji) i u užem smislu (odnos sadržaja iskaza prema zbilji) - pri čemu se prvi pristup može smatrati subjektivnom modalnošću, a potonji objektivnom modalnošću (Sesar, 1987). Silić i Pranjković (2005: 287-288) u okviru opisa glagolskog načina također spominju pojmove objektivna i subjektivna modalnost, pa se tako pod objektivnom modalnošću podrazumijeva „odnos prema stvarnosti u užem smislu (odnos stvarnoga, mogućega i nestvarnoga)“, a pod subjektivnom modalnošću „odnos sudionika govornoga čina, posebno govornika, prema onome o čemu je u rečenici riječ (npr. želja, molba, zahtjev, zapovijed i sl.)“. Marković (2012: 191-192) o modalnosti također piše u okviru glagolskog načina koji je zapravo „modalnost u užem smislu, odnosno „modalnost iskazana glagolskom fleksijom ili derivacijom“. Navodi i da se modalnost, osim glagolskog načina, može iskazivati i drugim sredstvima kao što su leksemi (prilozi), glagolski oblici, konstrukcije s modalnim glagolima ili posebnim rečeničnim konstrukcijama (ibid.: 193). S obzirom da se radi o tipološkolingvističkoj knjizi, Marković se u opisu modalnosti naslanja na Palmera (2001) i njegovu tipološku studiju, koja se smatra jednom od najrelevantnijih studija u području modalnosti pa tako pobliže opisuje njegovu klasifikaciju tipova modalnosti.

Pomak u opisu modalnosti vidljiv je prvi puta i u jednoj hrvatskoj gramatici koja sadrži dio posvećen definiciji i tipovima modalnosti na primjeru modalnih glagola u užem smislu. Radi se o prvoj gramatici za neizvorne govornike - početnike – *Basic Croatian Grammar: Sounds, Forms, Word Classes* – koju je Jelaska (2015) napisala na engleskome jeziku kao priručnik onima koji uče hrvatski jezik kao ini jezik⁷⁹. Koliko bi sustavan opis modalnih glagola bio značajan pri poučavanju modalnosti i posljedično modalnih glagola naglašava Đurđević (2020) koja navodi da upravo inojezična praksa ukazuje na nedostatke postojećih gramatika u smislu obrade problematike hrvatskih modalnih glagola te na potrebu za usustavljanjem opisa modalnih glagola.

⁷⁹ “Naziv ini krovni je naziv za različite vrste jezika koji se razlikuju od izvornoga. On je nadređen svim ostalim nazivima koji su neki drugi, a ne materinski jezik izvornih govornika kojima je glavni jezik, ili je bar bio do završetka jezičnoga razvoja.” (Struna, <http://struna.ihjj.hr/en/naziv/ini-jezik/53114/>)

2.2.1. Proučavanje modalnih glagola u hrvatskome

U usporedbi s engleskim modalnim glagolima (usp. Coates, 1983; Perkins, 1983; Quirk i sur., 1985; Palmer, 1990; Huddleston i Pullum, 2002; Leech, 2004; Collins, 2009; Portner, 2009; Depraetere i Langford, 2020), hrvatski modalni glagoli slabo su istraženi i vrlo često se niti ne spominju kao zasebna kategorija u gramatikama. Iznimka su ranije navedena gramatika Jelaske (2015) te gramatika koju su napisali Silić i Pranjković (2005). U njihovoj se gramatici po prvi puta modalni glagoli navode kao zasebna kategorija pa tako Silić i Pranjković (2005: 185) razlikuju modalne glagole u užem i širem smislu. Modalni glagoli u užem smislu su: *htjeti*, *morati*, *trebati*, *smjeti* i *moći*, a modalni glagoli u širem smislu čine otvorenu kategoriju pa ćemo ovdje navesti samo neke: *valjati*, *umjeti*, *znati*, *željeti*, itd. U ostalim gramatikama modalni glagoli nisu navedeni kao zasebna kategorija, što je pak u skladu s Hansenom (2009) koji ovakav tretman modalnih glagola uočava i u ostalim slavenskim jezicima, već se spominju u kontekstu infinitiva ili kao dio neke druge skupine glagola. Tako primjerice kod Barić i sur. (1997) modalne glagole (npr. *htjeti*, *moći*, *smjeti*, *morati*, *trebati*) nalazimo u okviru šire skupine glagola, odnosno u skupini glagola htijenja. Katičić (2002: 341-344) također modalne glagole *morati*, *trebati*, *htjeti*, *moći*, *smjeti* navodi u skupini glagola htijenja. Belaj i Tanacković Fletar (2017: 23) modalne glagole, uz fazne glagole, smještaju u skupinu suznačnih glagola koji zajedno sa svojim dopunama, odnosno infinitivnim oblicima samoznačnih glagola, tvore složena glagolska ustrojstva. Infinitivne glagolske dopune odnose se na neki glagolski proces, a u slučaju modalnih glagola realizacija se glagolskog procesa „zadržava na razini mogućnosti, tj. ostaje potencijalna.“ (ibid.: 26). Autori hrvatskih gramatika, dakle, ne opisuju niti objašnjavaju obilježja i značenja modalnih glagola kao što je to slučaj u gramatikama engleskoga jezika (v. 2.1.1. i 2.1.2.).

Pranjković (2004: 187) modalne glagole definira kao glagole „koji ne označuju neki konkretan proces, nego služe za modifikaciju kakvoga drugog procesa“, odnosno kao glagole koji uspostavljaju modalni odnos. Uz njih dolazi dopuna u infinitivu ili rjeđe konstrukcija *da* + *prezent*. Autor navodi modalne glagole u užem smislu (*htjeti*, *morati*, *trebati*, *smjeti*, *moći*) i glagole u širem smislu (npr. *znati*, *umjeti*, *željeti*, *voljeti*). Razlika je u tome što se modalnim glagolima u užem smislu označuje odnos prema kakvoj radnji, a modalni glagoli u širem smislu mogu „označavati govorenje, mišljenje, osjećanje, percipiranje, kakav voljni čin, ponavljanje kakva procesa i sl.“ (ibid.: 187-188).

Od recentnijih radova treba istaknuti Badurinu (2020) koja, kao i Silić i Pranjković (2005) navodi *htjeti*, *morati*, *trebati*, *smjeti* i *moći* kao modalne glagole u užem smislu. Njih naziva prototipnim modalnim glagolima i za njih navodi da se načelno može reći da tvore zatvoren sustav, no također ističe i glagole koji mogu biti u modalnoj funkciji (npr. glagoli govorenja, mišljenja, osjećanja, percipiranja) i u tom slučaju se radi o otvorenom sustavu. Knežević i Brdar (2011) u svojoj usporednoj analizi engleskih i hrvatskih modalnih glagola navode *moći*, *morati*, *trebati* i *valjati*⁸⁰ kao modalne glagole u užem smislu, dok Werkmann Horvat (2021, 2023) isključuje glagol *valjati* iz tog popisa zbog rjeđe uporabe i značenjskog preklapanja s glagolom *trebati* i dodaje glagol *smjeti*. Pritom smatra da izostanak višeznačnosti kod glagola *smjeti* ne bi trebao biti razlog njegova isključivanja s popisa osnovnih modalnih glagola. No za razliku od Badurine (2020), Werkmann Horvat (2021) izostavlja glagol *htjeti* što objašnjava time da taj glagol ima samo neke karakteristike modalnog glagola.

Marković (2012: 181) modalne glagole definira kao glagole koji „ne označuju konkretnu radnju, nego modificiraju kakvu drugu radnju (stoga uvijek imaju dopunu u infinitivu ili, rjeđe, u konstrukciji *da* + prezent) uspostavljajući modalni odnos (voljni, željni, zahtjevni, poticajni, obvezujući i sl.)“. Kao i Silić i Pranjković (2005) grupira modalne glagole i one čine jednu značenjsko-funkcionalnu skupinu glagola, no za razliku od Silića i Pranjkovića ne razlikuje modalne glagole u užem i širem smislu, već se radi o širem popisu glagola, primjerice: *htjeti*, *željeti*, *morati*, *trebati*, *valjati*, *moći*, *voljeti*, *smjeti*, *znati*. Jelaska (2015: 159) ide korak dalje u svojoj gramatici te modalne glagola grupira u dvije funkcionalne skupine pa tako prva skupina glagola može izražavati sposobnost (*moći*), dopuštenje (*smjeti*, *moći*), obvezu ili nužnost (*trebati*, *morati*) i preporučljivost (*trebati*), dok druga skupina glagola uključuje značenja mogućnosti (*moći*) i vjerojatnosti (*morati*). Drugim riječima, prva skupina odnosi se na neepistemička značenja, a druga skupina na epistemička značenja.

Kalogjerina (1982) usporedna analiza predstavlja prvi sustavan usporedni opis engleskih i hrvatskih modalnih glagola u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi. Osim što navodi najvažnija gramatička obilježja modalnih glagola u oba jezika, značajan dio analize posvećen je analizi značenja koja modalni glagoli mogu imati u oba jezika. U svojoj analizi polazi od engleskih modalnih glagola te ih uspoređuje s njihovim prijevodnim ekvivalentima u hrvatskome⁸¹. Rezultati usporedne analize ukazuju na značajno značenjsko preklapanje kada prevodimo

⁸⁰ *Valjati* nalazimo i u Kalogjerinom (1982) popisu hrvatskih modalnih glagola, kao ekvivalent engleskim glagolima *ought to*, *should* i *need*.

⁸¹ U izvorniku: srpskohrvatskome.

modalne glagole s engleskoga na hrvatski, kao i to da su u većini slučajeva prijevodni ekvivalenti također modalni glagoli, a rjeđe neka druga sredstva za izražavanje modalnosti, primjerice modalni prilozi. Osim što je svrha analize bila utvrditi sličnosti i razlike modalnih glagola u engleskome i hrvatskome, važan je i njezin doprinos u kontekstu učenja stranih jezika za govornike hrvatskoga jezika, odnosno u ovom slučaju poučavanju i učenju engleskih modalnih glagola. Studija je nastala u sklopu projekta *The Yugoslav Serbo-Croatian - English Contrastive Project* pod vodstvom Rudolfa Filipovića, a prethodili su joj i zasebni, kraći radovi o pojedinim engleskim modalnim glagolima (npr. Kalogjera, 1970a; Kalogjera, 1970b) koje autor uspoređuje s ekvivalentima u hrvatskome.

U okviru sustavnog opisa negacije u engleskome i hrvatskome jeziku Zovko Dinković (2013) bavi se i međudjelovanjem negacije i modalnih glagola te poseban naglasak stavlja na pitanje dosega negacije (v. 1.2.5.).

Koliko je modalnost slabo istražena u hrvatskome jeziku potvrđuje i najrecentniji rad o modalnosti u hrvatskome jeziku autorice Werkmann Horvat (2023) koja, osim što ukratko ističe najznačajnije teme koje su do sada prevladavale u istraživanjima o modalnosti, i to prije svega iz perspektive generativne literature o modalnosti, naglasak stavlja upravo na proučavanje hrvatskih modalnih glagola i njihovih glavnih odrednica poput modalne snage (eng. *modal force*) i modalnog značenja (eng. *modal flavor*). S obzirom na modalnu snagu u hrvatskome razlikuje glagole koji mogu izražavati nužnost – *morati* i *trebati* – i mogućnost – *moći* i *smjeti*. Uz pojam modalne snage veže se i pojam modalne jačine (eng. *modal strength*) pa u tom smislu razlikujemo jaku i slabu modalnu snagu pa posljedično i jako i slabo značenje nužnosti i mogućnosti. Isto tako autorica ističe još jedan nedovoljno obrađeni aspekt modalnosti u hrvatskome jeziku, a to je slojevita modalnost⁸² (eng. *layered modality*) koja je, za razliku od engleskog jezika u kojem nije dio standardnog idioma, u hrvatskom jeziku prihvatljiva u standardnom idiomu.

⁸² Pod pojmom slojevita modalnost podrazumijeva se “kombiniranj[e] dvaju modalnih glagola u modalnim strukturama” (Werkmann Horvat, 2023: 54). U hrvatskome bi primjer za slojevitu modalnost bio: “Mališan se *mora moći* izraziti i shvatiti da je jedinstvena osoba koja može biti neovisna.” (ibid.: 68).

3. PALMEROVA TEORIJA MODALNOSTI

Britanski jezikoslovac Frank Robert Palmer (1922-2019) smatra se, sa svoja dva ključna djela *Modality and the English Modals* (1. izdanje iz 1979.; 2. izdanje iz 1990.) i *Mood and Modality* (1. izdanje iz 1986.; 2. izdanje iz 2001.⁸³), jednim od najznačajnijih autora u referentnoj anglofonij literaturi o modalnosti, ali i u literaturi o modalnosti općenito. Oba su djela doživjela svoja druga izdanja koja nisu samo kopije prvih izdanja, već proširuju pa čak i mijenjaju teorijske postavke i pripadajuću terminologiju iz prvih izdanja. Takva proširena i izmijenjena izdanja pokazuju kako je i sam autor mijenjao svoj stav prema teorijskim postavkama, prije svega klasificiranju tipova modalnosti, što ponovno potvrđuje složenost modalnosti kao jezične pojave. Tako je primjerice, po uzoru na Lyonsa (1977), najprije zagovarao binarnu podjelu na epistemičku i deontičku modalnost (Palmer, 1986), potom je proširio tu podjelu i razlikovao tri tipa modalnosti – epistemičku, deontičku i dinamičku (Palmer, 1990) da bi se na kraju vratio na binaran sustav uvodeći nadređene pojmove propozicijska modalnost (eng. *propositional modality*) i događajna modalnost (eng. *event modality*)⁸⁴ (Palmer, 2001). U takvom binarnom sustavu s nadređenim pojmovima Palmer (2001) tipove modalnosti klasificira s obzirom na to odnose li se na propoziciju ili događaj pa tako propozicijskoj modalnosti pripadaju epistemička i evidencijalna (dokazna) modalnost⁸⁵, a događajnoj modalnosti deontička i dinamička modalnost. Od tri navedene podjele koje nalazimo u njegovim radovima, najviše se u literaturi preuzima Palmerova (1990) trodimenzionalna podjela, o čemu smo već ranije pisali (v. 1.2.2.).

Ono što smo primijetili kao obrazac u uvodima većine radova o modalnosti, a to je rasprava o definiciji modalnosti te rasprava o odnosu modalnosti i glagolskog načina, nalazimo i u uvodima navedenih Palmerovih knjiga. No glavnina njegovog, a usudili bismo se reći i općenito u području modalnosti, kapitalnog djela *Mood and Modality* usmjerena je na klasifikaciju modalnosti i proučavanje modalnosti iz tipološke perspektive. Uz to, bavi se i

⁸³ Palmer (2003) objašnjava da u prvom izdanju nije dovoljno jasno istaknuta razlika između modalnosti i glagolskog načina te da bi za drugo izdanje knjige *Mood and Modality* prikladniji naslov bio samo *Modality* jer je to širi pojam, odnosno kategorija koja između ostalih sredstava izražavanja obuhvaća i glagolski način pa je samim time navođenje glagolskog načina u naslovu redundantno. No izdavačka je kuća ustrajala na tome da se zadrži isti naslov, odnosno da drugo izdanje iz 2001. godine ima isti naslov kao i prvo izdanje iz 1986. godine.

⁸⁴ Prijevodi engleskih termina preuzeti od Badurine (2020).

⁸⁵ Ovo je još jedna potvrda bliskosti epistemičke modalnosti i dokaznosti, no u međuvremenu je dokaznost dobila status neovisne funkcionalne kategorije (v. 1.2.4.) pa je to vjerojatno razlog zašto ovakva klasifikacija tipova modalnosti nije zaživjela u tolikoj mjeri kao što je to slučaj s Palmerovom (1990) trodimenzionalnom klasifikacijom.

nekim teorijskim pitanjima koja se tiču odnosa modalnosti i drugih kategorija, odnosno jezičnih pojava kao što su dokaznost, negacija i sl.

U ovome će radu naglasak biti na Palmerovoj (1990) trodimenzionalnoj podjeli u okviru koje uz dva temeljna tipa modalnosti – epistemičku i deontičku modalnost – Palmer razlikuje i treći tip modalnosti – dinamičku modalnost – a koju je u fusnoti svoga djela naznačio i von Wright⁸⁶ (1951: 28). Pritom ističe kako se i epistemička i deontička modalnost odnose na govornika⁸⁷ dok se dinamička modalnost odnosi na sposobnost (eng. *ability*) i volju (eng. *volition*) subjekta rečenice pa samim time ostavlja prostor za raspravu je li se dinamička modalnost može smatrati modalnošću u užem smislu, odnosno može li se uopće smatrati tipom modalnosti (Palmer, 1990: 2). Palmer svoju proširenu podjelu opravdava činjenicom da su epistemička i deontička modalnost prije svega usmjerene na subjektivno, pri čemu je epistemička modalnost usmjerena na mišljenje govornika o nečemu, a deontička na stavove govornika (ili adresata) o nečemu. Drugim riječima modalnost je u osnovi i primarno subjektivna⁸⁸, a pomoću *can* i *will* možemo oblikovati objektivne izjave o subjektu rečenice (Palmer, 1990: 36). Sam Palmer (1990: 2) priznaje da se zbog navedenog, kao i zbog činjenice da postoje nejasnoće oko pa i preklapanja određenih modalnih značenja, odnosno zbog obilježja neodređenosti koje smo već ranije spomenuli (v. 2.1.), može činiti kako dinamička modalnost nije „*strictly matters of modality at all*“, no smatramo da u našem slučaju upravo izdvajanje dodatnog tipa modalnosti omogućava lakše kategoriziranje modalnih glagola ne samo prema tipu modalnosti, već i prema stupnju (eng. *degree*) modalnosti. Stupnjevi su prema Palmeru (1990) mogućnost i nužnost, dva prototipna modalna značenja koja su preuzeta iz modalne logike (v. 1.1.), no postoji i treći stupanj za koji ne navodi naziv, a to su ona značenja koja se ne mogu smjestiti u kategoriju mogućnosti i nužnosti. Ti tipovi i stupnjevi modalnosti prikazani su u Tablici 1, a uz pojedini tip i stupanj istaknut je i prototipni modalni glagol:

⁸⁶ v. 1.1. i fusnotu 3.

⁸⁷ No Palmer (1990) isto tako naglašava da se bez obzira na to zajedničko obilježje, epistemička i deontička modalnost razlikuju jedna od druge i da ih svakako treba promatrati kao zasebne kategorije, što uostalom potvrđuju i brojne klasifikacije o kojima smo pisali u 1.2.2.

⁸⁸ Ne možemo govoriti o apsolutnoj subjektivnosti kod ova dva tipa modalnosti, posebice kada je u pitanju deontička modalnost jer postoje i primjeri subjektivne i primjeri objektivne uporabe (a o tome postoji li uopće objektivna epistemička modalnost pisali smo u potpoglavlju 2.1. i fusnoti 65). No ono što je činjenica jest da se u oba slučaja ta objektivna uporaba svodi na manji broj primjera, odnosno subjektivna uporaba je prototipna i kod epistemičke i kod deontičke modalnosti (usp. Coates, 1983). Isto tako je važno istaknuti da, koliko god objektivna epistemička modalnost bila rijetka, to nije slučaj s objektivnom deontičkom modalnošću. Štoviše, redovito je nalazimo, primjerice, u pravnojezičnom diskursu (usp. Knežević i Brdar, 2011; Boginskaya, 2022; Miholjančan, 2024).

Tablica 1. Tipovi i stupnjevi modalnosti prema Palmeru (1990: 37)

	Epistemičko	Deontičko	Dinamičko
<i>Mogućnost</i>	may	may/can	can
<i>Nužnost</i>	must	must	-
?	will	shall	will

Izvor: Palmer (1990: 37)

Kako je vidljivo iz Tablice 1 autor ne navodi prototipni primjer modalnog glagola koji se koristi za izražavanje dinamičke nužnosti. To nas ne čudi jer upravo je taj aspekt njegove teorije manjkav i onaj zbog kojeg se izdvajanje dodatnog tipa modalnosti – dinamičke modalnosti – može najviše osporavati. U tom aspektu zbog preklapanja dinamičkog i deontičkog značenja posebice do izražaja dolazi svojstvo neodređenosti (Palmer, 1990). Pojam neodređenosti ranije je već naglašen kod Coates (1983) (v. 2.1.), a implicitno već i kod Ehrman (1966: 12-33) koja ne koristi pojam neodređenosti, ali govori o kontinuumu značenja glagola *may*. Neodređenost zapravo pretpostavlja preklapanje značenja pa stoga nije uvijek moguće jasno odrediti o kojem je značenju riječ niti je moguće modalne glagole smjestiti u jednoznačne kategorije.

Nadalje, treba naglasiti da Palmer (1990) nije jedini koji ističe potrebu za dodatnom dimenzijom koju on naziva trećim stupnjem pa tako na problematičnost ograničavanja modalnih značenja na *mogućnost* i *nužnost* ukazuje i Depraetere (2016) koja naglašava da se značenja modalnih glagola *shall* i *will* ne mogu smjestiti u okvire *mogućnosti* i *nužnosti*. Stoga u literaturi postoje i druge klasifikacije koje su višedimenzionalne, a koje uz osnovna dva tipa modalnosti – epistemičku i deontičku – razlikuju dodatne tipove modalnosti (v. 1.2.2.).

Knjiga *Mood and Modality* (2001 [1986]) svakako pridonosi općoj raspravi o modalnosti, no kako je u ovome radu naglasak na engleskim i hrvatskim modalnim glagolima te se, zbog obimne anglofone, a skromnije hrvatske literature, u analizi i opisu istih kreće od engleskih modalnih glagola, u ovome radu naslanjamo se prvenstveno na Palmerovu klasifikaciju modalnosti koju je najprije izložio u prvom (1979), a potom i nadogrudio u drugom izdanju (1990) svoje knjige *Modality and the English Modals*⁸⁹. Stoga će u ovome poglavlju naglasak biti na Palmerovoj (1990) trodimenzionalnoj podjeli modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost koju je on primijenio na modalnim glagolima u engleskome, a koju ćemo

⁸⁹ U toj knjizi Palmer koristi primjere iz pisanog i govornog britanskog engleskog jezika, a koji su preuzeti iz korpusa koji se naziva *Survey of English Usage* sa Sveučilišta College London. Taj je korpus izrađen pod vodstvom Randolpha Quirka i Sidneya Greenbauma, istaknutih autora više suvremenih referentnih gramatika engleskoga jezika.

u našem istraživanju primijeniti na hrvatske modalne glagole. Ukratko će se opisati sva tri tipa modalnosti prema obrascu koji je rabio Palmer (1990), ali isto tako i navesti primjere u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi koji pokazuju da i hrvatski modalni glagoli mogu iskazati epistemička, deontička i dinamička značenja. Zaključno dajemo kratak kritički osvrt na Palmerovu teoriju i objašnjavamo zašto ta teorija predstavlja prikladan teorijski okvir za naše istraživanje.

3.1. Epistemička modalnost

Palmer smatra (1990) da je najlakše proučavati ovaj tip modalnosti, prije svega jer oko epistemičke modalnosti, kako se čini, ne postoje nikakve nedoumice te se vrlo jasno, kako sintaktički tako i semantički, može razlikovati od ostala dva tipa modalnosti. Stoga oko ovog tipa modalnosti nema ničeg spornog ni kod brojnih klasifikacija tipova modalnosti koje nalazimo u literaturi, a o čemu smo pisali u jednom od prethodnih poglavlja (v. 1.2.6.), za razliku od terminološke neujednačenosti koja je karakteristična za neepistemički dio u klasifikacijama u literaturi.

Pri definiranju epistemičke modalnosti potrebno je uzeti u obzir etimologiju samog pojma *epistemička* koji dolazi od grčke riječi 'epistēmē'⁹⁰ što znači 'znanje'. To znanje, odnosno uvjerenost ili mišljenje (Lyons, 1977: 793), govornik koristi kako bi procijenio je li kakva situacija moguća ili nužna (Downing i Locke, 2006), odnosno kako bi procijenio je li kakva propozicija istinita ili ne (Palmer, 1990) te kako bi izrazio svoj stav prema statusu propozicije (Palmer, 2003). U svom kasnijem radu Palmer (2001: 34) nadopunjuje tu definiciju te uključuje i pojam stupnja pa navodi da je epistemička modalnost stvar razine govornikove uvjerenosti budući da govornikova uvjerenost u ono što govori može imati različite stupnjeve pa razina uvjerenosti može biti veća ili manja⁹¹. Isticanje stupnjevitosti, odnosno mogućnosti skale na koju, u okviru svakog tipa modalnosti, možemo smjestiti niz značenja⁹² zajedničko je većem broju autora koji proučavaju modalnost (npr. Coates, 1983; Nuyts, 2001; Downing i Locke, 2006). Tako i kod epistemičke modalnosti možemo govoriti o nizu značenja ili kontinuumu jer

⁹⁰ Grčka riječ 'epistēmē' nalazi se i u osnovi pojma *epistemologija*

koju još nazivaju i teorijom znanja, a koja predstavlja granu filozofije koja se bavi prirodom i dosegom znanja.

⁹¹ Takvo tumačenje preuzimaju i Piper i sur. (2005: 643) pri opisu modalnosti u srpskome jeziku. Oni također stupnjevitost integriraju u samu definiciju epistemičke modalnosti pa tako ona „predstavlja stepenovanu kvalifikaciju uverenosti govornog lica u istinitost onoga što je označeno iskazom“.

⁹² Broj značenja koja će biti na toj skali nije univerzalan, već ovisi o samome jeziku, odnosno unutarjezičnim posebnostima svakog jezika (Boland, 2006).

kada govorimo o govornikovom stupnju uvjerenosti u nešto, onda ta uvjerenost može obuhvaćati tri stupnja: govornik je sasvim siguran, postoji vjerojatnost da će se nešto dogoditi ili mogućnost da će se nešto dogoditi. U engleskome taj kontinuum odgovara pojmovima *certainty*, *probability* i *possibility* (Downing i Locke, 2006: 381). Tako u primjeru (43) *must* označava viši stupanj uvjerenosti govornika, a uporabom *may* (44) želi se izreći da je situacija moguća pa je i uvjerenost govornika nižeg stupnja (Depraetere i Langford, 2020: 264).

(43) „He *must* be at home.“ (ibid.)

(44) „He *may* be at home.“ (ibid.)

Gore navedene Palmerove inačice definicije epistemičke modalnosti nalazimo u osnovi mnogih definicija u literaturi pa ćemo ovdje istaknuti dvije takve definicije. Prva je Hoyeva (1997: 42) definicija prema kojoj je epistemička modalnost „concerned with matters of knowledge or belief on which basis speakers express their judgements about states of affairs, events or actions“, dok Nuyts (2001: 22) epistemičku modalnost definira kao “evaluation of the chances that a certain hypothetical state of affairs under consideration (or some aspect of it) will occur, is occurring or has occurred in a possible world [...]” i pritom naglašava kognitivnu dimenziju jezika, odnosno da su te epistemičke prosudbe sredstvo ljudske konceptualizacije te stoga epistemičku modalnost proučava iz perspektive kognitivne lingvistike.

Epistemički modalni glagoli primarno su subjektivni, uz rijetke primjere objektivne uporabe što odgovara onome kako Coates (1983) prikazuje epistemičku modalnost u kontekstu koncepta *a fuzzy set* (v. 2.1.), a to je da je epistemička modalnost u svojoj jezgri subjektivna te se varijacije u značenju kreću unutar te subjektivnosti, a tek na periferiji možemo pronaći rijetke primjere objektivnog značenja. Drugim riječima, neodređenost je vrlo malo prisutna kada je u pitanju epistemička modalnost. U prilog prevladavajućoj subjektivnosti epistemičke modalnosti ide i to što se modalni glagoli s epistemičkim značenjem rabe samo u sadašnjem glagolskom vremenu⁹³ s obzirom na to da se sam čin govorenja i procjena onoga o čemu se govori odvija istodobno.

Uz Palmerov (1990, 2001) doprinos proučavanju epistemičke modalnosti u engleskome jeziku, nužno je istaknuti da za epistemičku modalnost postoji vrlo obimna literatura, odnosno postoje brojni autori koji su se njome bavili iz različitih perspektiva, kako u engleskome (npr. Lyons, 1977; Coates, 1987; Hoyer, 1997; Collins, 2009; Portner, 2009), tako i općenito (npr.

⁹³ Iznimka je glagol *might* koji se koristi kao prošlo vrijeme glagola *may* u nepravnom govoru.

Papafragou, 2006) i u drugim jezicima (npr. Nuyts, 2001), a vrlo često i s obzirom na akademski diskurs (npr. Warchal, 2015; Varga, 2016).

Prototipni glagoli za izražavanje epistemičke modalnosti u engleskome jeziku su modalni glagoli *may* i *must*. Uz navedene glagole epistemički se mogu koristiti i *will*, *might*, *would* (u kontekstu izražavanja s oprezom i suzdržanosti) i *should* te marginalni modalni glagol *ought to*. Od polumodalnih glagola epistemičku uporabu imaju *be bound to* i *have (got) to*. No u ovome radu bavit ćemo se isključivo središnjim modalnim glagolima stoga će se izostaviti detaljniji opis marginalnih modalnih glagola i polumodalnih glagola. Spominjat ćemo ih isključivo onda kada služe kao kontrolni mehanizmi za provjeru i potvrdu značenja nekog osnovnog modalnog glagola. Dodatnu potvrdu epistemičke uporabe gore navedenih glagola daju priloga koji se pojavljuju uz te glagole u istoj rečenici poput *possibly*, *perhaps*, itd. kao primjeri za mogućnost ili *surely*, *certainly*, itd. kao primjeri za nužnost. Radi se o pleonastičnoj uporabi tih priloga, dakle, ti priloga ne modificiraju značenje epistemičkih modalnih glagola (45):

(45) „You **may possibly** prefer that one.“ (Palmer, 1990: 68)

„It **must surely** be just a beautiful relic from the past.“ (ibid.)

Palmer (1990: 68) navodi dva priloga kod kojih primjećujemo suprotno. Prvi je prilog *well* kada se pojavljuje uz *may* (46):

(46) „Well, then, it **may well** be a back formation.“ (ibid.)

Well u (46) ima funkciju dodatno pojačati mogućnost, u značenju „this is a perfectly reasonable suggestion“ (ibid.). Drugi prilog je *just* (47) koji ima značenje „a bare possibility“ (ibid.):

(47) „One of the cylinders **might just** be missing a bit from the sound of it.“ (ibid.)

3.1.1. Epistemička mogućnost

Prototipni modalni glagol za izražavanje epistemičke mogućnosti u engleskome je *may* u značenju „It is possible that...“ (Palmer, 1990). Njime se želi ukazati na „nedostatak uvjerenosti govornika u istinitost propozicije“ (Coates, 1983: 103). *May* se može odnositi i na sadašnjost (48) i na budućnost (49):

(48) „They're all very sort of Kentish and they **may** be in Sussex actually.“ (Palmer, 1990: 51)

(49) „I **may** go up at the end of August.“ (ibid.: 52)

No kada se odnosi na budućnost često je glavni glagol u progresivnom obliku (50):

(50) „So she **may** be telephoning you.“ (ibid.)

Uz *may* epistemičku mogućnost mogu izražavati i glagoli *might* i *could* pa tako uporaba modalnih glagola *may*, *might* i *could* u primjeru (51) ukazuje na to da je situacija moguća, kao i na nedostatak uvjerenosti u istinitost propozicije pa su to primjeri subjektivne epistemičke modalnosti (Coates, 1983). Razlika između *may* s jedne strane i *might/could* s druge strane minimalna je s obzirom na to da se dva potonja glagola nalaze na nižoj poziciji skale mogućnosti od *may* (Depraetere i Langford, 2020: 264-265). Upravo zbog te minimalne razlike u stupnju mogućnosti ova tri glagola su u potvrdnim rečenicama⁹⁴ međusobno zamjenjivi što potvrđuju rečenice u primjeru (51).

(51) „He **may** be at home.“ (ibid.: 264)

„He **might** be at home.“ (ibid.)

„He **could** be at home.“ (ibid.)

U okviru epistemičke mogućnosti potrebno je istaknuti i koncesivnu (eng. *concessive*) uporabu glagola *may* (52) koji se u tom slučaju može parafrazirati s „*although it is possible that*“:

(52) „Whatever John **may** say...“ (Palmer, 1990: 52)

„However difficult it **may** be...“ (ibid.)

Osim navedenih glagola, epistemičku uporabu može imati i modalni glagol *can*, no ta uporaba je ograničena na upitne i niječne oblike, iako Coates (1995) nalazi rijedak primjer epistemičke uporabe i u jesnim rečenicama, doduše samo u kontekstu američkog engleskog. No Collins (2009) je u sklopu svog korpusnog istraživanja engleskih modalnih glagola naišao na takav primjer i u britanskom engleskom.

3.1.2. Epistemička nužnost

Prototipni glagol za izražavanje epistemičke nužnosti u engleskome je *must*. U slučaju *must* nije adekvatna interpretacija koristiti parafraziranu verziju „*It is necessary that...*“, već je adekvatna interpretacija „*The only possible conclusion is that...*“ (Palmer, 1990: 50).

⁹⁴ To nije slučaj s upitnim rečenicama i niječnim oblicima navedenih glagola, no поближе o tome u Depraetere i Langford (2020: 265-266).

Epistemička uporaba glagola *must* ukazuje na govornikovu uvjerenost u istinitost onoga što govori, a ta se pak uvjerenost temelji na onome što je zaključio na osnovu činjenica koje su mu poznate. Stoga Palmer (1990) ovu uporabu glagola *must* uspoređuje s obilježjima koja imaju dokazni jezični oblici (eng. *evidentials*), što je i u skladu s Coates (1983: 41) koja za glagol *must* navodi da „conveys the speaker's confidence in the truth of what he is saying, based on a deduction from facts known to him (which may or may not be specified)“ te u skladu s Depraetere i Langford (2020: 263-264) koji ističu da govornik na osnovu kakvog dokaza donosi zaključke do koje mjere vjeruje u istinitost neke situacije. Takav dokaz može primjerice biti automobil u garaži pa tako u primjeru (53) uporaba *must* ukazuje na to da je govornik potpuno uvjeren u ono što govori jer vidjevši automobil u garaži logički zaključuje da je vlasnik automobila kod kuće, dakle *must* ima značenje „that it is necessarily the case“.

(53) „He *must* be at home.“ (ibid.: 264)

Epistemička nužnost može se izražavati i pomoću glagola *should* i *ought to*, no ako usporedimo primjere (53) i (54) postoji razlika između *must* s jedne strane i *should* i *ought to* s druge strane. Naime *must* se rabi u značenju „*This is necessarily the case.*“, a *should* i *ought to* u značenju „*He probably is – he's usually there when his car is in the garage.*“, dakle ne radi se o logičkom zaključku, već zaključujemo tako jer je to inače tako (*what is usually the case*)⁹⁵. Drugim riječima, postoji razlika u jakosti s obzirom na nužnost između *must* i *should/ought to* pri čemu je *must* primjer jake nužnosti, a *should/ought to* slabije nužnosti:

(54) „He *should* be at home.“ (ibid.)

„He *ought to* be at home.“ (ibid.)

Na osnovu primjera iz korpusa koje je koristio u svojoj analizi, Palmer (1990) zaključuje da se većina primjera glagola *must* odnosi na stanja i radnje u sadašnjosti (55), iako je moguća i uporaba kada se želi ukazati na kakve uobičajene radnje, kao u primjerice u (56):

(55) „She is a bridemaide and she *must* be all excitement at the moment.“ (ibid.: 53)

(56) „He *must* travel to London regularly.“ (ibid.: 54)

U epistemičkom smislu *must* se rijetko odnosi na budućnost. No kada se *must* u značenju nužnosti odnosi na budućnost, onda je vrlo često ta uporaba dvosmislena i može se različito tumačiti, odnosno u tom slučaju vjerojatnije je dinamičko tumačenje glagola *must*, kao primjerice u (57), ili rjeđe deontičko tumačenje (58) u smislu obveze:

⁹⁵ *Should* i *ought to* u ovom značenju međusobno su zamjenjivi, iako je uporaba *should* učestalija (usp. Depraetere i Langford, 2020)

(57) „The government **must** act. It **must** make up its mind about priorities – offices and or homes, housing estates or luxury buidlings.“ (ibid.: 55)

(58) „He **must** come tomorrow.“ (ibid.: 54)

Rijetko je epistemičko tumačenje kao u (59) u smislu da se želi istaknuti ono što govornik misli da će se dogoditi, ali i dalje je moguće dinamičko tumačenje, čak i deontičko; drugim riječima i dalje je uporaba dvosmislena:

(59) „Something **must** happen next week.“ (ibid.)

Kontrolni mehanizam za provjeru epistemičke uporabe glagola *must*, a i kako bi se izbjegla dvosmislenost kada se *must* odnosi na budućnost, jest polumodal *be bound to* pa tako nema razlike u značenju u rečenicama (60) i (61) jer se *bound to* rabi u epistemičkom smislu:

(60) „You **must** find it quite a change being back in London.“ (ibid.: 53)

(61) „You're **bound to** find it a change being back in London.“ (ibid.: 55)

No važno je naglasiti da kada se *be bound to* rabi u epistemičkom smislu, onda se glavni glagol odnosi na budućnost za razliku od *must* kod kojeg se glavni glagol odnosi na sadašnjost. Iako se često mogu koristiti kao sinonimi, ipak postoji razlika u značenju, što je vidljivo u primjeru (62):

(62) „John's **bound to be** in his office.“ (ibid.: 55)

„John **must** be in his office.“ (ibid.)

U ovom primjeru *be bound to* ima značenje „*It is certain that...*“, i ima značenje mogućnosti, dok se u rečenici s *must* želi istaknuti da postoji vjerojatnost da je govornik taj koji donosi taj zaključak.

Još jedan primjer dvojakog tumačenja, odnosno modalnog glagola koji se može tumačiti i u epistemičkom i u dinamičkom smislu je glagol *should*. Kada se tumači u epistemičkom smislu (63), onda ima značenje vjerojatnosti (eng. *probability*) ili razumnog zaključivanja:

(63) „Well both of them **should** be on the Modern Board.“ (Palmer, 1990: 59)

No ipak ostaje mogućnost da je govornik u krivu što je još jasnije u primjeru (64) gdje se u slučaju dinamičkog tumačenja ostavlja prostor da se ne radi o „*stunning left hand*“.

(64) „Mitoff comes in, takes a stunning left hand to the chin or what **should** be a stunnig left hand.“ (ibid.)

3.1.3. Epistemičko WILL

Unatoč tome što Palmer (1990) navodi da uz *must* i glagol *will* služi za izražavanje epistemičke nužnosti, ipak izdvaja *will* i smatra ga zasebnim stupnjem modalnosti (v. Tablica 1). Epistemičku uporabu glagola *will* Palmer (1990) ilustrira pomoću sljedećeg primjera (65):

- (65) „Tell him Professor Cressage is involved – he *will* know Professor Cressage.“
(Palmer, 1990: 57)

U epistemičkom smislu glagol *will* ima značenje „*A reasonable inference is that...*“, dakle odnosi se na ono što je razumno zaključiti. Coates (1983: 177) navodi da se takva uporaba glagola *will* temelji na ponovljenom iskustvu na osnovu kojeg donosimo takav zaključak.

Kao i kod glagola *must*, u slučaju da se epistemičko *will* odnosi na budućnost uobičajena je uporaba progresivnog (-ing) oblika, kao u (66):

- (66) „John *must* be coming tomorrow.“ (Palmer, 1990: 67)
„John *will* be going to London tomorrow.“ (ibid.: 57)

No važno je istaknuti da epistemičko *will* treba razlikovati od uporabe glagola *will* u svrhu iskazivanja budućeg glagolskog vremena (eng. *futurity*) (67).

- (67) „John *will* go to London tomorrow.“ (ibid.)

Razlika između *must* i *will* leži u tome što *will* ukazuje na ono što je razuman zaključak, a *must* ukazuje na ono što je jedini mogući zaključak na osnovu dostupnih dokaza. Tu razliku Palmer (1990: 57) ilustrira primjerima (68) i (69):

- (68) „John *must* be in his office.“ (ibid.)
(69) „John *will* be in his office.“ (ibid.)

Prvi primjer (68) može se interpretirati na način da su svjetla upaljena u uredu i da je jedini zaključak da je John u uredu, dok je svrha primjera s *will* (69) pokazati da fokus nije na donošenju nekog zaključka, već se na osnovu prethodno stečenog znanja koje govornik ima pokušava doći do razumnog objašnjenja zašto su svjetla upaljena.

3.1.4. Epistemički modalni glagoli za izražavanje opreza i suzdržanosti

U epistemičkom smislu mogu se rabiti i oblici modalnih glagola u prošlom vremenu – *might, would* – koji se koriste kako bi se izrazio određeni oprez i suzdržanost (eng. *tentative forms*):

Might se rabi kao i *may*, ali znači da smo nešto manje sigurni u kakvu mogućnost (70):

(70) „...and then you **might** be back again on that Monday.“ (ibid.: 58)

Would je suzdržaniji oblik glagola *will* u značenju „It would be reasonable to conclude that...“ (ibid.) (71):

(71) „Oh, well, how long **would** that be? – Two years.“ (ibid.)

No ovu uporabu treba razlikovati od neupravnog govora (72):

(72) „I didn't realize that **would** be your area. It absolutely isn't mine.“ (ibid.: 59)

3.2. Deontička modalnost

Deontička modalnost predstavlja jedan od dva tipa neepistemičke modalnosti prema Palmerovoj (1990) podjeli, dok je drugi tip dinamička modalnost. Stoga i nije čudno da deontičku modalnost i definira u odnosu na dinamičku modalnost pa tako deontička modalnost pretpostavlja performativnost glagola ili usmjerenost na diskurs, dok dinamička to ne uključuje. Performativno obilježje glagola znači da „govornik može dati dopuštenje (*may, can*), nametnuti obvezu (*must*) ili izreći obećanje ili prijetnju (*shall*)“ (Palmer, 1990: 69); drugim riječima „u deontičkoj modalnosti predikacijsko stanje stvari nametnuto je sudioniku predikacije, pa ono može biti permisivno (može biti), obligativno (mora biti) ili komisivno, obvezujuće (bit će)“ (Marković, 2012: 192). Deontička se modalnost još naziva i „modalnošću obveze, nametanja i dopuštenja“ pri čemu je govornik taj koji svojom namjerom ili voljom kontrolira neku situaciju ili činjenice (Facchinetti, 2003: 303). Drugim riječima, izvor modalnosti je izvan vršitelja radnje pa deontički izvor može biti ili govornik koji predstavlja neku vrstu autoriteta pa u tom slučaju govorimo o subjektivnoj deontičkoj modalnosti ili pak

neko pravilo, norma, zakon, što je onda primjer objektivne deontičke modalnosti⁹⁶ (Palić i Omerović, 2022). Značenje pojma deontička sadržano je i u etimologiji riječi deontička koja potječe od grčke riječi 'deon' u značenju 'ono što obvezuje'.

Deontički modalni glagoli mogu se, kao i epistemički modalni glagoli, razlikovati s obzirom na stupanj subjektivnosti, no ono po čemu se dodatno razlikuju od epistemičkih jest primjena još jednog kontinuuma, i to onoga koji obuhvaća značenja od jakog do slabog deontičkog značenja (usp. Coates, 1983). Još jedna razlika između epistemičke i deontičke modalnosti koju treba istaknuti jest, kako navodi Lyons (1977: 824) „intrinzična povezanost deontičke modalnosti i budućnosti“ jer neka nametnuta obveza, kao i neko dopuštenje, moguće je da će se ili nužno će se ispuniti tek nakon što ih se izrekne u nekom iskazu. To potvrđuje i Hoyer (1997: 43) koji navodi da se nametanje obveze ili davanje dopuštenja odnosi na kakvu radnju koja će se izvršiti u nekom trenutku u budućnosti.

Lyons (1977) također navodi da je deontička nužnost obično povezana ili proizlazi iz nekog izvora ili uzroka. Drugim riječima, onaj kojemu se nameće kakva obveza zna tko je odgovoran za nametanje takve obveze, odnosno tko je autoritet u toj situaciji. To može biti neka druga osoba, kakva institucija, kakvo pravilo ili norma. Takva pravila i norme često su kulturološki uvjetovani što se onda odražava i na jezik, no bez obzira na razlike može se pretpostaviti da u svakoj kulturi, a što se potom leksikalizira i u jeziku, pojedinci razlikuju ono što je ispravno i ono što nije ispravno. S tim u vezi Lyons (1977: 823) ističe pojam *moralnosti* te u kontekstu deontičke mogućnosti i nužnosti spominje da radnju vrši „moralno odgovoran agens“. U različitim kulturama postoje različite percepcije o tome što je i koliko je nešto moralno prihvatljivo pa se onda i u kontekstu moralnosti može govoriti o različitim stupnjevima ili skali i to od onoga što se smatra apsolutno moralno prihvatljivim i nužnim s jedne strane do onoga što se smatra apsolutno moralno neprihvatljivim s druge strane (Nuyts, 2006: 5). Portner (2009: 23) pak u kontekstu *mogućih svjetova* govori o *moralnom poretku* (eng. *moral order*) i kako se on razlikuje od jednog do drugog svijeta jer za svaki svijet vrijede različita pravila i različiti moralni zakoni.

Već smo istaknuli subjektivnost kao važno obilježje modalnosti (v. 2.1), posebice epistemičke modalnosti (v. 3.1.) s obzirom na to da „govornik izražava svoje prosudbe koje su u skladu s njegovim (subjektivnim) uvjerenjima“ (Hoyer, 1997: 43), što čini epistemičke iskaze

⁹⁶ Takvu modalnost koja je uvjetovana kakvim vanjskim čimbenicima, odnosno kada se deontički izvor nalazi izvan vršitelja radnje van der Auwera i Plungian (1998) nazivaju *participant-external modality* (v. 1.2.2).

nefaktualnima (eng. *non-factual*). Kod deontičke modalnosti subjektivnost je također prototipna (usp. Coates, 1983; Huddleston i Pullum, 2002), no situacija je nešto složenija jer postoje različite razine uključenosti govornika. Tako primjerice u rečenici „*Can I just try some more cake?*“ (Hoye, 1997: 43) govornik je uključen, ali on nije deontički izvor, odnosno govornik nije taj koji daje dopuštenje. Stoga treba naglasiti da kada govornik jest deontički izvor, onda se radi o subjektivnoj deontičkoj modalnosti, a kada govornik nije deontički izvor onda se radi o primjeru objektivne deontičke modalnosti.

Za razliku od epistemičke modalnosti, literatura o deontičkoj modalnosti u engleskome je nešto skromnija (usp. Nuyts, Byloo i Diepeveen 2010). No i takva skromnija anglofona literatura (npr. Charlow i Chrisman, 2016) obimnija je u usporedbi s literaturom o deontičkoj modalnosti u hrvatskome. Izrijeком se deontička modalnost spominje samo u jednoj hrvatskoj gramatici (Jelaska, 2015), potom u okviru radova o modalnosti općenito (npr. Badurina, 2020; Werkmann Horvat, 2023) ili u okviru opisa epistemičke modalnosti (npr. Varga, 2016) ili u okviru širih gramatičkih opisa (Marković, 2012). Nadalje, koliko je nama poznato u trenutku pisanja ovoga rada, postoje samo tri zasebna rada o deontičkoj modalnosti u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi (Knežević i Brdar, 2011; Mikulaco, 2018; Miholjančan, 2024) pri čemu je bitno istaknuti da se sva tri rada odnose na proučavanje deontičke modalnosti u pravnojezičnom diskursu i da se radi o usporednim analizama deontičkih modalnih glagola u dva promatrana jezika – engleskome i hrvatskome (Knežević i Brdar 2011; Miholjančan, 2024) te ruskome i hrvatskome (Mikulaco, 2018).

3.2.1. Deontička mogućnost

Deontička mogućnost se u engleskome izražava glagolima *may* i *can* te obuhvaća sljedeća dva značenja:

a) dopuštenje (eng. *permission*) (73) i (74):

(73) „If you want to recall the doctor, you **may** do so.“ (Palmer, 1990: 71).

(74) „Of course you **can** inspect the nurseries. You have, of course, a Search Warrant from the Home Office.“ (ibid.).

Palmer (1990) ukazuje na nedostatak dokaza o razlici između *may* i *can* u ovom smislu, ali ono što nije sporno jest da *may* i *can* nisu uvijek međusobno zamjenjivi u značenju dopuštenja, kao i to da je *may* formalniji od *can* (Coates, 1983: 105-106). Na to je ukazala i Ehrman (1966: 12)

koja ističe da se *can* najčešće rabi u dijalozima, kao u primjerice (75), dok se *may* više rabi u formalnim tekstovima:

(75) „Even though this is my rock you *can* use it sometimes.“ (ibid.)

b) naredba (eng. *command*):

Glagol *can* često se rabi kako bi se komunicirala neka naredba (76) (77), a koju često karakterizira nešto neljubazniji ton (naspram *may* koji se smatra uljudnijim oblikom) (78):

(76) „Oh, you *can* leave me out, thank you very much.“ (Palmer, 1990: 71)

(77) „‘I don't know what you're up to, but when Brenner –.’ ‘You *can* forget Brenner, too,’ Curt said.“ (Ehrman, 1966: 13)

(78) „You *may* rest assured.“ (Palmer, 1990: 71)

Isto tako je potrebno naglasiti da kada su u pitanju *can* i *may* može doći i do preklapanja značenja pa nije uvijek jasna razlika između dinamičke i deontičke mogućnosti, odnosno između „onoga što je iskustveno moguće i onoga što ja dopuštam“ (Palmer, 1990: 103).

3.2.2. Deontička nužnost

Modalni glagol kojim se može izraziti deontička nužnost je *must* (79). U primjeru (80) *must* se rabi kako bi se naglasilo da se radi o vrlo snažno izraženom savjetu koji zvuči gotovo kao imperativ.

(79) „I've been telling Peter, as I've been telling several people, you know, You *must* get into permanent jobs, and I've been urging Peter to go back to school teaching or something, where he's very, very good.“ (Palmer, 1990: 73)

(80) „You *must* keep everything to yourself, be discreet.“ (ibid.)

Deontička nužnost podrazumijeva to da govornik ima određeni autoritet u okviru kojeg nameće obvezu ili obveze onome kome se obraća. Stoga na prvu može čudno izgledati uporaba glagola *must* kada pozivamo druge ljude u goste, na kakvo događanje i sl., kao u (81):

(81) „Oh, you *must* come around and see it.“ (ibid.)

Palmer (ibid.) objašnjava da u ovoj uporabi glagol *must* nema značenje zapovijedanja ili zahtijevanja, niti se njime želi ukazati na autoritet govornika, već se čak smatra uljudnim i društveno prihvatljivim oblikom komuniciranja.

Već smo istaknuli da je za deontičku nužnost karakterističan i kontinuum koji obuhvaća značenja od jake do slabe obveze. Drugim riječima, i tu je primjenjiv koncept *a fuzzy set* (Coates, 1983) pa bi ono osnovno značenje u samoj jezgri skupa odgovaralo jakoj obvezi koja se može parafrazirati s „*it is imperative/obligatory*“, dok značenje na periferiji odgovara slaboj obvezi koju možemo parafrazirati s „*it is important*“ (Coates 1983: 32). No isto tako je važan i kontinuum⁹⁷ od subjektivnog k objektivnom. Koliko je prisutna neodređenost između dva ekstrema kada su u pitanju oba kontinuum (jaka obveza - slaba obveza i subjektivno - objektivno) Coates (1983: 34-35) pokazuje na primjeru deontičkog glagola *must* kod kojeg se potvrđuje da su primjeri jake obveze obično subjektivni, a primjeri slabe obveze obično objektivni. No isto tako se mogu uočiti i drugi obrasci koji su primarno vezani uz lice u kojem se rabi subjekt te uključenost govornika pa tako primjerice uz subjekt u drugome licu vežemo jaku obvezu (82), dok ta obveza nije toliko jaka ako je subjekt u prvome licu (83). Nadalje, primjeri sa subjektom u prvome licu 'jači' su od primjera sa subjektom u trećem licu (84).

(82) „You **must** play this ten times over', Miss Jarova would say, pointing with relentless fingers to a jumble of crotches and quavers.“ (Coates, 1983: 34)

(83) „We **must** remember that the pasantry in those days didn't live on wages alone.“ (ibid.)

(84) „He's going on the 7.40 tomorrow and everything **must** be packed tonight.“ (ibid.: 35)

Zanimljiv je i primjer slabe obveze koji uočavamo kod glagola *must* kada je u kombinaciji s glagolima koji su povezani sa samim činom razgovora, primjerice „*I must say / admit / be honest / ask [...]*“ (Palmer, 1990: 74). Pritom se može raditi o tome da govornik sam sebi nameće obvezu koju potom izvršava, primjerice „*I must admit = I do admit*“ (ibid.) ili pak želi da se onaj kome se obraća ponaša na sličan način. No zanimljivo je da u kasnijem poglavlju (ibid.: 113) iste knjige navodi da se takve kombinacije mogu tumačiti i dinamički, odnosno da se tu ne radi o tome da sami sebi namećemo kakvu obvezu, već se radi o neutralnom *must*; dakle sam sebe opovrgava i odlučuje se za dinamičko tumačenje, a takvom tumačenju se i mi priklanjamo u našoj analizi.

⁹⁷ Umjesto skale ili kontinuum Coates (1983) rabi englesku riječ *cline* koja zapravo obuhvaća ta dva hrvatska termina pa tako razlikuje *subjective-objective cline* i *strong-weak cline*.

3.2.3. Deontičko *SHALL*

Palmer (1990) u okviru deontičke modalnosti izdvaja glagol *shall* pomoću kojega govornik može izraziti obećanje ili kakvu prijetnju. No pritom govornik „ne samo da nameće obvezu već i jamči da će se radnja izvršiti“ (ibid.: 74), kao u (85):

(85) „You *shall* have it tomorrow.“ (ibid.)

Deontičko *shall*, kao i u slučaju epistemičkog *will* (v. 3.1.3.), treba razlikovati od uporabe u svrhu izražavanja budućeg vremena (86):

(86) „...the year two thousand and fifteen when I *shall* be ninety.“ (ibid.: 137).

Palmer (1990) ističe još jednu uporabu deontičkog *shall*, a to je uporaba u engleskom pravnom jeziku⁹⁸ (87). U tom se slučaju *shall* rabi u obvezujućim odredbama pravnih akata, a njima se nameću obveze u obliku naredbe⁹⁹; drugim riječima radi se o 'pravnom imperativu' pri čemu *shall* ima značenje „has a duty to“ (Priručnik¹⁰⁰, 2006).

(87) „The 1947 act *shall* have effect as if this section were included in Part III thereof.“ (Palmer, 1990: 74)

Postojale su inicijative da se *shall* u engleskom pravnom jeziku zamijeni s *must* kako bi jezik prava bio razumljiviji prosječnom čitatelju, no *shall* se i dalje rabi u obvezujućim odredbama različitih pravnih akata u svrhu izricanja naredaba, odnosno onoga što je netko obvezan ili dužan činiti (Williams, 2009).

⁹⁸ U hrvatskim se pak pravnim propisima umjesto *shall* često rabi prezent glavnog glagola i dodaje se 'dužan je' ili 'obvezan je' kako bi se dodatno naglasilo značenje obveze.

⁹⁹ Prevoditelji s engleskoga na neki drugi strani jezik, a među njima i hrvatski, posebice trebaju obratiti pozornost na ovu uporabu deontičkog *shall*. A koliko je važno biti upoznat s ovim značenjem glagola *shall*, ali i općenito s različitim modalnim značenjima koja mogu imati modalni glagoli, zorno ilustrira Williams (2009: 199) pomoću vica o Francuzu koji se nađe u nevolji dok pliva u moru uz obalu Brightona i počne zapomagati „*I will drown and no one shall save me*“. I nitko ga ne spasi jer Francuz, kao neizvorni govornik, nije znao za deontičku uporabu glagola *shall* u 2. i 3. licu u engleskome, odnosno da se naredba u kojoj se koristi smatra obvezujućom. To znači da je subjekt na koga se naredba odnosi dužan nešto činiti, ili u ovom konkretnom slučaju ne činiti; dakle, zato nitko nije spasio Francuza.

¹⁰⁰ Radi se o Priručniku za prevođenje pravnih propisa Republike Hrvatske na engleski jezik. Priručnik je objavljen 2006. godine u izdanju Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija kao pomoć prevoditeljima pri prevođenju pravnih propisa s hrvatskoga na engleski jezik.

3.3. Dinamička modalnost

Osim pojma dinamička modalnost (Palmer, 1979; Palmer, 1990; Palmer, 2001; Nuyts 2005, 2006) u literaturi nalazimo i druga terminološka rješenja za ovaj tip modalnosti poput fakultativna modalnost (eng. *facultative modality*) (Goossens, 1985) ili inherentna modalnost (eng. *inherent modality*) (Hengeveld, 1988).

Za razliku od epistemičke i deontičke modalnosti koje su usko povezane s govornikom jer govornik je onaj koji izražava svoj stav ili mišljenje, odnosno onaj koji nešto zabranjuje, daje dopuštenje ili koji se obvezuje pa se stoga i ova dva tipa modalnosti smatraju primarno subjektivnima (Palmer 1990:7), dinamička se modalnost smatra primarno objektivnom jer je povezana sa sposobnošću (eng. *ability*) i voljom (eng. *volition*) subjekta rečenice (a ne s mišljenjima ili stavovima govornika), odnosno onoga na koga se odnosi ono što se izražava rečenicom. Subjekt je taj koji vrši radnju koja je izražena glavnim glagolom u rečenici što znači da se izvor dinamičke modalnosti nalazi unutar vršitelja radnje¹⁰¹. Sam Palmer (1990: 7) priznaje da bi to što je dinamička modalnost usmjerena samo na objektivno moglo biti argument za dovođenje u pitanje izdvajanje trećeg tipa modalnosti. No Palmer opravdava izdvajanje trećeg tipa modalnosti time što smatra da epistemička i deontička modalnost ne mogu obuhvatiti ona značenja koja izražavaju glagoli *can* i *will*. To je u skladu s Facchinetti (2003) koja također smatra opravdanim izdvajanjem trećeg tipa modalnosti, osobito stoga što se značenje sposobnosti ne može smjestiti niti u kategoriju ekstrinzične modalnosti (što odgovara epistemičkoj modalnosti) niti u kategoriju intrinzične modalnosti (što odgovara deontičkoj modalnosti). Prema Facchinetti (2003: 303) dinamička modalnost odnosi se na „fizičke i mentalne sposobnosti subjekta rečenice te na situacije koje su uvjetovane okolnostima izvan vršitelja radnje.“ Te dvije dimenzije dinamičke modalnosti sadržane su u Palmerovoj (1990) daljnjoj podjeli dinamičke modalnosti. Tako razlikuje sljedeća dva podtipa: modalnost usmjerenu na subjekt (eng. *subject-oriented modality*), kao u (88) i neutralnu ili okolnosnu modalnost (eng. *neutral or circumstantial modality*), kao u (89):

- (88) „They **can't** speak a word of English, of course, not a word, but, you know, they **can** say what they like.“ (Palmer, 1990: 85)
- (89) „Signs are the only things you **can** observe.“ (ibid.: 83)

¹⁰¹ Budući da se izvor nalazi unutar vršitelja radnje, Van der Auwera i Plungian (1998) takvu vrstu modalnosti nazivaju *participant-internal modality*.

Kao i kod epistemičke modalnosti, i kod deontičke modalnosti uočavamo da prilozi mogu pomoći kod potvrde da se radi o konkretnoj uporabi modalnog glagola. No u slučaju dinamičke modalnosti ti prilozi nisu nužno eksplicitno navedeni u istoj rečenici, kao primjerice u (90) kada glagol *can* ima značenje priloga *sometimes*:

(90) „The weather **can** be awful.“ („sometimes“) (Palmer, 1990: 107)

Kao potvrdu da se radi o dinamičkoj modalnosti služi i prilog *otherwise* kao u primjeru (91) pri čemu nužnost proizlazi iz neželjenog ishoda do kojeg može doći ukoliko se ne izvrši radnja:

(91) „I **must** have an immigrant's visa. Otherwise they're likely to kick me out you see.“ (Palmer, 1990: 115)

3.3.1. Dinamička mogućnost

Prototipni modalni glagol za izražavanje dinamičke mogućnosti je glagol *can*, kod kojeg nalazimo primjere za oba podtipa modalnosti, odnosno za neutralnu ili okolnosnu mogućnost, kao u (92), te za mogućnost usmjerenu na subjekt, odnosno sposobnost, kao u (93). Pritom je važno naglasiti da je kod prvog podtipa mogućnost uvjetovana vanjskim čimbenicima, a kod potonjeg je mogućnost uvjetovana unutarnjim čimbenicima, onima koji su svojstveni subjektu rečenice.

(92) „Signs are the only things you **can** observe.“ (Palmer, 1990: 83)

(93) „He's one of the senior referees in the league, fairly strict disciplinarian, **can** handle games of this nature.“ (ibid.: 85)

Primjer (92) je primjer neutralne mogućnosti jer se želi ukazati na to da je neka situacija ili neki događaj moguć. Uporaba *can* u svrhu neutralne mogućnosti još je jasnija kada je subjekt rečenice bezlični *you* (94) ili kada su rečenice u pasivu (95):

(94) „I know the place. You **can** get all sorts of things here.“ (ibid.: 84)

(95) „Well, I'll see what **can** be done and give you a ring.“ (ibid.: 84)

Ono što je ovim primjerima za neutralnu dinamičku mogućnost zajedničko jest da se *can* zapravo može parafrazirati s „*it is possible for*“, dakle ne koristi se značenje „*has the ability to*“.

Dodatni naziv za ovaj podtip je okolnosna modalnost te je njega prikladnije rabiti ako postoji naznaka o okolnostima u kojima se odvija neki događaj, kao u (96):

(96) „The only way you **can** learn is to think logically.“ (Palmer, 1990: 84)

Što se tiče rečenice (93) koja je primjer uporabe *can* u svrhu izražavanja modalnosti usmjerene na subjekt, potrebno je naglasiti da ta usmjerenost na subjekt ne podrazumijeva uvijek izražavanje značenja sposobnosti. Palmer (1990: 85) to ilustrira primjerom (97) koji preuzima od Ehrmann (1966: 13), a u kojem je subjekt neživo biće, a *can* nema značenje sposobnosti, već se njime želi ukazati na to da takav subjekt ima „potrebne kvalitete ili moć“ koje mu omogućuju da se neki događaj ostvari:

(97) „Religion **can** summate, epitomize, relate, and conserve all highest ideals and values.“ (ibid.)

Uporabom *can* u ovome primjeru želi se naglasiti sve one pozitivne kvalitete koje religija ima.

Palmer (1990) isto tako naglašava da postoje i situacije kada nije potpuno jasna razlika između neutralne modalnosti i modalnosti usmjerene na subjekt, odnosno postoje primjeri kada nije jasno radi li se o običnoj mogućnosti ili sposobnosti, kao u (98):

(98) „One thing you want to avoid, if you possibly **can**, is a present from my mother.“ (ibid.: 85)

U primjeru (98), kako navodi Palmer (ibid.), naime, nije jasno radi li se o mogućnosti općenito ili sposobnosti osobe da izbjegne izvršenje radnje. Leech (2004: 75) nudi prihvatljivo objašnjenje za to tako što navodi da „sposobnost podrazumijeva mogućnost“ što bi značilo da „ako netko ima sposobnosti učiniti X, onda je X moguće.“ No jedan primjer u kojem ipak možemo raditi razliku između ova dva značenja jest kada je subjekt neživo biće; u tom slučaju možemo govoriti samo o značenju mogućnosti.¹⁰²

Od ostalih značenja koje *can* može imati, Palmer (1990) ističe i primjere u kojima se *can* ne koristi u značenju sposobnosti ili mogućnosti, već u svrhu implikacije (eng. *implicative use*) odnosno ukazivanja na to da će se ono što je moguće implementirati ili bi se trebalo implementirati, primjerice:

(99) „I **can** tell you the reference, if that's any help, of the letter.“ (Palmer, 1990: 86)
„Yes, we **can** send you a map, if you wish.“ (ibid.)

(100) „I'll send Lewis down tonight to see what he **can** pick up in the pubs of Port St Mary and then he **can** call to see you.“ (ibid.)

(101) „You **can** certainly give me a ring back this afternoon – there might be

¹⁰² U svrhu ilustracije Leech (2004: 75) koristi primjer *Appearances can be deceptive*.

something.“ (ibid.)

(102) „Do come early and we **can** have a drink.“ (ibid.)

U primjeru (99) radi se o uporabi *can* isključivo u prvom licu jednine ili prvom licu množine kada govornik ili govornici žele nešto ponuditi, svoju pomoć ili sl. Može se rabiti i u trećem licu jednine ili množine, kao u (100), kada govornik zapravo govori u nečije ime i kada nije potpuno jasno je li ta inicijativa dolazi od govornika ili od treće osobe. Kada se rabi u drugom licu (101), onda ta uporaba ukazuje na to da će radnju izvršiti ona osoba kojoj se govornik obraća. Posljednji primjer (102) je primjer kada se zamjenica *we* koristi inkluzivno, odnosno uključuje i govornika i onoga ili one kojima se on obraća.

Zanimljiva je i uporaba *can* s tzv.-im privatnim glagolima (eng. *private verbs*)¹⁰³, kao u (103):

(103) „I **can** see the moon.“ (ibid.)

Rečenica (103) bi se lako mogla usporediti s rečenicom *I see the moon*. Gotovo da nema razlike jer se glagol *can* ne rabi u značenju sposobnosti.

Uz *can*, dinamičku mogućnost možemo izraziti i pomoću glagola *be able to* koji ovdje nećemo pobliže opisivati budući da su u fokusu našega istraživanja središnji modalni glagoli. No potrebno je naglasiti da *be able to*, iako se čini primarno vezan uz značenje sposobnosti, odnosno uz uporabu u smislu modalnosti usmjerenu na subjekt, to ne znači da se *can*, kada ima svrhu usmjerenosti na subjekt, može uvijek zamijeniti s *be able to*, a da se ne promijeni značenje.

Palmer (1990) također navodi uporabu glagola *may* u dinamičkom smislu (104), a u tom slučaju se taj *may* može zamijeniti s *can* i *could*.

(104) „Where, in a secluded valley in the west, you **may** find the neat little Norman church of Pennant Melangell.“ (ibid.: 110)

U ovom primjeru *may* se može tumačiti dinamički u smislu „*possible for*“ ili epistemički u smislu „*perhaps you will*“. No Palmer isto tako ističe da se tu prvenstveno misli na dinamičku uporabu, iako bi u kolokvijalnom engleskom bilo vjerojatnije očekivati *can* umjesto *may*.

¹⁰³ Prema Quirk i sur (1985: 1180-1) privatni glagoli, uz javne glagole (eng. *public verbs*) pripadaju skupini glagola koje nazivaju *factual verbs*. Privatni glagoli iskazuju „*intellectual states such as belief and intellectual acts such as discovery. These states and acts are 'private' in the sense that they are not observable: a person may be observed to assert that God exists, but not to believe that God exists. Belief is in this sense 'private.'*“ Primjeri takvih glagola su, primjerice: *feel, find, forget, hear, know, learn, listen, see, think i understand*.

3.3.2. Dinamička nužnost

Značenje dinamičke nužnosti u engleskome ima glagol *must*, a uz *must* dinamičku uporabu može imati i *have (got) to* no već smo ranije naveli da ćemo se ovdje pobliže baviti samo središnjim modalnim glagolima.

Dinamička uporaba glagola *must* pravi je primjer neodređenosti kao svojstva koje pripisujemo modalnosti općenito, a na koji je ukazala Coates (1983). Zapravo se u ovom slučaju radi o velikoj sličnosti s deontičkim glagolom *must* tako da tu zapravo možemo govoriti o preklapanju značenja jer se također može parafrazirati s „*it is necessary for...*“.

Razlog koji Palmer (1990) navodi za dinamičko tumačenje glagola *must*, odnosno za neutralni *must* je što u nekim primjerima uopće nema ili gotovo nema naznake da je uključen govornik, kao u (105), ili se, kao u (106) ili (107) koristi u prvom licu jednine i množine u značenju „*it is necessary for me/us to...*“ pri čemu si govornici ne nameću nikakvu obvezu, ili se želi jednostavno izraziti mišljenje o tome što je nužno, kao u (108):

(105) „Now I lunched the day before yesterday with one of the leaders of the Labour Party whose name *must* obviously be kept quiet – I can't repeat it.“ (ibid.: 113)

(106) „I have no doubt that I *must* do what I can to protect the wife.“ (ibid.)

(107) „We *must* have it out and use it once or twice.“ (ibid.)

(108) „I think we *mustn't* worry about this too much.“ (ibid.: 114)

3.3.3. Dinamičko *WILL*

Dinamičko *will* primjer je jedne od dvije podvrste dinamičke modalnosti, odnosno modalnosti usmjerene na subjekt. Pritom može imati značenje volje (109), moći (110) i navike (111). Palmer (1990) ističe da su primjeri glagola *will* u značenju volje u jesnom obliku (109) rjeđi te da su puno češći primjeri u niječnom obliku (110):

(109) „I don't think the bibliography should suffer because we can't find a publisher who *will* do the whole thing.“ (Palmer, 1990: 134)

(110) „But she loves him and she *won't* leave him; so she sells herself.“ (ibid.)

Još jedna uporaba *will* u kontekstu modalnosti usmjerene na subjekt jest kada se odnosi na nežive predmete, odnosno kada se želi ukazati na to kako se oni uobičajeno ponašaju, kao u (111).

(111) „You know that certain drugs will improve the condition.“ (ibid.: 136)

U primjeru (112) *will* se odnosi na ono što je tipično ponašanje za nekoga ili nešto, odnosno radi se o uobičajenoj aktivnosti.

(112) „These are visual things. You don't need words to convey them and countries as far apart as China and Wales will use the dragon to convey basically the same concepts without any words.“ (ibid.: 136)

3.4. Primjena Palmerove teorije modalnosti na hrvatske modalne glagole

Jedna od hipoteza (v. 6) od kojih polazimo u ovome radu jest da se Palmerova (1990) teorija može primijeniti i na hrvatski sustav modalnih glagola, s naglaskom na modalne glagole u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. U prilog ovoj hipotezi idu postojeći radovi u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi koje ćemo navoditi u ovom potpoglavlju, ali i radovi koji se bave modalnim glagolima u nama bliskim jezicima, primjerice u bosanskome (npr. Palić i Omerović, 2022), ili srpskome (npr. Novakov, 2012; Radovanović, 2017); na osnovu tih radova može se zaključiti da i hrvatski modalni glagoli mogu izražavati epistemička, deontička i dinamička modalna značenja. Stoga u ovome potpoglavlju navodimo primjere uporabe hrvatskih modalnih glagola u epistemičkom, deontičkom i dinamičkom smislu iz nama dostupnih radova u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi, a očekujemo da će i naše istraživanje potvrditi navedenu hipotezu.

3.4.1. Epistemička uporaba hrvatskih modalnih glagola

Unatoč skromnoj literaturi u hrvatskome o modalnosti, Kalogjerina (1982) usporedna analiza engleskih i hrvatskih modalnih glagola pokazala je da oba jezika raspolažu istim gramatičkim i leksičkim sredstvima kojima se mogu izraziti epistemička značenja. Letica (2009) u svom istraživanju uporabe epistemičke modalnosti u govorenom jeziku neizvornih govornika engleskoga jezika navodi da su to prvenstveno: modalni glagoli, pridjevi, imenice, prilozi i glagoli s modalnim značenjem. Modalni glagoli koji se u hrvatskome mogu rabiti u

epistemičkom značenju su glagoli *moći*¹⁰⁴ (za izražavanje mogućnosti) (113), *morati* (za izražavanje logičke nužnosti¹⁰⁵), *trebati* (zaključivanje) (114) te *htjeti* (predviđanje). No važno je naglasiti da se kod glagola *morati* većinom radi o bezličnim konstrukcijama *mora + da-klauza* (115), a kod glagola *htjeti* o njegovom nenaglašenom obliku (116):

(113) „Marija **može** napustiti sobu. (Mary may leave the room)“¹⁰⁶. – u značenju „It is possible that she will leave the room.“ (Kalogjera, 1982: 58)

(114) „On bi **trebao** biti sada tamo. (He should be there by now).“ (Kalogjera, 1970a: 126)

(115) „**Mora** da je pijan. (He must be drunk).“ (Kalogjera, 1982: 30)

(116) „To **će** biti poštara. (That will be the postman).“ (Kalogjera, 1970b: 65)

Prvi značajan doprinos zasebnom opisu epistemičke modalnosti u hrvatskome daje Varga (2016) koja se u svojoj disertaciji njome bavi u kontekstu akademskog diskursa, a na primjeru znanstvenih radova iz područja psihologije. U svome se istraživanju ne bavi samo modalnim glagolima, već i ostalim sredstvima za izražavanje epistemičke modalnosti, a to su imenice (npr. *vjerojatnost*, *mogućnost*) pridjevi (npr. *moguć*, *vjerojatan*), prilozi (npr. *moguće*, *vjerojatno*), čestice/partikule (npr. *možda*, *valjda*), leksički glagoli s epistemičkim značenjem (npr. *smatrati*, *pretpostaviti*). Budući da se autorica u svome istraživanju prvenstveno bavi onim epistemičkim markerima koji se koriste u svrhu ograđivanja (eng. *hedging*) autora znanstvenog rada od vlastitih tvrdnji ili (pr)ocjene tvrdnji drugih znanstvenika, značajno mjesto u analizi zauzima modalni glagol *moći* koji se koristi za izražavanje epistemičke mogućnosti i koji pritom ima značenje „*moguće je da/postoji mogućnost da/možda*“ (Varga, 2016: 186), primjerice (117):

(117) „Iako ima nalaza koji pokazuju da postoje određene spolne razlike u atribucijskim stilovima, istraživanja na studentskim uzorcima uglavnom ih nisu potvrdila. Razlog **može** biti taj što se u istraživanjima koja ispituju atribucijske stilove studenata, za procjenu atribucija koriste zadaci koji su i studentima i studenticama jednako važni [...] (= moguće je da je razlog taj...)“ (ibid.)

¹⁰⁴ Engleski ekvivalenti su *may* i *can*.

¹⁰⁵ Kalogjera (1970a) navodi da se radi o značenju zaključivanja.

¹⁰⁶ Ova se rečenica može dvojako tumačiti, odnosno *may* može imati i deontičku uporabu u značenju dopuštenja: „*Mary is permitted to leave the room.*“ (Kalogjera: 1982: 58). No da bismo nedvosmisleno rabili glagol *moći* za izražavanje epistemičke mogućnosti nužno je u svrhu potvrde pribjegavati i ostalim sredstvima za izražavanje modalnosti poput konstrukcije *može biti (da)* ili modalnog priloga *možda*: **Može biti da** će Marija napustiti sobu. ili **Možda** će Marija napustiti sobu.

Varga (2016) ističe da se glagol *moći* može rabiti epistemički u dva oblika – indikativu (117) i kondicionalu. Oblik u kondicionalu vrlo često se koristi kako bi se izrazio oprez (eng. *tentativeness*) kao u (118), odnosno kako bi se izrazio manji stupanj uvjerenosti u istinitost propozicije, dok indikativni oblik pretpostavlja višu razinu uvjerenosti u sadržaj propozicije. U tom smislu kondicional glagola *moći* odgovara engleskim modalnim glagolima *could* i *might*.

(118) „Nadalje, individualne razlike u ljubomori unutar svakoga spola *mogle bi* biti u vezi s reproduktivnim strategijama, koje se također mogu objasniti adaptivnim mehanizmima nastalim tijekom evolucijske prošlosti. [...] (= moguće je da/postoji mogućnost da/možda su u vezi)“ (ibid.: 187)

I Kalogjera (1982) ukazuje na to da glagolski način, u ovom slučaju kondicional, omogućuje izražavanje različitih stupnjeva modalnosti, što je u skladu sa skalarnim svojstvom modalnosti (usp. Coates, 1983; Palmer, 1990; Halliday, 1994). I u slučaju indikativa (119) i kondicionala (120), Kalogjera (1982: 64) smješta glagole s epistemičkim znanjem na skalu prema razini uvjerenosti u ono što se govori, i to od najviše razine uvjerenosti do najniže, odnosno ovim redoslijedom: *morati* – *trebati* – *valjati* – *moći*.

(119) „Ako je jučer otputovao, *mora* stići / *treba* stići / *valja* da stigne / *može* stići večeras.“ (ibid.)

(120) „Ako je jučer otputovao *morao bi* stići / *trebao bi* stići / *valjalo bi* da stigne / *mogao bi* stići večeras.“ (ibid.)

Uz glagol *morati* Varga (2016) ističe još jedan glagol kojim se izražava viša razina uvjerenosti u sadržaj propozicije, a to je glagol *htjeti*, odnosno njegov nenaglašeni oblik u slučaju bezličnog oblika glagola *biti* (121):

(121) „Prije *će biti* da je zbog visoke povezanosti varijabla kontakta i diskriminacije (i to veće nego u uzorku manjine), varijabla diskriminacije "odnijela" i dio varijance kontakta u ukupnom određenju stava prema socijalnoj integraciji.“ (ibid.: 185)

Ovaj primjer potvrđuje da nenaglašeni oblik prezenta glagola *htjeti* osim što se rabi za tvorbu futura prvog u hrvatskome, može imati i epistemičko modalno značenje.

Bitno je istaknuti da ovakve i slične skale posebice važnu ulogu imaju u poučavanju i učenju stranih jezika, u ovom slučaju engleskoga jezika, jer se na taj način može osvijestiti raznolikost spektra modalnih glagola i njihovih značenja, a u konačnici vodi do njihove ispravne i preciznije uporabe (Kalogjera, 1982).

3.4.2. Deontička uporaba hrvatskih modalnih glagola

U hrvatskome deontička značenja mogu imati glagoli *morati* (za izražavanje jake obveze) (122), *moći* (za izražavanje dopuštenja) (123), *smjeti* (za izražavanje dopuštenja) (124) i *trebati* (za izražavanje slabe obveze i preporučljivosti) (125). Pritom je nužno naglasiti da se niječni oblik glagola *smjeti* koristi u značenju zabrane (eng. *prohibition*). Knežević i Brdar (2011) ističu i deontičku uporabu glagola *valjati* koji je značenjski blizak glagolu *trebati*, no kako se u taksonomiji koja se preuzima u ovome radu (Silić i Pranjković, 2005) on ne smatra modalnim glagolom u užem smislu, nećemo se njime detaljnije baviti.

(122) „Mora učiniti kako ja kažem. He must do as I say.“ (Kalogjera, 1970a: 120)

(123) „Možeš ići. You may go.“ (Kalogjera, 1982: 83)

(124) „Smije li doći sutra? May he come tomorrow?“ (Kalogjera, 1970b: 78)

(125) „Treba (trebao bi) zatvoriti vrata. You should close the door.“ (Kalogjera, 1982: 63)

Istaknuti modalni glagoli u (122), (123) i (125) predstavljaju primjere subjektivne uporabe jer je govornik istodobno i deontički izvor, dok je u primjeru (124) riječ o objektivnoj deontičkoj modalnosti jer se deontički izvor nalazi izvan govornika, odnosno radi se o nekoj trećoj osobi. Nužno je istaknuti još jednu objektivnu uporabu navedenih deontičkih modalnih glagola u hrvatskome jeziku, a koju prvenstveno vežemo uz pravnojezični diskurs (usp. Knežević i Brdar, 2011; Mikulaco, 2018; Miholjančan, 2024). Naime, u tom slučaju deontički izvor nije neka treća osoba, već kakav „zakon, propis, opće pravilo, princip, načelo, geslo, običaj i sl.“ (Palić i Omerović, 2022: 277-278). Gore navedeni primjeri potvrđuju važnost dihotomije *subjektivno/objektivno* (v. 2.1.), ali i važnost kontinuuma od jakog do slabog značenja (usp. Coates, 1983). Tako je primjerice glagol *morati* primjer jake obveze, a glagol *trebati* primjer slabe obveze.

3.4.3. Dinamička uporaba hrvatskih modalnih glagola

U hrvatskome jeziku dinamička modalnost može se izraziti pomoću glagola *moći* (126) i *htjeti* (127):

(126) „On može podignuti pedeset kila.

He can lift a hundredweight.“ (Kalogjera, 1982: 80)

(127) „Hoćete li (želite li) doći s nama večeras?

Will you come with us this evening?“ (ibid.: 73)

Varga (2016) ističe nekoliko dinamičkih značenja glagola *moći*:

- a) Značenje neutralne ili okolnosne mogućnosti (1) – pritom *moći* ima značenje „*moгуće je/ (za x) je moguće + infinitiv*“ (ibid.: 189). Vrlo često se radi o bezličnom obliku glagola *moći* kao u (128):
- (128) „Uloga PA i NA u taksonomiji emocionalnih stanja **može se** usporediti s ulogom dimenzija petofaktorskoga modela u taksonomiji crta ličnosti [...] (= moguće je usporediti/ (za X) je moguće usporediti)“ (ibid.)
- b) Značenje egzistencijalne dinamičke modalnosti (eng. *existential dynamic modality*)¹⁰⁷
- (129) pri čemu se značenje glagola *moći* odnosi na činjenično stanje do kojeg dolazi povremeno.
- (129) „Ispitna anksioznost definira se kao složeni konstrukt koji uključuje kognitivne, afektivne, fiziološke i ponašajne reakcije na situacije procjene. **Može se** javljati kao stanje ili kao osobina ličnosti.“ (ibid.)
- c) Značenje sposobnosti (130) koje se može parafrazirati s '*biti u mogućnosti + infinitiv*':
- (130) „Specifičnost dijabetesa jest da oboljeli u velikoj mjeri **mog**u kontrolirati vlastito stanje, i to tako da reguliraju metaboličke procese, koji se obično odvijaju automatski, i na taj način utječu na daljnji razvoj bolesti. (= u mogućnosti su kontrolirati)“ (ibid.: 190)

Nadalje, Varga (2016) ističe i slučaj preklapanja dinamičke i epistemičke modalnosti (*merger* prema Coates, 1983) pa se tako glagol *moći* u (131) može dvojako tumačiti.

- (131) „Ovakav način odgovora ne iznenađuje, jer obje vrste nevjere **mog**u izazvati snažne emocije, koje **mog**u maskirati razlike u ljubomori između i unutar svakoga spola.“ (ibid.: 190)

Epistemička uporaba bi podrazumijevala da značenje glagola *moći* možemo parafrazirati s „*moгуće je da/možda obje vrste nevjere izazivaju snažne emocije*“ (ibid. 191) a u slučaju dinamičke uporabe s „*obje vrste nevjere su u mogućnosti izazvati snažne emocije*“ (ibid.: 191).

¹⁰⁷ Pojam egzistencijalne dinamičke modalnosti nalazimo kod Facchinetti (2003: 308) koja njime želi ukazati na one iskaze u kojima govornik „izvješćuje o činjeničnom stanju na osnovu prethodnih istraživanja, eksperimenata ili zapažanja“. Kao primjer navodi rečenicu *The dimensions of the antenna are directly related to the wavelength of the signal you intend to receive and the elements of the antenna are set at right-angles to the transmitter, and may be aligned vertically or, more commonly, horizontally, to match the polarity of the transmitted signal* (ibid.).

Preklapanje značenja dovodi do neutralizacije konteksta (v. 2.1.) i ne utječe na čitateljevo razumijevanje rečenice.

3.5. Zaključak

Kako smo već i istaknuli kada smo pisali o različitim klasifikacijama tipova modalnosti u literaturi (v. 1.2.2.) smatramo da je, zbog stabilnog statusa epistemičke modalnosti, ispravnije govoriti o epistemičkoj modalnosti s jedne strane te, zbog terminološke neujednačenosti za tu vrstu modalnog značenja, o neepistemičkoj modalnosti s druge strane, nego koristiti binarnu podjelu na epistemičku i deontičku modalnost. No isto tako smatramo da je neepistemički dio podjele nužno često dalje dijeliti, odnosno razlikovati podtipove te vrste modalnosti. Značenja koja su obuhvaćena tim krovnim pojmom imaju svoja zajednička obilježja koja i omogućuju svrstavanje istih pod zajednički nazivnik, ali upravo zbog onih obilježja koja ih čine različitim smatramo da je opravdano proširiti neepistemički dio podjele i na taj način nešto preciznije ukazati na nijanse u značenjima koje posebno dolaze do izražaja kada govorimo o dihotomiji *subjektivno/objektivno*. To je u skladu s Collinsovim tumačenjem (2009) koji smatra da upravo to što se ne rabi krovni pojam neepistemička modalnost ukazuje na povezanost epistemičkih i dinamičkih modalnih značenja s jedne strane te dinamičkih i deontičkih modalnih značenja s druge strane. Za takve slučajeve povezanosti modalnih značenja u kojima dolazi do njihovog preklapanja Coates (1983), kako smo već ranije istaknuli (v. 2.1.) rabi naziv *merger*. Nuyts (2006) čak ide korak dalje pa ističe potrebu za tim da se i dinamička modalnost dodatno proširi tako da obuhvaća i one slučajeve koji prelaze okvire sposobnosti i potreba nekog sudionika u određenoj situaciji pa tako govori o situacijskoj (eng. *situational*) dinamičkoj modalnosti (132). Takva vrsta dinamičke modalnosti odnosi se na potencijal ili nužnost koja je svojstvena situaciji koja se opisuje u rečenici kao cjelini.

(132) „In winter it **can** even snow in this hot desert.“ (ibid.: 4)

No sam autor priznaje da takvo dodatno proširivanje dinamičke modalnosti nije općeprihvaćeno pa tako pojam situacijske dinamičke modalnosti ne nalazimo kod drugih, nama dostupnih i relevantnih autora.

S obzirom na gore navedeni stav, odnosno isticanja potrebe za razlikovanjem podtipova neepistemičkog dijela podjele u svrhu preciznijeg prikaza različitih nijansi modalnih značenja, odlučili smo u našem istraživanju primijeniti takvu jednu klasifikaciju, a to je Palmerova

(1990) trinarna podjela na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost. Kako bismo objasnili zašto je upravo ova klasifikacija prikladna za naše straživanje, potrebno je još jednom istaknuti važno obilježje kategorije modalnosti, a to je *subjektivnost* te s njom u vezi dihotomiju *subjektivno/objektivno* (v. 2.1.). Epistemička i deontička modalnost prototipno su primjeri subjektivne modalnosti, a dinamička modalnost primjer je objektivne modalnosti (v. 3). Za razliku od epistemičke modalnosti kod koje su primjeri objektivne uporabe vrlo rijetki, to nije slučaj s deontičkom modalnošću. Štoviše, primjere objektivne deontičke modalnosti nalazimo često u pravnojezičnom diskursu (usp. Knežević i Brdar, 2011; Mikulaco, 2018; Palić i Omerović, 2022; Miholjančan, 2024). Dihotomija *subjektivno/objektivno* u odnosu na Palmerovu (1990) trodimenzionalnu podjelu na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost prikazana je u Tablici 2 (Verstraete, 2001: 1525):

Tablica 2. Prikaz dihotomije subjektivno/objektivno s obzirom na tipove modalnosti

Tip modalnosti	Subjektivno	Objektivno
Epistemička modalnost	+	-
Deontička modalnost	+	+
Dinamička modalnost	-	+

Izvor: Verstraete (2001: 1525)

Razlog naglašavanja dihotomije *subjektivno/objektivno* jest što je ona značajna i u pisanju znanstvenih radova. Iako se znanstveni radovi trebaju prvenstveno temeljiti na objektivnim tvrdnjama i interpretacijama rezultata istraživanja, neosporno je da u svakome znanstvenom radu postoje i elementi subjektivne interpretacije. Pritom se obje vrste interpretacije mogu izražavati modalnim glagolima: (i) autori radova mogu, dakle, zauzeti stav ili izraziti različite stupnjeve uvjerenosti u ono što se tvrdi ili navodi pa tako doprinijeti subjektivnoj interpretaciji, a (ii) mogu i doprinijeti objektivnoj interpretaciji kada za to postoje dokazi koji su dobiveni istraživanjem. Stoga je Palmerovo (1990) izdvajanje trećeg tipa modalnosti prikladno za naše istraživanje jer će nam omogućiti preciznije razlikovanje subjektivne i objektivne uporabe modalnih glagola u engleskome i hrvatskome. Iz tog razloga ne rabimo podjelu na epistemičku i neepistemičku modalnost (npr. Depraetere i Langford, 2020) ili pak podjelu na epistemičku i korijensku modalnost (npr. Kalogjera, 1982; Coates, 1983).

Ne možemo tvrditi da je ovakva trodimenzionalna podjela idealna i, kao što je i sam Palmer (1990) istaknuo, takva se podjela može i osporavati, no nakon čitanja brojnih izvora o ovoj problematici, čini se da niti jedna klasifikacija u literaturi u potpunosti ne zadovoljava kriterije savršene podjele i ne uspijeva razriješiti „sivu“ zonu modalnosti uz koju vežemo pojam neodređenosti. Naime, neke nejasnoće su, kako se čini, uvijek moguće. Tako da nije iznenađujuće što Palmer (1990) u svojoj klasifikaciji ne uspijeva postaviti stabilne okvire u okviru kojih će do kraja objasniti treći stupanj za koji ne navodi naziv (v. Tablica 1). No Coates (1983) u kontekstu neodređenosti rabi koncept koji naziva *merger* te na taj način uspijeva grupirati posebne i dvosmislene slučaje. Stoga smatramo da je, u dijelovima u kojima dolazi do izražaja neodređenost, opravdano posegnuti za tumačenjem Coates (1983) i time upotpuniti Palmerovu (1990) teoriju.

Modalnost ne daje jasne upute onima koji je proučavaju i vrlo je teško postaviti stabilne granice, odnosno strogo razdvajati potkategorije. Stoga se želimo vratiti na Perkinsovu (1983) tvrdnju (v. 1.2.1.) i složiti se s njim kada tvrdi da je za definiciju modalnosti najvažnije polaziti od odgovora koji očekujemo. Tako u slučaju našega istraživanja odgovor koji želimo dobiti jest koja značenja modalnih glagola prevladavaju u znanstvenim radovima iz područja lingvistike te u kojoj mjeri ti glagoli doprinose subjektivnom, odnosno objektivnom interpretiranju tvrdnji i podataka dobivenih istraživanjem pa nam je stoga važno modalne glagole u oba jezika kategorizirati s obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno*. Palmerova (1990) trodimenzionalna klasifikacija nam omogućuje baš takvo pozicioniranje modalnih glagola i bez obzira što se i kod ove klasifikacije očekuju primjeri kod kojih će biti nejasnoća, vjerujemo da će takvih biti manji broj i da ćemo ih moći objasniti dodatnim tumačenjima koja nam, primjerice, daju Coates (1983) i Collins (2009).

4. MODALNOST U SISTEMSKOJ FUNKCIONALNOJ LINGVISTICI (GRAMATICI)

S obzirom da smo u prvome poglavlju ovoga rada istaknuli složenost modalnosti kao jezične pojave, kao i da se radi o sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj kategoriji te objasnili važnost funkcionalnih pristupa upravo s aspekta proučavanja međudjelovanja sintakse, semantike i pragmatike, u ovome poglavlju naglasak stavljamo na jedan takav funkcionalan pristup. Riječ je o sistenskoj funkcionalnoj lingvistici (SFL), odnosno „njezin[om] gramatikaliziran[om] izdan[ku]“ (Badurina, 2008: 20) – sistenskoj funkcionalnoj gramatici (SFG) – čiji je začetnik M. A. K. Halliday¹⁰⁸ (Halliday, 1978; Halliday, 1994; Halliday and Matthiessen, 2004). Među ostalim predstavnicima SFL-a svakako treba izdvojiti dva imena: Ruqaiya Hasan¹⁰⁹ i Christian M. I. M. Matthiessen¹¹⁰, koji su ujedno i suatori nekih od najvažnijih Hallidayevih djela (npr. Halliday i Hassan, 1976; Halliday i Hassan, 1989; Halliday and Matthiessen, 2004).

Kako bismo objasnili zašto je baš ovaj pristup prikladan teorijski okvir za proučavanje modalnosti i posljedično modalnih glagola, nužno je najprije istaknuti najvažnije značajke SFL-a koji je Halliday počeo razvijati 1960-ih godina prošlog stoljeća¹¹¹. Već se iz samog naziva ove lingvističke teorije može zaključiti da se jezik poima kao sustav, a takvo poimanje jezika ima korijene u učenju Ferdinanda de Saussurea. Hallidayeva funkcionalna lingvistika također odražava snažnu povezanost SFL-a s osnovnim načelima Praške škole¹¹² te se naslanja na rad antropologa Bronislawa Malinowskog¹¹³, koji je skovao pojam *kontekst situacije*, i lingvista Johna Ruperta Firtha¹¹⁴, koji je preuzeo i razradio taj koncept konteksta (usp. Asp,

¹⁰⁸ Michael Alexander Kirkwood Halliday (1925.-2018) – britanski lingvist, koji je, osim što je začetnik sistemske funkcionalne lingvistike, ostavio trag u u mnogim područjima lingvistike, kao što su primjerice sociolingvistika, računalna lingvistika, poučavanje jezika, usvajanje jezika, itd. Koliko je njegov opus velik i raznovrstan potvrđuje i to da su objavljena njegova sabrana djela, i to u 10 svezaka, pod nazivom *Collected Works of M.A.K. Halliday* u nakladi *Bloomsbury Publishing*.

¹⁰⁹ Ruqaiya Hasan (1931.-2015.) – lingvistica indijskog podrijetla, predavačica na više sveučilišta u Velikoj Britaniji, kao gost predavač predavala i na sveučilištima u SAD-u; radni vijek završava kao prof. emeritus na Sveučilištu Maquarie u Sydneyu, Australija.

¹¹⁰ Christian M. I. M. Matthiessen (1956. -) – švedski lingvist, u trenutku pisanja ovog rada zaposlen je kao profesor na Politehničkom sveučilištu u Hong Kongu.

¹¹¹ Poblje o nastanku i razvoju sistemske funkcionalne lingvistike, s naglaskom na dva pravca koja su se razvila u okviru SFL-a - sydneyjski model i cardiffski model - u Borucinsky i Tominac Coslovich (2015). Za detaljan pregled značajki, povezanosti s analizom diskursa, kao i primjeni SFL-a v. Thompson i sur. (2019).

¹¹² Za sažet pregled načela Praške škole v. Young (2011).

¹¹³ Bronislaw Malinowski (1884. – 1942.). Poznat po tome što je uveo funkcionalistički pristup u antropologiju. Osim toga, skovao je i pojam *fatičke komunikacije* (eng. *phatic communion/phatic communication*) što je termin za govor čija svrha nije razmjena informacija, već uspostavljanje i održavanje međuljudskih odnosa (usp. Asp, 2017).

¹¹⁴ John Rupert Firth (1890.-1960.) – britanski lingvist; značajan je njegov doprinos razvoju opće lingvistike u Velikoj Britaniji.

2017). Upravo je Firth, kao njegov profesor i mentor, imao nemjerljiv utjecaj na Hallidayevo shvaćanje jezika, što je i sam Halliday više puta istaknuo u svojim radovima (npr. Halliday, 1985), a od njega preuzima i koncept konteksta¹¹⁵.

SFL polazi od pretpostavke da je jezik društvena pojava, što je sadržano i u naslovu jednog od Hallidayevih najvažnijih ranijih radova - *Language as Social Semiotic* (1978). U toj knjizi posebno je, dakle, naglašena društvena komponenta jezika, odnosno Hallidayev pogled na jezik kao društvenog fenomena, što je bilo suprotno od stajališta generativne gramatike¹¹⁶ koja se razvijala u to vrijeme. U takvom shvaćanju jezika naglasak je na funkcionalnoj prirodi jezika, a budući da na funkcije utječu različite situacije, nužno je proučavati kontekst, odnosno značenje u kontekstu. Pritom se na jezik gleda kao na sustav odabira jer govornici nekog jezika, dok govore ili pišu, na raspolaganju imaju određeni repertoar tog jezika te donose odluku što odabrati iz tog repertoara. Drugim riječima, Halliday (1972) definira jezik kao značenjski potencijal (eng. *meaning potential*) koji objedinjuje različite opcije koje stoje na raspolaganju govorniku kada je u pitanju značenje. Ili ukratko, kako to navodi Eggins, (2004: 3), uporaba jezika podrazumijeva pojmove *funkcija, značenje, kontekst i semiotika*, pri čemu je najvažnije naglasiti da kontekst utječe na značenje, a do značenja dolazimo upravo gore spomenutim odabirom iz jezičnog repertoara.

U središtu ovog funkcionalnog pristupa je tekst koji Halliday i Hasan (1989) definiraju kao jezik u uporabi, odnosno kao pisani ili govoreni oblik jezika koji igra određenu ulogu u kontekstu, a svrha je društvena razmjena značenja. Halliday i Hasan (1976) također naglašavaju da takav pisani ili govoreni oblik jezika tvori jedinstvenu cjelinu pri čemu veliku ulogu ima koncept koji nazivaju *texture*. Dakle, tekst ima određenu teksturu koja drži sve elemente na okupu, koja ih povezuje u cjelinu i po kojoj se tekst razlikuje od nečega što nije tekst. Drugim riječima, ta tekstura podrazumijeva međudjelovanje kohezije¹¹⁷ i koherencije, pri čemu se kohezija odnosi na ono što tekst čini cjelinom iznutra, odnosno na različita kohezivna sredstva koja se rabe kako bi tekst u konačnici bio cjelina, a koherencija predstavlja odnos teksta prema onome što se nalazi izvan teksta, odnosno prema društvenom i kulturološkom kontekstu u kojem se pojavljuje (usp. Eggins, 2004). Rezultat tog

¹¹⁵ Osim koncepta konteksta Halliday (1985: 186) ističe da je od Firtha preuzeo i koncept sustava na način kako ga on shvaća i tumači, a na temelju čega je njegova teorija i dobila naziv *sistemska*.

¹¹⁶ Tvorac generativne gramatike je Noam Chomsky, a najvažnija značajka tog formalnog pristupa opisu jezika, a čime se i razlikuje od SFL-a, jest što se jezik proučava odvojeno od semantike i pragmatike te se ne opisuje komunikacijska funkcija jezika.

¹¹⁷ Poblje o konceptu kohezije u engleskome, kao i gramatičkim i leksičkim kohezivnim sredstvima u Halliday i Hasan (1976).

međudjelovanja jest smisljena cjelina, odnosno tekst kao značenjska jedinica (usp. Halliday i Hassan, 1976). Značaj teksta Halliday (1994) naglašava i u uvodu svoje knjige *An Introduction to Functional Grammar* u kojem navodi da je SFL razvijen u svrhu analize teksta kojom se može dobiti odgovor na pitanje *zašto neki tekst znači to što znači* te istraživačima nudi metodološki aparat za analizu teksta. Stoga ne čudi utjecaj koji SFL danas ima u području kritičke analize diskursa (eng. *critical discourse analysis* - CDA)¹¹⁸ i socijalne semiotike, posebice vezano uz pojam multimodalnosti¹¹⁹ (usp. Young, 2011).

Još jedna važna značajka SFL-a jest usmjerenost na primijenjenu lingvistiku pa je bitno istaknuti utjecaj SFL-a i Hallidaya na obrazovanje (usp. Hudson, 2008: 63), odnosno u potpodručju primijenjene lingvistike koji nazivamo obrazovna lingvistika¹²⁰. Zanimljivo je da Halliday pritom umjesto pojma *applied linguistics* rabi pojam *appliable linguistics* pod kojim podrazumijeva:

„[...] a theory which tackles problems and tries to answer questions – but questions that are asked, and problems that are raised, not by professional linguists so much as by other people who are in some way concerned with language, whether professionally or otherwise. There are large numbers of such people: educators, translators, legal and medical specialists, computer scientists, students of literature and drama,...; and it is their ‘take’ on language that is being addressed, at least to the point of clarifying what sorts of questions can usefully expect to be asked, and whether or not there is any hope of coming up with an answer“ (Halliday, 2010: 128).

Halliday (2012) inzistira na pojmu *appliable* umjesto *applied* jer misli na opće obilježje neke teorije, a ne na njezinu primjenu u konkretnom slučaju. Dakle, želi izbjeći uvriježenu opoziciju *primijenjena lingvistika – lingvistika* (teorijska) te naglasiti njihovu komplementarnost, odnosno ujediti ta dva pojma. Isto tako smatra da pojam *applicable linguistics* nije adekvatan jer bi to onda podrazumijevalo da se može primijeniti na samo jednu određenu sferu djelovanja, dok pojam *appliable* ukazuje na sposobnost djelovanja, odnosno sposobnost primjenjivosti teorije u različitim kontekstima. Gore citirano objašnjenje pojma *appliable linguistics* istodobno naglašava ono što je Halliday (1985) već ranije istaknuo, a to je interdisciplinarna dimenzija SFL-a. Naime, da bismo pri proučavanju jezika dobili odgovore na postavljena pitanja, potrebno je katkad za tim odgovorima tragati i izvan lingvistike, u drugim

¹¹⁸ Sažet prikaz kritičke analize diskursa u O'Halloran (2011).

¹¹⁹ Pojam multimodalnosti rabi se kako bi se opisao način suvremene ljudske komunikacije, a koji podrazumijeva uporabu različitih resursa u komunikaciji (npr. zvuk, statične slike, pokretne slike, govor, pokret, proksemika i sl.) kako bi se izrazilo značenje (Adami, 2017). Sažet prikaz multimodalnosti u Van Leeuwen (2011).

¹²⁰ Poblize o obrazovnoj lingvistici u Spolsky (2008).

disciplinama; stoga ne čudi bliska povezanost SFL-a s primjerice računalnom lingvistikom, antropologijom, neuroznanostima i sociologijom.

4.1. (Meta)funkcije

Jedan od središnjih pojmova SFL-a su funkcije koje su usko povezane s društvenom dimenzijom jezika i pomoću kojih se, uz kontekst, određuje značenje. Halliday i Hassan (1989) smatraju da funkcije nisu samo sinonim za uporabu jezika, već je bez njih nemoguće objasniti strukturu jezika, odnosno kako je organiziran neki prirodni jezik; stoga funkcije nazivaju temeljnim obilježjem jezika. Kao sinonim za funkcije Halliday (1970a) koristi pojam metafunkcije¹²¹, a Plemenitaš (2004: 26) objašnjava kako se zapravo radi o osnovnim (eng. *basic*) funkcijama koje su odraz opće uporabe jezika te se reflektiraju na gramatičkoj i leksičkoj razini. Halliday (1970a) razlikuje tri metafunkcije¹²²: (a) ideacijsku (eng. *ideational*), (b) interpersonalnu (eng. *interpersonal*) i (c) tekstnu (eng. *textual*) funkciju te ih objašnjava i parafrazira na sljedeći način:

(a) Ideacijska funkcija podrazumijeva element sadržaja – „*this is what I have to say*“ (ibid.: 326); jezik je sredstvo informiranja.

(b) Interpersonalna funkcija podrazumijeva uključenost govornika – „*this is where I come in*“ (ibid.); pomoću jezika uspostavlja se interakcija između dviju ili više osoba; jezik ima društvenu ulogu.

(c) Tekstna funkcija daje iskazu status teksta – „*this is the kind of message I want*“ (ibid.); govornik organizira ono što govori na način da ima smisla u kontekstu, drugim riječima jezik se organizira u diskurs.

Halliday i Matthiessen (2004) navode da se te metafunkcije zapravo odnose na tri opće društvene funkcije jezika pa se tako ideacijska metafunkcija odnosi na informiranje o iskustvu, interpersonalna na uspostavljanje odnosa, a pomoću tekstne metafunkcije organiziramo to uspostavljanje odnosa i iskustvo kao smislen tekst. Drugim riječima, ideacijska i interpersonalna značenja ostvaruju se pomoću tekstnih značenja (Halliday, 1978: 113). Ideacijska se metafunkcija dalje dijeli na doživljajnu (eng. *experiential*) i logičku (eng. *logical*).

¹²¹ Halliday u ranijim radovima koristi i pojam makrofunkcije (Halliday, 312; 351. str. *Collected works, On Language and Linguistics*)

¹²² Halliday i Hasan (1989: 15 -16) navode kratak pregled ostalih klasifikacija funkcija jezika koje različiti autori rabe u literaturi.

Kroz doživljajnu funkciju govornik može iskazati kako doživljava svijet oko sebe, ali i vlastite misli, dok logička funkcija te misli organizira, odnosno povezuje u smislenu cjelinu. Funkcija jezika je, dakle, iskazati kakav sadržaj, podijeliti iskustvo. No osim toga, govornik može iskazati svoje mišljenje i stav prema onome što govori kao i povezati to što se govori s prethodnim iskustvom i staviti ga u kontekst pa u prvom slučaju govorimo o interpersonalnoj, a u drugom o tekstnoj funkciji.

Navedene funkcije bit će nam osobito korisne u našoj analizi engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvističke i to prvenstveno u kontekstu dihotomije *subjektivno/objektivno*. Naime, one su blisko povezane s različitim značenjima koja modalni glagoli mogu imati. Tako primjerice ideacijsku funkciju povezujemo s modalnim glagolima koji imaju objektivnu deontičku uporabu (133) ili objektivnu dinamičku uporabu koja uključuje značenja sposobnosti (134) i volje (135), dok interpersonalnu funkciju povezujemo s modalnim glagolima koji imaju subjektivnu epistemičku (136) ili subjektivnu deontičku uporabu (137) (usp. Verstraete, 2001). Razlika je u tome što modalni glagoli koji imaju ideacijsku funkciju nisu povezani s govornikovim stavom s obzirom na propozicijski sadržaj, a modalni glagoli koji imaju interpersonalnu jesu (Halliday, 1970a), što se može vidjeti u sljedećim primjerima:

(133) „But to reach orbit an object must accelerate to a speed of about 17,500 miles per hour (28,000 kilometers per hour, called satellite speed or orbital velocity) in a horizontal direction; and it **must** reach an altitude of more than 100 miles (160 kilometers), in order to be clear of the atmosphere.“ (Verstraete, 2001: 1508)

(134) „Uhm so you you **can** drive can you.“ (ibid: 1507)

(135) „I mean she **won't** see a psychiatrist at all anything remotely approaching that uhm...“ (ibid.: 1508)

(136) „The mass of similar letters from all parts of the world were a stark reminder of Somalia's appalling human rights record under Siad Barre, although on my return from Mogadishu last week Amnesty confirmed that the preacher for whom it had campaigned had actually been released some time in nineteen eighty-nine. The flood of letters **must** have had some impact after all.“ (ibid.: 1507)

(137) „You seem to be seeking to destroy yourself in some way, but you **must** not include me in your plan of action.“ (ibid.)

Što se tiče tekstualne funkcije, modalni se glagoli mogu rabiti kao kohezivno sredstvo u svrhu organiziranja teksta u cjelinu, kao što je to slučaj u primjeru (138) u kojem se modalni glagol

will u uvodu jednog znanstvenog rada rabi kako bi autor predstavio strukturu rada i istovremeno leksički povezoao tekst ponavljanjem glagola *will*:

(138) „In this paper, I *will* first describe some of the documented changes in the most common linguistic forms used as general extenders. I *will* then shift the focus from the analysis of the formal features of general extenders to their increased use with expressive meaning, developing pragmatic functions as hedges on expectations of informativeness and accuracy and as indicators of positive and negative politeness strategies. I *will* include examples from my own research on American English.“ (Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017: 302-303)

4.2. Modalnost: tipovi, orijentacija i vrijednost

Halliday (1994: 75) modalnost definira kao „*speaker's judgement of the probabilities, or the obligations, involved in what he is saying*“ te je smatra vrlo značajnim aspektom u prethodnom potpoglavlju navedene interpersonalne funkcije. Isto tako modalnost definira i kao područje koje se odnosi na prostor između onoga što je pozitivno ili negativno, odnosno između dva ekstrema – *da* i *ne*. Taj međuprostor on naziva međustupnjevima (eng. *intermediate degrees*) i on obuhvaća sva ona značenja koja se nalaze između onog što se može ili ne može te onoga što jest ili nije. Drugim riječima, modalnost se definira u odnosu na polarnost koja predstavlja opoziciju *pozitivno-negativno*. No za razliku od polarnosti koja pretpostavlja izbor između *da* ili *ne*, kod modalnosti govorimo o nizu značenja, odnosno o različitim stupnjevima značenja. Na skalarno svojstvo modalnosti ukazali su i Coates (1983) i Palmer (1990), a odgovara i onome kako Larreya (2009) opisuje modalnost. Naime, mogućnost i nužnost predstavljaju srž modalnosti, no isto tako ističe da postoji niz modalnih značenja koja se nalaze na periferiji onoga što on, po uzoru na Aristotelov logički kvadrat, naziva „modalnim kvadratom (nužnost/nenužnost– mogućnost/nemogućnost)“ (ibid.: 9-10).

Halliday (1994) razlikuje dva tipa modalnosti: modalizacija (eng. *modalisation*) i modulacija (eng. *modulation*). Razliku između ova dva tipa objašnjava time što se modalizacija odnosi na propozicije (eng. *propositions*), a modulacija na prijedloge (eng. *proposals*). Pritom modalizacija obuhvaća pojmove *probability* (138) i *usuality* (139) i tiče se govornikove procjene koliko je nešto vjerojatno ili uobičajeno, dok se modulacija odnosi na pojmove *obligation* (140) i *inclination* (141) i tiče se govornikove procjene koliko je nešto obvezno ili

koliko je netko nečemu sklon. Navedena četiri pojma Halliday (1994: 357) ilustrira sljedećim primjerima:

- (139) „There **can't** be many candlestick-makers left.“ (ibid.)
 (140) „It'll change right there in front of your eyes.“ (ibid.)
 (141) „The roads **should** pay for themselves, like the railways.“ (ibid.)
 (142) „Voters **won't** pay taxes any more.“ (ibid.)

Ova četiri primjera ukazuju na ono što se nalazi između dva ekstrema polarosti, odnosno na različite razine značenja koja se nalaze u prostoru između *da* i *ne*. Tako modalizacija može uključivati značenja: *maybe yes*, *maybe no*, *sometimes yes*, *sometimes no*, a modulacija: *is wanted to* kada se odnosi na naredbu ili *wants to* kada se odnosi na kakvu sklonost ili pružanje/nuđenje usluge. Bitno je istaknuti da modalizacija odgovara onome što u tradicionalnoj podjeli zovemo epistemička modalnost, dok modulacija odgovara kategoriji neepistemičke modalnosti.

Osim polarosti, uz pojam modalnosti vezemo i pojmove orijentacije (eng. *orientation*) i vrijednosti (eng. *value*). U okviru sustava orijentacije Halliday (1994) razlikuje subjektivnu i objektivnu modalnost, a obje kategorije mogu biti eksplicitno ili implicitno izražene što pokazuje na primjeru za izražavanje vjerojatnosti/mogućnosti (v. Tablicu 3):

Tablica 3. Prikaz vjerojatnosti/mogućnosti prema Hallidayu (1994: 355)

Category	Type of realization	Example
(1) Subjective		
(a) explicit	I think, I'm certain	I think Mary knows
(b) implicit	will, must	Mary will know
(2) Objective		
(a) explicit	probably, certainly	Mary probably knows
(b) implicit	it's likely, it's certain	it's likely Mary knows

Izvor: Halliday (1994: 355)

Pojam vrijednosti vezan je uz modalnu prosudbu pa tako vrijednost modalnosti može biti visoka (eng. *high*), srednja (eng. *median*) i niska (eng. *low*), kako je prikazano u Tablici 4.

Tablica 4. Prikaz tri vrijednosti modalnosti prema Hallidayu (1994: 358)

	Probability	Usuality	Obligation	Inclination
High	certain	always	required	determined
Median	probable	usually	supposed	keen
Low	possible	sometimes	allowed	willing

Izvor: Halliday (1994: 358)

Središnje modalne glagole u engleskome jeziku koji su predmetom istraživanja u ovome radu možemo s obzirom na dimenziju vrijednosti grupirati na sljedeći način (Halliday 1994: 362):

- Visoka vrijednost: *must*
- Srednja vrijednost: *will, would, shall, should*
- Niska vrijednost: *may, might, can, could*

Pritom smo iz popisa modalnih glagola visoke vrijednosti izostavili tzv.-e marginalne modalne glagole i kvazi modale (v. 2.1.1.), a to su *ought to, need, has to, is to*.

Zanimljiv je paradoks koji ističe Halliday (ibid.: 363), a to je kada kažemo da smo sigurni u nešto onda kada to zapravo nismo pa tako umjesto rečenice „Mary's left“ kažemo rečenicu koja predstavlja visoku vrijednost modalnosti „Mary must have left“. Time zapravo priznajemo da nismo sigurni, a pritom se ne radi o subjektivnoj modalnosti, već o primjeru objektivne modalnosti. Drugim riječima, ovo je primjer kada se vlastito mišljenje ili prosudba može objektivizirati kroz uporabu modalnih sredstava visoke vrijednosti.

4.3. Zaključak

Nakon što smo u ovome poglavlju istaknuli najvažnije značajke SFL-a s osobitim naglaskom na (meta)funkcije te prikazali kako Halliday pristupa proučavanju modalnosti, potrebno je objasniti zašto je ovaj pristup prikladan teorijski okvir za naše istraživanje. U našem istraživanju polazimo od engleskih modalnih glagola koje analiziramo prvenstveno s obzirom na tipove modalnosti, a onda i s obzirom na orijentaciju i vrijednost modalnosti. Potom će se takav pristup primijeniti i na hrvatski sustav modalnih glagola. Pritom se za razlikovanje tipova modalnosti neće rabiti Hallidayeva (1994) podjela na modalizaciju i modulaciju, već Palmerova (1990) trodimenzionalna podjela na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost.

Ta podjela će nam, kako smo već ranije naveli, olakšati razlikovanje modalnih glagola s obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno* što u slučaju Hallidayeve teorije znači razlikovanje s obzirom na *orijentaciju*, uz napomenu da Halliday (1994) u okviru orijentacije, odnosno podjele na subjektivnu i objektivnu modalnost uvodi i dodatnu dimenziju te govori o eksplicitno ili implicitno izraženoj subjektivnoj, odnosno objektivnoj modalnosti.

Dihotomija *subjektivno/objektivno* je „lajtmotiv“ ovoga rada jer se kao tema provlači kroz svako poglavlje teorijskog dijela, a jedan od ciljeva rada jest i utvrditi u kojoj mjeri engleski i hrvatski modalni glagoli doprinose subjektivnoj i objektivnoj interpretaciji tvrdnji i rezultata istraživanja u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. Veza između „lajtmotiva“ ovoga rada i SFL-a je bliska jer upravo je Halliday (1970a) taj koji prvi puta uvodi ovakvu vrstu podjele (usp. Verstraete, 2001) te, kako smo već naveli u fusnoti 67 ovoga rada, modalne glagole grupira prema tome odnose li se njihove funkcije na govornika ili ne. No Halliday tada još nije rabio terminologiju subjektivna i objektivna modalnost (usp. Verstraete, 2001); naime, prvi puta tu terminologiju u literaturi nalazimo kod Lyonsa (1977), a tek u kasnijim radovima je koristi i Halliday (npr. 1994) u kontekstu *orijentacije*.

Nadalje, u našem će se istraživanju analizirati i funkcije modalnih glagola s obzirom na to da se kroz njihovu uporabu može modificirati sadržaj propozicije. Pritom polazimo od Hallidayeve (1970a, 1970b) klasifikacije jezičnih funkcija s osobitim naglaskom na interpersonalnu funkciju. Modalni glagoli u tom kontekstu predstavljaju, kako to Halliday (1970a: 335) naziva, „govornikov komentar“ (eng. *speaker's comment*); u našem slučaju to je pisac znanstvenog rada. Naime, kroz interpersonalnu funkciju autor izražava vlastite stavove i prosudbe te posljedično može utjecati na stavove i prosudbe čitatelja. No bit će zanimljivo provjeriti postoje li u korpusu primjeri modalnih glagola koji imaju i tekstnu funkciju, odnosno modalni glagoli koji se rabe kao kohezivno sredstvo te na taj način doprinose organizaciji teksta.

I zaključno, više puta smo u prethodnim poglavljima (v. 1.2.2. i 2.1.) spomenuli skalarno svojstvo modalnosti (usp. Kalogjera, 1982; Coates, 1983; Palmer, 1990). Drugim riječima, modalna značenja mogu se smjestiti na različite skale (npr. Kalogjera) ili kontinuum (npr. Ehrman, 1966) stoga ćemo u našem istraživanju pozornost posvetiti i tom aspektu modalnosti kako bismo utvrdili koja vrsta modalnih značenja prevladava. Pritom polazimo od Hallidayeve (1994) podjele modalnih glagola na tri razine vrijednosti: visoku, srednju i nisku vrijednost.

5. MODALNI GLAGOLI I ZNANSTVENI DISKURS

Kako bismo mogli analizirati engleske i hrvatske modalne glagole u znanstvenim radovima iz područja lingvistike, potrebno je najprije definirati pojam znanstvenog diskursa, a potom i navesti glavne značajke izvornog znanstvenog rada (eng. *research article*) kao specifičnog žanra znanstvenog diskursa.

Termin *diskurs* blisko je povezan s još dva termina, a to su s jedne strane *tekst*, a s druge strane *funkcionalni stil*. Iako je diskurs nadređeni pojam kada su u pitanju različiti tipovi teksta, u literaturi se termini *diskurs* i *tekst* često rabe kao istoznačnice s obzirom na to da se oba termina odnose na nadređeničku razinu jezika (usp. Badurina, 2008; Orešković Dvorski, 2021) ili na, kako to Badurina naziva (2008: 83), *nadređeničko jedinstvo*. Katičić (2002: 23) diskurs definira kao „potpun jezični izraz koji sadrži sve što je trebalo i što se htjelo reći“, dok o tekstu govori kao o cjelini većoj od rečenice. Badurina (2008: 94) pak naglašava da diskurs „ne uključuje samo poruku ili tekst već i pošiljaoca i primaoca te neposredni situacijski kontekst“. Drugim riječima, potrebno je uzeti u obzir okolnosti u kojima se komunikacija odvija. Tekst, naime, tek u kontekstu dobiva smisao te u društvenoj interakciji može ispuniti svoju komunikacijsku funkciju. S obzirom na to da postoje različiti tipovi diskursa, primjerice politički diskurs, pravni diskurs, diskurs medija, znanstveni diskurs, itd. (usp. Orešković Dvorski, 2021), dolazimo i do drugog bliskog pojma, a to je funkcionalni stil. Silić (2006: 36) naglašava komunikacijsku polifunkcionalnost hrvatskog standardnog jezika te razlikuje sljedeće funkcionalne stilove: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički (beletristički) i razgovorni funkcionalni stil. Budući da svaki funkcionalni stil ima svoje zakonitosti, potrebno je pri njihovoj uporabi uvažavati te zakonitosti. Orešković Dvorski (2021) navodi da se razlika između pojmova *funkcionalni stil* i *diskursni tipovi* ogledava u pristupu standardnome jeziku, odnosno jezičnoj uporabi pa tako tradicionalni pristup zagovara klasifikaciju kroz funkcionalne stilove, a novi pristup kroz diskursne tipove. Takvu jednu novu klasifikaciju zagovara i Badurina (2008: 119) koja diskursne tipove dijeli s obzirom na dvije dihotomije – *usmenost (govorenost)/ pisanost* i *privatnost/ javnost* pa razlikuje razgovorni i pisani diskurs s jedne strane te privatni i javni diskurs s druge strane¹²³. U okviru javnog diskursa dalje razlikuje javni diskurs u užem smislu (primjerice jezik javne komunikacije, politički, publicistički, itd.) te javni diskurs u širem

¹²³ Poblize o toj klasifikaciji u Kovačević i Badurina (2001).

smislu koji još naziva i specijalizirani diskurs. Jedna vrsta takvog specijaliziranog diskursa je i akademski/znanstveni¹²⁴ diskurs, a jedan žanr znanstvenog diskursa – izvorni znanstveni rad – u središtu je našeg istraživanja s obzirom na to da analiziramo uporabu i funkcije engleskih i hrvatskih modalnih glagola u toj vrsti znanstvenog teksta. Silić (2006: 194) navodi sljedeća obilježja znanstvenog teksta: „logičnost, objektivnost, apstraktnost, eksplicitnost, preciznost i točnost“, a ta obilježja „uključuju i sažetost (ekonomičnost), i postupnost, i jasnoću, i neslikovitost, i neemocionalnost i statičnost“. Navedena obilježja ukazuju na to da znanstveni tekstovi prije svega teže *tradicionalnoj normativnosti* (Badurina, 2008: 122).

U ovome istraživanju engleske i hrvatske modalne glagole promatramo u posebnoj vrsti pisanog znanstvenog teksta, a to je izvorni znanstveni rad¹²⁵. U engleskome se za ovu vrstu znanstvenog rada najčešće rabi pojam *research article* i pripadajuća kratica *RA*, a rabe se još i pojmovi *scholarly article*, *original scientific paper*, *research paper* (usp. Gačić, 2017). Ono po čemu se izvorni znanstveni rad razlikuje od ostalih vrsta pisanih radova jest „opis novih i neobjavljenih spoznaja i rezultata znanstvenih istraživanja, novih tehnika ili instrumenata koji još nisu nigdje objavljeni“ (ibid.: 27). Upravo zbog tih novih spoznaja i novog pristupa problematici izvorni znanstveni radovi smatraju se važnim doprinosom znanosti i stoga bi se trebali objavljivati u najprestižnijim časopisima (usp. Oraić Tolić, 2011; Gačić, 2017). Jedna od glavnih značajki znanstvenog rada jest objektivnost, no kako smo već ranije naveli u kontekstu dihotomije *subjektivno/objektivno*, znanstveni radovi sadrže i elemente subjektivne interpretacije (v. 2.1.). Štoviše, Hyland (2005a) tvrdi da istraživanja pokazuju da su ti subjektivni elementi dobrodošli jer potiču interakciju između autora i čitatelja. Autori znanstvenih radova, naime, kroz svoje jezične odabire, stavove i mišljenja uspostavljaju odnos s čitateljima te mogu utjecati na njihove stavove i prosudbe jer čitajući tekst rada čitatelji te

¹²⁴ U literaturi se termini znanstveni diskurs i akademski diskurs često navode zajedno (npr. Badurina, 2008) implicirajući da se radi o međusobno zamjenjivim terminima (pobliže o tome u Orešković Dvorski (2021)) ili se pak rabi samo termin akademski diskurs (npr. Varga, 2016) kao što je to više slučaj s anglofonom literaturom (npr. Hyland, 2009). No Orešković Dvorski (2021) ispravno razdvaja ta dva termina jer je akademski diskurs ipak širi pojam i obuhvaća različite oblike jezične uporabe u akademskoj zajednici koji nisu svi nužno znanstveni. S obzirom da se u našem radu bavimo modalnim glagolima u znanstvenim radovima iz područja lingvistike te se radi isključivo o jeziku znanosti i u skladu s tim problemu pristupa sa znanstvenoga stajališta, smatramo da je i u našem slučaju ispravnije rabiti termin znanstveni diskurs.

¹²⁵ Swales (1990) navodi godinu 1665. kao godinu kada se počinju objavljivati prvi znanstveni radovi na engleskome u časopisu *The Philosophical Transactions of The Royal Society*. Ti radovi doduše tada nisu bili pisani na način na koji u današnje vrijeme pišemo znanstvene radove, već su imali oblik pisma. Znanstvenici su, naime, razmjenjivali informacije i znanje tako što su jedan drugome pisali pisma i objavljivali ih u časopisu. No kasnije se odustalo od takvog obrasca pisanja te je kroz vrijeme znanstveni rad poprimio oblik koji ima danas. Više detalja o povijesti razvoja znanstvenog rada kao žanra u engleskome, o najranijim istraživanjima tog žanra od prve pojave u 17. stoljeću, kao i najvažnijim istraživanjima različitih gramatičkih i leksičkih aspekata znanstvenoga rada u različitim disciplinama u 20. stoljeću u Swales (1990).

stavove i mišljenja (pr)ocjenjuju i tumače. Drugim riječima, autori radova iznose tvrdnje i „pregovaraju“ o statusu tih tvrdnji (Hyland, 1998a), odnosno čitatelje nastoje uvjeriti u istinitost ili prihvatljivost vlastitih tvrdnji ili stavova, a čitatelji s druge strane propituju iznesene tvrdnje te se posljedično mogu s njima složiti ili ih pak osporavati; Hyland (2005a) stoga pisanje znanstvenih radova, odnosno akademsko pisanje općenito opisuje kao pokušaj uvjeravanja ili, kako on to naziva, *persuasive endeavour* ili općenito kao *academic persuasion* (ibid., 2011), a postiže se različitim jezičnim sredstvima koja imaju interakcijsku ulogu kao što su primjerice izrazi ograđivanja (eng. *hedges*) ili glagoli izvješćivanja (eng. *reporting verbs*). Možemo, dakle, zaključiti da su uz objektivnost, u kontekstu pisanja znanstvenih radova važni i pojmovi *interakcija* i *evaluacija* (usp. Hyland, 2005a), što samo potvrđuje značaj interpersonalne funkcije jezika o kojoj je bilo riječi u prethodnom poglavlju (v. 4.1.). Bitno je napomenuti da se proces *evaluacije* ne odvija jednosmjerno. Naime, nisu samo čitatelji oni koji (pr)ocjenjuju tvrdnje, odnosno stavove iznesene u radu, već i pisci znanstvenih radova tijekom pisanja radova; oni, dakle, unaprijed (pr)ocjenjuju čitatelje i kakva bi njihova reakcija mogla biti te shodno tome oblikuju svoje stavove kako bi ih pokušali uvjeriti u njihovu točnost i prihvatljivost te spriječiti kritiziranje ili osporavanje istih. Hyland (2005a: 174; 2011: 197) navodi i ostale srodne termine u anglofonoj literaturi kada je u pitanju istraživanje načina na koji pisci znanstvenih radova izražavaju svoja mišljenja, odnosno iznose stavove, a to su: *attitude*, *epistemic modality*, *appraisal*, *stance* i *metadiscourse*¹²⁶.

Korpusno utemeljeno istraživanje engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike čije rezultate prikazujemo u ovome radu naslanja se na brojna istraživanja koja su usmjerena na analizu modalnih glagola u različitim žanrovima znanstvenog diskursa unutar različitih disciplina (npr. Vihla, 1999; Vold, 2006; Vázquez i Giner, 2008; Peacock, 2014). Razlog usmjerenosti tih istraživanja na discipline, a potom i na različite žanrove unutar tih disciplina jest pronaći sličnosti i razlike među njima, dakle utvrditi određene obrasce pisanja i zakonitosti tipične baš za te discipline i žanrove, a koji u konačnici mogu pomoći postojećim i budućim znanstvenicima pri pisanju znanstvenih radova kako na materinskom tako i na engleskom jeziku. Velik broj tih istraživanja posvećen je engleskim modalnim glagolima (npr. Giltrow, 2005; Huschová, 2015; Vičić i Jurančić Petek, 2016;

¹²⁶ Pod pojmom *metadiscourse* Hyland (2018) podrazumijeva sve one jezične izraze koje pisac rada rabi kako bi organizirao vlastite tvrdnje i rezultate istraživanja u tekstu znanstvenog rada s ciljem iznošenja vlastitog stava i uspostavljanja odnosa s čitateljem. Na pisanje se, dakle, gleda kao na društveni angažman, a društvenu dimenziju jezika naglasio je još davno i Halliday (1978). Poblje o metadiskursu kao lingvističkom, retoričkom i pragmatičkom sredstvu u Hyland (2018).

Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017) ili se u slučaju usporednih analiza polazi od engleskih modalnih glagola (npr. Varga, 2016; Mur-Dueñas, 2021). To nas ne čudi budući da je engleski jezik *lingua franca* današnje akademske zajednice, i to na globalnoj razini. Stoga i u našem istraživanju polazimo od engleskih modalnih glagola koje analiziramo u specifičnom žanru znanstvenog diskursa – izvornom znanstvenom radu – koji se u svim znanstvenim disciplinama pa tako i u lingvistici rabi kao sredstvo prijenosa znanja. Pritom se analizira uloga koju modalni glagoli imaju u kontekstu pragmatičke teorije uljudnosti koja se odnosi na strategiju u pisanju s ciljem uljudnog jezičnog ponašanja i poštivanja sugovornika; analizira se i uporaba modalnih glagola u svrhu ublažavanja ili pojačavanja ilokucijske snage propozicijskog sadržaja, odnosno ograđivanja (eng. *hedging*) s ciljem izbjegavanja negativne kritike ili nametanja ideja čitatelju ili dodatnog isticanja uvjerenosti u ono što pisac nekog teksta tvrdi (eng. *boosters*).

5.1. Modalni glagoli i teorija uljudnosti

Već smo u kontekstu govornih činova (v. 1.2.6.) istaknuli uljudnost kao važan pragmatolingvistički pojam. Kako navodi Kuna (2009: 84) pojam uljudnosti „odnosi se na različite oblike socijalne i jezične interakcije te uključuje jezične i nejezične elemente koji dopunjuju interpersonalnu i skupnu komunikaciju“, a sve to s ciljem uljudnog jezičnog ponašanja i pristojnog ophođenja s drugima. Pritom Kuna naglašava i etičku dimenziju uljudnosti budući da je ona kulturološki uvjetovana, odnosno postoje kulturno-specifične razlike u normama koje reguliraju obrasce ponašanja i društvenog ophođenja (ibid.); ili kako to Marot (2005: 55) pojednostavljeno objašnjava, uljudnost je „u kulturi stečen način izražavanja obzira prema drugima (ili prema sebi)...“.

Teorija uljudnosti počela se razvijati 70-ih godina 20. stoljeća, a među najznačajnijim teoretičarima u području teorije uljudnosti treba izdvojiti sljedeća imena: Robin Lakoff, Geoffrey Leech¹²⁷ te Penelope Brown i Stephen Levinson. Uz potonja dva imena vezemo i pojam obraza (eng. *face*), koncept koji su preuzeli od sociologa Ervinga Goffmana, a koji definiraju kao „*the public self-image that every member wants to claim for himself*“ (Brown i Levinson, 1987: 61), odnosno kao javnu, društvenu sliku koju pojedinac ima o samome sebi, a koja proizlazi iz interakcije s drugima. Ta slika može biti pozitivna i negativna pa u skladu s

¹²⁷ Valja istaknuti i ime Paul Gricea (1913-1988), britanskog filozofa, te utjecaj njegovog načela suradnje i razgovornih maksima (kvalitete, kvantitete, odnosa i načina) na teoriju uljudnosti R. Lakoff (usp. R. Lakoff, 1973) i Leecha (usp. Leech, 2014).

time Brown i Levinson (1987) razlikuju *pozitivan obraz* i *negativan obraz*. Obje vrste obraza podložne su ugrozama u komunikaciji s drugima, a činove koje prijetje obrazu, odnosno slobodnije govoreći ugledu, nazivaju *face-threatening acts (FTAs)*. No postoje i strategije koje se koriste kako bi se ublažile prijetnje i ugrožavanje obraza kako govornikovog tako i sugovornikovog, a to su (Brown i Levinson, 1987: 68-70):

- izravan način obraćanja sugovorniku bez ublažavanja (eng. *on record*)
- pozitivna uljudnost (eng. *positive politeness*)
- negativna uljudnost (eng. *negative politeness*)
- neizravno, implicitno obraćanje sugovorniku (eng. *off record*).

Od četiri navedene strategije jedino prva zapravo podrazumijeva izostavljanje uljudnosti, ali čak je i ona prihvatljiva primjerice u situacijama kada je važnije učinkovito i jasno komunicirati nego biti uljudan; stoga je i opasnost za sugovornikov obraz vrlo mala. Ostale tri vrste strategija usmjerene su na ublažavanje iskaza u svrhu očuvanja sugovornikovog obraza.

Iako se Brown i Levinson (1978) u okviru svoje teorije ne bave detaljnije modalnim glagolima, Perkins (1983) uočava da ih oni prije svega dovode u vezu sa strategijama negativne uljudnosti (Brown i Levinson, 1978: 134). Negativna uljudnost usmjerena je ka negativnom obrazu sugovornika koji ne želi da se s njim postupa loše; drugim riječima, negativna se uljudnost temelji na poštovanju želja i očekivanja koja ima sugovornik, odnosno poštovanju sugovornikovog prava da djeluje neometano i da ima vlastiti izbor ili kako to Brown i Levinson (1978: 130) sažeto opisuju negativna uljudnost je ono što većinskim dijelom čini bonton kada je u pitanju društveno međudjelovanje. Cilj je ne povrijediti sugovornika i ne izreći ili napisati nešto što će narušiti ugled sugovornika, odnosno javnu sliku koju sugovornik ima o sebi. Modalni se glagoli, dakle, u njihovoj teoriji uljudnosti spominju u kontekstu negativne uljudnosti, preciznije u kontekstu indirektnih govornih činova (v. 1.2.6.), primjerice (143):

(143) „Can you pass the salt?“ (ibid.: 133)

Iako je iskaz u upitnom obliku ne radi se o pitanju, već o molbi *Please pass the salt.*; drugim riječima, ne propituje se sposobnost osobe da doda sol. U slučaju da nas zanima sposobnost sugovornika, onda bi točno pitanje bilo *Are you able to pass the salt?* (Palmer, 1990: 192). Uz glagol *can*, Palmer (1990: 191) u tom kontekstu navodi i dinamičku uporabu glagola *will* (144):

(144) „Will you pass that on to him?“ (ibid.)

S obzirom da se u (143) i (144) radi o molbama, nerijetko se dodaje i *please* (usp. ibid.: 192).

Leechova teorija uljudnosti (2014: 148) također opisuje modalne glagole u kontekstu indirektnosti i negativne uljudnosti te navodi glagole *will*, *would*, *can*, *could* i *should* kao sredstva pomoću kojih se takve strategije ostvaruju. Prema Leechu (ibid.: 11) negativna uljudnost podrazumijeva „indirektnost, ograđivanje i ublažavanje“ te u slučaju neuspješne uporabe ove strategije dolazi do narušavanja društvenog sklada, odnosno rječnikom Browna i Levinsona (1978) dolazi do povrede sugovornikovog obraza.

R. Lakoff¹²⁸ (1972) modalne glagole opisuje kao sredstva za izražavanje uljudnosti kojima se ublažava snaga neke tvrdnje ili direktiva. Sekundarni modalni glagoli (144) općenito se smatraju uljudnijim od primarnih (145) (usp. Perkins, 1983):

(145) „*Would* you let me have a look?; *Should* we think about going home?; *Could* You tell me the way to the station?“ (Perkins, 1983: 118)

(146) „*Will* you let me have a look? *Shall* we think about going home? *Can* you tell me the way to the station?“ (ibid.).

No R. Lakoff (1972: 910) daje primjere koji pokazuju da tome nije uvijek tako te da postoje situacije u kojima se uporaba primarnih modalnih glagola smatra uljudnijom. Jedna takva situacija je primjerice zabava na kojoj domaćica svojim gostima nudi kolač koji je napravila za tu prigodu pa je tako *must* u rečenici (146) uljudniji od *should* (147) ili *may* (148):

(147) „You *must* have some of this cake.“¹²⁹ (ibid.)

(148) „You *should* have some of this cake.“ (ibid.)

(149) „You *may* have some of this cake.“ (ibid.)

Iako bi u teoriji *should* trebao biti uljudniji od *must*, u ovoj konkretnoj uporabi nije, a glagol *may* je najmanje uljudan. Ovaj primjer pokazuje važnost društvenog konteksta koji utječe na jezik.

Svi navedeni primjeri u ovome potpoglavlju odnose se na razgovorni jezik, a trenutak kada se teorija Brown i Levinsona (1978) spominje u kontekstu znanstvenih radova jest 1989. godina

¹²⁸ Razlog navođenja inicijala R. uz prezime Lakoff jest razlikovanje dva autora s istim prezimenom; naime, u potpoglavlju koje slijedi nakon ovoga (v. 5.1.2.) spominje se i George Lakoff pa ćemo i uz njega navoditi inicijal imena G.

¹²⁹ Iako je glagol *must* primarno predstavnik jake modalnosti, u ovome primjeru to nije slučaj jer je snaga modalnosti ublažena kroz kontekst (ne radi se o naredbi već se taj kolač zapravo nudi). Huddleston i Pullum (2002) za takve slučajeve u kojima se snaga semantički jakog modalnog glagola ublažava u kontekstu rabe termin *pragmatic weakening*.

kada Greg Myers¹³⁰ objavljuje članak *The Pragmatics of Politeness in Scientific Articles*. U tom se članku, dakle, njihova teorija prvi puta primjenjuje na pisani diskurs, i to na primjeru znanstvenih radova iz područja molekularne genetike. I kao što se u razgovornom diskursu teorija uljudnosti koristi u svrhu izbjegavanja konflikta, tako i u pisanom diskursu ona pomaže da komunikacija između pisca rada i čitatelja teče glatko i bez konflikata (Myers, 1989). U tom članku Myers (1989: 13) spominje modalne glagole, kao primjerice (150), u kontekstu negativne uljudnosti i ograđivanja, a budući da se izrazi ograđivanja ne rabe samo kao jedna od strategija negativne uljudnosti, već imaju i drugu funkciju, o ograđivanju će više govora biti u zasebnom potpoglavlju (v. 5.1.2.).

(150) “Thus, a common short sequence of RNA **might** be attached to several mRNAs. [...] This **would** result in the maturation of one mRNAs species...” (ibid.)

Od navedenog članka do danas provedena su brojna istraživanja o uporabi strategija uljudnosti u znanstvenom diskursu s ciljem sačuvanja obraza (usp. Getkham, 2014), koja ukazuju na važnost pristojnosti i neizravnosti u kulturi znanstvenoga istraživanja, ili šire u akademskom diskursu (npr. Hyland, 1994; Hyland, 2005b; Getkham, 2014). Mnoga od tih istraživanja usmjerena su na znanstvene radove iz različitih znanstvenih disciplina (npr. Gil-Salom i Soler-Monreal, 2009; Getkham, 2013), a neki od njih isključivo analiziraju modalne glagole u tom kontekstu (npr. Giltrow, 2005; Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017). Takva istraživanja korisna su ne samo postojećim znanstvenicima, već i svim budućima, a usporedne analize s engleskim jezikom od velikog su značaja u kontekstu poučavanja engleskoga jezika u akademske svrhe jer je odabir strategije i kulturološki uvjetovan.

5.2. Modalni glagoli i izrazi ograđivanja (eng. *hedges*) i isticanja (eng. *boosters*)

Već smo u uvodu ovoga poglavlja spomenuli pojam *academic persuasion* (Hyland, 2005a) koji podrazumijeva interakciju između pisca znanstvenoga rada i čitatelja. Dakle, tvrdnje koje se iznose u radu nemaju samo obavijesnu funkciju, već nam otkrivaju i što pisac nekog rada misli o njima, ali i kakav stav ima prema čitateljima (Hyland, 2011), što je pak u skladu s onim kako Halliday (1978) tumači jezik (v. 4), odnosno s interpersonalnom funkcijom jezika (usp. Halliday i Hassan, 1989). Hyland (2005a) navodi da se ta interakcija ostvaruje pomoću dva

¹³⁰ Greg Myers (1954.-) – američki lingvist, u trenutku pisanja ovoga rada zaposlen je na Sveučilištu Lancaster u Velikoj Britaniji u zvanju professor emeritus.

koncepta, a to su *stance* i *engagement*, pri čemu se *stance* odnosi na one izraze koje pisac rada rabi kako bi izrazio vlastite stavove, a *engagement* na izraze koje pisac rabi kako bi uspostavio odnos s čitateljima ili kako ih Bašić (2017: 131) prevodi *izrazi uključivanja čitatelja*. U kontekstu analize modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike nama su posebno zanimljive dvije vrste izraza u okviru prvog navedenog koncepta, a to su izrazi ograđivanja (eng. *hedges*) te izrazi isticanja pomoću kojih pisci znanstvenog rada dodatno naglašavaju uvjerenost u ono što tvrde (eng. *boosters*), stoga ćemo ih zbog njihovog doprinosa interpersonalnoj dimenziji znanstvenog diskursa ovdje pobliže objasniti.

Pojednostavljeno govoreći izrazi ograđivanja su oni jezični izrazi kojima se ublažava neka tvrdnja bilo zbog nesigurnosti pisca rada u ono što tvrdi ili nedostatka uvjerenosti u ono što se tvrdi bilo jer se želi pokazati poštovanje prema čitatelju; drugim riječima, radi se o izrazima pomoću koji se ublažava ilokucijska snaga nekog iskaza (v. 1.2.6.). Osim modalnih glagola (npr. *may, might, can, could*), kao izrazi ograđivanja mogu se, između ostalog, rabiti i pridjevi (npr. *probable, possible*), prilozi (npr. *perhaps, probably, seemingly*), imenice (npr. *probability, possibility, likelihood*) i leksički glagoli (npr. *believe, assume, suggest*). S druge strane, izrazi isticanja su oni jezični izrazi kojima se želi dodatno naglasiti uvjerenost pisca u ono što tvrdi i kojima se želi pokazati uključenost i poznavanje teme (Hyland, 2008), dakle izrazi pomoću kojih se može pojačati ilokucijska snaga nekog iskaza. To su primjerice modalni glagoli (npr. *will, must*), prilozi (npr. *clearly, obviously, highly*), leksički glagoli (npr. *demonstrate, show, find*) ili pridjevi (npr. *clear, certain*). Obje vrste izraza predstavljaju „intervenciju pisca u tekst kako bi se (pr)ocijenio materijal“ (ibid: 551), dakle radi se o evaluacijskim izrazima. Potrebno je istaknuti da se izrazi ograđivanja i isticanja češće rabe u radovima iz područja društvenih i humanističkih znanstvenih disciplina nego u prirodnim znanostima (ibid.). Razlog tomu je što prirodne znanosti rabe preciznija mjerenja i dokazivanja činjenica te pisci radova u tom području iznose tvrdnje s višim stupnjem sigurnosti, dok su u društvenim i humanističkim znanostima mogući različiti ishodi istraživanja te posljedično različite interpretacije rezultata. Stoga ne čudi što pisci radova u društvenom ili humanističkom području opreznije iznose stavove i argumente i više rabe izraze ograđivanja (Hyland, 1998b; Hyland, 2008).

Koncept ograđivanja prvi puta u lingvističkoj literaturi nalazimo kod G. Lakoffa (1973: 471). U svome radu „Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts“ uvodi pojam ograda (eng. *hedges*) koje definira kao „*words whose meaning implicitly involves*

*fuzziness - words whose job is to make things fuzzier or less fuzzy*¹³¹. Drugim riječima, to su riječi koje doprinose tome da ono što se tvrdi postane više ili manje nejasno. Već i sama uporaba pojmova *fuzziness*, *fuzzier*, *fuzzy* u toj definiciji pokazuje sličnost s modalnošću jer su takvi i slični pojmovi (npr. neodređenost, gradijentnost) ono što vežemo uz tu kategoriju (v. 2.1.). Štoviše, Hyland (1994) navedenu definiciju G. Lakoffa dovodi prvenstveno u vezu s epistemičkom modalnošću jer se epistemička modalnost odnosi na različite stupnjeve uvjerenosti ili nedostatak uvjerenosti pisca rada u istinitost propozicije; time se Hyland naslanja na Lyonsovo (1977: 797) viđenje epistemičke modalnosti¹³². Epistemičku dimenziju ograda osim Hylanda (1994) naglašava i Crompton (1997) koji se također naslanja na gore navedenu Lyonsovu (1977) definiciju epistemičke modalnosti te izraze ograđivanja u kontekstu akademskog pisma definira s obzirom na njihovu funkciju:

"A hedge is an item of language which a speaker uses to explicitly qualify his/her lack of commitment to the truth of a proposition he/she utters." (Crompton, 1997: 281)

Potrebno je istaknuti da se izrazi ograđivanja spominju i u okviru teorije uljudnosti pa ih tako Brown i Levinson (1978: 145-146) navode kao jednu od strategija negativne uljudnosti. Poput G. Lakoffa oni ističu njihovu ulogu u kontekstu govornog čina, a to je da mogu modificirati ilokucijsku snagu iskaza s ciljem izbjegavanja ugroze obraza, odnosno sačuvanja obraza. No uporaba ograda nije ograničena samo na uporabu u kontekstu teorije uljudnosti; njima se, naime, u akademskom/znanstvenom kontekstu može izraziti i sumnja i nesigurnost i skeptičnost u odnosu na ono što se tvrdi, ali i poniznost i poštovanje prema čitateljima, odnosno članovima akademske zajednice (usp. Hyland, 1998b). Upravo zbog interakcijske prirode znanstvenoga rada te pokušaja predviđanja reakcije čitatelja na iznesene tvrdnje, pisci radova oprezno pristupaju iznošenju tvrdnji i na neki način prilagođavaju, odnosno ublažavaju tu svoju sigurnost i uvjerenost u tvrdnje kako bi ih čitatelji u konačnici prihvatili. Pritom važnu ulogu igraju izrazi ograđivanja jer omogućavaju piscu rada da zauzme stav, a istodobno da se kroz ublažavanje tog stava na neki način i distancira od njega. U tome se zapravo ogleda posebnost ograda jer unatoč tome što umanjuju stupanj uvjerenosti u propoziciju, ono što se njima komunikacijski i retorički želi postići jest da iznesene tvrdnje budu što uvjerljivije i da se što manje osporavaju.

¹³¹ Termin *fuzzy* preuzet je od Loftija A. Zadeha (1921-2017), matematičara i informatičara (v. 2.1. i fusnotu 74).

¹³² „Any utterance in which the speaker explicitly qualifies his commitment to the truth of the proposition expressed by the sentence he utters [...] is an epistemically modal or modalised sentence.“ (Lyons, 1977: 797)

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi pojam ograda prvi puta nalazimo u radu Žic Fuchs (1988), a od recentnijih radova koji se bave ogradama treba izdvojiti disertaciju Varge (2016) koja ih analizira u svezi s epistemičkom modalnošću u kontekstu akademskog diskursa, potom rad Balažić Bulc i Požgaj Hadži (2017) koje ih analiziraju kao jednu od interakcijskih retoričkih strategija u znanstvenom diskursu te rad Tominac Coslovich (2024) koja ih analizira u pravnojezičnom diskursu na primjeru pomorskopravnih tekstova na engleskome jeziku. Zanimljivo je da Tominac Coslovich (2024: 411) u definiciji ograda eksplicitno ističe njihovu epistemičku dimenziju:

“Ograde (engl. hedges) su epistemički jezični elementi kojima se ublažavaju kategoričke tvrdnje, odnosno izražava mogućnost, nesigurnost, neodređenost ili stupanj opredijeljenosti govornika ili autora teksta prema istinitosti iskaza.” (ibid.)

Ograde su uobičajena značajka znanstvenih radova te su vrlo dobro istražene u akademskom diskursu koji obuhvaća i znanstveni diskurs kojim se bavimo u ovome radu (npr. Hyland, 1994; Mauranen, 1997; Hyland, 1998a; Hyland, 2005b; Vold, 2006). Naime, pisci znanstvenih radova u svojim radovima iznose tvrdnje koje su podložne kritici i osporavanju pa ih stoga formuliraju s dozom opreza, a upravo su ograde jedan primjer izražavanja s oprezom (eng. *tentative language*). Mauranen (1997: 115) pomoću izraza ograđivanja koji su u navodu istaknuti deblje otisnutim slovima objašnjava vezu između akademskog diskursa i ograda, odnosno zašto se ograde rabe u akademskom diskursu:

“Academic discourse is a world where observations **suggest** that something **might** be the case, where states of affairs **appear** to hold, where it **seems** reasonable to **suggest**, and where we **might infer**; in other words, it is a world of uncertainties, indirectness, and non-finality - in brief, a world where it is natural to cultivate hedges.”¹³³ (ibid.)

S obzirom da ograde pomažu u boljem razumijevanju interakcijske i retoričke dimenzije znanstvenih radova (Hyland, 1995), ne čudi što se izrazi ograđivanja proučavaju u suodnosu s epistemičkom modalnošću (usp. Vázquez i Giner, 2008), kao i dokaznošću (usp. Bašić, 2017). Upravo iz tog razloga i u našem ćemo istraživanju analizirati koji se engleski i hrvatski modalni glagoli koriste kao izrazi ograđivanja te postoji li razlika u broju tih izraza ograđivanja u engleskome i hrvatskome. Naime, dosadašnja su usporedna istraživanja (npr. Vázquez Orta, 2010; Mur-Dueñas, 2021) pokazala da je broj izraza ograđivanja koji se koriste u radovima na engleskome obično veći od broja takvih izraza u radovima na materinskom jeziku, što

¹³³ Izraze ograđivanja (*suggest, might, appears, seems, suggest, might infer*) u ovome navodu istaknula T.M.

potvrđuje i kulturološku uvjetovanost takvih izraza. Tim više je važno osvijestiti neizvorne govornike koji pišu radove na engleskome o ulozi modalnih glagola kao izrazima ograđivanja pri pisanju znanstvenih radova.

Izrazi isticanja, s druge strane, također se istražuju u akademskom/znanstvenom diskursu (npr. Hyland, 1998b; Skorczynska i Carrió-Pastor, 2021) no ne u tolikom obimu kao izrazi ograđivanja, što nas ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da se izrazi ograđivanja češće rabe od izraza isticanja (usp. Hyland, 1998b), ali i činjenicu da pisci radova iz područja društvenih i humanističkih znanosti opreznije pristupaju iznošenju stavova (usp. Hyland, 2008). No to ne znači da se u društvenim i humanističkim znanostima izrazi isticanja ne rabe, a to potvrđuje i primjer iz područja filozofije (151) ili sociologije (152) u kojem se ti izrazi tumače kao znak solidarnosti s čitateljem, odnosno ostalim članovima zajednice s kojima dijeli znanje o određenoj temi i znanstvene interese, pri čemu znak solidarnosti zapravo znači uključivanje čitatelja te naglašava pripadnost zajednici (usp. *ibid.*):

(151) „This brings us into conflict with Currie's account, for static images **surely** cannot trigger our capacity to recognize movement. If that were so, we would see the image as itself moving. With a few interesting exceptions we **obviously** do not see a static image as moving. Suppose, then, that we say that static images only depict instants. This too creates problems, for it suggests that we have a recognitional capacity for instants, and this seems **highly** dubious.“¹³⁴ (Hyland, 1998b: 351)

(152) “**Of course**, I do not contend that there are no historical contingencies. On the contrary, the role of contingencies **should** be stressed. [...]” (Hyland, 2009: 75)

Za razliku od izraza ograđivanja koji su jedna od strategija negativne uljudnosti, Myers (1989) izraze isticanja smješta u domenu pozitivne uljudnosti jer pomoću tih izraza pisac rada naglašava pripadnost zajednici i teži ka zajedničkom stavu sa čitateljima. Prototipni modalni glagoli koji se rabe kao izrazi isticanja su u engleskome glagoli *must* i *will*.

S obzirom na ulogu izraza ograđivanja i isticanja u znanstvenom diskursu, opravdano je u našem istraživanju analizirati modalne glagole i iz te perspektive. Cilj je utvrditi koji se modalni glagoli u oba jezika rabe kao izrazi ograđivanja ili izrazi isticanja u znanstvenim

¹³⁴ Izraze isticanja (*surely, obviously, highly, of course, should*) u primjerima (151) i (152) istaknula T.M.

radovima iz područja lingvistike te postoji li razlika u broju tih izraza u radovima na engleskome i hrvatskome.

VERZIJA PRIJE OBRANE

6. ISTRAŽIVANJE: CILJEVI, KORPUS I METODOLOGIJA

6.1. Ciljevi, predmet i hipoteze istraživanja

Glavni je cilj ovog korpusno utemeljenog istraživanja utvrditi tipove modalnosti koje modalni glagoli izražavaju u tekstovima izvornih znanstvenih radova iz područja lingvistike na engleskome jeziku te ih potom usporediti s tipovima modalnosti u istoj vrsti tekstova na hrvatskome jeziku. Pritom nastojimo utvrditi sličnosti i razlike u učestalosti, uporabi, značenju i funkcijama engleskih i hrvatskih modalnih glagola te istaknuti i obrazložiti eventualne unutarjezične posebnosti u svakom od promatranih jezika.

S obzirom na slabu obrađenost modalnosti kao pojave u hrvatskome jeziku, cilj je ove disertacije i pridonijeti njezinu boljem i sustavnijem opisu u hrvatskome jeziku i to prije svega primjenom postojeće Palmerove (1990) trodijelne klasifikacije modalnosti u engleskome sustavu modalnih glagola uz primjenu Hallidayeve systemske funkcionalne gramatike s naglaskom na funkcije i razinu vrijednosti modalnih glagola kao prikladnog teorijskog okvira. Budući da je izvorni znanstveni rad jedan od žanrova znanstvenog diskursa te je, uz opis i prikaz novih spoznaja i rezultata istraživanja, važan aspekt pisanja takvih tekstova i interakcija s čitateljima koja se, među ostalim jezičnim sredstvima, postiže i modalnim glagolima, u analizi se naslanjamo i na Hylandovo (1998a; 2005a; 2018) tumačenje uloge modalnih glagola u pisanju znanstvenih radova. Pritom se u analizi značajna pozornost pridaje dihotomiji *subjektivno/objektivno* te se želi utvrditi u kojoj mjeri modalni glagoli doprinose subjektivnoj, odnosno objektivnoj interpretaciji iznesenih novih spoznaja i rezultata istraživanja u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. Drugim riječima, želi se ispitati na koji način određeni modalni glagol pomoću kojeg pisac rada oblikuje i iznosi svoj stav utječe na stav čitatelja i njegovu prosudbu pišćevog stava, a nakon koje će se čitatelj ili složiti s tim stavom ili će ga osporavati.

Uži su predmet istraživanja tzv. središnji modalni glagoli u engleskome jeziku: *can, could, may, might, shall, should, will, would* i *must* (Biber i dr., 1999: 483) te hrvatski modalni glagoli u užem smislu: *htjeti, morati, trebati, smjeti* i *moći* (Silić i Pranjković, 2005: 185). Te glagole također analiziramo u suodnosu s drugim jezičnim sredstvima za izražavanje modalnosti ukoliko se pojavljuju u istoj rečenici u kojoj se rabi modalni glagol, primjerice modalnim

prilozima, modalnim imenicama ili glagolima s modalnim značenjima, kako bismo provjerili njihov kumulativni učinak na modalno značenje u toj rečenici.

U istraživanju se polazi od sljedećih hipoteza:

- (H1) Palmerova (1990) trodijelna podjela tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost opravdana je i jednako primjenjiva u engleskome sustavu modalnih glagola kao i u hrvatskome sustavu modalnih glagola.
- (H2) S obzirom na srodnost engleskoga i hrvatskoga jezika u smislu konceptualnog poimanja modalnosti, usporedna analiza pokazat će više sličnosti nego razlika s obzirom na tipove modalnosti, modalna značenja i s njima povezane funkcije, dok će razlike prvenstveno biti vezane uz učestalost modalnih glagola i njihovih značenja.
- (H3) I u engleskim i u hrvatskim znanstvenim radovima iz područja lingvistike prevladavat će dinamička i epistemička značenja, dok će deontička značenja, s obzirom na prirodu odabrane znanstvene discipline (lingvistike), biti najmanje zastupljena.

Istraživanje se naslanja na prethodna istraživanja koja su usmjerena na analizu engleskih modalnih glagola u znanstvenim radovima, kako u području jedne discipline, tako i među različitim disciplinama (npr. Giltrow, 2005; Peacock, 2014; Huschová, 2015; Vičić i Jurančić Petek, 2016; Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017), ali i na usporedne analize u kojima se polazi od engleskoga (npr. Kalogjera, 1982; Varga, 2016; Vázquez Orta, 2010; Mur-Dueñas, 2021). Brojnost tih istraživanja ne čudi s obzirom da rezultati takvih istraživanja mogu pomoći postojećim i budućim znanstvenicima u pisanju znanstvenih radova kako na materinskom jeziku, tako i na engleskome jeziku, osobito stoga što je engleski danas *lingua franca* znanstvene zajednice na globalnoj razini te je brojka znanstvenika neizvornih govornika koji objavljuju radove na engleskome u stalnom porastu (usp. Peacock, 2014). Opći je, dakle, cilj istraživanja pridonijeti boljem razumijevanju i interpretaciji engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike, a time i pomoći autorima pri njihovoj uporabi ne samo u pisanju takvih tekstova već i u čitanju i tumačenju podataka u takvim tekstovima, što u konačnici može pridonijeti jasnijem izražavanju i smanjenju mogućnosti krive interpretacije.

6.2. Opis korpusa

Korpus obuhvaća dva potkorpusa: prvi potkorpus čine izvorni znanstveni radovi iz područja lingvistike na engleskome koji su objavljeni u prestižnim međunarodnim publikacijama, a drugi potkorpus čine izvorni znanstveni radovi na hrvatskome iz domaćih znanstvenih časopisa koji su vrsnoćom izjednačeni s odabranim međunarodnim publikacijama. Za potrebe grafičkog i tabličnog prikaza podataka dalje će se u radu za prvi potkorpus rabiti pokratak **EngLin** (engleski + lingvistika), a za hrvatski potkorpus pokratak **HrvLin** (hrvatski + lingvistika).

Sveukupno se analizira 100 znanstvenih radova u elektroničkom obliku koja su objavljena u razdoblju od 2010. do 2020. godine u prestižnim časopisima za oba govorna područja; od toga je 40 radova na engleskome jeziku, a 60 radova na hrvatskome. Razlog nesrazmjera u broju radova proizlazi iz obima radova na engleskome. Naime, ti su radovi dulji od radova na hrvatskome tako da smo se pri konačnom odabiru broja radova za svaki jezik vodili drugim kriterijem, a to je približno isti broj pojavnica pa je tako sveukupan broj pojavnica u EngLin-u **528 025**, a u HrvLin-u **514 908**.

Radovi za oba jezika odabrani su nasumično, pri čemu su kriteriji bili: (i) vrsnoća časopisa, (ii) rad ima samo jednog autora te (iii) autor je izvorni govornik jezika na kojem je rad napisan. Kako bismo bili sigurni da se radi o izvornim govornicima, provjeravali smo njihove biografije, a u slučajevima nedoumice ti autori nisu bili odabrani. Ta se provjera najviše odnosila na autore radova na engleskome.

U engleskome potkorpusu analiziraju se radovi iz četiri ugledna časopisa:

- *Journal of Linguistics*, Cambridge University Press, (JoL)¹³⁵
- *Applied linguistics*, Oxford University Press, (AL)
- *Language*, Linguistic Society of America, (LAN) i
- *Cognitive Linguistics*, De Gruyter Mouton, (CL).

Radi se o časopisima koji su nam bili dostupni kroz pristup zbirkama e-časopisa koje se nalaze u katalogu knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu (*JSTOR*, *Cambridge Journals*, *De*

¹³⁵ Za navedene ćemo domaće i strane časopise zbog kratkoće i preglednosti dalje u radu rabiti pokrate koje su navedene u zagradi.

Gruyter Journals i *Oxford Journals*) ili se nalaze u otvorenom pristupu na mrežnim stranicama navedenih časopisa.

U hrvatskome potkorpusu također se analiziraju radovi iz sljedeća četiri časopisa:

- *Jezikoslovlje* (JEZ),
- *Suvremena lingvistika* (SL),
- *Filologija* (FIL) i
- *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* (RIHJ).

Svi radovi iz hrvatskog potkorpusa nalaze se u otvorenom pristupu i dostupni su na mrežnome portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske *Hrčak*.

6.3. Metodologija analize engleskih i hrvatskih modalnih glagola u tekstovima znanstvenih radova

Korpusno utemeljeno usporedno istraživanje u ovome radu obuhvaća kvantitativnu i kvalitativnu analizu te usporednu analizu engleskih i hrvatskih modalnih glagola u tekstovima znanstvenih radova iz područja lingvistike. Analiziraju se cjeloviti tekstovi znanstvenih radova, a izostavljaju se pripadajuće tablice, slike, grafovi, primjeri rečenica iz korpusa koji je predmetom istraživanja u analiziranim radovima, a koje su napisane na nekom drugom stranom jeziku ili se radi o prijevodima s nekog drugog stranog jezika, te popis literature.

Teorijski okvir unutar kojeg se interpretiraju rezultati korpusne analize predstavlja sintezu Palmerove trodijelne klasifikacije modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost, potom funkcionalnih pristupa koji naglašavaju komunikacijsku funkciju jezika, s osobitim naglaskom na Hallidayevu sistemsku funkcionalnu gramatiku i (meta)funkcije jezika kako ih on definira, te Hylandovog (1998a; 2005a) tumačenja uloge modalnih glagola u znanstvenim radovima kao jednom vrstom strategije uljudnosti i jezičnog sredstva s funkcijom ograđivanja i isticanja.

Kvantitativnom analizom modalnih glagola mjeri se njihova pojavnost u znanstvenim radovima na engleskome i hrvatskome jeziku. Automatsko crpljenje modalnih glagola vrši se pomoću korpusnolingvističkog alata *Sketch Engine*, a cilj je utvrditi frekventnost uporabe modalnih glagola, odnosno koji se modalni glagoli najučestalije koriste u pisanju znanstvenih radova iz područja lingvistike. Dobiveni podatci statistički se prikazuju u obliku tablica i

grafova. Zatim slijedi deskriptivna analiza podataka dobivenih kvantitativnom metodom te se uspoređuju podatci za engleske modalne glagole s podacima za hrvatske modalne glagole. Valja napomenuti da se nismo mogli osloniti isključivo na automatsko crpljenje modalnih glagola i samo prepisati brojku koju bi prikazao *Sketch Engine*, već smo konačnu brojku koju smo koristili za prikaz rezultata kvantitativne analize mogli dobiti tek nakon kvalitativne analize, odnosno nakon eliminacije pojedinih primjera modalnih glagola. Primjerice, u engleskim radovima se pojavljivala i riječ *May* (svibanj) koju *Sketch Engine* također navodi u konkordancijskom nizu za glagol *may*, a ne radi se o modalnom glagolu već o potpuno drugoj jezičnoj jedinici u korpusu; ili smo pak u korpusu nailazili na primjere rečenica u kojima se glagol *may* rabi kao imenica (npr. pri nabranju modalnih glagola) pa smo i takve primjere izostavili. Stoga smo konačnu brojku učestalosti modalnih glagola mogli dobiti tek nakon kvalitativne analize korpusa.

Potom slijedi kvalitativna analiza modalnih glagola koji su identificirani u korpusu. S obzirom na složenost kategorije modalnosti, potrebna je cjelovita analiza čiji je cilj opisati sintaktičke, značenjske i pragmatičke osobitosti modalnih glagola u oba jezika, odnosno međudjelovanje sintakse, semantike i pragmatike. Pomoću alata *Sketch Engine* izrađuje se konkordancijski niz za svaki engleski i hrvatski modalni glagol koji se pojavljuje u korpusu u svrhu iščitavanja konteksta. Potom se pristupa značenjskoj analizi koja katkad zahtjeva širi kontekst od onog koji je dostupan u alatu *Sketch Engine* pa se pristupa ručnoj provjeri u samome tekstu kako bi se utvrdilo značenje svakog modalnog glagola u kontekstu te ga se pridružilo određenom tipu modalnosti prema Palmerovoj (1990) klasifikaciji tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost. Pri određivanju značenja i tipa modalnosti, pomogli su nam i određeni sintaktički obrasci u kojima se pojedini modalni glagoli pojavljuju, a koji su potvrđeni u ranijim korpusnim istraživanjima (usp. Palmer, 1990; Coates, 1983; Collins, 2009).

Kako smo istaknuli u teorijskom dijelu ovoga rada, modalnost je iznimno složena kategorija koju je teško definirati, nema jasne granice i isprepliće se s ostalim jezičnim pojavama. Stoga ovdje valja napomenuti da nismo očekivali da će naša analiza proći glatko i bez prepreka. Naime, zbog višeznačnosti modalnih glagola, neodređenosti kao važnog obilježja modalnosti i činjenice da to podrazumijeva preklapanja u značenju, u nekim slučajevima ni kontekst nije u potpunosti mogao pomoći, već je određivanje tipa modalnosti bilo stvar subjektivne procjene i interpretacije. Kako bismo taj subjektivni element u rezultatima analize što više umanjili ili po mogućnosti eliminirali, provedena je i sustručnjačka analiza. To je podrazumijevalo da će

još jedna osoba filološkog usmjerenja samostalno procijeniti jesu li dodijeljeni tipovi modalnosti točni, odnosno oni koje bi i ta osoba dodijelila pojedinom modalnom glagolu. Stručnjakinji su prije same analize i procjene teorijski objašnjeni svi tipovi modalnosti kao i dani primjeri kako bi samostalno mogla analizirati modalne glagole u kontekstu. Rezultati sustručnjačke analize pokazali su značajno preklapanje s našim rezultatima – 91%. Radi se o prosječnom postotku za sve modalne glagole, dok je za pojedine glagole, postotak bio ili neznatno manji ili nešto veći, a o tim odstupanjima bit će više govora u rezultatima analize pojedinih glagola. Nakon samostalne analize uslijedila je rasprava sa stručnjakinjom o ostatku primjera (9%) u kojima se nismo preklapali ili za koje smo imale približno ista rješenja te smo kroz raspravu došle do zajedničkog rješenja za sve te primjere, odnosno do podudarnosti od 100%¹³⁶, a pojedinačne brojke za svaki glagol predstavljale su konačne brojke koje smo onda rabili za prikaz rezultata kvantitativne analize.

Osim deskriptivno, rezultati analize također će se statistički prikazati s obzirom na učestalost nekog značenja i tip modalnosti. Pozornost smo posvetili i gradaciji modalnih značenja, odnosno različitim razinama modalnosti, pri čemu smo rabili Hallidayevu (1994) podjelu modala na tri vrijednosti: visoku, srednju i nisku vrijednost. S obzirom na to da modalni glagoli kroz svoje funkcionalne uloge i pragmatičke funkcije modificiraju propozicijski sadržaj, slijedila je analiza funkcija modalnih glagola, pri čemu se polazi od Hallidayeve (1970a) klasifikacije jezičnih funkcija s osobitim naglaskom na interpersonalnu i tekstnu funkciju. Analizira se, primjerice, uloga modalnih glagola kao kohezivnog sredstva u organizaciji teksta te u kontekstu pragmatičke teorije uljudnosti, koja se odnosi na strategiju u pisanju s ciljem izbjegavanja negativne kritike ili nametanja ideja čitatelju; potom se analizira uporaba modalnih glagola u svrhu ublažavanja ili pojačavanja ilokucijske snage propozicijskog sadržaja, odnosno ograđivanja (eng. hedging) ili naglašavanja uvjerenosti u ono što pisac nekog teksta tvrdi (eng. boosters). U tom dijelu naslanjamo se i na Hylandovo (1998a; 2005a) proučavanje i tumačenje uloge modalnih glagola u znanstvenim radovima.

Hoye (1997) ističe da se modalnost u jednoj rečenici rijetko ostvaruje samo jednim jezičnim elementom, što je potvrdilo i njegovo istraživanje kolokacija modalnih glagola i priloga u

¹³⁶ Valja napomenuti da ova, kroz raspravu postignuta, podudarnost od 100% ne mora uistinu značiti podudarnost od 100% jer se i dalje radi o subjektivnoj procjeni autora ovoga rada i stručnjakinje. No radi se o manjem postotku primjera u kojima se mišljenja nisu poklapala i, kako se pokazalo u raspravi, većinom se radilo o primjerima preklapanja značenja, a koje Coates (1983) naziva *merger* (v. 2.1.). Isto tako, treba naglasiti da je prije rasprave početna podudarnost bila 91% što itekako predstavlja značajan postotak na osnovu kojeg možemo donijeti valjane zaključke.

pisanim i govorenim tekstovima engleskoga jezika. To je istraživanje pokazalo da interakcija modalnih elemenata u istoj rečenici ima kumulativni efekt na modalnost koja se izražava u toj rečenici. S obzirom na navedenu tvrdnju, u našem se istraživanju pozornost posvećuje i supojavnicama, odnosno provjeravamo postojanje drugih sredstava za izražavanje modalnosti u rečenicama u kojima se nalazi modalni glagol te utvrđujemo na koji način ta sredstva dodatno modificiraju modalno značenje i koriste li se ista sredstva u engleskome i u hrvatskome jeziku u odabranome korpusu. Drugim riječima, želimo provjeriti prisutnost te analizirati primjere modalne sloge i kumulativne modalnosti kako ih nazivaju Halliday (1970a) i Høye (1990) ili prema Coates (1983) primjere skladnih kombinacija (v. 2.1.).

Na temelju podataka dobivenih kvantitativnom i kvalitativnom analizom provest će se usporedna analiza značenja, uporabe i funkcija engleskih i hrvatskih modalnih glagola pri čemu se, među ostalim istraživanjima koje navodimo u ovome poglavlju (v. 6.1.), naslanjamo i na podatke iz jedine cjelovite usporedne studije engleskih i hrvatskih modalnih glagola u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi – Kalogjerine studije iz 1982. godine (Kalogjera, 1982).

Uz glavno, korpusno utemeljeno usporedno istraživanje engleskih i hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike, provest će se i manje pilot-istraživanje s ciljem utvrđivanja postojanja interferencije materinskog jezika pri pisanju znanstvenih radova na stranom jeziku, u ovome slučaju interferencije hrvatskoga jezika pri pisanju na engleskome. Zbog opsega ovoga rada, broj radova koji se analizira u pilot-istraživanju ograničen je na ukupno šest, odnosno tri autora koji su objavili po jedan rad na engleskome i na hrvatskome jeziku u časopisima koji čine EngLin i HrvLin. S obzirom na manji broj radova koji se analiziraju u ovom dodatnom istraživanju, moguće je dobiti tek naznake o tome prenose li se uopće i u kojoj mjeri modalna značenja i pripadajuće funkcije iz hrvatskoga u engleski jezik. Potom će se ti podatci usporediti s podacima dobivenim u glavnom istraživanju, a koji se odnose na znanstvene radove čiji su autori izvorni govornici engleskoga jezika. Dobiveni rezultati mogu poslužiti kao polazište za buduće obimnije istraživanje te pridonijeti području poučavanja vještine akademskog pisanja na engleskome kao stranome jeziku.

7. ANALIZA ENGLESKIH MODALNIH GLAGOLA

U ovom poglavlju prikazat će se rezultati kvantitativne i kvalitativne analize središnjih engleskih modalnih glagola – *can, could, may, might, must, shall, should, will i would* – u tekstovima znanstvenih radova iz područja lingvistike. Svaki od navedenih modalnih glagola analizira se u zasebnom potpoglavlju s obzirom na značenje, uporabu i funkcije te se daju primjeri iz potkorpusa EngLin. U analizi će se također istaknuti u kojoj mjeri doprinose subjektivnom i objektivnom aspektu pisanja znanstvenih radova u području lingvistike te posljedično uspostavljanju odnosa s čitateljem.

Najbrojniji modalni glagol u EngLin-u je glagol *can* s 1516 pojava, slijedi *would* s 621 pojavom, *may* s 583 pojavnice, *will* s 502 pojavnice, *could* s 327 pojava, *must* s 287 pojava, *might* 278 pojava, *should* s 277 pojava i *shall* s 19 pojava. Kako su te brojke i postotci raspoređeni u odnosu na tipove modalnosti prema Palmerovoj (1990) klasifikaciji tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost te u odnosu na slučajeve u kojima se pojedina značenja preklapaju (prema Coates, 1983), prikazano je u Tablici 4.

Tablica 5. Prikaz tipova modalnosti u EngLin-u s obzirom na broj pojava

EngLin						
MODALNI GLAGOL	TIPOVI MODALNOSTI					Broj pojava
	Epistemička	Deontička	Dinamička	Epistemička/ Dinamička	Deontička/ Dinamička	
CAN	64	3	1449	0	0	1516
WOULD	372	0	227	19	0	618
MAY	299	2	220	62	0	583
WILL	76	0	401	25	0	502
COULD	40	0	281	6	0	327
MUST	31	23	205	0	28	287
MIGHT	144	0	115	19	0	278
SHOULD	27	77	114	16	43	277
SHALL	1	0	18	0	0	19
Ukupno	1054	105	3030	147	71	4407
%	23,92 %	2,38 %	68,75 %	3,34 %	1,61 %	100 %

Ako usporedimo rezultate kvantitativne analize sa podacima sličnih korpusnih istraživanja koji uključuju i područje lingvistike (npr. Peacock, 2014; Alonso-Almeida i Carrió Pastor,

2017), onda možemo uočiti da je *can* najučestaliji modalni glagol, a *would* i *may* također obično zauzimaju drugo ili treće mjesto. *Will* je i u EngLin-u i u navedenim sličnim korpusnim istraživanjima bio na 4. mjestu. Glagoli *could*, *must*, *might* i *should*, uz neznatne razlike u broju koje onda uvjetuju i točnu poziciju u tablici, obično zauzimaju drugi dio tablice. Jedina razlika jest što smo u našem potkorpusu pronašli i primjere za glagol *shall*, a navedena slična korpusna istraživanja nisu zabilježila takve primjere. Možemo, dakle, zaključiti da rezultati naše kvantitativne analize u velikoj mjeri, uz neznatne varijacije u broju pojava, odgovaraju navedenim sličnim korpusnim istraživanjima koji su usmjereni na područje lingvistike. No bitno je istaknuti da se u kvalitativnoj analizi koja je usmjerena na značenja, uporabu i funkcije modalnih glagola, osim navedenih istraživanja, naslanjamo i na ostala korpusna istraživanja koja ne uključuju nužno primjere iz znanstvenog diskursa (npr. Coates, 1983; Palmer, 1990; Biber i sur., 1999; Collins, 2009, Leech i sur., 2009), ali rezultati tih istraživanja itekako su značajni u smislu usporedbe te potvrde naših rezultata u dijelu u kojem se ti rezultati podudaraju.

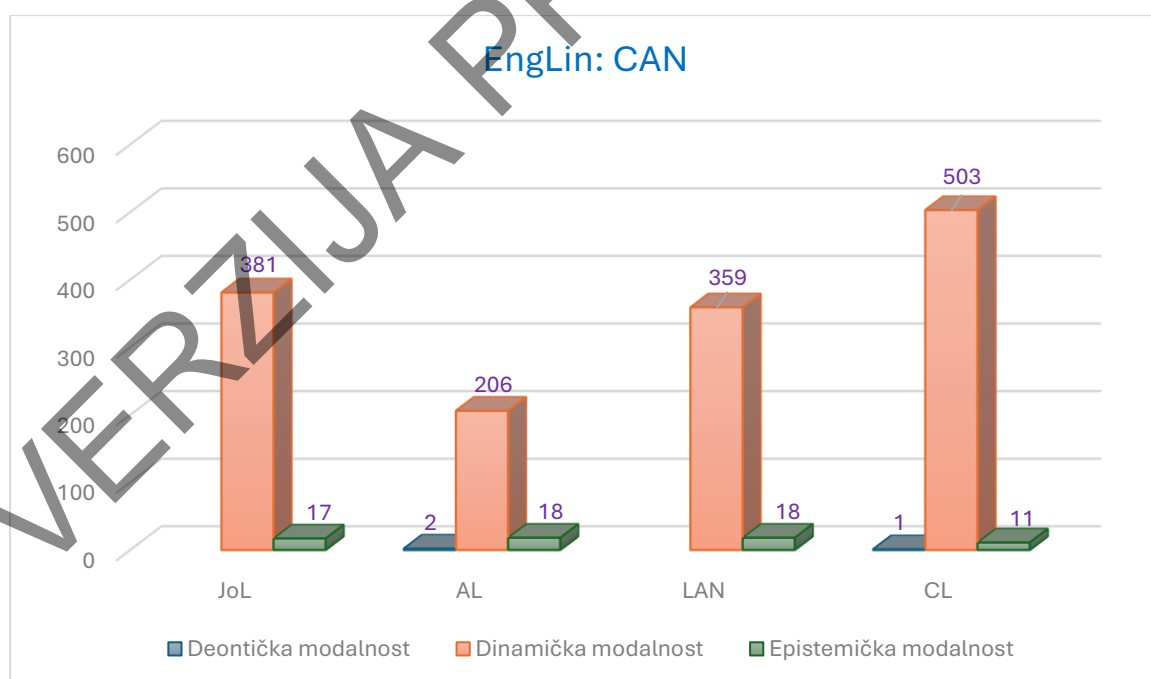
Na osnovu brojki koje smo dobili kvantitativnom analizom također možemo odrediti i koji modalni glagoli dominiraju u znanstvenim radovima iz područja lingvistike u EngLin-u s obzirom na razine vrijednosti prema Hallidayu (1994: 362). Najveći broj modalnih glagola, njih ukupno 2704, modalni su glagoli niske vrijednosti (*may*, *might*, *can* i *could*) koji se rabe za izražavanje mogućnosti i sposobnosti, slijedi 1419 modalnih glagola koji su modalni glagoli srednje vrijednosti (*will*, *would*, *shall* i *should*), a koji se rabe za izražavanje predviđanja, volje i slabe obveze i nužnosti te na kraju 287 pojava glagola *must* koji je modalni glagol visoke vrijednosti i koji se rabi za izražavanje jake obveze i nužnosti. Iz ovih brojki proizlazi da se najrjeđe rabe modalni glagoli visoke vrijednosti, odnosno jaki modalni glagoli kao što je *must*, a koji podrazumijevaju direktivnost i predstavljaju prijetnju negativnom obrazu čitatelja. Pisci radova, dakle, izbjegavaju direktno nametanje svog stava i kakve obveze, osim ako to nije nužno. To potvrđuje i vrlo mali broj pojava glagola *must* u prototipnom subjektivnom deontičkom značenju u EngLin-u, a koji se koristi u tu svrhu. S druge strane, to dodatno potvrđuje i dominantan broj modalnih glagola niske vrijednosti (2611 od ukupno 2704) koji se primarno koriste u svrhu objektivnog pisanja (primjerice *can*), dok se kod glagola koji predstavljaju subjektivni element u pisanju radova (547 od 2704) i koji se rabe za iznošenje vlastitog stava i stupnja uvjerenosti u istinitost propozicije (primjerice *may*) uočava ublažavanje tog stava. Želja za uključivanjem čitatelja i stvaranjem odnosa s čitateljem podrazumijeva to da pisac rada procjenjuje potencijalnog čitatelja, iskazuje mu poštovanje te

mu se obraća na uljudan način kako ne bi ugrozio njegov obraz i na koncu kako ne bi osporavali tvrdnje koje iznosi; drugim riječima, pisac rada želi da njegove tvrdnje budu prihvaćene te da njegov odnos s čitateljem bude skladan (usp. Hyland 1998a; 2005a).

7.1. CAN

Sa sveukupno 1516 pojava modalni glagol *can* najbrojniji je modalni glagol u *EngLin*-u, što smo na osnovu brojnih provedenih istraživanja (npr. Peacock, 2014; Vičić i Juranić Petek, 2016; Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017) i očekivali. Bitno je napomenuti da se ta istraživanja odnose na pisani akademski diskurs, dok bi u svakodnevnom, govornom jeziku najbrojniji modalni glagol vjerojatno i dalje bio *will* (usp. Coates, 1983; Biber i sur., 1999; Collins, 2009).

U ovom potkorpusu pronašli smo primjere dinamičke, epistemičke i deontičke uporabe glagola *can*. Razlike u broju primjera za navedena značenja prikazana su u Grafikonu 1 u kojem se za četiri časopisa čije brojčane podatke ovdje prikazujemo rabe pokrate koje su navedene u prethodnom poglavlju (v. 6.2).



Grafikon1. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *can* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.1.1. Dinamička uporaba

Kao što je vidljivo u Grafikonu 1, od sveukupnog broja pojava (1516) dominantan postotak (94%), odnosno 1449 pojava primjer je prototipne uporabe glagola *can* u značenju dinamičke mogućnosti, a u okviru koje Palmer (1990) razlikuje dva podtipa – modalnost usmjerenu na subjekt te neutralnu ili okolnosnu modalnost (v. 3.3.). Collins (2009) za prvi podtip u engleskome rabi naziv *ability*, a za potonji *theoretical possibility* te njegova terminologija zapravo dodatno pojašnjava Palmerove (1990) nazive podtipova dinamičke modalnosti. Naime, oba se podtipa odnose na subjekt rečenice, no u prvom se slučaju radi o mogućnosti koja je uvjetovana unutarnjim čimbenicima, a u drugom o onoj koja je uvjetovana vanjskim čimbenicima, odnosno okolnostima.

U EngLin-u prevladavaju primjeri neutralne ili okolnosne modalnosti kao u (153) i (154) u kojima se *can* može parafrazirati s „*it is possible for...to...*“. Iako Palmer (1990) uz termine neutralna i okolnosna navodi „ili“ implicirajući da se radi o sinonimima, termin okolnosna modalnost primjereniji je kad su okolnosti eksplicitno izražene, kao u (155), a tamo gdje nisu (153) prikladniji bi termin bio neutralna modalnost.

(153) “The mechanics of the iconic, to say nothing of the indexical, associations are not always clear, as the frequency code *can* be synesthetic, visual, and proprioceptive.” (LAN9)

(...it is possible for the frequency code to be synesthetic, visual, and proprioceptive.)

(154) “A supplementary relative with a coordinated clause as antecedent *can* precede it, following the coordinator”. (JoL3)

(...it is possible for a supplementary relative with a coordinated clause as antecedent to precede it...)

(155) “And partial retellings *can* occur because interviewees are simply unaware of some aspects of their social worlds or because they have forgotten or even repressed some memories.” (AL1)

(...because interviewees are simply unaware of some aspects of their social worlds or because they have forgotten or even repressed some memories.)

Bez obzira jesu li okolnosti eksplicitno izražene ili ne, ovakva uporaba omogućuje piscu rada da objektivno izloži tvrdnje u radu, odnosno da se na neki način distancira od tih tvrdnji. Pisac

rada, kroz takvo objektivno prikazivanje rezultata istraživanja zapravo umanjuje vlastitu prisutnost u tekstu rada i značaj s ciljem izbjegavanja eventualne negativne kritike (Hyland, 2008).

Zanimljivo je da se u značenju okolnosne dinamičke mogućnosti *can* u nekim slučajevima može tumačiti i kao namjera, odnosno volja vršitelja radnje da izvrši radnju jer ako postoji namjera onda je i moguće da će se radnja izvršiti (Coates, 1983). Drugim riječima, glagol *can* ima značenje glagola *will*, a primjer takve uporabe pronašli smo i u EngLin-u (156):

(156) “For the purposes of predicting the pronunciation of the English regular past tense form, we **can** restrict our consideration to the effects of the final segment of the base form of the verb on allophone choice.” (CL2)

(...we can restrict... = ...we will restrict...)

U okviru dinamičke mogućnosti neki autori (npr. Palmer, 1990; Huddleston i Pullum, 2002) ističu još jedan podtip ove vrste modalnosti i nazivaju ga *existential possibility* (157). Tom se uporabom glagola *can* želi istaknuti uobičajeno ponašanje subjekta rečenice, odnosno ono što je ponekad slučaj za taj subjekt. Vrlo često se u tom smislu *can* pojavljuje u kombinaciji s kvantifikatorom, primjerice *some*, *sometimes* i sl. Collins (2009) navodi da je egzistencijalna uporaba glagola *can* uobičajena za znanstveni diskurs.

(157) “Secondly, we argue a partial converse to this (in Sections 2.2 to 2.4): that certain familiar forms of contiguity involve similarity in an essential way, where moreover this similarity **can** sometimes be akin or even identical to the similarity underlying some metaphor.” (CL1)

(...this similarity can sometimes be akin or...)

U primjeru (157) se uz kvantifikator *sometimes* pojavljuje i veznik *or* koji Huddleston i Pullum (2002) također smatraju potvrdom modalno skladne kombinacije, odnosno modalne sloge (v. 2.1.) u kojoj se pojavljuje glagol *can* kada se rabi u egzistencijalnom smislu.

U usporedbi s istraživanjem koje je provela Coates (1983) nema bitnih sintaktičkih odstupanja u EngLin-u kada je u pitanju značenje dinamičke mogućnosti. *Can* se pojavljuje i u aktivnim (158) i u pasivnim konstrukcijama koje su pretežno u jesnom obliku (159), ali mogu biti i u niječnom obliku (160):

(158) "Some of these effects have to do with the distribution of *r* itself: it **can** appear in positions that can be specified syllabically only by enriching prosodic theory in undesirable ways." (JoL4)

(...it is possible for it to appear...)

(159) "First, in some languages (like English), demonstratives pattern with articles (and sometimes possessive words), in which case they **can** be analyzed as belonging to a category of determiners." (LAN8)

(...in which case it is possible for them to be analyzed as belonging to...)

(160) "As for correlation-based metaphor, if this does not (always) involve structural correspondence, then, given that metonymy does not usually involve structural correspondence, structural correspondence **can not** be used as a metaphor/metonymy differentiator." (CL1)

(...it is not possible for the structural correspondence to be used as a metaphor/metonymy differentiator.)

Osim obrasca *subjekt u 3.licu jednine/množine + can + be + particip prošli*, što potvrđuje gore navedeni primjer (159) - (...they can be analyzed...) - u potkorpusu nalazimo još jedan sintaktički obrazac, a to je *subjekt u 3.licu jednine/množine + can + be + pridjev* (161):

(161) "There is after all no phonetic injunction against uttering *pl* in isolation; indeed it is phonologically well-formed in languages where words **can** be monomoraic." (JoL4)

(...words can be monomoraic.)

Pasivne su konstrukcije tipične za akademski diskurs (Coates, 1983; Biber i sur, 1999), a posebice su tipične za glagole *can* i *should* (Biber i sur., 1999: 499). One omogućuju piscima radova da objektivno izvještavaju o rezultatima istraživanja i da navode tvrdnje kao da se radi o činjenicama iako one to nisu u potpunosti, a o čemu će prosuđivati i čitatelji. Čitatelji se, naime, mogu složiti s tim tvrdnjama, a mogu ih i osporavati i kritizirati, a upravo to je ono što bi pisac rada želio izbjeći.

Objektivnost se može postići i u aktivnim konstrukcijama, i to kroz uporabu bezličnog oblika *one* (162):

(162) “To the extent that a particular association is widespread across the population, one **can** say that the southern accent has entered a new order of indexicality.” (LAN9)

(...one can say...)

Nadalje, *can* se u značenju dinamičke mogućnosti često pojavljuje u konstrukcijama s *how*, kao u (163) i (164):

(163) “Section 5 concludes, and explains how it **can** be profitable to analyse utterances at the level of the dimensions of variation discussed in the article (similarity, etc.), as opposed to the higher level of metaphor and metonymy as such.” (CL1)

(...how it can be profitable...)

(164) “Subsequent months of data are also included in order to propose how this approach **can** handle a phonological system as it matures and becomes more complex.” (CL9)

(...how this approach can handle...)

Pomoću takvih konstrukcija pisac rada procjenjuje razinu, odnosno do koje mjere je neka radnja moguća (Palmer, 1990).

U EngLin-u smo također pronašli potvrdu i za druge sintaktičke obrasce koje je uočila Coates (1983) kada se *can* rabi u značenju neutralne ili okolnosne dinamičke mogućnosti, a to su:

a) I živa (165) i neživa bića (166) mogu biti vršitelji radnje u (su)rečenici s glagolom *can*:

(165) “We **can** also be fairly certain that not all twenty-eight, perhaps only a minority of them, will be used with right-type modification, the signature distributional evidence that relates a-adjectives to locative particles and prepositional phrases.” (LAN5)

(We can...)

(166) “Section 4 also comments further on intermediacy and overlap of metaphor and metonymy, and briefly considers claims that (some) metaphor **can** be viewed as double metonymy.” (CL1)

(...metaphor can be viewed as...)

- b) Značajna je i povezanost glagola *can* s glagolima stanja (eng. *stative verbs*), primjerice *see* (167) ili *understand* (168):

(167) “We **can** see how these verbs, optionally intransitive, are still understood to have a patient/landmark (the subject), but since they are canonically self-directed, that patient doesn't have to be syntactically expressed.” (CL7)

(...we can see...)

(168) “Unsurprisingly, in both syllables, heavier rimes are more stress-attracting, where 'heavier' **can** be understood as possessing more coda consonants and/or a longer vowel.” (LAN4)

(...can be understood...)

- c) Palmer (1990: 84) još navodi i konstrukcije s bezličnim *you* kao primjer neutralne dinamičke mogućnosti jer se *can* u takvim konstrukcijama ne odnosi na sposobnost subjekta rečenice i ne znači “*has the ability to...*”, već se parafrizira s “*it is possible for...*”. Takav primjer pronašli smo i u EngLin-u (169):

(169) “As Rapley (2001: 318) notes, 'Whatever analytic stance is adopted, you **can not** escape from the interactional nature of interviews, that the 'data' are collaboratively produced'.” (AL2)

(...you can not...)

Uz neutralnu ili okolnosnu modalnost, u EngLin-u smo pronašli i primjere za drugi podtip dinamičke mogućnosti – modalnost usmjerenu na subject - odnosno primjere za značenje sposobnosti subjekta rečenice, kao u (170) i (171):

(170) “Singing is something that either an individual **can** do, with certain characteristic properties, or a group **can** do, with other characteristic properties.” (CL5)

(...that an individual is able to do...or a group is able to do...)

(171) “Mondon (2009) argues explicitly that homophony avoidance does not occur in synchronic grammars; rather, he proposes that such patterns arise diachronically, but are only maintained synchronically if speakers **can** learn them without reference to homophony.” (JoL2)

(...if speakers are able to learn them...)

Iako značenje sposobnosti prvenstveno vežemo uz živa bića, Collins (2009) ukazuje i na primjere s neživim bićem kao vršiteljem radnje u rečenicama u kojem se *can* rabi u značenju sposobnosti, a takav smo primjer pronašli i EngLin-u (172):

(172) “The second is a new variety of harmony-driving constraint, S HARE([F]), where [F] stands for any feature that **can** spread.” (CAM10)

(=...any feature that is able to spread.)

7.1.2. Epistemička uporaba

Drugi tip modalnosti čije smo primjere za glagol *can* pronašli u EngLin-u jest epistemička modalnost. U Grafikonu 1 vidljivo je da se, u usporedbi s brojem primjera za dinamičku modalnost, radi o vrlo malom broju pojava – sveukupno 64 pojavnice, odnosno 4% primjera epistemičke uporabe glagola *can*. Iako, prema tome, epistemička uporaba glagola *can*, nije toliko značajna u odnosu na sveukupni broj pojava glagola *can* u EngLin-u, bitno je istaknuti da Coates (1983) te Huddleston i Pullum (2002: 180) epistemičku uporabu glagola *can* vežu isključivo uz niječne izjavne ili pak upitne rečenice, za što smo potvrdu pronašli i u našem potkorpusu - (173) i (174).

(173) “When comparing an actual sound change /x/p[y] with hypothetical alternatives /x/p[a], /x/p[b], and so on, King often seems to assume that unless the functional load of /x/ y/y/ is the smallest, or almost the smallest, of any of the functional loads including /x/ y/a/ and /x/y/b/, functional load **can not** have been a factor in that sound change.” (JoL2)

(=...it's not possibly the case that functional load has been a factor...)

U primjeru (173) epistemičku uporabu glagola *can* dodatno potvrđuje uporaba glagola *seem* i *assume* (...*seems to assume*...).

(174) “Until these analyses can be done, how **can** we really understand what speakers use their morphology for doing?” (LAN3)

(=...how is it possible that we really understand...)

No ono što je posebno zanimljivo jest da smo primjere epistemičke uporabe glagola *can* pronašli i u jasnim izjavnim rečenicama, primjerice (175) i (176), doduše u manjem omjeru. Unatoč tome što Coates (1983) u svom istraživanju ne nalazi primjere epistemičke uporabe glagola *can* i navodi da se ta uporaba isključivo veže uz niječne izjavne i upitne rečenice, u svojim kasnijim radovima (npr. Coates, 1995) govori o primjerima epistemičke uporabe u jasnim izjavnim rečenicama u američkom engleskom, ali i o mogućnosti širenja te uporabe općenito. Doduše, isto tako smatra da *can* u izjavnim rečenicama ne može ozbiljnije konkurirati u smislu dominantnog predstavnika epistemičke mogućnosti, što je u engleskome glagol *may*.

(175) “Having been entirely replaced by the passé composé in the spoken language, today it **can** probably be productively accessed only by professional writers (and receptively by highly literate readers).” (LAN10)

(=...it is possible that it will be productively accessed...)

(176) “Case studies such as this, where the linguistic analysis can be closely linked with the legal ramifications, **can** hopefully contribute to making the linguistic findings accessible and meaningful to the right professional audiences.” (AL5)

(=...it is possible that cases studies such as this will contribute to...)

U primjeru (175) glagol *can* pojavljuje se u modalnoj slozi s prilogom *probably*, a u (176) s prilogom *hopefully* koji su dodatna potvrda da se radi o epistemičkoj uporabi glagola *can*.

7.1.3. Deontička uporaba

Vrlo su rijetki primjeri deontičke uporabe u EngLin-u, sveukupno tri primjera u značenju dopuštenja. Radi se isključivo o primjerima poput (177) koje pisci radova navode u analizi vlastitog korpusa čije rezultate prikazuju u svom radu i nisu direktno povezani s tvrdnjama koje pisac rada iznosi u radu. To što nismo našli niti jedan primjer u kojem je deontički izvor pisac rada nas ne iznenađuje s obzirom da se ne očekuje da će se pisac rada direktno obraćati čitatelju i davati mu dopuštenje za što ili nametati obvezu. Stoga nam je razumljiva, ali i očekivana, ranije navedena dominantna dinamička uporaba glagola *can* u svrhu objektivnog izvještavanja.

(177) “In a way this is maximally efficient, but it does incur the cost of having to make a connecting inference (since he won't eat salmon, there's no need for you to go

to the store and buy it, so you **can** stay home), and fails to exploit the residual activation of elements mentioned in the previous window.” (CL5)

(=...you are allowed to stay home...)

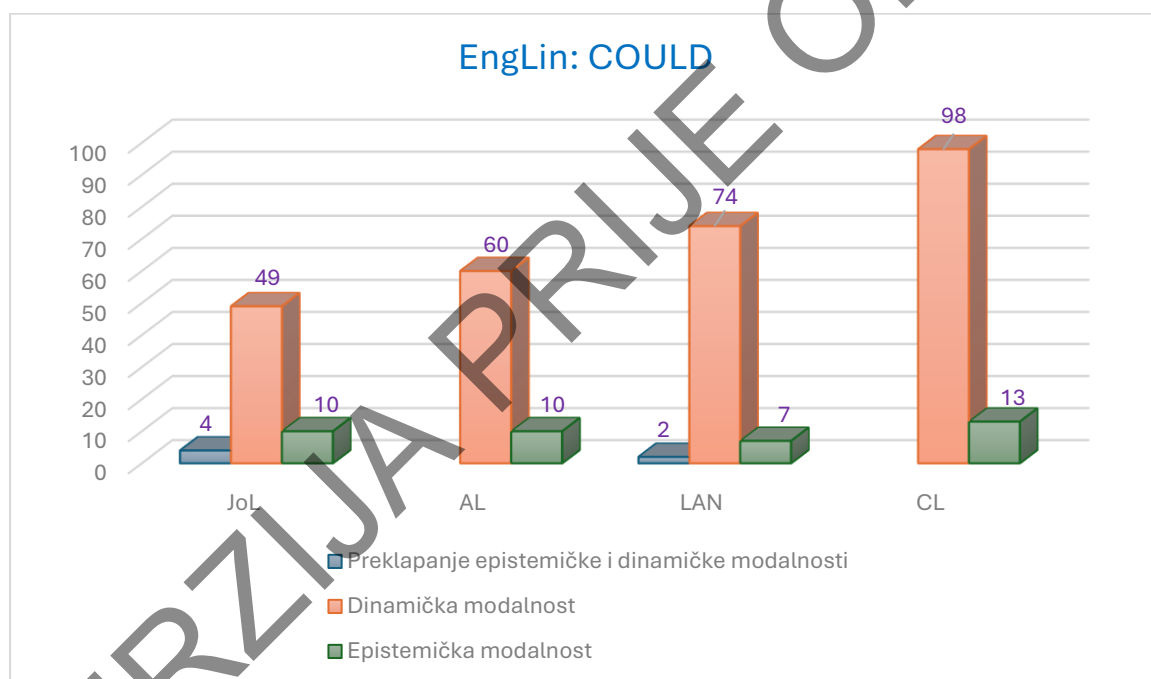
7.1.4. Zaključak

Možemo zaključiti da, s obzirom na Palmerovu (1990) klasifikaciju tipova modalnosti, u EngLin-u prevladava objektivna dinamička modalnost, odnosno da se *can* u znanstvenim radovima iz područja lingvistike dominantno rabi u prototipnom značenju dinamičke mogućnosti. Njegova je primarna funkcija umanjiti subjektivnu dimenziju u pisanju rada te posljedično pridonijeti objektivnom izvještavanju i interpretaciji rezultata istraživanja. Umanjiti subjektivnu dimenziju zapravo znači umanjiti značaj i ulogu pisca rada i prebaciti fokus na sadržaj što je prema Hylandu (2008) i općenito tendencija u pisanju znanstvenih radova. Kroz objektivno informiranje pisac rada se distancira od sadržaja i istodobno se želi zaštititi od negativne kritike čitatelja i njihovog eventualnog osporavanja tvrdnji i rezultata istraživanja. To znači da primarna uloga glagola *can* u EngLin-u nije uspostavljati odnos s čitateljem, već objektivno ga informirati što znači da glagol *can* prema Hallidayevoj (1970a) klasifikaciji funkcija primarno ima ideacijsku funkciju. Vrlo mali postotak subjektivne uporabe glagola *can*, dakle oni rijetki primjeri epistemičke uporabe te vrlo rijetki, gotovo zanemarivi, primjeri deontičke uporabe ne mogu ozbiljnije konkurirati ovoj dominantnoj objektivnoj uporabi glagola *can*. No svakako je zanimljiva jedna osobitost u toj, ne baš zastupljenoj, subjektivnoj uporabi glagola *can*, a to je da se, za razliku od govornog jezika, u pisanom znanstvenom diskursu, pa tako i u EngLin-u, ipak mogu naći primjeri epistemičkog *can* u jesnim izjavnim rečenicama. Radi se o vrlo malom broju primjera stoga je nerealno očekivati da bi u tom području *can* mogao ugroziti glagol *may* koji se prototipno koristi za izražavanje epistemičke mogućnosti. Isto tako je potrebno naglasiti da nije iznenađujuće da nismo pronašli niti jedan primjer deontičke uporabe glagola *can* u samom tekstu rada, odnosno primjer koji sam pisac rada koristi kako bi se direktno obratio čitatelju i dao mu kakvo dopuštenje ili nametnuo mu kakvu obvezu, već se radilo o deontičkom *can* u primjerima iz korpusa koji je bio predmetom analize u tim radovima. Izbjegavanjem direktnog obraćanja čitatelju želi se sačuvati njegov obraz, a to je pak u skladu s teorijom uljudnosti Brown i Levinsona (1987). I zaključno, sustručnjačka analiza koja je provedena u ovome istraživanju pokazala je da je najmanje nedoumica bilo oko glagola *can*, što se može objasniti upravo tom dominantnom

dinamičkom uporabom. Postotak preklapanja pojedinačne sustručnjačke analize za glagol *can* s našom analizom bio je visokih 96% naspram prosjeka od 91% (v. 6.3.).

7.2. COULD

Glagol *could* se u EngLin-u pojavljuje 327 puta te su pronađeni primjeri za dinamičku, epistemičku te epistemičko-dinamičku modalnost. Iz Grafikona 2 vidljivo je da je dominantan tip modalnosti dinamička modalnost; čak 281 pojavnica (86%) od 327 pojavnica primjer je dinamičke uporabe. Ostatak od 14% odnosi se na epistemičku modalnost (40 pojavnica ili 12%) i primjere u kojima se epistemička i dinamička modalnost preklapaju i dolazi do stapanja značenja, dakle na epistemičko-dinamičku modalnost (6 pojavnica ili 2%).



Grafikon2. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *could* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.2.1. Dinamička uporaba

U okviru dinamičke modalnosti glagol *could* se, kao i glagol *can*, može koristiti za izražavanje neutralne ili okolnosne modalnosti koja proizlazi iz vanjskih čimbenika (178) ili modalnosti usmjerene na subjekt (sposobnost) koja proizlazi iz unutarnjih čimbenika (179). No

za razliku od glagola *can*, *could* se može rabiti u vremenskom značenju, dakle kao prošlo glagolsko vrijeme glagola *can* (180) ili se pak može rabiti u hipotetskom obliku (181), odnosno izražavati hipotetsku mogućnost u nerealiziranim uvjetima.

(178) „It is also interesting to note that once random slopes were added for individual texts in the mixed-effects models, the estimated slope for the French change in extraposition from subject position was very similar to the English and Icelandic slopes for extraposition from subject position, even though we **could** not test this more rigorously for technical reasons.” (LAN7)

(=...it was not possible (for us) to test this more rigorously for technical reasons.)

(179) “One participant **could** not rate the item state line, and their data was excluded from the analysis.” (CL4)

(One participant was not able to rate the item state line...)

(180) “The subjects were exposed to the various usages of these adjectives so that it **could** be determined whether their attributive usage in a natural production task was affected as a result.” (LAN5)

(=...so that it was possible (for us) to determine...)

I (179) i (180) primjeri su uporabe glagola *could* kao prošlog vremena glagola *can*, pri čemu se *could* u prvom primjeru koristi za izražavanje modalnosti usmjerene na subject, odnosno za izražavanje sposobnosti subjekta rečenice (u ovom slučaju *one participant*) da izvrši radnju, a u potonjem za izražavanje neutralne mogućnosti.

Prema istraživanju Coates (1983: 119) hipotetska uporaba glagola *could* u svrhu izražavanja mogućnosti vrlo je česta i može se parafrazirati s “*it would be possible for x to...*”. U primjeru (181) vidljivo je da se ta uporaba može vezati i uz pogodbene rečenice, a pritom je zanimljivo istaknuti da govornik odabirom *could* (umjesto *can*) želi naglasiti da je govornik usmjeren na budućnost i na promjenu okolnosti (ibid.).

(181) “An agreement analysis of Colloquial French subject clitics therefore does not preclude constraints on when subject doubling may occur, but a stronger case **could** be made if the apparent optionality of doubling were shown to be a surface property.” (LAN1)

(=...it would be possible (for us) to make a stronger case...)

Hipotetski oblik može se koristiti i za izražavanje značenja sposobnosti (182):

(182) “This makes some intuitive sense both in the way that humans use numbers of this magnitude, and given that there would be no motivation to even try ME if participants **could** not make fine-grained distinctions among stimuli.” (LAN2)

(=...if participants would not be capable of making fine-grained distinctions among stimuli)

U EngLin-u smo pronašli još jednu konstrukciju u kojoj se pojavljuje hipotetsko *could*, a to je *could + have + en* (183) u značenju “*it would have been possible for ... but ... not*” (Coates, 1983: 121):

(183) „Of the twenty-two speakers who **could** have done so, nine (41%) made a significant change in the direction of the ongoing change at age fifteen or later.” (LAN10)

(=...it would have been possible for the twenty-two speakers to do so but...)

Postoje također primjeri s hipotetskim *could* u kojima se pisac rada izražava s oprezom, ali ne radi se o njegovoj subjektivnoj procjeni mogućnosti, odnosno epistemičkoj uporabi, već pisac rada oprezno i na uljudan način daje prijedlog čitatelju. Mauranen (1997) takve primjere naziva interpesonalnim ograđivanjem (eng. *interpersonal hedging*), a ono piscu rada omogućuje zaštitu od negativne kritike čitatelja. Coates (1983) navodi da je takva uporaba glagola *could* usporediva s glagolom *might* te da se u tom kontekstu mogu koristiti kao sinonimi. Potvrdu takve vrste uporabe glagola *could* pronašli smo i u EngLin-u (184):

(184) “Other models of inductive phonotactic learning **could** also be explored [...], though these models are not equipped with biases of the type argued for in this article.” (LAN6)

(=Other models of inductive phonotactic learning might also be explored...)

Oprez i distanciranje očituje se i u primjerima u kojima se *could* pojavljuje uz glagole poput *say* (185) ili *argue* (186). Coates (1983: 161) o ovim i sličnim supojavnicama govori u kontekstu glagola *might* te navodi da takva uporaba proizlazi iz opreza pisca rada jer je svjestan da postoje i drukčija mišljenja. Ovakvo se tumačenje može primijeniti i na glagol *could* što potvrđuju i primjeri (185) i (186) iz Englin-a jer se *could* i *might* u ovom značenju mogu koristiti kao sinonimi:

(185) “One **could** say that a potential component of linguistic performativity is the extent to which the speaker's body and subjectivity enter into the means of expression.” (LAN9)

(= One might say that...)

(186) “It **could** be argued that there is a progression from an unmarked response in line 2, via a quiet and delayed acknowledgement token in line 5, to growing doubts about the interviewee's general position.” (AL2)

(= It might be argued that...)

7.2.2. Epistemička uporaba

Epistemičko *could* vrlo je slično epistemičkom *might* (v. 7.4.1.) u smislu da ukazuje na nedostatak potpune uvjerenosti govornika/pisca rada u istinitost propozicije, no bitno je napomenuti da se *could* u ovoj domeni više profilirao kao glagol epistemičke mogućnosti u svrhu izražavanja s oprezom (eng. *tentative epistemic possibility*) dok se *might* dominantno i prototipno, uz *may*, koristi za izražavanje epistemičke mogućnosti, posebice u svakodnevnom govornom jeziku (Coates, 1983), što potvrđuje i broj pojava u EngLin-u: epistemičko *might* naspram epistemičko *could* u brojkama iznosi 144 naspram 40.

U ovom značenju *could* se može parafrazirati s “it is possible that ... /perhaps” (ibid.: 165; Palmer, 1990). Primjeri (187) i (188) potvrda su epistemičkog značenja glagola *could*:

(187) “[...] raises the possibility that an explanation along these lines **could** account for his finding that a rule that neutralized laryngeal distinctions in onsets would create far more homophones in Korean than does the actual rule that neutralizes laryngeal distinctions in codas.” (JoL2)

(= ...it is possible that an explanation along these lines will account..)

(188) “However, it is possible that the loss of gains **could** be avoided, and the immediate gains improved on, if the initial explicit intervention was to be followed by further enriched input [...] as well as practice activities, which enable the proceduralization and automatization of declarative knowledge [...]” (AL4)

(= ...it is possible that the loss of gains would will be avoided...)

U oba primjera nalazimo supojavnice koje su primjer modalne sloge, odnosno modalno skladne kombinacije, u prvom (187) je to modalna imenica *possibility*, a u potonjem (188) modalni pridjev *possible*. I *possibility* i *possible* imaju pleonastičnu uporabu, odnosno ne modificiraju modalno značenje te izostavljanje istih ne bi utjecalo na modalno značenje. U primjeru (188) može se osim toga, kao i kod glagola *can*, uočiti čest sintaktički obrazac (Coates, 1983), a to je *could* u kombinaciji s glagolom *to be*: "...*could be avoided*...).

U EngLin-u smo pronašli još jedan primjer modalno skladne kombinacije u kojoj se uz epistemičko *could* pojavljuje prilog *well* (189). Za razliku od prethodnih primjera (187) i (188) u kojem *possible* i *possibility* ne modificiraju modalno značenje, prilog *well* ima drukčiju ulogu, a to je dodatno pojačati značenje mogućnosti pa se može parafrazirati s "*that is a perfectly reasonable suggestion*" (Palmer, 1990: 68)

(189) "The comparative sequence just previous to this is not time marked, meaning that the characteristic description of the brother and the boss is not time dependent, so **could** well be interpreted as being in the present." (CL10)

Coates (1983) supojavnicu *well* tumači kao potvrdu za veći stupanj uvjerenosti u istinitost propozicije.

7.2.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

U slučajevima kada nije moguće na osnovu konteksta odrediti je li riječ o epistemičkoj ili dinamičkoj modalnosti, onda govorimo o preklapanju dvaju značenja i moguće je dvojako tumačenje (v. 2.1.). Drugim riječima, modalni glagol može biti nositelj oba značenja te jedno značenje ne isključuje drugo jer dolazi do neutralizacije značenja u kontekstu (Coates, 1983). Čitatelj je, dakle, u stanju iščitati oba značenja, ali se ne mora odlučiti niti za jedno. Ovakvi slučajevi preklapanja značenja obilježje su akademskog pisanja (usp. Coates, 1995) stoga smo i u EngLin-u pronašli primjere u kojima dolazi do preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja poput (190):

(190) "Given that extraposition always involves the matching structure, but the in-situ relatives are in a state of variation between the matching and raising structures, then the loss of extraposition **could** be due to a general replacement over time of the matching structure by the raising structure." (LAN7)

(=...it would be possible for the loss of extra position to be due to...) → dinamičko tumačenje

(=...it is possible that the loss of extraposition is due to...) → epistemičko tumačenje

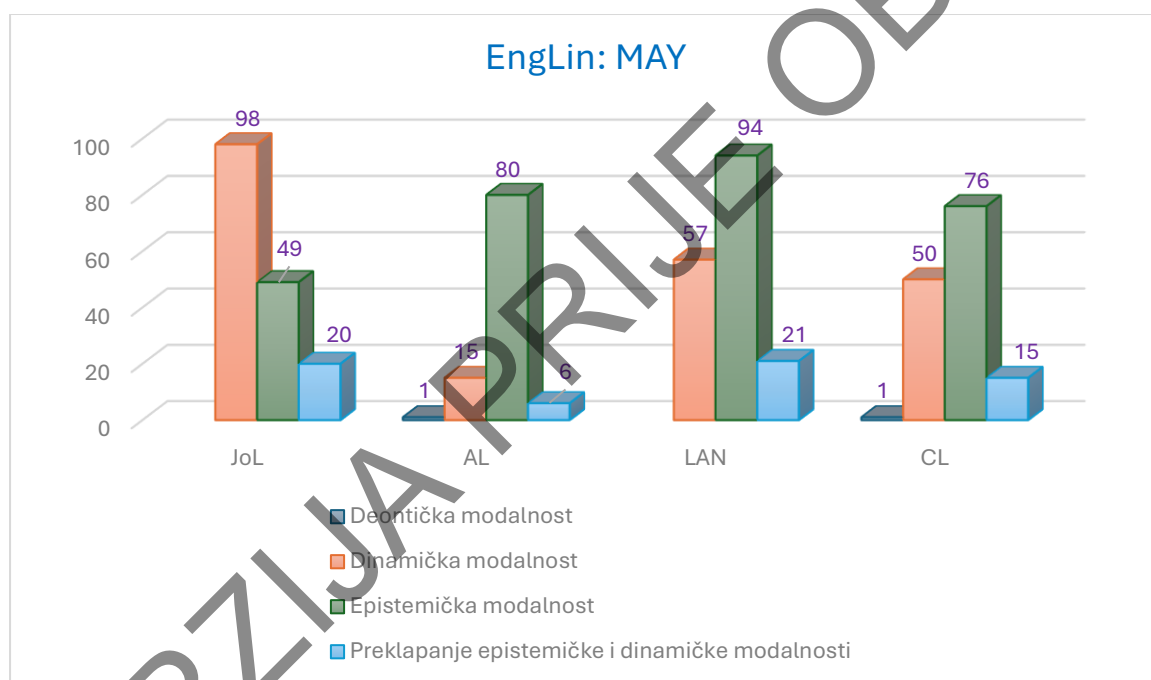
Palmer (1990) navodi da u ovakvim slučajevima epistemičkom tumačenju u prilog ide činjenica da se umjesto glagola *could* može koristiti glagol *might* u smislu što govornik konceptualno percipira kao moguće, no moguće je i dinamičko tumačenje jer se radi o tome što je općenito iskustveno moguće.

7.2.4. Zaključak

Na osnovu podataka dobivenih analizom glagola *could* u EngLin-u možemo zaključiti da se *could* najčešće rabi u svrhu izražavanja neutralne dinamičke mogućnosti i modalnosti usmjerene na subjekt. To znači da prema Palmerovoj (1990) klasifikaciji tipova modalnosti *could* ima dominantnu dinamičku uporabu te se prvenstveno rabi u svrhu objektivnog pisanja. No ta dinamička uporaba je ipak drukčija od one kod glagola *can* jer se *could* u tom smislu može dvojako rabiti – kao prošlo vrijeme glagola *can* i u hipotetskom obliku. Osobito je zanimljiva uporaba u hipotetskom obliku jer ona može biti i dinamička, ali i epistemička. U oba slučaja se može raditi o mogućnosti koja se izražava s oprezom, s tim što se u prvom slučaju pisac rada tako izražava jer na uljudan način želi nešto predložiti čitatelju i na taj način se distancirati, svjestan da čitatelji mogu imati drukčija mišljenja, a u drugom se slučaju modalni glagol koristi kao sredstvo ograđivanja, odnosno kao jedna od strategija negativne uljudnosti u svrhu sačuvanja negativnog obraza čitatelja i izbjegavanja kritike. Upravo u toj epistemičkoj uporabi ogleda se subjektivna dimenzija glagola *could*, a to je njegova interpersonalna funkcija. Naime, osim one primarne uporabe u svrhu objektivnog izvještavanja, odnosno ideacijske funkcije (Halliday, 1970a), *could* ima i interpersonalnu funkciju. Glagol *could* se, dakle, koristi i za uspostavljanje odnosa s čitateljem na način da pisac rada iznosi stav, ali promišlja i o reakciji čitatelja te taj stav posljedično ublažava kako bi iskazao poštovanje i uljudnost prema čitatelju, ali i izbjegao negativne kritike i osporavanje tvrdnji.

7.3. MAY

May je višeznačni glagol koji se prototipno rabi za izražavanje epistemičke modalnosti (usp. Coates, 1983: 131-138; Facchinetti, 2003: 305; Leech, 2003: 232-233), no može imati i deontičku i dinamičku uporabu, a u nekim okolnostima je njegovo značenje neodređeno pa nalazimo i primjere preklapanja epistemičkih i dinamičkih značenja. Navedena višeznačnost došla je do izražaja i u našem potkorpusu u kojem prevladavaju primjeri epistemičke i dinamičke uporabe, dok je deontičko značenje iznimno rijetko što je vidljivo u Grafikonu 3. Od sveukupno 583 pojava glagola *may* u EngLin-u, njih 299 (51%) je primjer epistemičke uporabe, 220 primjer dinamičke uporabe, 62 je primjer epistemičko-dinamičke uporabe dok su primjeri deontičke uporabe iznimno rijetki, tek 2 pojava.



Grafikon3. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *may* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.3.1. Epistemička uporaba

Kao što je vidljivo iz grafičkog prikaza tipova modalnosti za glagol *may* u Grafikonu 3, najučestaliji su primjeri epistemičke uporabe. Radi se o subjektivnoj epistemičkoj modalnosti pomoću koje pisac znanstvenoga rada procjenjuje istinitost propozicije te želi iskazati svoj stav prema istinitosti propozicije. Tvrdnje obično iznosi s oprezom, katkad zbog određenog stupnja

nedostatka uvjerenosti u istinitost propozicije, a katkad jer su te tvrdnje možda osporive pa pisac posljedično ublažava svoj stav kako bi izbjegao situaciju u kojoj čitatelji osporavaju njegove tvrdnje (usp. Collins, 2009). Stoga *may* u ovoj uporabi obično funkcionira kao izraz ograđivanja (usp. Coates, 1983), primjerice (191) i (192):

(191) “Given that it is possible to reanalyze the data as an example of the typologically more common process of [+nasal] spreading, this *may* be a desirable move.” (JoL10)

(=...it is possible that this is a desirable move.)

(192) While the decision by Statistics Canada certainly reflects the broader changes in the Canadian society, the replacement of essentialist group labels also indicates a change in frames of reference in the country, which *may* lead to the gradual devolution of the bilingualism model on which Canada was based in the 1960s and 1970s.

(=...it is possible that the change in frames of reference in the country will lead to the gradual devolution...)

Navedena uporaba u značenju epistemičke mogućnosti predstavlja, dakle, prototipnu uporabu glagola *may* (Coates, 1983; Palmer, 1990; Biber i sur., 1999; Leech, 2004).

Od supojavnica koje također imaju modalno značenje, pronašli smo primjere modalne sloge, odnosno modalno skladne kombinacije (193) kao i primjere kumulativne modalnosti (194) (usp. Halliday, 1970a; Hoyer, 1997):

(193) “It is possible, for example, that patients *may* expect online advice to be more informative than empathic or for advice to be more defined than open-ended.” (AL8)

(194) “The nonprototypicality of impersonal *-er* agents *may* well have led to the extension of *-ung* action nouns as in (10).” (JoL1)

U primjeru (193) modalni pridjev *possible* ne modificira modalno značenje glagola *may* i mogao bi se izostaviti iz rečenice bez promjene značenja; radi se, dakle, o pleonastičnoj uporabi. Nasuprot tome, prilog *well* (194) dodatno pojačava značenje mogućnosti (usp. Palmer, 1990) pa ima kumulativni učinak na modalno značenje glagola *may* (usp. Hoyer, 1997).

Kada interpretira rezultate vlastitog istraživanja, pisac rada može također pomoću glagola *may* nagađati o uzrocima (195) ili implicirati što rezultati istraživanja znače u kontekstu budućih istraživanja (usp. Hyland, 1998a), kao u (196):

(195) “A further constraint, that the pre-anchor position is not available sentence-initially, **may** be due to the difficulty of interpreting such a parenthetical comment at the beginning of an utterance, rather than due to a specific syntactic constraint [...]” (JoL3)

(196) „However, a follow-up study **may** be necessary to determine in a more controlled way whether the acceptability of subject doubling in these contexts is absolute or is determined by a more complex set of factors.” (LAN1)

Nadalje, epistemičko *may* može imati i koncesivnu uporabu koji se može parafrazirati “surečenicom koja započinje s *although*” (Coates, 1983: 135), kao u primjeru (197):

(197) “But the explanation for this appears to be that the noun itself denotes a more inherent property of the referent than the properties denoted by adjectives: it **may** not be easy to change the beauty or color of a horse, but it is certainly easier than changing the fact that it is a horse.” (LAN8)

(=...although possibly it is not easy to change...)

Coates (1983) navodi da ovakva koncesivna uporaba glagola *may* zapravo omogućuje piscu rada ublažavanje vlastite tvrdnje i to baš zbog toga jer priznaje istinu pa bi parafraza glasila „*I concede that it may not be easy...*“ (Huddleston i Pullum, 2002: 182), a ovu uporabu glagola *may* u svrhu opreznije pa stoga uljudnijeg izražavanja potvrđuju i Quirk i sur. (1985: 224)

Još jedan primjer epistemičke uporabe jest tzv. 50/50 procjena mogućnosti (Coates, 1983), odnosno uporaba kolokacije *may or may not* (198):

(198) “The high-level generalizations about linear order are best understood as meta-grammatical observations that **may** or may not be part of any individual's grammatical competence [...]” (JoL3)

(=possibly it is the case that meta-grammatical observations will be part of any individual's grammatical competence or possibly it is the case that they won't)

U EngLin-u smo pronašli i primjere za već potvrđene sintaktičke obrasce u kojima se pojavljuje epistemičko *may* (usp. Coates, 1983; Coates, 1995; Fachinetti, 2003):

- a) U konstrukcijama *may + have -ed* (199)

(199) “While these plurals **may** have been productive at some point, that no longer appears to be the case, and many such nouns also appear in more regular plural forms with -(e)acha or -(a)í instead [...]” (JoL9)
- b) U konstrukcijama *may + be + -ing* (eng. *progressive aspect*) (200)

(200) “Irish [r(j)] thus lacks the vocalic character of English [ô] (though this **may** be changing under contact with English [...])” (JoL9)
- c) Egzistencijalni subjekt (eng. *existential subject*) (201)

(201) Naturally, there **may** be grounds beyond those considered here. (CL1)

7.3.2. Dinamička uporaba

Druga po učestalosti uporaba glagola *may* u EngLin-u je dinamička što je posebno zanimljivo jer se ova uporaba isključivo veže uz formalni jezik (Coates, 1995: 60), stoga *may* u značenju dinamičke mogućnosti nalazimo i u znanstvenim radovima (usp. Fachinetti, 2003) pa tako i u radovima iz područja lingvistike koji čine potkorpus EngLin-u. Quirk i sur. (1985: 223) glagol *may* u tom značenju smatraju formalnijim ekvivalentom od glagola *can*. Ova uporaba omogućuje piscu da objektivno interpretira ili iznese tvrdnju, gotovo kao da iznosi kakvu činjenicu, kao u (202) i (203); dakle, ne radi se o subjektivnoj procjeni pisca, već o objektivnoj evaluaciji mogućnosti, odnosno teorijskoj mogućnosti koja proizlazi iz čimbenika koji se nalaze izvan pisca rada.

- (202) “They are normally only pre-head, but there are exclusively post-nominal adjectives (e.g., *galore*), and at least three that **may** appear on either side (e.g., *enough* and *last/next* when combined with the names of days of the week).” (JoL3)

(=it is possible for at least three of them to appear on either side)

- (203) “Supplemental as-clauses **may** be grouped into two types: those with a clause gap (CP-as) and those with a predicate gap (predicate-as).” (JoL3)

(=it is possible to group supplemental as-clauses into two types)

U oba navedena primjera *may* se može zamijeniti s glagolom *can* jer se u ovom značenju mogu koristiti kao sinonimi (usp. Leech i sur., 2009), iako valja još jednom napomenuti da ovu uporabu glagola *may* vezemo isključivo uz formalni, pisani jezik i znanstveni kontekst, a *can*

se u ovom značenju rabi prototipno. Drugim riječima, iako je ova uporaba glagola *may* značajna, čak i u porastu (usp. Leech i sur., 2009), još uvijek brojčano ne može ozbiljnije konkurirati glagolu *can*.

7.3.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

Treća uporaba koja je zabilježena u EngLin-u odnosi se na slučajeve preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja, primjerice (204), a u kojima se *may* može protumačiti dvojako, s jedne strane kao subjektivna procjena istinitosti propozicije, a s druge kao mogućnost uvjetovanu vanjskim čimbenicima, odnosno okolnostima. Slučajeve preklapanja značenja također vežemo uz formalni pisani jezik (usp. Coates, 1995).

(204) “A theoretician is free to regard metaphor as composed of metonymy in some such way, but there is a sense in which it does not really matter—it is a labelling move that leaves undisturbed the important point, namely that certain types of language involve certain types of conceptual link, or collections of links, where individual links **may** have qualities of similarity, contiguity or both, or may have other qualities; [...]” (CL1)

(=...it is possible that individual links have qualities of similarity)

(=...it is possible for the individual links to have qualities of similarity...=the circumstances allow it)

7.3.4. Deontička uporaba

Broj pojavnica koji su primjeri deontične uporabe glagola *may* je iznimno rijedak – tek dva primjera u EngLin-u, a jedan od njih navodimo ovdje (205). To je očekivano u skladu s onim što su Leech i sur. (2009) uočili kada govorimo o promjenama u uporabi modalnih glagola u engleskome, a to je daljnja marginalizacija deontičkog značenja glagola *may*. U primjeru

(205) „The cumulative effect on the hearer of a list of points might eventually provoke a response, but the presence of such a response may make relevant the absence of responses to earlier points on the list, which is something that interviewers **may** need to bear in mind.“ (AL2)

(=that interviewers should bear in mind)

U ovome primjeru *may*, što je dodatno pojačano kroz supojavu glagola *need*, ima značenje glagola *should*, i to značenje slabe obveze. Deontički izvor je pisac rada koji zapravo daje savjet onima koji vode intervju.

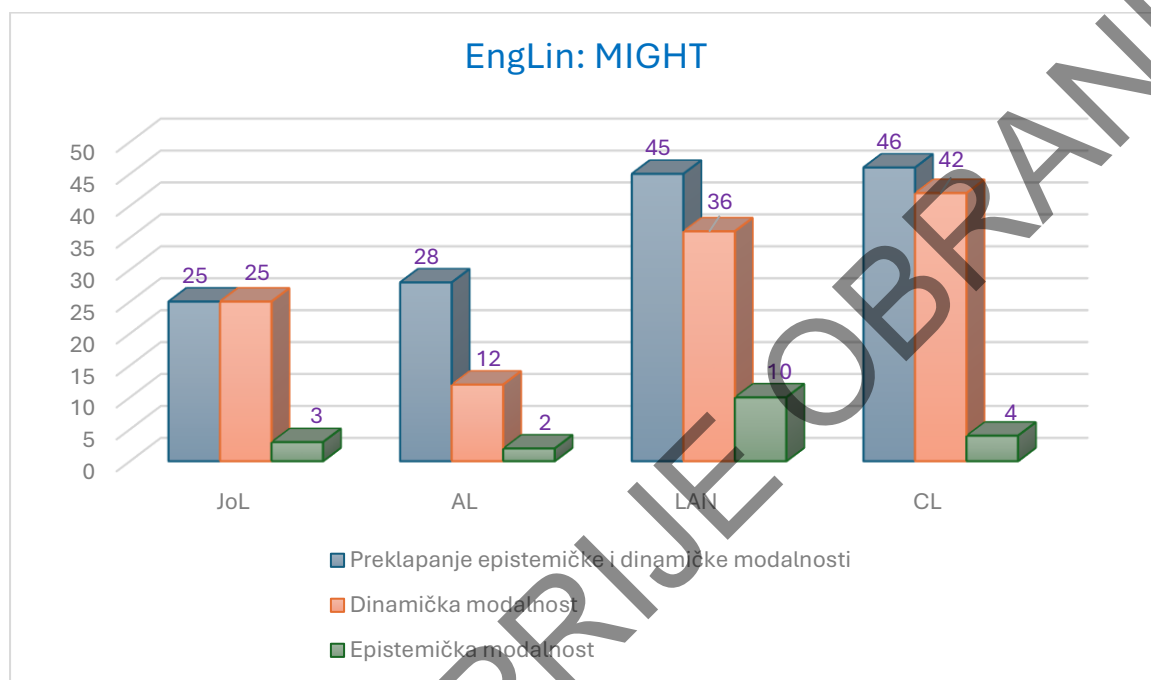
7.3.5. Zaključak

Analiza glagola *may* pokazala je da je, prema Palmerovoj (1990) podjeli tipova modalnosti, u EngLin-u, očekivano, upravo subjektivna epistemička modalnost ona prototipna. *May* se, dakle, primarno koristi za izražavanje vlastitog stava, odnosno vlastite procjene istinitosti propozicije. Taj stav pisac u ovom kontekstu obično treba ublažiti, što zbog vlastite nesigurnosti i manje uvjerenosti u istinitost propozicije, što zbog predviđanja reakcije čitatelja i želje da se sačuva čitateljev obraz. Stoga *may* obično ima funkciju izražavanja s oprezom, odnosno rabi se kao izraz ograđivanja, a ograđivanje pak predstavlja jednu od strategija negativne uljudnosti (v. 5.1.). Dakle, kako se pokazalo i u rezultatima našeg istraživanja, *may* itekako ima važnu ulogu u uspostavljanju odnosa s čitateljem jer pisac rada unaprijed razmišlja o čitatelju i zapravo pokušava preduhitriti njegovu eventualnu negativnu reakciju i spriječiti osporavanje iznesenih tvrdnji; ili još preciznije, *may* primarno ima interpersonalnu funkciju (Halliday, 1970a) te se rabi u svrhu subjektivne interpretacije tvrdnji i rezultata istraživanja. No *may* može imati i objektivnu uporabu, a to je dinamička uporaba koja se i brojčano pokazalo značajnom u EngLinu. Radi se o uporabi koju možemo pronaći isključivo u formalnom pisanom kontekstu, a u svrhu izražavanja onoga što je teorijski moguće, dakle kada je mogućnost uvjetovana vanjskim čimbenicima. U tom slučaju *may* ima ideacijsku funkciju jer se ne uspostavlja odnos s čitateljem već ga pisac rada informira. Dihotomija *subjektivno/objektivno* očituje se i u slučajevima u kojima se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje jer se takvi primjeri mogu dvojako tumačiti – kao doprinos subjektivnoj interpretaciji podataka ili kao doprinos objektivnoj interpretaciji. Deontička je uporaba glagola *may* u EngLin-u zanemariva.

7.4. MIGHT

Palmer (1990) ističe da glagol *might* funkcionira kao glagol *may* što potvrđuju i primjeri iz EngLin-a, uz razliku da *might* može funkcionirati kao prošlo vrijeme glagola *may*, doduše rijetko (usp. Huddleston i Pullum, 2002: 202-203; Collins, 2009: 117) i da se radi o „opreznijem“ modalnom glagolu te, uz *would*, pripada skupini glagola za izražavanje opreza i

suzdržanosti. EngLin je potvrdio još jednu razliku, a to je da nije zabilježen primjer deontičke uporabe, iako je bitno napomenuti da je i kod *may* ta uporaba iznimno rijetka u znanstvenim radovima (v. 7.3.4.). Od ukupno 278 pojava, od toga je 144 primjer epistemičke uporabe, slijedi dinamička uporaba s 115 pojava i 19 slučajeva preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja. Broj pojava i tipovi modalnosti prikazani su u Grafikonu 4.



Grafikon 4. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *might* s obzirom na broj pojava u svim četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.4.1. Epistemička uporaba

Kao i kod glagola *may*, epistemička uporaba glagola *might* predstavlja prototipnu uporabu te se njegovo značenje također može parafrazirati s “it is possible that...” (Palmer, 1990) ili “perhaps/maybe” (Coates, 1983). No zanimljivo je da, dok Coates (1983) smatra da se *may* i *might* u ovom značenju mogu rabiti kao sinonimi, a to potvrđuju i Collins (2009) i Leech i sur. (2009), Palmer (1990) ističe da je *might* oprezniji oblik izražavanja, odnosno da se u tom slučaju radi o nešto manjem stupnju uvjerenosti u istinitost onoga što se tvrdi. Primjeri koje smo pronašli u EngLin-u u ovom značenju idu u prilog tumačenju Coates (1983), kao primjerice u (206) gdje se umjesto *might* može rabiti *may* bez promjene značenja:

(206) “This **might** lead us to expect that other homorganic [VC] sequences, such as [uv] and [ij], should behave similarly with respect to stress assignment, vowel reduction, etc. (JoL9)”

(=it is possible that this will lead us...)

Glagol *might* se, poput glagola *may*, može koristiti kao izraz ogradiivanja (207). Pisac rada se u tom slučaju ne želi u potpunosti obvezati u odnosu na istinitost propozicije (usp. Coates, 1983), stoga se kroz uporabu modalnog glagola *might* opreznije izražava i ograđuje od tvrdnje koju iznosi.

(207) “This **might** indicate that the specialization of extraposition for heavier clauses had stabilized by the period we can observe in the corpus.”

Uz glagol *might*, potvrdu epistemičke uporabe predstavljaju i supojavnice poput modalnog pridjeva *possible* (208), glagola *seem* (209) ili *assume* (210) koji zajedno s glagolom *might* čine modalno skladnu kombinaciju, odnosno primjer su modalne sloge:

(208) “It is also possible (evidenced by her self-reported academic writing challenges) that she **might** struggle locating opportunities for a desirable academic position in the competitive English-speaking West amidst the glut of qualified first-language or highly proficient English-speaking academics that are available and competing for those jobs.” (AL9)

(209) “So it **might** seem contradictory to say that two windows are related by temporal inclusion.” (CL5)

(210) “One **might** assume that (in straightforward cases) the negative semantics of a negative verb form is provided directly by the lexicon – i.e. that the meaning constructor is listed in the verb's lexical entry.” (JoL7)

Nadalje, glagol *might* se može rabiti u konstrukciji *may + be + -ing* (211) te u konstrukciji *might + have + particip prošli* (212) koja predstavlja hipotetsku uporabu glagola *might* (usp. Coates, 1983):

(211) “Moreover, for any child who **might** be listening, such resonance represents a rich opportunity for dialogic bootstrapping.” (CL8)

(= it is possible that a child is listening)

(212) "Because both the addressee and the speaker are female, the others **might** have been males or females; we cannot tell (see Figure 4)." (LAN3)

(= it is possible that others were males or females)

No bitno je napomenuti da konstrukciju *might* + *have* + *particip* prošli ne vežemo isključivo uz epistemičku uporabu, već je moguće isti sintaktički obrazac rabiti i kada je u pitanju dinamička uporaba.

7.4.2. Dinamička uporaba

Druga po učestalosti uporaba zabilježena u EngLinu je dinamička uporaba glagola *might*. Glagol *might* može izražavati i mogućnost koja prozlaži iz vanjskih čimbenika (213) te kroz takvu uporabu glagola *might* pisac rada može objektivno evaluirati kakvu mogućnost; dakle, ne radi se o njegovoj subjektivnoj procjeni. U primjeru (213) okolnosti iz kojih proizlazi mogućnost eksplicitno su izražene (*under specific contexts*):

(213) "Under specific (and infrequent) contexts, these directional verbs **might** be switched to co-occur with a PP whose internal semantics indicates an oppositional direction." (CL7)

(= it is possible for these directional verbs to be switched...)

Might se u dinamičkom značenju može rabiti i u svrhu izražavanja hipotetske mogućnosti (214). U tom slučaju *might* se može parafrazirati s "*it would be possible for x...*" (Coates, 1983: 160).

(214) "In doing so my aim is not to develop a comprehensive account of minimal responses in interviews, but rather to use instances of their deployment as a means of illustrating how they **might** be used in researcher training." (AL2)

(= how it would be possible for them to be used)

U još jednom primjeru hipotetske uporabe (215) vidljivo je da se ne radi o subjektivnoj procjeni pisca rada, odnosno njegovoj uvjerenosti u istinitost propozicije, već se ovaj primjer može shvatiti kao davanje smjernice za buduća istraživanja (usp. Mauranen, 1997), odnosno prijedlog što bi bilo korisno istražiti. U prilog ovom tumačenju ide i uporaba neživog bića kao vršitelja radnje (*future research*) jer to potvrđuje da pisac rada želi dati preporuku na indirektan i uljudan način (v. 5.1.)

- (215) “Future research **might** profitably explore whether this pattern, if robust, is connected with other phonological differences that have been observed between nouns and verbs [...]” (JoL1)

U kontekstu hipotetske uporabe glagola *might* potrebno je istaknuti kombinaciju glagola *might* i primjerica glagola *describe* (216), *say* (217) ili *argue* (218) jer time pisac rada želi reći da postoje i drukčija mišljenja od njegovog (usp. Coates, 1983), a to se još dodatno naglašava kroz uporabu pasiva (216) i bezlične zamjenice *one* (217), (218)

- (216) “The examples in (6) provide a reading relating to what **might** be described as 'magnitude of duration'.” (CL6)

- (217) “Thus one **might** say that they are suited to indexing more continuous affective and bodily states, and human qualities.” (LAN9)

- (218) “If a given vowel tended to be longer following a longer onset, one **might** argue that vowel length was driving the apparent onset effect.” (LAN4)

U opisu epistemičke uporabe glagola *might* spomenuli smo da konstrukciju *might* + *have* + *particip prošli* možemo pronaći i u primjerima dinamičke uporabe (219):

- (219) “In order to investigate how the situation **might** have changed over the next decade, rates of avoir use were calculated again on the 1984 data, which included twelve new younger speakers.” (LAN10)

(= how it would have been possible for the situation to change)

7.4.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

U EngLinu smo pronašli i 19 primjera u kojima se preklapa epistemičko i dinamičko značenje (220); dakle, moguća su oba tumačenja i kako smo već ranije naveli (v.2.1.) jedno tumačenje ne isključuje drugo.

- (220) “Just as importantly, through examining their own talk, interviewers can develop a sense of what might be described as their interview idiolect and they **might** even decide to change aspects of this.” (AL2)

(= it is possible that they will even decide to change aspects of this) → epistemičko tumačenje

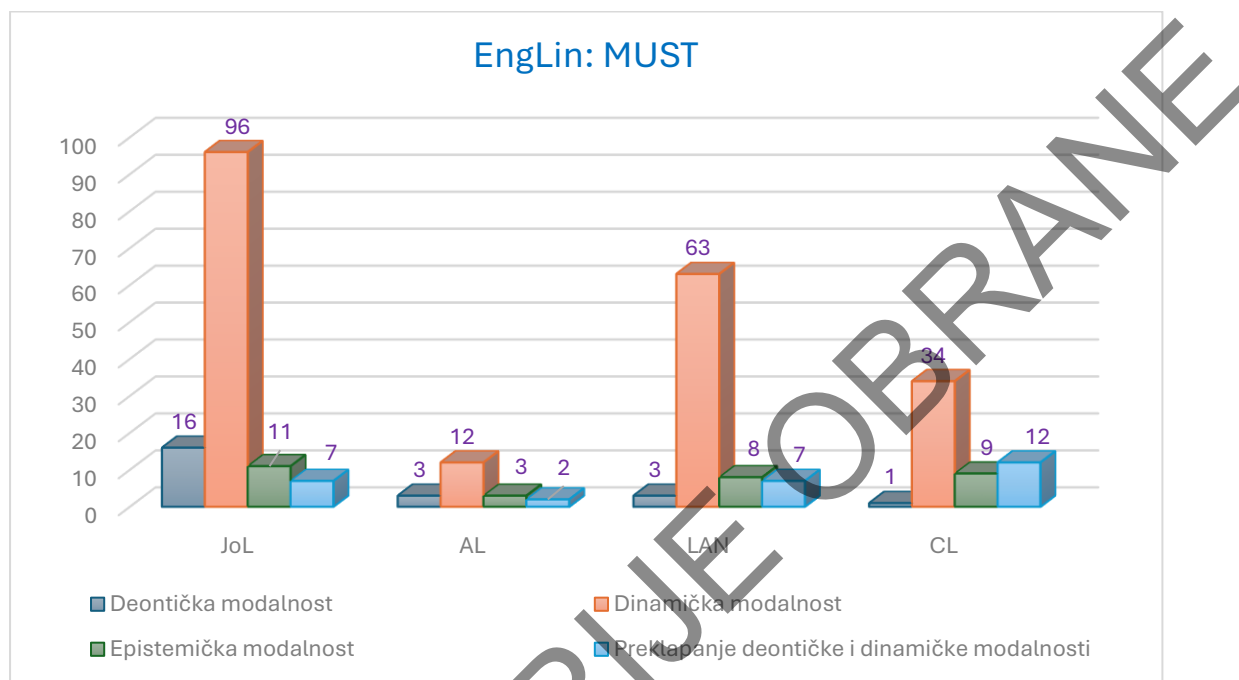
(= it is possible for them to even decide to change aspects of it...the circumstances allow it) → dinamičko tumačenje

7.4.4. Zaključak

Analiza glagola *might* pokazala je da postoje sličnosti s glagolom *may* pa je i razumljivo da ih Quirk i sur. (1985) navode i opisuju u paru. Primjeri u kojima se pojavljuje *might* u EngLin-u potvrdili su sljedeće sličnosti s glagolom *may*: rabi se za izražavanje mogućnosti, prototipna uporaba je epistemička, osim epistemičke može imati i dinamičko značenje, a takvi primjeri, kako je pokazala kvantitativna analiza, brojčano su itekako prisutni u EngLin-u. Razlog takvoj prisutnosti primjera dinamičke uporabe jest što pisci radova kroz odabir glagola *might* i konstrukcija u kojima se pojavljuje žele biti oprezniji i pokazati da postoje i alternativna promišljanja, što ide u prilog objektivnoj interpretaciji onoga što je moguće. Isto tako im dinamička uporaba omogućuje na uljudan i indirektan način predlagati nešto čitatelju i davati preporuke u kontekstu budućih istraživanja i to na način koji ne ugrožava obraz čitatelja. S druge strane, primarna je uporaba glagola *might* ona subjektivna i epistemička jer pisac rada iznosi svoj stav na osnovu onoga što zna i na osnovu rezultata istraživanja, no isto tako ga i ublažava pa *might* obično funkcionira kao izraz ograničavanja. U toj prototipnoj epistemičkoj uporabi *may* i *might* su, kako su pokazali i primjeri u EngLin-u, zamjenjivi, odnosno mogu se koristiti kao sinonimi. No ipak postoji razlika u broju pojava – 299 pojava glagola *may* naspram 144 glagola *might* – pa se nameće zaključak da možda ipak postoji razlog zašto je *may* prvi odabir u ovom značenju, a ne *might*. Možda nam u odgovoru na to pitanje donekle može pomoći Palmerovo (1990) tumačenje koji *might* odvaja od glagola *may* i smješta ga u skupinu glagola za izražavanje opreza i suzdržanosti pa možda pisac rada odabirom glagola *might* umjesto *may* želi barem neznatno dodatno naglasiti oprez. Možemo, dakle, na temelju rezultata naše analize zaključiti da glagol *might* doprinosi i subjektivnoj i objektivnoj interpretaciji tvrdnji i podataka, što su, uz epistemičku i dinamičku uporabu, potvrdili i oni rijetki slučajevi u kojima se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje, no ipak je bitno istaknuti da primarno ima interpersonalnu ulogu koja se može protumačiti u kontekstu teorije uljudnosti.

7.5. MUST

Glagol *must* upotrebljava se za izražavanje značenja nužnosti, obveze (eng. *obligation must*) i vjerojatnosti (eng. *conclusion/likelihood must*). U EngLinu-u se pojavljuje 287 puta.



Grafikon 5. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *must* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Kao što se može vidjeti u Grafikonu 5, najdominantnija uporaba modalnog glagola *must* u EngLin-u je dinamička (205 primjera) što može biti iznenađujuće s obzirom na činjenicu da *must* prvenstveno povezujemo s deontičkom modalnošću, odnosno značenjem jake obveze. Prototipno deontičko *must* podrazumijeva subjektivnu uporabu u kojoj je deontički izvor, odnosno autoritet, govornik (u našem slučaju pisac rada), za razliku od objektivne deontičke nužnosti kod koje autoritet proizlazi iz kakvog zakona, propisa, pravila i sl.. Činjenica da je dinamička uporaba najučestalija nas ne čudi jer je razumljivo da će pisci znanstvenih radova izbjegavati direktno nametanje vlastitog stava ili kakve obveze. Stoga će u takvim situacijama posegnuti za slabijim modalnim glagolom *should* i na taj način izbjeći ugrozu čitateljevog obraza. Ostale dvije uporabe odnose se na epistemičku modalnost te slučajeve u kojima dolazi do preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja. No u oba slučaja radi se o manjem broju

pojavnica – 31 primjer epistemičke uporabe i 28 primjera u kojima se preklapaju deontičko i dinamičko značenje.

7.5.1. Dinamička uporaba

Dinamička uporaba glagola *must* omogućava piscu rada da objektivno piše o nužnosti koja proizlazi iz nekih okolnosti, odnosno vanjskih čimbenika, pri čemu ti čimbenici ne moraju biti eksplicitno izraženi (221) pa govorimo o neutralnoj nužnosti (eng. *neutral necessity*) ili mogu biti izraženi (222) pa govorimo o okolnosnoj nužnosti (eng. *circumstantial necessity*). Drugim riječima, nužnost ne proizlazi iz profesionalnog autoriteta pisca rada već ta nužnost dolazi izvana.

(221) “The discourse-related restrictions on subject doubling can be derived similarly, but the relevant feature **must** be determined.” (LAN1)

(= it is necessary for the the relevant feature to be determined)

(222) “When in this condition, these individuals **must** make a repeated choice either to persist in interfacing with the host culture or to withdraw from interaction.” (AL3)

(= the given circumstance demands these individuals to make a repeated choice...)

(= it is necessary for these individuals to make a repeated choice...)

Vrlo često se gore navedena objektivnost glagola *must* dodatno očituje kroz bezličnu uporabu (223) i pasiv (224):

(223) “As with other kinds of modification, the only restriction as to where it adjoins is that it must be interpretable in its adjoined position: it **must** be interpreted with respect to some antecedent 'relative head' NP and, in Sauerland's account, trigger ellipsis of the NP.” (LAN7)

(224) “Meaning is often distributed across units larger than individual words, and thus words **must** be viewed in context (or 'co-text') in order for meaning to be understood.” (AL6)

Coates (1983: 35) izdvaja glagole *say*, *admit*, *confess*, *warn* kao uobičajene dopune glagolu *must* u dinamičkoj uporabi, pri čemu je glagol *say* posebno istaknut po svojoj učestalosti. Primjer za *must* + *say* pronašli smo i u EngLin-u (225):

(225) “[...] I point out some of these below and conclude that while Sauerland's analysis is important for understanding the change, something additional about the syntax of relative clauses and how the 'matching' type adjoins **must** still be said.” (LAN7)

(= it is important to say)

7.5.2. Epistemička uporaba

Prema broju primjera u EngLin-u epistemička uporaba glagola *must* (226) nalazi se na drugom mjestu. Epistemičko *must* rabi se za izražavanje logičke nužnosti te se može parafrazirati s „*The only possible conclusion is...*“ (Palmer, 1990: 53) ili „*I'm sure/I infer that X was/is/will be...*“ ili s „*I confidently infer that...*“ (Coates, 1983: 41). Pisac rada, dakle, logički zaključuje nešto na osnovu znanja koje ima o tome ili podataka koji su mu dostupni i to se odražava na to do koje mjere će biti uvjeren u istinitost tog zaključka jer Coates (1983: 41) navodi da se ta uvjerenost može protezati od subjektivnog „*I confidently infer that...*“ do rubnog, iznimno rijetkog objektivnog epistemičkog značenja „*In the light of what is known, it is necessarily the case that x...*“

(226) “That all said, representations of time **must**, presumably, be grounded in interoceptive experience types which are, at least in part, purely temporal.” (CL6)

Epistemičko *must* može se odnositi i na prošlost kada se koristi u konstrukciji *must + have + particip prošli* (227):

(227) “It is obvious, however, that many of them **must** have been at the forefront of change with respect to one study (for example, the many speakers who adopted [ɐ] as adults) while becoming more conservative in another (for example, in adopting inflected futures in affirmative clauses).” (LAN10)

(= I confidently infer that many of them were at the forefront of change...)

7.5.3. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja

Kako je vidljivo u Grafikonu 5, na trećem mjestu nalaze se slučajevi u kojima se preklapaju deontičko i dinamičko značenje, dakle nužnost koja proizlazi iz vanjskih čimbenika preklapa se s nužnošću koja proizlazi iz autorovog profesionalnog autoriteta (228).

(228) “In concept learning experiments, the researcher **must** establish the appropriate feature weightings beforehand, usually by means of pair-wise similarity ratings to arrive at a confusion matrix for the stimuli used in a given experiment.” (CL2)

(= it is an obligatory step in the procedure of concept learning concepts...) → deontičko tumačenje

(= the circumstances demand the researcher to establish...) → dinamičko tumačenje

7.5.4. Deontička uporaba

Deontička uporaba glagola *must* može biti subjektivna i objektivna. U prvom slučaju deontički izvor je pisac rada, a u drugom slučaju obveza proizlazi iz kakvog propisa, pravila, zakona i sl. ili iz kakve potrebe. U slučaju subjektivne deontičke modalnosti nužnost, dakle, proizlazi iz profesionalnog autoriteta pisca rada, dakle, odnosno pisac rada je taj koji iskazuje što smatra obveznim, nužnim ili potrebnim učiniti. Ta se nužnost u primjeru (229) oslabljuje kroz uporabu pasivne konstrukcije *must be treated*, no iz konteksta “...in the same way that I have suggested...” jasno je da je pisac rada deontički izvor. Bitno je napomenuti da uporaba *must* u takvoj konstrukciji ima ulogu izbjegavanja ugroze čitateljevog obraza.

(229) “Any optionality that remains (after controlling for the set of features that block doubling) **must** then be treated in the same way that I have suggested for any residue of the Standard French grammar that is available to speakers.” (LAN1)

Kada je deontička uporaba objektivna, deontički izvor nalazi se izvan pisca rada, odnosno u primjeru (230) obveza proizlazi iz kodeksa ponašanja koji je donijela organizacija *Health On the Net*:

(230) “The Health on the Net Code of Conduct for medical and health websites worldwide (1996), for example, makes provision for the quality of the information made available to patients (i.e. stating that advice and claims **must** be clearly presented, be authoritative and substantiated, and support the information provided by the patients' physicians) but does not refer to the quality of the interaction itself.” (AL8)

U deontičkom značenju rabi se i niječni oblik glagola *must* (231) pri čemu se negira glavni glagol. U ovom primjeru *must* ima značenje zabrane koja proizlazi iz načela koje je opisano u rečenici koja prethodi rečenici u kojoj se pojavljuje *must not*:

(231) “A general principle underlying the absence of stories and assessments is the need for interviewers to maintain neutrality during the interview. They **must** not, therefore, participate in language behaviour that reveals too much of their own personal circumstances and attitudes.” (AL2)

(= It is obligatory that they don't participate in...)

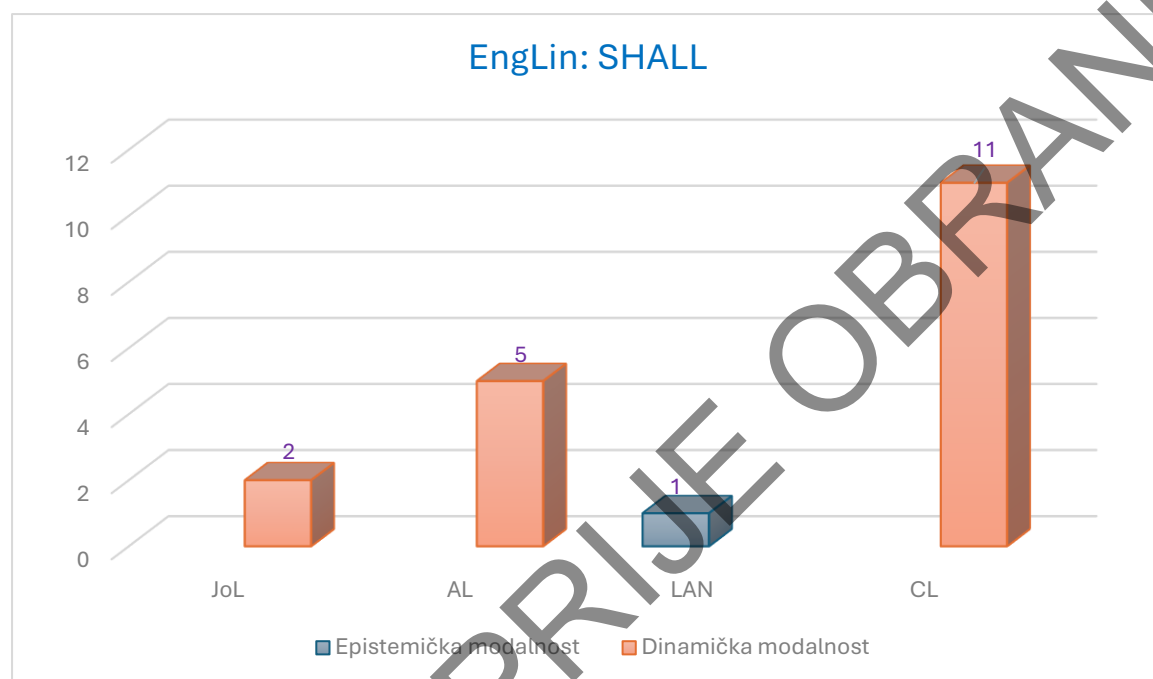
7.5.5. Zaključak

Kako smo uvodno naveli u opisu glagola *must*, primjeri u EngLin-u pokazali su da je neprototipna dinamička uporaba ona koja je dominantna i učestalija od prototipne subjektivne deontičke uporabe. Razlog tomu jest što pisci radova, čak i ako žele nametnuti kakvu obvezu, to čine na način da ne prijete čitateljevem obrazu. Stoga nas ne čudi da kroz uporabu različitih konstrukcija, primjerice pasiva, dolazi do pragmatičkog oslabljivanja te posljedično do ublažavanja snage modalnog glagola. Možemo, dakle, na temelju dobivenih rezultata zaključiti da se u znanstvenim radovima iz područja lingvistike *must* prije svega rabi za izražavanje nužnosti koja prozlaži iz vanjskih čimbenika. Drugim riječima, glagol *must* u EngLin-u mahom doprinosi objektivnom pisanju. No potrebno je napomenuti da se u svojoj epistemičkoj uporabi *must* može rabiti kao izraz isticanja u svrhu uključivanja čitatelja i težnje ka pripadnosti zajednici.

7.6. SHALL

Kako smo već ranije naveli, u korpusnim istraživanjima koja su proveli Peacock (2014) i Alonso-Almeida i Carrió Pastor (2017), a koja uključuju znanstvene radove iz područja lingvistike, prikazani su i rezultati kvantitativne analize modalnih glagola te smo se u tom segmentu naslanjali upravo na ova dva istraživanja kako bismo njihove rezultate mogli usporediti s našima. Zanimljivo je da niti jedno od ta dva istraživanja nema podatke o glagolu *shall* pa možemo pretpostaviti da ili nisu zabilježeni takvi primjeri u tim korpusima ili ti podatci nisu statistički značajni pa se zato ne prikazuju. I EngLin je potvrdio da se *shall* iznimno rijetko rabi, što je i očekivano s obzirom na rijetku uporabu glagola *shall* u suvremenom engleskom

(usp. Quirk i sur., 1985; Biber i sur., 1999) i tendenciju daljnjeg pada uporabe glagola *shall* u svakodnevnom govornom jeziku te činjenicu da se još rjeđe rabi u akademskim tekstovima (usp. Leech i sur. 2009). Bez obzira na to što nije izravno povezano s našim istraživanjem, potrebno je istaknuti da glagol *shall* ima osobitu uporabu u pravnojezičnom diskursu u kojem *shall* ima funkciju nametanja obveze (usp. Huddleston i Pullum, 2002; Collins, 2009).



Grafikon 6. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *shall* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.6.1. Dinamička uporaba

Grafikon 6 pokazuje da je u EngLin-u zabilježena dominantna dinamička uporaba glagola *shall* ona kojom se izražava namjera (eng. *intentional shall*), kao u (232) i (233). U tom značenju *shall* se uvijek pojavljuje u 1. licu i sinonim je glagolu *will*.

(232) “In this paper, I **shall** show that Albright and Hayes' claims regarding the empirical and theoretical advantages of their rulebased, Minimal Generalization Model over purely analogical models are empirically incorrect. [...] Finally, I **shall** discuss some of the implications of these results and of exemplar-based models for the representation of linguistic generalizations within a cognitive linguistics framework.”(CL2)

(233) “Consequently, I **shall** argue in Section 4, that verbal reduplication in Eleme negatives is not determined directly by rules of exponence realising feature values, but by morphomic stem selection rules.” (JoL7)

Jedini primjer niječnog oblika glagola *shall* (234) koji je zabilježen u EngLin-u također ima značenje namjere:

(234) “Since these issues have been discussed in detail elsewhere (Chandler 1995, 2002, 2009a; Skousen 1995), I **shall** not discuss connectionist models further in this paper.” (CL2)

Shall u ovom značenju ima tekstnu funkciju (Halliday, 1970a), a to podrazumijeva da se glagol *shall* rabi kao kohezivno sredstvo i na taj način doprinosi organizaciji teksta. U EngLin-u se ta tekstna funkcija primjećuje u uvodnim dijelovima rada, kada pisac rada pomoću glagola *shall*, ali i glagola *will* (v. 7.8.1.), predstavlja strukturu rada, a istodobno i leksički povezuje tekst u smislenu cjelinu tako što se glagol *shall* ponavlja, kao u (232).

7.6.2. Epistemička uporaba

U EngLin-u nismo pronašli primjer epistemičke uporabe koji je vezan uz pisca rada, odnosno uz kakvu njegovu tvrdnju, već se radi o primjeru koji pisac rada analizira u svom korpusu. No činilo nam se ipak korisnim istaknuti taj primjer kako bi se vidjela razlika između dinamičke i epistemičke uporabe. U epistemičkoj uporabi glagol *shall* ima značenje predviđanja (235).

(235) “By God’s blessing I calculate that the Spirit of Dishonesty **shall** not get dominion over me; nor the Spirit of Despondency, nor any other evil spirit; in which case all will and must be well.” (LAN7)

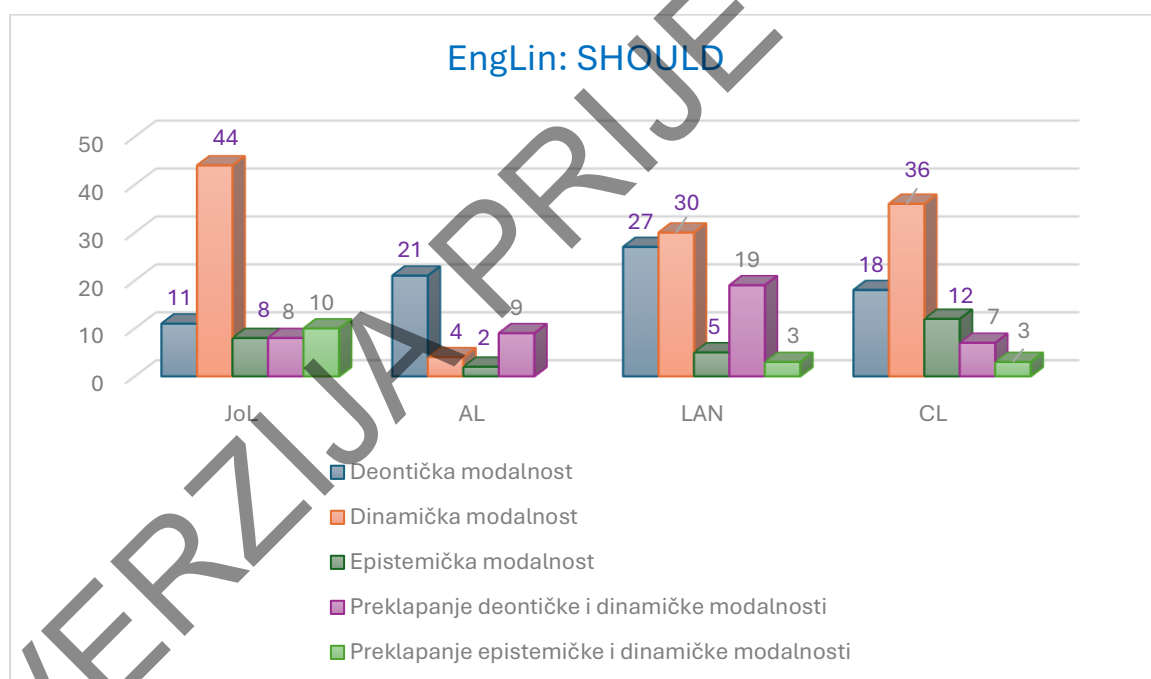
7.6.3. Zaključak

Unatoč malom broju pojava u EngLin-u koji vjerojatno statistički nije značajan, smatramo da je ipak važno istaknuti primjere koje smo pronašli u EngLin-u. Ti primjeri pokazuju da je značenje u kojem se *shall* koristi u EngLin-u značenje namjere. U tom dinamičkom značenju *shall* doprinosi objektivnom pisanju znanstvenih radova te ima funkciju kohezivnog sredstva, a kohezija je važan aspekt akademskog pisanja. Stoga je nužno u

proučavanju i poučavanju modalnog glagola *shall* pozornost posvetiti njegovoj tekstnoj funkciji (usp. Halliday, 1970a).

7.7. SHOULD

Glagol *should* jedini je modalni glagol za koji smo u EngLin-u pronašli primjere za sva tri tipa modalnosti – epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost – kao i primjere za dvije vrste slučajeva preklapanja, i to s jedne strane deontičkog i dinamičkog značenja, a s druge strane epistemičkog i dinamičkog značenja; dakle, ukupno pet načina uporabe. Kao što je vidljivo u Grafikonu 7, od sveukupno 277 pojava u EngLin-u, 114 pojava primjer su dinamičke uporabe, slijedi deontička uporaba sa 77 pojava, potom slijede slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja (43 pojava), 27 primjera odnosi se na epistemičku uporabu, a njih 16 na slučajeve preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.



Grafikon 7. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *should* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.7.1. Dinamička uporaba

U Grafikonu 7 može se uočiti da su primjeri dinamičke uporabe glagola *should* najbrojniji u EngLin-u. *Should* se rabi u značenju dinamičke nužnosti, a ta nužnost uvjetovana je vanjskim

čibenicima ili okolnostima (236), radi se dakle o općoj nužnosti koja može biti neutralna ili okolnosna (Palmer, 1990).

(236) “Responses for speaking and listening competence – both needed for face-to-face communication – **should** be tightly linked, even when compared with competencies in reading and writing.” (AL3)

Iako nije tipičan primjer dinamičke uporabe, primjer poput (237) također pripada ovom tipu modalnosti. Alonso-Almeida i Carrió Pastor (2017: 302) navode da se izrazi poput „*it should be noted*“ rabe rutinski u akademskom diskursu, imaju retoričku funkciju naglašavanja u svrhu privlačenja pozornosti čitatelja, što je u skladu s Vihlinim (1999) tumačenjem glagola *should* u ovoj uporabi. Naime, Vihla (1999: 32) navodi da bez obzira na to što nisu tipični primjeri dinamičke modalnosti, svejedno pripadaju toj kategoriji jer pisac rada ne obvezuje čitatelja na kakvo postupanje, već se više radi o tome kako se formulira tvrdnja; dakle, radi se o retoričkoj funkciji koja je karakteristična za modalne glagole kada se pojavljuju u kombinaciji s glagolima poput *say*, *note* i sl.

(237) “Furthermore, it **should** be noted that though the possessor is a grammatical object of the verb in (a) above, there is no evidence that the possessum is oblique.” (JoL6)

7.7.2. Deontička uporaba

Kod deontičke uporabe razlikujemo dvije vrste glagola *should* – jako i subjektivno *should* (238) naspram slabog i objektivnog *should* (239) (Coates, 1983).

(238) „In this paper I argue that a subpattern of Irish plural allomorphy **should** be analyzed as output optimizing in character.” (JoL9)

(239) „Thus, those who have more strong ties to host nationals and fewer strong ties with co-ethnics **should** have an advantaged access to information, resources, and opportunities to interact in the L2, thereby bolstering host communication competence and overall adjustment.” (AL3)

Ponekad pisac rada nije eksplicitno izražen (240), ali je iz konteksta jasno da je pisac rada deontički izvor.

(240) „Particular consideration **should** be given, in this case, to the role that PCC and empathy have (or do not have) in the specific sociocultural context under investigation.“ (AL8)

U EngLin-u smo pronašli i primjer idiomatske uporabe glagola *should* kada je u kombinaciji s upitnom rječicom *why*, kao u (241) i (242). Radi se o retoričkom pitanju kojim se želi izraziti da nešto nije nužno te naglasiti nestrpljivost pisca rada u odnosu na obvezu (usp. Coates, 1983). Može se parafrazirati s “*is x really necessary?*” (ibid.: 61)

(241) “But why **should** this seemingly specialized phenomenon be of general interest?” (CL8)

(242) “Why **should** NCs be the only exception to the generalization that dissimilatory processes target segments?” (JoL10)

Uporaba deontičkog *should* na kraju znanstvenog rada (243) obično ima svrhu potaknuti i motivirati buduće istraživače na poduzimanje daljnjih koraka u istraživanju i stjecanje novih znanja (usp. Giltrow, 2005).

(243) “Future studies **should** include data in the same period of acquisition from children acquiring other and multiple languages.” (CL9)

7.7.3. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja

U primjerima u kojima se preklapaju deontičko i dinamičko značenje pisac rada izvještava o prethodnim istraživanjima te prenosi tvrdnje drugih autora koje imaju deontičko značenje. Pisac rada, dakle nije taj koji nameće obveze ili nešto propisuje. No samim time što pisac rada nije deontički izvor već izvještava o drugim autorima koji su deontički izvor, izvorno deontičko značenje prelazi u domenu opće nužnosti pa na taj način dolazimo i do dinamičkog tumačenja takve prenesene tvrdnje. Drugim riječima deontičko značenje se neutralizira ili kako to Giltrow (2005: 195) objašnjava „*fact and action are simultaneous: the researcher does not need to intervene to prescribe action, for knowledge speaks for itself.*“ Primjer takve uporabe iz EngLin-a je (244):

(244) „However, as these researchers argue, such on-record problem accounts **should** not be regarded as exceptional cases but rather as more transparent exemplars of the inevitably indeterminate meanings of all interview accounts.“ (AL1)

7.7.4. Epistemička uporaba

Epistemička uporaba glagola *should* prema podacima iz EngLin-a nije tako česta, tek oko 10% pojava ima epistemičko značenje. Pritom treba istaknuti da je običajena epistemička uporaba ona kada se *should* koristi u svrhu izražavanja kakve pretpostavke s oprezom (245), i to na temelju dostupnih činjenica (usp. Coates, 1983).

(245) The model **should** generate distinctions between artistic and utilitarian senses.

(CL4)

(it's probable that the model will generate distinctions)

Osim toga, važna je i hipotetska uporaba glagola *should* u ovom značenju (246) i (247). Coates (1983) naglašava da je u ovom značenju *should* sličan glagolu *would* u hipotetskoj epistemičkoj uporabi.

(246) Taking such a step leads to a further prediction: there **should** be other contexts in which there is a mismatch between the as-clause's missing semantics and the meaning of the anchor. (JoL3)

(247) "The Analogical Model predicted that the participants **should** have applied the regular past tense morpheme about 60% of the time." (CL2)

Should u oba primjera (246 i 247) ima negativnu implikaciju, pri čemu *should* u (246) implicira „there are no other contexts in which there is a mismatch...“, a u (247) „the participants didn't apply the regular past tense morpheme...“.

7.7.5. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

Slučajevi u kojima dolazi do preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja su rijetki, tek 16 primjera. U tim se primjerima isprepliće subjektivna procjena pisca rada na osnovu znanja koje ima o tome te opća nužnost koja iz proizlazi iz kakvih okolnosti (248), dakle oba tumačenja su moguća.

(248) "The perceptual and articulatory challenges of these unattested combinations **should** thus decrease the further apart the interacting consonants are." (LAN6)

(= it's probable that these unattested combinations will decrease) → epistemičko tumačenje

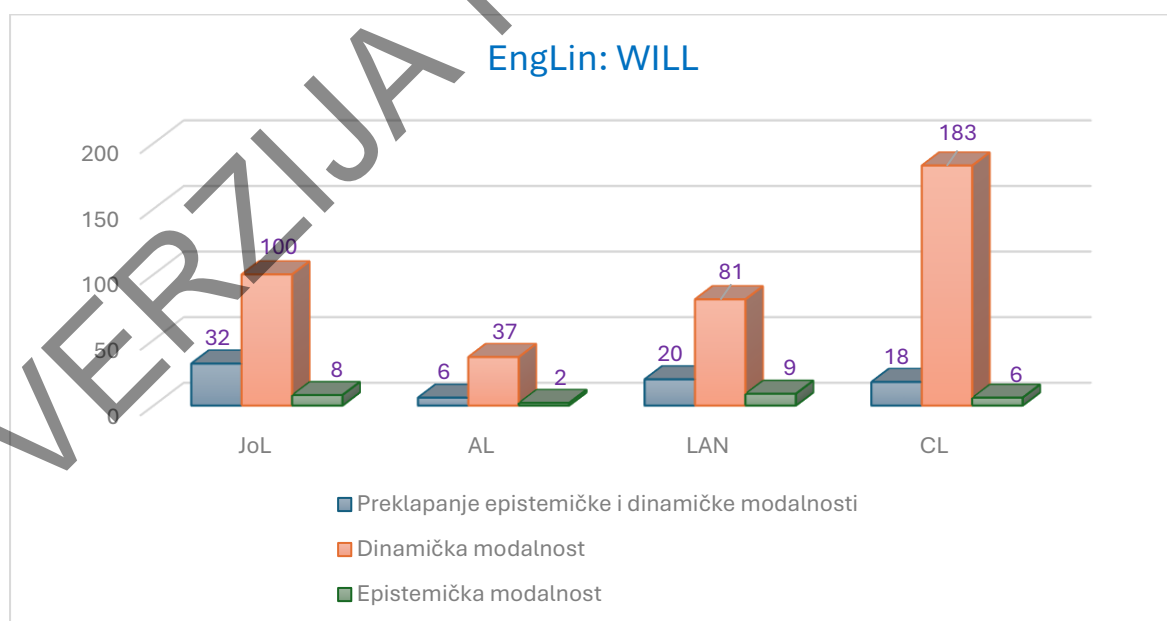
(= it is necessary for the unattested combinations to decrease) → dinamičko tumačenje

7.7.6. Zaključak

S obzirom na raznolikost značenja koja može imati, glagol *should* predstavljao je katkad izazov, kako u našoj tako i sustručnjačkoj analizi, stoga ne čudi i veći broj preklapanja značenja u EngLin-u (ukupno 59). U odnosu na druge modalne glagole, u sustručnjačkoj analizi je oko glagola *should* bilo najviše nedoumica pa je i postotak preklapanja dodijeljenih tipova modalnosti bio nešto niži – 87% u odnosu na prosjek od 91%. Raznolikost značenja koje *should* može imati odražava se i na njegove funkcije pa su i one raznolike. Najučestalija uporaba je dinamička u značenju opće nužnosti i to prvenstveno zbog velikog broja pasivnih konstrukcija poput „*it should be noted*“ čime se želi ukazati na ono što je nužno u danoj situaciji ili okolnostima, a pritom takve konstrukcije imaju funkciju retoričkog naglašavanja. Slijedi *should* u deontičkom značenju kod kojeg posebno treba istaknuti funkciju uvjeravanja čitatelja i to na način da pisac rada daje smjernice u kontekstu budućih istraživanja i poduzimanja daljnjih koraka jer želi da čitatelj na stvari gleda na način na koji ih on gleda (usp. Hyland, 2005a). U slučajevima kada dolazi do preklapanja dinamičkog i deontičkog značenja, zanimljiva je uporaba glagola *should* u situacijama kada pisac rada ne propisuje što je nužno činiti, već izvještava o prethodnim istraživanjima, odnosno preuzima tvrdnje u deontičkom značenju od drugih autora i na taj način ukazuje na potrebu za postupanjem na osnovu rezultata istraživanja (usp. Giltrow, 2005). Još jedna funkcija, iako brojčano rjeđe zastupljena u EngLin-u jest funkcija ograđivanja kada se *should* rabi u svom epistemičkom značenju. U toj uporabi pisac rada procjenjuje vjerojatnost nečega na osnovu dostupnih činjenica, a to čini oprezno kako bi određenu informaciju predstavio kao moguće mišljenje, a ne kao činjenicu i na taj način izbjegao eventualno osporavanje vlastitih tvrdnji. Možemo, dakle, zaključiti da zbog svoje višeznačnosti i složenosti glagol *should* doprinosi i objektivnoj i subjektivnoj dimenziji pisanja znanstvenih radova u području lingvistike. Drugim riječima, može imati ideacijsku i interpersonalnu funkciju.

7.8. WILL

Glagol *will* ima vremensku i modalnu uporabu, a pri tome je zanimljivo da se u literaturi *will* za izražavanje budućnosti smješta u kategoriju epistemičke modalnosti (npr. Coates, 1983; Huddleston i Pullum, 2002; Collins, 2009). Palmer (1990) čak navodi da ove dvije uporabe imaju toliko toga zajedničkog da se katkad ne može razlučiti o kojoj se uporabi radi i time se na zapravo naslanja na Lyonsovo (1977: 677) tumačenje: „*Futurity is never a purely temporal concept; it necessarily includes an element of prediction or some related notion.*“ U prilog smještanju glagola *will* za izražavanje budućnosti pod nazivnik epistemička modalnost ide i Hoyev (1997) navod da je modalna uporaba ona primarna, a uporaba u svrhu izražavanja budućeg vremena sekundarna. U našoj analizi priklanjamo se takvom tumačenju i preuzimamo klasifikaciju od Coates (1983), a kojoj su se priklonili i Collins (2009) i Huddleston i Pullum (2012). Razlog tom priklanjanju jest što je takvo tumačenje primjenjivo u našem kontekstu u kojem analiziramo specifičan žanr znanstvenog diskursa. Naime, u znanstvenim radovima iz područja lingvistike, kako nam se čini, rijetko ćemo ili nikako pronaći one prototipne primjere budućeg glagolskog vremena s glagolom *will*. Drugim riječima, čini nam se da u znanstvenim radovima uistinu vrijedi Lyonsova (1977: 677) tvdnja „*futurity is never a purely temporal concept.*“ Kao što je vidljivo u Grafikonu 8, najučestalija je uporaba dinamička, potom slijedi epistemička a najmanje su zastupljeni primjeri preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja.



Grafikon 8. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *will* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorporusa EngLin

7.8.1. Dinamička uporaba

Grafikon 8 i vizualno dočarava koliko je dinamička uporaba zastupljenija u odnosu na druge uporabe u EngLin-u. To se prije svega odnosi na značenje namjere (eng. *intentional will*) za koje Coates (1983) ističe da je najvažnije modalno značenje glagola *will*, a pokazalo se u našem istraživanju i najbrojnije u okviru dinamičke uporabe. Pisac rada, naime, rabi *will* kada želi izraziti svoju namjeru, a ta namjera je posebno istaknuta u uvodnom dijelu rada kada pisac rada opisuje strukturu rada tako što objašnjava o čemu namjerava pisati u kojem dijelu rada (249).

(249) “In this section, I *will* illustrate the procedure by applying it to the overall neutralization pattern of the nine rules (that is, to Table 1 above taken as a whole).” (JoL2)

(= I intend to...)

Kako smo već istaknuli u analizi glagola *shall* (v. 7.6.1.), *shall* i *will* se u ovom značenju mogu rabiti kao sinonimi te imaju funkciju kohezivnog sredstva u svrhu povezivanja teksta u cjelinu, odnosno tekstnu funkciju (Halliday, 1970a).

Osim značenja namjere, *will* može imati i značenje volje (250) koje se parafrizira s „*willing*“ ili „*want*“, a vršitelj radnje je živo biće (Coates, 1983). :

(250) “Instead, L2 WTC is treated here as a general tendency to communicate in the L2 across situations or to what extent the individual estimates that he or she *will* initiate communication in English whenever opportunities to do so arise.” (AL3)

(= she is willing/ wants to initiate communication)

Još jedno dinamičko značenje za koje smo potvrdu pronašli u Englin-u je kada se *will* upotrebljava u svrhu izražavanja uobičajene aktivnosti, odnosno ponašanja (251). U tom slučaju vršitelj radnje je neživo biće.

(251) “The iconicity principles apply more strongly to prenominal modifiers than they do to postnominal modifiers; exceptions to the iconicity principles *will* occur only with postnominal modifiers. (LAN8)

7.8.2. Epistemička uporaba

Epistemička uporaba glagola *will* obuhvaća dva pojma koje preuzimamo od Coates (1983: 169) *prediction* i *predictability*, odnosno predviđanje i predvidljivost. Predviđanje se odnosi na uporabu glagola *will* u tvorbi budućeg vremena, a predvidljivost na epistemičku modalnost u užem smislu, odnosno na uvjerenost pisca rada u istinitost propozicije, a ta se uvjerenost temelji na znanju koje pisac rada ima o tome (usp. Collins, 2009). Stoga se *will* u ovom značenju parafrazira s “*A reasonable inference is that...*” (Palmer, 1990: 57). U EngLin-u nismo pronašli primjere u kojima *will* ima vremensku uporabu, već isključivo primjere u kojima ima modalnu uporabu tako da u kontekstu epistemičke modalnosti možemo navesti samo primjere za predvidljivost (252):

(252) “The decisions in language acquisition therefore *will* likely rest on the behavior of a small but highly frequent set of lexical items; [...].” (LAN5)

(= A reasonable inference is that they will rest on the behaviour...)

U primjeru (252) prilog *likely* potvrđuje epistemičku uporabu i funkciju ograđivanja, a Hoye (1997: 114) navodi da u epistemičkoj uporabi postoji tendencija da se *will* pojavljuje u kombinaciji s priložima poput *probably*, *presumably* ili *undoubtedly*.

U epistemičkom značenju glagol *will* se može koristiti kao izraz isticanja u svrhu naglašavanja uvjerenosti u istinitost propozicije (253). Ovu funkciju glagola *will* dodatno potvrđuje prilog *certainly*, a *certainly* se smatra jednim od priloga koji predstavljaju najviši stupanj uvjerenosti pisca u istinitost propozicije (Hoye, 1997: 119). Zanimljivo je da se kombinacije modalnih glagola i priloga općenito u literaturi promatra kao dihotomija *inference/confidence* pri čemu modalni glagol izražava *inference*, a prilog *confidence*, dakle pomoću modalnog glagola donosimo zaključak, a pomoću priloga izražavamo koliko smo uvjereni u taj zaključak (usp. Palmer, 1986; Hoye, 1997)

(253) Although much *will* carry over to other cases, adjustments *will* certainly be necessary. (CL5)

7.8.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

U EngLinu smo pronašli i primjere slučajeva u kojima se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje (254):

(254) “But even if this is correct it **will** not work to provide a distinction with similarity in metaphor, because most similarity in metaphor is highly conventional or firmly established, and the metaphorical links of correlation-based metaphor are also firmly established.” (CL1)

(= I confidently predict that it will not work to provide...) → epistemičko tumačenje

(= the circumstances won't allow it to work to provide...) → dinamičko tumačenje

7.8.4. Zaključak

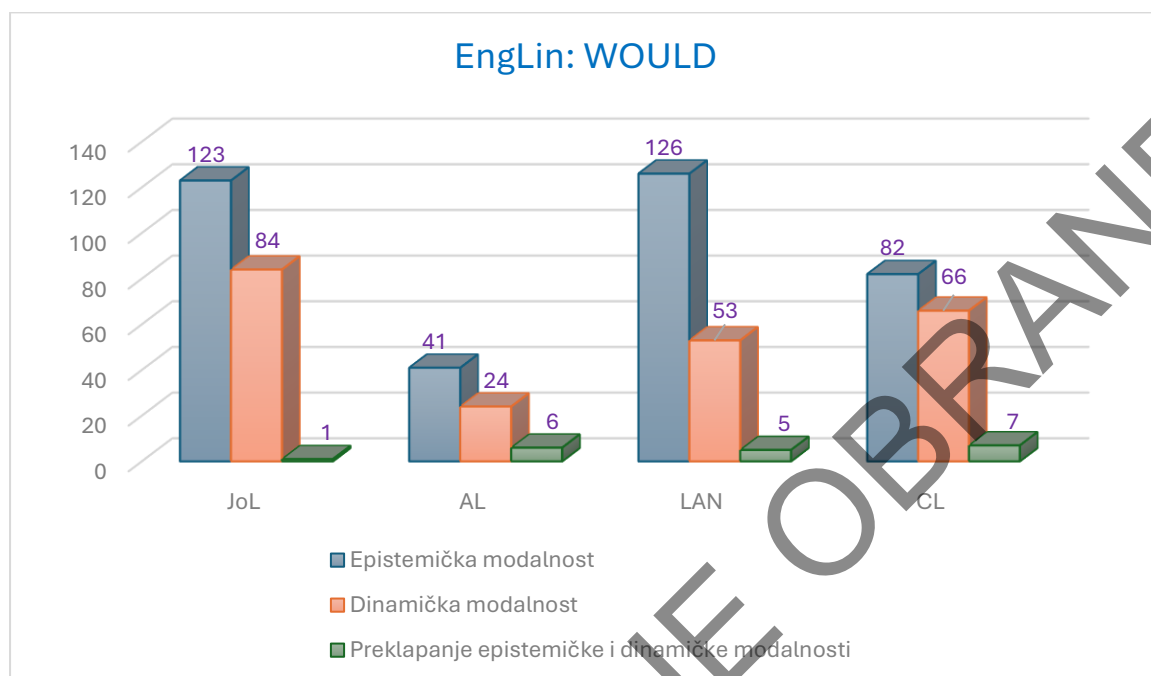
Na osnovu analize primjera u kojima se pojavljuje glagol *will* možemo zaključiti da u znanstvenim radovima iz područja lingvistike *will* prvenstveno ima objektivnu uporabu i posljedično pridonosi tom aspektu pisanja znanstvenih radova. Najučestalije dinamičko značenje jest značenje koje je u velikoj mjeri zastupljeno u EngLin-u, a to je značenje namjere. U tom značenju *will* se koristi kao kohezivno sredstvo te ima tekstnu funkciju prema Hallidayevoj (1970a) klasifikaciji. Ta funkcija omogućava piscu rada da kroz neprestano ponavljanje glagola *will* pri opisivanju strukture rada leksički poveže tekst u smislenu cjelinu. Osim tekstne funkcije, *will* ima i interpersonalnu funkciju kada se koristi u epistemičkom značenju; radi se, dakle, o subjektivnoj uporabi glagola *will*. U toj uporabi prilozi s kojima se *will* pojavljuje u kombinaciji pomažu odrediti je li glagol *will* funkcionira kao izraz ograđivanja čime se ublažava snaga glagola *will* ili funkcionira kao izraz isticanja koji dodatno naglašava snagu glagola *will*.

7.9. WOULD

Poput glagola *will*, i *would* u znanstvenim radovima iz područja lingvistike može imati tri značenja: dinamičko, koje je i najučestalije, epistemičko te slučajeve u kojima se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje. U Grafikonu 9 prikazani su točni podatci za svako od tih značenja: 414 primjera dinamičke uporabe, 188 epistemičke uporabe te 19 slučajeva u kojima se ta dva značenja preklapaju.

Would s jedne strane ima vremensku uporabu te se može koristiti kao prošlo vrijeme glagola *will*. U toj uporabi može, kao i *will*, imati značenje namjere, volje i predviđanja. S druge strane,

u hipoteskoj uporabi može imati značenje volje (dinamičko značenje) ili se može rabiti kao opći hipotetski marker u epistemičkom smislu, kako ga naziva Coates (1983: 205-206).



Grafikon 9. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *would* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

7.9.1. Epistemička uporaba

I kod glagola *would*, kao što je to bio slučaj s glagolom *will* (v. 7.8.2.) u okviru epistemičke uporabe možemo govoriti o predviđanju i predvidljivosti. U HrvLin-u smo pronašli primjere u kojima se u svojoj vremenskoj uporabi koristi u značenju predviđanja (255) kako to tumači Coates (1983), no nismo pronašli primjere predvidljivosti koji se odnose na predviđanje neke radnje ili stanja u prošlosti. Zaključujemo da je to zbog toga što se predviđanje u tom smislu u našem potkorpusu odnosi na radnje i stanja u sadašnjosti, a to pak područje pokriva glagol *will* (v. 7.8.2)

(255) “In particular, Albright and Hayes predicted [...], that in a goodness-of-form rating task the participants **would** rate regular past-tense forms that corresponded to islands of regularity as better examples of the past-tense than they would regular verbs that did not correspond to some island of regularity.” (CL2)

U primjeru (255) riječ je o nepravnom govoru pa je uporaba *would* posljedica slaganja vremena, dakle radi se o pomaku unazad glagola *will* u značenju predviđanja te ono postaje *would* u značenju predviđanja.

U epistemičkom značenju modalni glagol *would* funkcionira i kao univerzalni marker hipotetskog značenja (Coates, 1983), primjerice (256) i (257).

(256) “One **would** likely need to run several sets of experiments before finding the right set of materials.” (LAN2)

(= it is possible that one will need to run...)

(257) “If syncope had occurred in those forms, they **would** have become homophonous with other forms in the verbal paradigm.” (JoL2)

(= it is predictable that they would have become homophonous...)

U primjeru (257) *would* se rabi u glavnoj surečenici pogodbene rečenice kojom se izriče nestvarna pogodba i koja ima negativnu implikaciju “*syncope has not occurred in those forms so they are not homophonous with other forms in the verbal paradigm*”. U pogodbenim rečenicama koje izriču moguću i nestvarnu pogodbu govornik zapravo izražava nedoumicu oko istinitosti zavisne surečenice o kojoj ovisi glavna surečenica, stoga Palmer (1990: 170) takve rečenice opisuje pridjevima “*predictive*” i “*causal*”.

Would može imati i pragmatičku funkciju kada se rabi u svrhu uljudnog izražavanja i izražavanja s oprezom. Drugim riječima, *would* se rabi kao izraz ograđivanja (258):

(258) “But by the logic he applies to NAnD, it **would** seem that these should also involve partial movement, since in both of these, the Adj+N moves, but the N does not move by itself, when it could have.” (LAN8)

Coates (1983: 217) navodi da su ograde *it would seem* (258), *it would apply* (259) i *it would appear* (260) česte u pisanom diskursu te za njih koristi naziv „*academic hedge*“. HrvLin je, dakle, potvrdio prisutnost takvih akademskih ograda u znanstvenim radovima.

(259) “They also predicted that when competing rules applied to a verb that the rule having the highest adjusted confidence level **would** apply.” (CL2)

(260) “Linguistic evidence **would** appear to support this view – if we make the (presumably reasonable) assumption that diversity in the linguistic encoding of time reflects, ultimately, diversity in types of temporal experience [...]” (CL6)

7.9.2. Dinamička uporaba

Analiza glagola *would* u EngLin-u pokazala je da je dinamička uporaba najučestalija, baš kao i kod glagola *will*. U toj uporabi *would* se može rabiti kao prošlo vrijeme glagola *will* u značenju namjere (261):

- (261) “Participants were screened for US location, prior approval of at least 95% on N ≥ 50 tasks, informed consent, and self-reported native proficiency in English (to disincentivize exaggeration, participants were informed – truthfully – that they *would* be paid regardless of their proficiency). (LAN4)

Nadalje, u HrvLin-u smo pronašli primjere za dinamičku hipotetsku uporabu glagola *would* u značenju sklonosti (eng. *propensity*) kojim se želi ukazati na uobičajeno ponašanje u danoj situaciji, primjerice (262) i (263):

- (262) “Constraints may penalize feature cooccurrence (e.g. *[-sonorant, +voice] *would* rule out voiced obstruents) or sequences of natural classes (e.g. *[-sonorant, -voice][+sonorant, +voice] would rule out voiceless-voiced obstruent clusters).” (LAN6)

- (263) “The Thai yaan-clauses still contain a gap, and therefore *would* contain a null operator.” (JoL3)

Potrebno je i istaknuti primjere u kojima se glagol *would* pojavljuje u kombinaciji s glagolima poput *say* (264) ili *argue* (265). U toj uporabi *would* nema tipično dinamičko značenje, ali ne radi se niti o subjektivnoj procjeni pisca rada pa je i epistemičko značenje isključeno. Zapravo se radi o izražavanju s oprezom kako bi pisac rada signalizirao da je svjestan da postoje i drukčija promišljanja, kao što je to bio slučaj kod glagola *could* (v. 7.2.1.)

- (264) “I *would* say that speakers are primarily aware of the persona they are trying to convey, and that speech style, and the individual features that constitute the style, may emerge more automatically.” (LAN9)

- (265) “I *would* argue that voice quality is at the very interior end of the cline, preceded by voice pitch.” (LAN9)

7.9.3. Slučajevi preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja

Slučajevi u kojima dolazi do preklapanja epistemičke i dinamičke modalnosti (266) rijetki su u EngLin-u, a predstavljaju kombinaciju subjektivne i objektivne uporabe.

(266) “Crosscultural comparisons of this type **would** overall draw attention to the potential for maximizing the interactive value of online health consultation (within the limits of cultural acceptability).” (AL8)

(= It would be reasonable to conclude that crosscultural comparisons of this type...) → epistemičko tumačenje

(=the circumstances would allow crosscultural comparisons of this type to...) → dinamičko tumačenje

7.9.4. Zaključak

Na temelju analiziranih primjera u EngLin-u možemo istaknuti sljedeće osobitosti glagola *would* u znanstvenim radovima iz područja lingvistike:

- U svojoj epistemičkoj uporabi *would* se može rabiti kao izraz ograđivanja u svrhu izražavanja s oprezom. Pisac rada oprezno iznosi tvrdnje i interpretira podatke jer se na taj način distancira od onoga što tvrdi i zadržava „objektivni“ ton u pisanju. U okviru epistemičke uporabe, treba spomenuti i hipotetsko značenje glagola *would* u pogodbenim rečenicama koje izražavaju moguću i nestvarnu pogodbu. Ta hipotetska uporaba omogućuje piscu istražiti alternativna promišljanja te izraziti ono što bi bilo moguće i predvidljivo pod određenim okolnostima.
- U svojoj dinamičkoj uporabi *would* ima funkciju opisati ono što je uobičajeno ponašanje ili postupanje u danoj situaciji, no zanimljiva je i njegova funkcija koju ima kada se koristi u konstrukcijama poput *I would say* ili *I would argue*, a to je ponovno ublažiti vlastiti značaj i poslati poruku čitatelju da, osim onoga što pisac predstavlja u radu, postoje i alternativna promišljanja o danoj temi, pitanju i sl..

Možemo, dakle, zaključiti da se višeznačnost glagola *would* odražava i na funkcije, ali svakako je najznačajnija interpersonalna funkcija kroz koju stvara odnos s čitateljem.

8. ANALIZA HRVATSKIH MODALNIH GLAGOLA

U ovome poglavlju prikazat će se rezultati kvantitativne i kvalitativne analize hrvatskih modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike koji su objavljeni u četiri ugledna časopisa, a koji čine potkorpus HrvLin (v. 6.2.). U nedostatku usustavljenog opisa hrvatskih modalnih glagola u hrvatskim normativnim gramatika ili kakvog sličnog korpusnog istraživanja modalnih glagola u znanstvenom diskursu u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi, u analizi se polazi od engleskih modalnih glagola i želi se ispitati primjenjivost Palmerove (1990) klasifikacije tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost na hrvatske modalne glagole. Uz značenjsku analizu želi se utvrditi i koje funkcije pojedini modalni glagoli imaju kada govorimo o pisanju znanstvenih radova te se u tom dijelu naslanjamo na Hallidayevu klasifikaciju funkcija jezika koja obuhvaća ideacijsku, interpersonalnu i tekstnu (meta)funkciju (Halliday, 1970a). Osim toga, naglasak je na dihotomiji *subjektivno/objektivno* u znanstvenom diskursu, stoga je bitno uzeti u obzir i Hylandovo (1998a; 2005a) promišljanje uloge modalnih glagola u tom kontekstu. Dakle, koristit ćemo isti obrazac analize i način organizacije rezultata pri istraživanju modalnih glagola u HrvLin-u, što će nam pomoći u identificiranju sličnosti i razlika između engleskih i hrvatskih modalnih glagola. O unutarjezičnim osobitostima bit će više govora u rezultatima usporedne analize.

Kvantitativna analiza hrvatskih modalnih glagola u užem smislu pokazala je da je glagol *moći* sa 1912 pojava najučestaliji u HrvLin-u, slijedi glagol *htjeti* sa 635 pojava, potom *trebati* sa 445 pojava, na četvrtom mjestu je *morati* sa 220 pojava, a najrjeđu uporabu ima modalni glagol *smjeti* sa 35 pojava. Brojčani podatci za svaki glagol dobivenih kvantitativnom analizom prikazani su u Tablici 6.

Tablica 6. Prikaz tipova modalnosti u HrvLin-u s obzirom na broj pojavnica

HrvLin						
MODALNI GLAGOL	TIPOVI MODALNOSTI					Broj pojavnica
	Epistemička	Deontička	Dinamička	Epistemička/ Dinamička	Deontička/ Dinamička	
MOĆI	69	0	1843	0	0	1912
HTJETI	32	0	598	5	0	635
TREBATI	73	144	188	0	40	445
MORATI	11	43	153	0	13	220
SMJETI	0	35	0	0	0	35
Ukupno	185	222	2782	5	53	3247
%	5,70 %	6,84 %	85,68 %	0,15 %	1,63 %	100 %

Tablica 6 istodobno prikazuje i rezultate kvalitativne analize s obzirom na tipove modalnosti prema Palmerovoj (1990) klasifikaciji pa je tako dinamička modalnost najzastupljenija u HrvLin-u, slijede deontička i epistemička modalnost, a rjeđe su zastupljeni primjeri u kojima dolazi do preklapanja značenja.

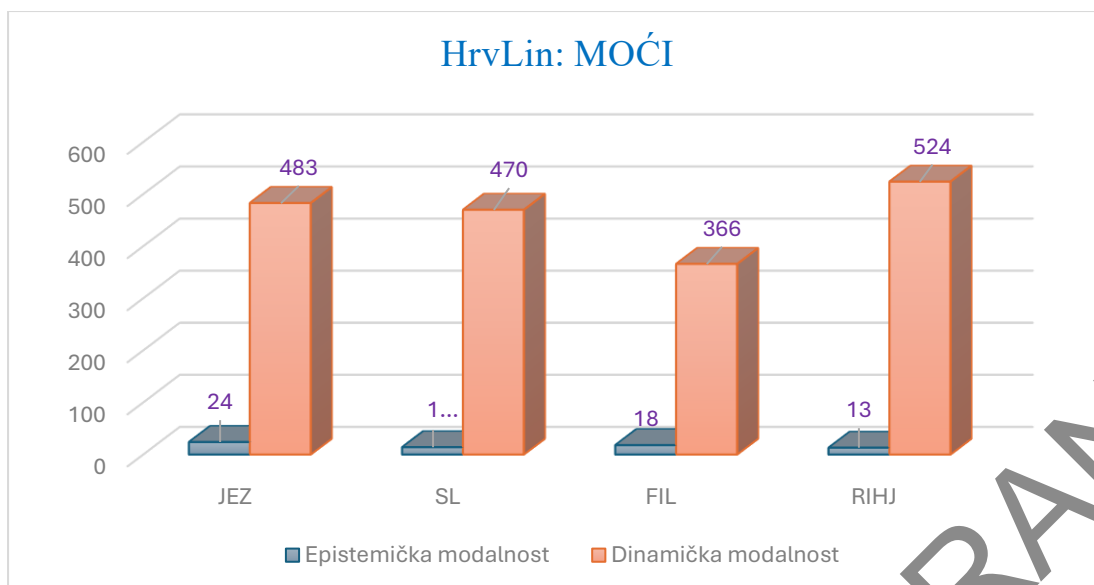
Kako smo već ranije naveli, ne postoji slično korpusno istraživanje hrvatskih modalnih glagola u znanstvenom diskursu u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi, odnosno ne postoje cjelovita istraživanja koja uključuju svih pet modalnih glagola u užem smislu da bismo rezultate naše kvantitativne analize mogli usporediti s tim rezultatima. Postoje samo radovi koji se bave pojedinim modalnim glagolima, kao što se primjerice Varga (2016) bavi epistemičkim modalnim glagolima u akademskom diskursu pa smo takve podatke mogli uključiti u raspravu o dobivenim rezultatima. Isto tako, u značenjskoj analizi hrvatskih modalnih glagola uvelike nam je pomogla i Kalogjerina (1982) usporedna analiza engleskih i hrvatskih modalnih glagola, ali ona također ne sadrži nikakve podatke s obzirom na učestalost. No ako usporedimo rezultate kvantitativne analize hrvatskih modalnih glagola s rezultatima engleskih modalnih glagola, možemo zaključiti da je poredak modalnih glagola u HrvLin-u i EngLin-u prilično podudaran, s manjim odstupanjima u broju za pojedine glagole u srednjem dijelu tablice i s iznimkom koju predstavlja glagol *shall* na posljednjem mjestu u EngLin-u i koji se na tom mjestu nalazi jer se sve manje rabi u općem jeziku što se onda odražava i na pisani jezik. U oba potkorpusa najbrojniji je glagol *can*, odnosno njegov ekvivalent u hrvatskome *moći*, i to u svom prototipnom značenju dinamičke mogućnosti (neutralne ili okolnosne). No glagol *moći* isto

tako pokriva i područje glagola *may* što donekle komplicira kvantitativnu pa posljedično i kvalitativnu analizu hrvatskih modalnih glagola. Takve i slične unutarjezične osobitosti istaknut će se u potpoglavljima koja slijede.

Hrvatske modalne glagole možemo opisati i s obzirom na Hallidayevu (1994: 362) podjelu modalnih glagola na glagole niske, srednje i visoke vrijednosti. U HrvLin-u prevladavaju glagoli niske vrijednosti (1912 primjera) s tim što je potrebno napomenuti da je *moći* jedini takav glagol u hrvatskome naspram *can*, *may*, *could* i *might* u engleskome te da glagol *moći* osim *can* pokriva i značenja ostalih modalnih glagola niske vrijednosti. Slijede modalni glagoli srednje vrijednosti koji su u hrvatskome *htjeti* i *trebati*. Takvih glagola je u HrvLin-u 1080. Najmanji broj zastupljenosti u HrvLin-u odnosi se na glagole visoke vrijednosti, a to su *morati* i *smjeti*. Ako to usporedimo s podacima dobivenima u EngLin-u, uočiti ćemo potpunu podudarnost u poretku, samo što je zbog manjeg broja hrvatskih modalnih glagola i manji sveukupni broj pojavnica svih glagola u hrvatskome potkorpusu.

8.1. MOĆI

Glagol *moći* je, kao što je već uvodno istaknuto, sa 1912 pojavnica najbrojniji modalni glagol u HrvLin-u te može imati dinamičku i epistemičku uporabu u svrhu izražavanja mogućnosti i sposobnosti. Primjeri glagola *moći* u HrvLin-u odgovaraju engleskim modalnim glagolima *may* i *can* kada se *moći* rabi u indikativu, dok u kondicionalu pokriva ona značenja koja imaju *might* i *could* kada se koriste kao izrazi za izražavanje opreza i suzdržanosti.



Grafikon 10. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *moći* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

8.1.1. Dinamička uporaba

Dinamička uporaba glagola *moći* je izrazito dominantna u HrvLin-u, u čak 1843 primjera *moći* ima značenje neutralne (267) ili okolnosne dinamičke mogućnosti (268) koja se može parafrazirati s “moguće je / (za x) je moguće + infinitiv ...” (Varga, 2016: 189) ili značenje sposobnosti (269).

(267) “U poljskom razgovornom jeziku skraćivanje se **može** vršiti na više tvorbenih načina, a osim toga mogu se skraćivati pojedinačne riječi ili sintagme, pa čak i frazemi.” (FIL1)

(= moguće je vršiti...)

(268) “Ponekad se i inherentna svojstva riječi poput roda ili broja imenice mogu smatrati sintaktički relevantnim (iako sama nisu sintaktički uvjetovana), jer pravila slaganja **mogu** funkcionirati samo ako imaju pristup tim obavijestima.” (SL4)

(= moguće je za pravila slaganja da će funkcionirati samo ako imaju pristup tim obavijestima)

Uporaba pasivne konstrukcije u (269) potvrda je objektivne dinamičke uporabe, a isti obrazac vrijedi i za glagole *can* (v. 7.1.1.) i *may* (v. 7.3.2.) koji se u ovom značenju često rabe u kombinaciji s pasivom u znanstvenom pisanom diskursu (usp. Huddleston i Pullum, 2002).

(269) "Taj prijevod ima brojne nedostatke i ne može poslužiti kao izvor za znanstvena istraživanja, ali je Evliju i njegovo djelo učinio dostupnim (makar i u manjkavoj verziji) široj čitalačkoj publici jer govornici suvremenog turskog **ne mogu** čitati osmanski turski." (FIL13)

(= govornici suvremenog turskog ne znaju / ne umiju čitati osmanski turski)

U značenju sposobnosti glagol *moći* odgovara engleskom *can* i *be able to* pa se stoga mogu rabiti i hrvatski ekvivalenti *umjeti* i *znati* (usp. Kalogjera, 1982). Sposobnost proizlazi iz subjekta rečenice, a to su u primjeru (269) *govornici suvremenog turskog*.

Moći se također u značenju dinamičke mogućnosti može rabiti kao prošlo glagolsko vrijeme (270) koje bi odgovaralo engleskom *could* (v. 7.2.1.) kada se koristi u vremenskom značenju (eng. *temporal could*).

(270) "Ispitanici su se tijekom ocjenjivanja **mogli** vraćati na prošle segmente i po željama mijenjati svoje odgovore." (JEZ12)

(= ispitanici su tijekom ocjenjivanja bili u mogućnosti vraćati se...)

Nadalje, HrvLin sadrži primjere u kojima se *moći* koristi u kondicionalu, ali ne radi se o subjektivnoj procjeni pisca, već se može protumačiti kao davanje prijedloga čitatelju na uljudan način (271). Takvu uporabu imaju i engleski modalni glagoli *could* (v. 7.2.1.) i *might* (v. 7.4.2.).

(271) "U predgovoru Hrvatskoga pravopisa (2013: VIII) Instituta za jezik i jezikoslovlje stoji da su autori "za sva sporna pravopisna pitanja (dvostrukosti) proveli [...] istraživanja u različitim ispitnim skupinama", što bi se **moglo** interpretirati kao da ipak postoje eksperimentalni podaci o prihvaćenosti spornih rješenja." (JEZ4)

Postoji još jedna uporaba u kojoj se pisac rada izražava oprezno, a pomoću koje želi naglasiti da su moguća i alternativna mišljenja, a to je *moći* u kombinaciji s infinitivom glagola *reći*. Potvrdu za tu uporabu pronašli smo u HrvLin-u (272).

(272) “Budući da je točno određivanje posljedica za okolinu izuzetno teško (mogli bismo reći i do određene granice subjektivno), mi smo kategorizirali posljedice ponašanja, odnosno razine/intenzitet/stupnjeve nestabilnosti na tri razine.” (JEZ7)

8.1.2. Epistemička uporaba

Epistemičko *moći* može se parafrazirati s “moguće je da/postoji mogućnost da/možda” (Varga, 2016: 195), kao u (273):

(273) “Ovaj je rad izrastao na radovima prethodnika koji su se dobro snalazili u tim ograničenim uvjetima rada, nadamo se da će na njemu jednom netko moći nastaviti kvalitetnu gradnju u još boljim uvjetima rada za sve filologe, jer to će značiti bolje uvjete i za sve ostale povijesno orijentirane znanstvenike.” (RIHJ6)

(= moguće je da će na njemu jednom netko moći nastaviti kvalitetnu gradnju...)

U primjeru (273) epistemičko značenje glagola *moći* potvrđuje glagol *nadati se*. Osim glagola *nadati se*, istu ulogu ima i glagol *činiti se* u primjeru (274) te glagol *smatrati* u primjeru (275).

(274) “Koliko se zasad može ocijeniti, upravo izrada starohrvatskoga rječnika dobro balansira između suvremenih dosega računalne (korpusne) lingvistike i aktualnih potreba hrvatske filologije, stoga se čini da bi mogla poslužiti kao potencijalan početni model pri izradi rječnika hrvatskoga jezika 16. stoljeća.” (FIL11)

(= postoji mogućnost da će poslužiti kao potencijalan početni model...)

Glagol *činiti se* u primjeru (275) rabi se kao izraz ograđivanja u svrhu ublažavanja iskaza, a iskaz se dodatno ublažava kroz uporabu glagola *moći* u kondicionalu. Kondicional omogućuje iznošenje pretpostavke s oprezom.

(275) “Smatramo da leksikografi ne mogu imati taj luksuz, odnosno da se leksikografsko normiranje ne može temeljiti na slobodnome tumačenju pojedinca ili skupine pojedinaca, već prvenstveno na uzusu, a onda i na normi utemeljenoj na promišljanjima jezikoslovaca.” (JEZ4)

(= nije moguće da imaju taj luksuz)

Glagol *moći* može se nalaziti i u skladnoj modalnoj kombinaciji s prilogom *možda* kao u (276):

(276) “Taj bi se, budući da prevodi latinski pridjev *infirmus*, možda **mogao** smatrati i pravim pridjevom.” (FIL12)

(= moguće je da se smatra pravim pridjevom)

8.1.3. Usporedna analiza i zaključak

Analiza glagola *moći* u HrvLin-u pokazala je da se u znanstvenim radovima iz područja lingvistike glagol *moći* prvenstveno upotrebljava u svom dinamičkom značenju. To potvrđuju i brojke – 1843 primjera (96,4%) dinamičke uporabe naspram 69 primjera (3,6%) epistemičke uporabe. Ono što odmah upada u oči jest da u hrvatskome potkorpusu nema slučajeva u kojima se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje što je pak slučaj kod nekih od njegovih ekvivalenata u engleskome – *can* i *may* koji odgovaraju glagolu *moći* u indikativu te *could* i *might* koji odgovaraju glagolu *moći* u kondicionalu. Stoga je analiza engleskih ekvivalenata bila složenija i izazivala više nedoumica; iznimka je glagol *can* kod kojeg su u gotovo istom omjeru raspoređene brojke za dinamičku i epistemičku uporabu – 95,6% otpada na dinamičku uporabu, a 4,22% na epistemičku uporabu. No bitno je napomenuti da glagol *moći* u okviru svoje dinamičke i epistemičke uporabe pokriva neka značenja koja u engleskome pripadaju glagolu *could* ili *might*, i to posebice u kontekstu izražavanja s oprezom i uljudnosti. Isto tako je važno istaknuti da su pojedinačne brojke za četiri ekvivalenta u engleskome različite s obzirom na značenje i tip modalnosti. Tako primjerice glagoli *may* i *might* imaju primarno epistemičko značenje, što je istodobno i njihovo prototipno značenje. S obzirom na mali postotak epistemičke uporabe koju glagol *moći* ima u hrvatskome, možemo zaključiti da je i naše istraživanje potvrdilo Kalogjerin (1982) navod da za izražavanje epistemičke mogućnosti u hrvatskome prednost nad glagolom *moći* ima prilog *možda*, i to prvenstveno zbog toga što uporaba priloga *možda*, za razliku od glagola *moći*, čini izražavanje mogućnosti nedvosmislenim. Kalogjera (1982) taj navod ilustrira sljedećim primjerom (277):

(277) „I may be back“, he explained, „and then again, I may not.“ (ibid.: 54)

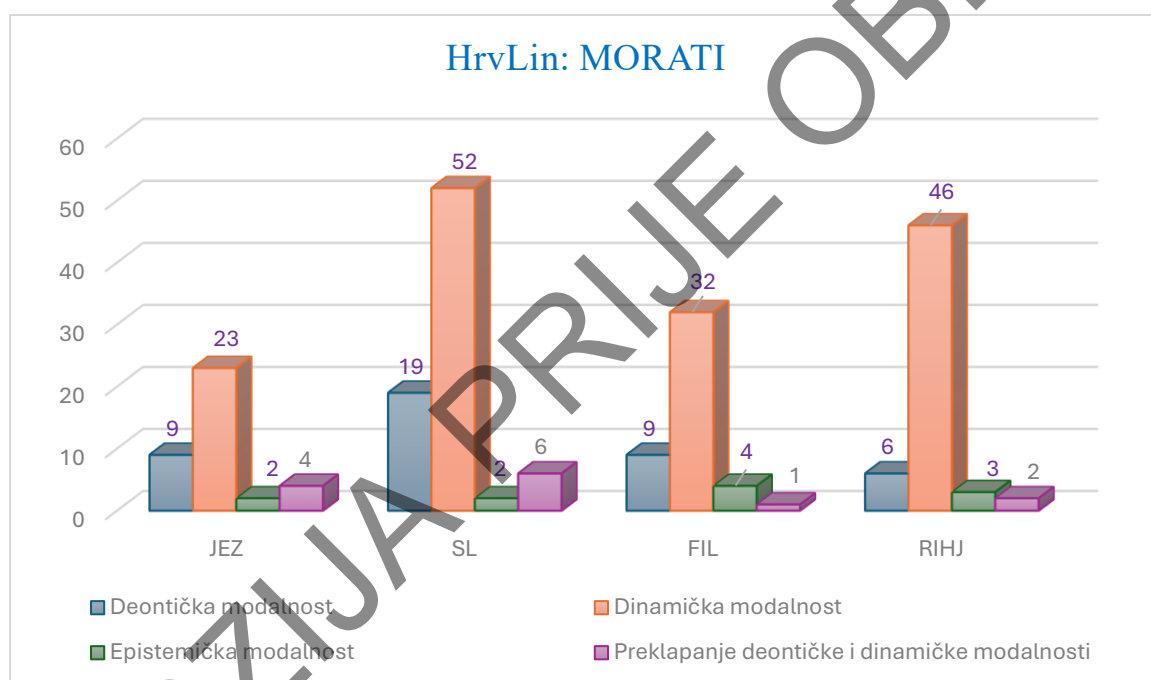
„Možda ću se vratiti“, objasnio je, „a možda i neću.“ (ibid.)

„Mogu se vratiti“, objasnio je, „a mogu i ne.“ (ibid.: 55)

Iz primjera (277) jasno je da kada se *may* prevedu na hrvatski pomoću glagola *moći*, taj *moći* je dvosmislen jer osim mogućnosti implicira i značenje dopuštenja.

8.2. MORATI

Glagol *morati* može imati značenje obveze, nužnosti i vjerojatnosti, a podatci vidljivi u Grafikonu 11 ukazuju na dominantnu dinamičku uporabu – čak 153 primjera od ukupno 220 pojava. Slijedi deontička uporaba (43 primjera), potom rjeđi slučajevi preklapanja deontičke i dinamičke modalnosti (13 primjera) te rijetka epistemička uporaba s tek 11 primjera. Ekvivalent glagolu *morati* u svim ovim primjerima u engleskome je glagol *must*.



Grafikon 11. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *morati* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

8.2.1. Dinamička uporaba

U dinamičkoj uporabi treba istaknuti primjere poput (278) i (279) u kojima se *morati* odnosi na nužnost koja prozlaži iz vanjskih čimbenika te se rabi u svrhu objektivnog pisanja i informiranja:

(278) “Prva je klauza takvih suprotnih struktura uvijek niječna, a druga jesna, i pritom niječna klauza uvijek mora biti na prvome mjestu [...]” (FIL5)

(= nužno je da je na prvome mjestu)

(279) “Normativistički zahvati na sintaktičkoj razini moraju se provoditi maksimalno oprezno jer je to razina na kojoj je jezik "u akciji", na kojoj se njime stvarno komunicira.” (SL5)

(= nužno je da se normativistički zahvati na sintaktičkoj razini provode maksimalno oprezno)

Treba također istaknuti i uporabu glagola *morati* u kombinaciji s infinitivom glagola poput *istaknuti* (280), *naglasiti* (281) i sl.

(280) “Moramo istaknuti da je u hrvatskomu jeziku moguća i prava konjunkcija posvojnoga značenja i značenja štete.” (RIHJ8)

(281) “Pritom moramo naglasiti da u bazi Struna postoji i posebna rubrika Predloženi naziv, u koju se unose nazivi koje su predložili jezikoslovci, ali ih stručnjaci nisu prihvatili.” (RIHJ14)

8.2.2. Deontička uporaba

U HrvLin-u smo pronašli primjere u kojima se nameće neka nužnost, dakle ono što je potrebno, nužno, prikladno ili ispravno činiti, većinom u bezličnom obliku kako bi se izbjeglo direktno obraćanje čitatelju, kao primjerice u (282):

(282) “Stoga se takva poredbena variranja moraju provesti tijekom procesa prevođenja: usporedba i analiza rimovanih i nerimovanih prijevodnih varijanata mogli bi doprinijeti nalaženju optimalnog prijevodnog rješenja.” (FIL13)

(= nužno je provesti takva poredbena variranja tijekom procesa prevođenja)

Zabilježena je i uporaba u kojoj pisac rada, kao i kod glagola *should* (v. 7.7.2.), rabi *must* kako bi dao smjernice budućim istraživačima i potaknuo ih na stjecanje novih (sa)znanja (283).

(283) “Buduća proučavanja morala bi prije svega puno preciznije datirati same dokumente (prijepise) i što bolje razumjeti okolnosti u kojima su oni nastali.” (FIL14)

8.2.3. Slučajevi preklapanja značenja deontičke i dinamičke modalnosti

Zanimljivo je da smo u HrvLin-u pronašli primjere uporabe *morati* koja se u engleskome podudara sa *should*, a ne *must*. To su primjeri u kojima pisac rada prenosi tvrdnje drugih autora koje imaju deontičko značenje, no kako on sam nije onaj koji nešto propisuje ili nameće, to se deontičko značenje neutralizira i poprima obilježja opće nužnosti, odnosno dinamičke modalnosti. No isto tako treba istaknuti da se u primjeru (284) *must* rabi u kondicionalu što automatski ublažava snagu glagola *morati* i bliži je u tom smislu glagolu *should* (v. 7.7.3.).

- (284) “Prema autoričinu mišljenju, govornici bi u muškome rodu morali preferirati oblike primatelj i slušatelj samo zbog paradigmatškoga odnosa tih imenica s oblicima ženskoga roda, kao da na sintagmatskoj razini realne jezične proizvodnje muški i ženski oblici ovise jedan o drugome.” (SL5)

8.2.4. Epistemička uporaba

U epistemičkoj uporabi glagol *must* ima značenje logičke nužnosti; pisac rada, dakle, na osnovu dostupnih činjenica i znanja koje donosi zaključak s visokim stupnjem uvjerenosti (285).

- (285) “Predložak koji tražimo morao bi uključivati skupine posebnoga leksika, poglavito onomastičku građu, rječnički članak morao bi imati sinonimijske nizove, kolokacije i primjere uporabe.” (FIL4)

(= sigurna sam da uključuje skupine posebnog leksika...)

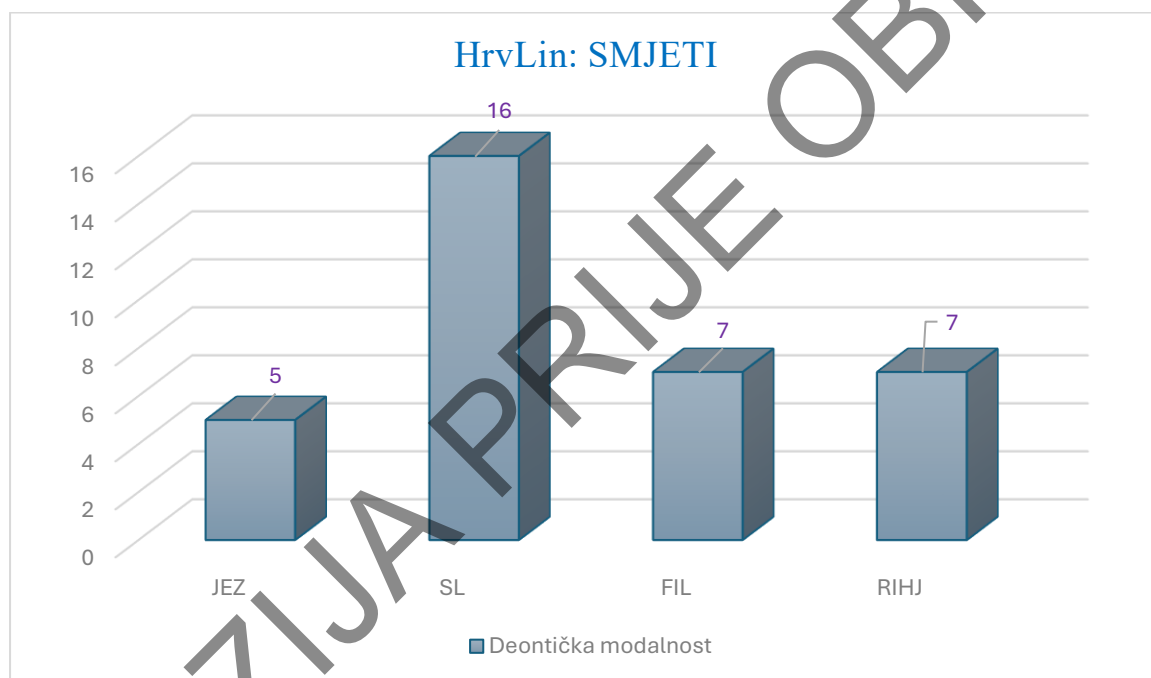
8.2.5. Usporedna analiza i zaključak

Glagol *morati* i njegov engleski ekvivalent *must* u mnogo čemu se podudaraju kada usporedimo podatke iz HrvLin-a i EngLin-a: zabilježena su ista značenja (dinamičko, deontičko, epistemičko te slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja) te je kod oba glagola dominantna dinamička uporaba. Dinamičko značenje je posebno zanimljivo ako se uzme u obzir da je prototipno značenje glagola *must* deontičko, a o čemu smo već pisali u potpoglavlju o *must* (v. 7.4.4.). Možemo zaključiti da pisci izbjegavaju rabiti glagol *morati* u značenju *jake* obveze te da u tom smislu posežu za glagolom *trebati* koji ima značenje slabe obveze. A onda kada to pisac rada ipak čini, obično na kraju rada kada daje smjernice za buduća istraživanja, onda glagol *morati* upotrebljava u kondicionalu kako bi se ublažila snaga

modalnog glagola. Iako glagol *morati* ima i subjektivnu i objektivnu uporabu, u našem korpusnom istraživanju ipak brojčano prevladava objektivna uporaba što se može protumačiti time da pisac ne želi naštetiti obrazu čitatelja te se odlučuje za uljudnije i opreznije oblike izražavanja.

8.3. SMJETI

Kao što je vidljivo iz Grafikona 12 glagol *smjeti* pojavljuje se tek u 35 primjera u HrvLin-u što ga čini najmanje zastupljenim modalnim glagolom u znanstvenim radovima koji čine HrvLin.



Grafikon 12. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *smjeti* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Svih 35 pojavnica primjer je deontičke uporabe u značenju dopuštenja (286) ili zabrane (287)

(286) “Strategija prividne deskriptivnosti pokušaj je da se sakrije stvarna preskriptivnost savjeta (= treba samo znati što taj glagol **smije** značiti) i delegitimiraju podaci o realnoj jezičnoj upotrebi toga glagola, koja svakako uključuje i značenje 'biti'.” (SL5)

Smjeti u značenju dopuštenja (286) odgovara engleskome glagolu *may* (usp. Kalogjera, 1982).

(287) “Ipak, ocjene ispitanika nikako se **ne smiju** promatrati samo kao suhoparan zbroj ispravnih i neispravnih ekvivalenata jer bi u tom slučaju među vrednovateljima postojala daleko viša razina slaganja.” (JEZ13)

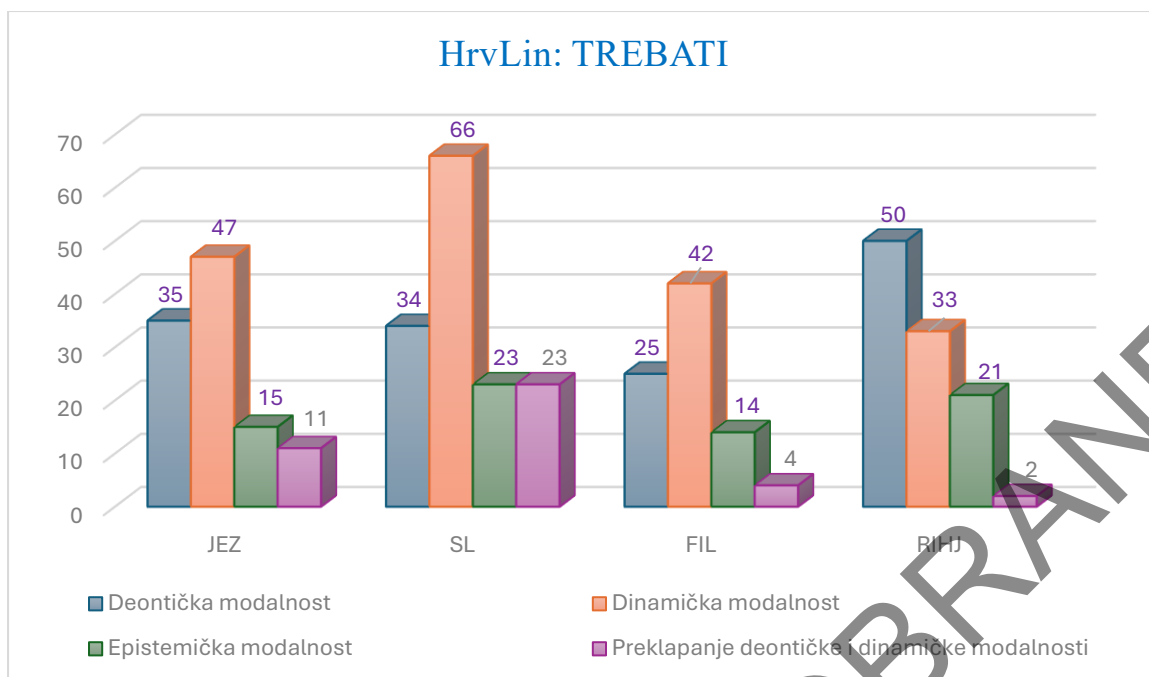
Smjeti u značenju zabrane (287) pojavljuje se isključivo u niječnom obliku i kao takav odgovara niječnom obliku glagola *must – mustn't*. U hrvatskome se značenje zabrane može ublažiti uporabom kondicionala glagola *smjeti* (288), što u engleskome odgovara niječnom obliku glagola *should – shouldn't* (ibid.).

(288) “Sporno je, međutim, koliki je opseg preuzimanja te konstrukcije iz dubrovačke ćirilične proze, a koliko iz nekoga drugoga izvora, pa se ne bi **smjela** promatrati isključivo kao dio ćiriličnoga nasljeđa.” (FIL8)

Na temelju malog broja pojava, možemo zaključiti da je značenje dopuštenja i zabrane iznimno rijetko kako u HrvLin-u tako i u EngLin-u te da pisci radije pribjegavaju glagolima slabije vrijednosti, u engleskome je to glagol *should*, a u hrvatskome glagol *trebati*. U hrvatskome se dodatno ublažavanje može postići uporabom glagola *smjeti* u kondicionalu. Isto tako je bitno napomenuti da *smjeti* ima interpersonalnu funkciju, no predstavljati ugrozu čitateljevog obraza kada se koristi u niječnom obliku (287). Važno je naglasiti da razlog zbog kojeg pisac rada unatoč tome odabire glagol *smjeti* jest što mu to dopušta profesionalni autoritet koji ima u tom području pa se vjerojatno i očekuje „čvršće“ zauzimanje stava.

8.4. TREBATI

U HrvLin-u su zabilježena četiri značenja glagola *trebati*: dinamičko (188 pojava), deontičko (144 pojava), epistemičko (73 pojava) te preklapanje deontičkog i dinamičkog značenja (40 pojava).



Grafikon 13. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *trebati* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

8.4.1. Dinamička uporaba

Najviše primjera glagola *trebati* u HrvLin-u odnosi se na dinamičku uporabu i to najviše zahvaljujući kombinaciji glagola *trebati* i priznati (289), reći (290), istaknuti (291), napomenuti (292) i sl.

(289) “U ovom ćemo se članku služiti spomenutim poljskim rječnicima razgovornoga jezika, no **treba** priznati da nam je izbor i kontekst pojedinih riječi olakšala TV Polonia u serijama (posebice "Klan") na kojoj smo čuli uporabu konkretnih žargonskih riječi iz usta njihovih govornika u određenim situacijama, a za hrvatski jezik Sabljakov rječnik šatre, televizijske serije, razne tiskovine i ono što smo sami čuli u raznim situacijama.” (FIL1)

(290) “Budući da je ovdje riječ o lingvističkom članku, **treba** reći da se zasad oštarskom jezičnom slikom u bilo kojemu kontekstu nije bavio nitko drugi.” (JEZ3)

(291) “**Treba** ipak istaknuti da, usprkos veliku broju pojedinačnih pravopisnih knjiga, nisu svi pravopisni priručnici imali isti utjecaj na javnost, društvo i obrazovni sustav.” (JEZ5)

(292) “Treba napomenuti da vrijednost jedne varijable ne zadovoljava uvjete za provedbu hi kvadrat testa od najmanje pet pojava, no s obzirom na velik broj ispitanika (90) i ukupan broj analiziranih pojava (1 320) rezultat iskazan postotkom od 99,77% jasno pokazuje da osječki ispitanici ne prenose naglasak na dvosložni i trosložni prijedlog kad se on nalazi ispred osobne, pokazne ili povratne zamjenice.” (JEZ15)

Za takve primjere karakteristična je bezlična uporaba i baš kao što je to bio slučaj s glagolom *should* (7.7.1.), ne radi se o primjerima tipične dinamičke modalnosti koja proizlazi iz kakvih okolnosti, već se radi o rutinskim izrazima u akademskom diskursu koji prvenstveno imaju retoričku funkciju naglašavanja kako bi se privukla pozornost čitatelja (usp. Alonso-Almeida i Carrió Pastor, 2017; Vihla, 1999).

Isto tako se glagol *trebati* dinamički može rabiti u značenju neutralne ili okolnosne mogućnosti, kao u (293):

(293) “S obzirom na to da se nominalizacijom referira na događaj, riječ je o obliku koji je istovremeno događaj i stvar (entitet), pa njegovu dvojaku narav, tj. nominalnu crtu **treba** formalno obilježiti.” (SL4)

8.4.2. Deontička uporaba

Iako je u HrvLin-u najzastupljenija dinamička uporaba (v. 8.4.1.), važno je napomenuti da to nije i prototipna uporaba glagola *trebati*, već je to deontička uporaba za koju postoji značajan broj primjera u HrvLin-u (144 primjera). Za te primjere karakteristično je značenje slabe obveze, odnosno pisac rada koristi glagol *trebati* kako bi opisao ono što smatra da je poželjno učiniti ili ono što je ispravna procedura te kako bi dao savjet čitatelju (usp. Collins, 2009). Nasuprot glagolu *morati* koji podrazumijeva određeno postupanje, glagol *trebati* to postupanje samo predlaže i ne očekuje se od čitatelja da to uistinu i učini (294):

(294) “Kad je riječ o pisanju znakova za jerove na kamenim spomenicima, **treba** biti posebno oprezan.” (FIL9)

Bez obzira na to što se u primjeru (294) koristi bezlični oblik te deontički izvor nije eksplicitno naveden, iz konteksta cijelog odlomka u kojemu se pojavljuje (294) proizlazi zaključak da je pisac rada deontički izvor.

I u HrvLin-u su, kao i kod glagola *should* (v. 7.7.2.) pronađeni primjeri u kojima pisac rada usmjerava buduće istraživače i potiče ih na daljnje korake, kao u (295):

- (295) “U ovome istraživanju odabran je stoga prvi teorijski okvir, genetskolingvistički, uz svjesnost da varijantni oblici postoje i da naredna istraživanja **trebaju** ići u smjeru njihova bilježenja i kvantitativne, statističke obrade.” (JEZ9)

8.4.3. Epistemička uporaba

U kontekstu epistemičke modalnosti potrebno je istaknuti dvije uporabe: jedna se odnosi na primjer (296), a druga na primjer (297). Zajedničko im je što i jednu i drugu uporabu karakterizira oprez, s tim što u primjeru (296) pisac rada donosi zaključak na osnovu onoga što zna o tome i na osnovu činjenica koje su mu dostupne, no taj zaključak je još uvijek pretpostavka, a u primjeru (297) glagol *trebati* ima funkciju ograde.

- (296) “Rezultati ovoga istraživanja jasno pokazuju da postoje specifična obilježja ovladavanja pragmatičkom kompetencijom svake od triju različitih kategorija učenika HIJ-a, iz čega se zaključuje da se na temelju tih razlika **trebaju** razviti posebne strategije za poučavanje pragmatike u situaciji hrvatskoga kao drugoga, u situaciji hrvatskoga kao stranoga i u situaciji hrvatskoga kao nasljednoga jezika.” (JEZ10)

- (297) “Rad bi **trebao** pridonijeti boljemu razumijevanju arealnih utjecaja kojima je hrvatski bio izložen i njegova položaja unutar europske jezične aree, a istovremeno bi **trebao** biti i doprinos raspravi o obilježjima SPE-a.” (SL13)

8.4.4. Slučajevi preklapanja deontičkog i dinamičkog preklapanja

Kao i kod glagola *should* koji je u engleskome ekvivalent glagolu *trebati*, u HrvLin-u smo pronašli primjere u kojima se preklapaju deontičko i dinamičko značenje. Također se radi o uporabi u kojoj pisac rada prenosi tvrdnje drugih autora, a koje imaju deontičko značenje, no samim time što pisac rada nije deontički izvor, odnosno obveza ili nužnost ne proizlazi iz njegovog profesionalnog autoriteta, to deontičko značenje se neutralizira i poprima obilježje dinamičke modalnosti, odnosno opće nužnosti, kao u (298) i (299). U ovoj uporabi glagola *trebati* potvrđena je, dakle, podudarnost s engleskim *should* u EngLin-u (v. 7.7.3).

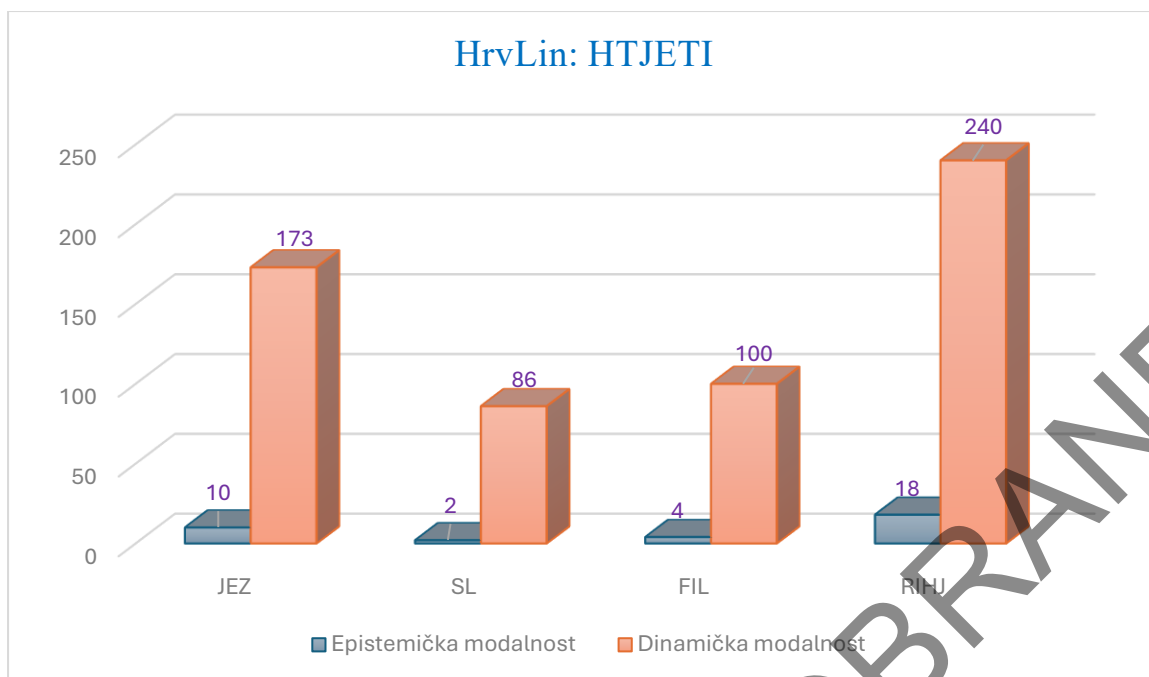
- (298) “Skepsu međutim pojedinih hrvatskih filologa o tome da je takvo što uopće moguće postići dijele i inozemni stručnjaci iz područja digitalne humanistike, primjerice Joris van Zundert, koji smatra da ne treba inzistirati na ujednačavanju različitih potkorpusa jer svaki od njih zahtijeva specifičan pristup, što utječe i na jezične alate (2012).” (FIL11)
- (299) “Prema Kecsesu pragmatički modeli trebali bi biti vrednovani prema svojem kapacitetu da objasne komunikaciju u višejezičnome kontekstu.” (JEZ10)

8.4.5. Usporedna analiza i zaključak

Usporedna analiza glagola *should* i glagola *trebati* pokazala je da se uvelike podudaraju značenja koja su pronađena u oba potkorpusa. Jedina razlika je što kod glagola *trebati* nije zabilježen primjer slučaja u kojemu se preklapaju epistemičko i dinamičko značenje kao što je to slučaj kod glagola *should*. Sličnosti koje smo uočili odnose se na učestalost pojedinih značenja pa je tako i kod jednog i kod drugog glagola najučestalije dinamičko značenje, dok se prototipno, deontičko značenje nalazi na drugom mjestu. To nas ne čudi s obzirom na brojne primjere u oba potkorpusa koji se odnose na izražavanje neutralne dinamičke nužnosti što pak piscima omogućuje objektivn pristup pisanju rada. No značajna je i deontička uporaba u kojoj se *trebati* i *should* koriste kako bi se čitateljima i struci dale smjernice. Te smjernice proizlaze iz profesionalnog autoriteta pisca, no smjernice baš zbog odabira glagola *trebati* i *shoud* (a ne *morati* i *must*) nisu obvezujuće. Na temelju navedenog možemo zaključiti da funkcija glagola *trebati* i *should* nije samo informativna, već i interaktivna pa u prvom slučaju govorimo o ideacijskoj, a u drugom slučaju o interpersonalnoj funkciji.

8.5. HTJETI

U HrvLin-u smo za glagol htjeti pronašli primjere za dva tipa modalnosti – dinamičku i epistemičku modalnost. Sam pogled na Grafikon 14 otkriva koliko je dinamička uporaba (599 pojava) dominantnija u odnosu na epistemičku uporabu (34 pojava).



Grafikon 14. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *htjeti* s obzirom na broj pojava u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

8.5.1. Dinamička uporaba

Glagol *htjeti* u HrvLin-u najčešće se koristi u dinamičkom značenju namjere kako bi se opisala struktura rada, primjerice (300) i (301).

(300) “U ovome će se radu sinkronijski i dijakronijski istražiti načini kodiranja polarnih pitanja u hrvatskome jeziku u njegovu arealnom kontekstu.” (SL13)

(301) “Prvo ćemo se kratko osvrnuti na različite psihologe da bismo prikazali raznolikost shvaćanja koncepta psihičke nestabilnosti, a potom ćemo detaljnije prikazati rad psihologa koji se, možemo reći, podudara s postavkama kognitivne lingvistike [...]” (JEZ7)

U ovome značenju glagol *htjeti* podudara se sa značenjem glagola *will* u engleskome za koje također postoje brojni primjeri ovakve uporabe (v. 7.8.1.). I glagol *htjeti* u tom kontekstu ima funkciju kohezivnog sredstva, odnosno tekstnu funkciju pomoću koje se tekst povezuje u smislenu cjelinu.

Drugo dinamičko značenje koje je zabilježeno u HrvLin-u jest značenje koje se odnosi na opis uobičajenog ponašanja ili postupanja u danoj situaciji (302):

(302) “Uočava se i to da će djeca dulje upotrebljavati elipsu kada žele glavnoga junaka sebi više približiti, za razliku od odnosa prema sporednim likovima. (JEZ12)

8.5.2. Epistemička uporaba

Glagol *htjeti* rjeđe se pojavljuje u epistemičkom značenju, ali primjeri koji su zabilježeni odnose se na pojam predvidljivosti (v. 8.8.2.), onako kako ga tumači Coates (1983). Predvidljivost se odnosi na to koliko je pisac rada uvjeren u istinitost propozicije pa u skladu s time i na temelju znanja koje ima o danoj situaciji predviđa što, kao u (303):

(303) Podatci u gramatikama uspoređeni su s potvrđama u Šilobodovoj knjizi *Arithmetika horvatszka* polazeći od pretpostavke da će u matematičkom priručniku biti dovoljno potvrda brojevnih riječi za usporedbu sa stanjem u gramatikama. (RIHJ4)

8.5.3. Usporedna analiza i zaključak

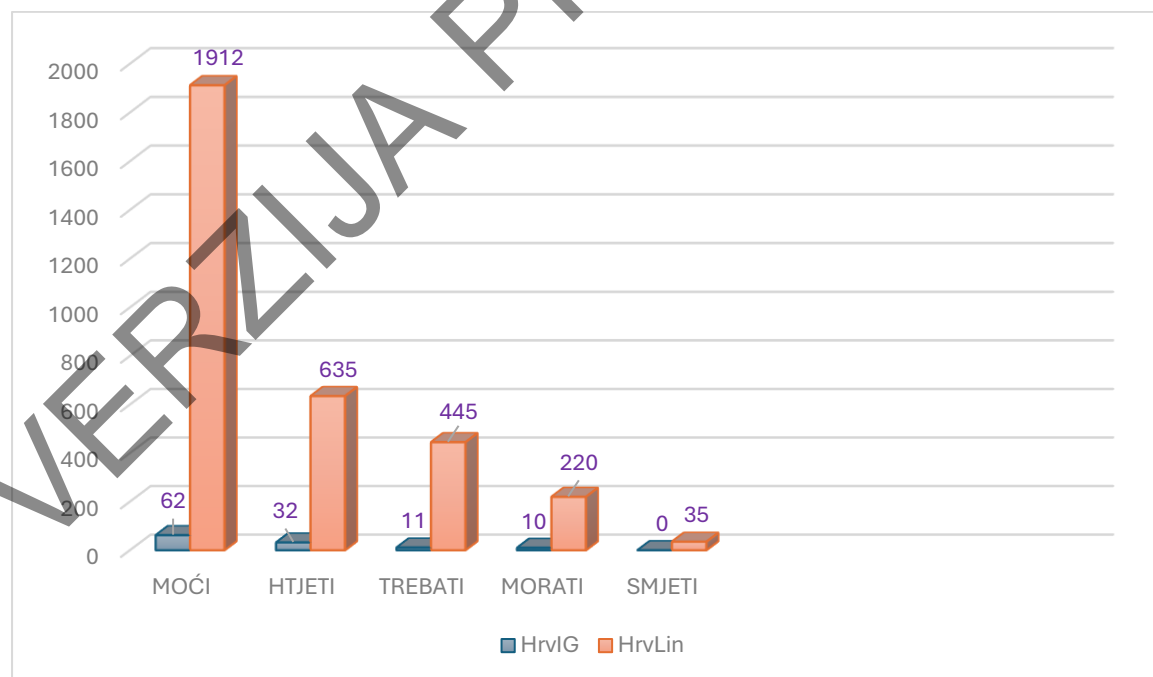
Glagol *htjeti* i glagol *will* podudaraju se u gotovo svim značenjima; i jedan i drugi glagol imaju dominantnu dinamičku uporabu, dok se na drugom mjestu nalazi epistemička uporaba. U okviru dinamičke uporabe prevladava značenje namjere koje pisac rada koristi kada primjerice želi opisati strukturu rada. U tom smislu i glagol *htjeti* i glagol *will* imaju tekstnu funkciju jer imaju ulogu kohezivnog sredstva. S obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno* možemo zaključiti da i *htjeti* i *will* mahom doprinose objektivnom pisanju znanstvenih radova, dok je kroz rjeđu epistemičku uporabu zastupljen i subjektivni aspekt pisanja te interakcija s čitateljem.

9. PILOT ISTRAŽIVANJE

Osim usporedne analize engleskih i hrvatskih modalnih glagola čije smo rezultate prikazali u sedmom i osmom poglavlju ovoga rada, proveli smo i jedno manje istraživanje koje je bilo zamišljeno kao pilot istraživanje s tendencijom da se u budućnosti pretvori u sveobuhvatnije i opsežnije istraživanje. Cilj je bio usporediti kako znanstvenici kojima je materinski jezik hrvatski rabe modalne glagole kada pišu radove na engleskome kao neizvorni govornici te je li u tom smislu postoji kakva interferencija materinskog jezika, odnosno prijenos iz hrvatskoga u engleski.

Korpus čine radovi trojice autora te analiziramo po jedan rad koji su napisali na hrvatskome i po jedan rad koji su napisali na engleskome, dakle sveukupno 6 radova. Svi radovi objavljeni su, kao i radovi u glavnom istraživanju, u razdoblju između 2010. i 2020. godine, i to u časopisima koji čine EngLin i HrvLin (v. 6.2.). Tri rada na hrvatskome čine jedan potkorpus za koji će se dalje u radu rabiti pokrata HrvIG (**h**rvatski + **i**zvorni **g**ovornik), a tri rada na engleskome čine drugi potkorpus za koji ćemo također dalje u tekstu rabiti pokratu EngNIG (**e**ngleski + **n**eizvorni **g**ovornik).

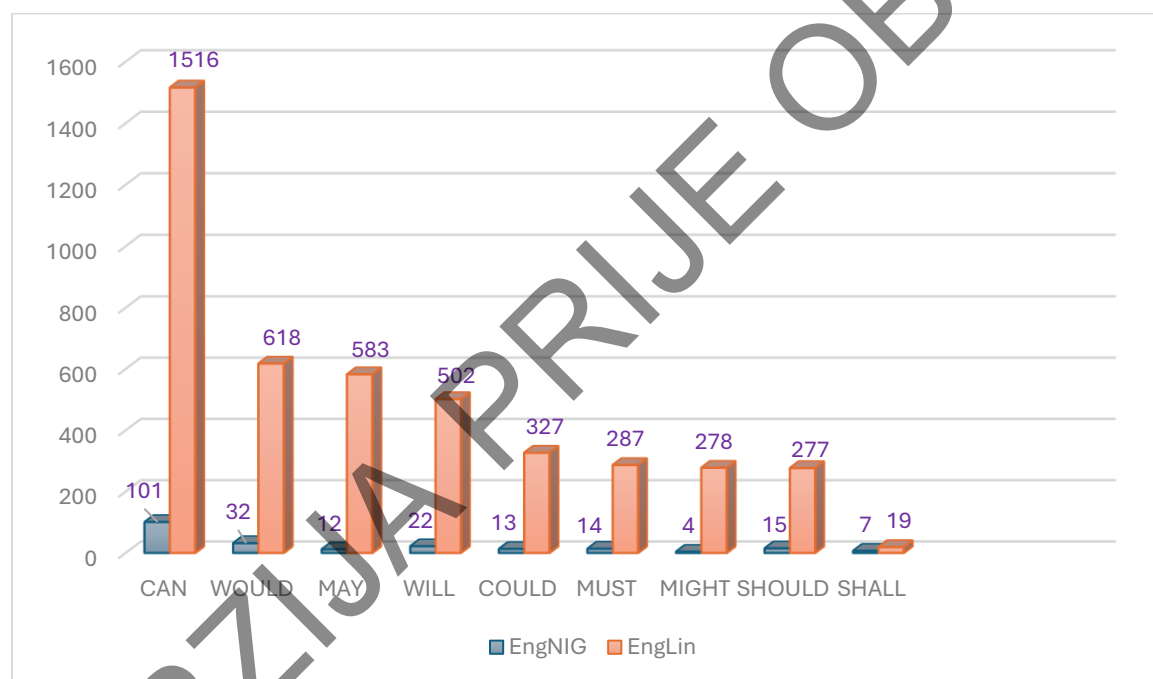
Rezultati kvantitativne analize modalnih glagola u HrvIG-u te usporedne analize s modalnim glagolima u HrvLin-u prikazani su u Grafikonu 15.



Grafikon 15. Grafički prikaz usporedne kvantitativne analize modalnih glagola u HrvIG-u i HrvLin-u

Kao što je vidljivo u Grafikonu 15, rezultati kvantitativne analize pokazali su da su u pilot istraživanju dobiveni isti rezultati u smislu poretka hrvatskih modalnih glagola i s obzirom na učestalost, a velika razlika u broju pojava razumljiva je jer su se u HrvIG-u analizirala samo tri rada. No bez obzira na mali broj pojava, i ovo manje pilot istraživanje potvrdilo je rezultate glavnog istraživanja, odnosno rezultate dobivene analizom HrvLin-a. Jedina razlika jest što u HrvIG-u nije zabilježen niti jedan primjer u kojem se koristi modalni glagol *smjeti*. Ovakva podudarnost nas ne bi trebala čuditi ako imamo na umu da su u oba potkorpusa pisci rada izvorni govornici hrvatskoga.

Rezultati kvantitativne analize modalnih glagola u EngNIG-u te usporedne analize s modalnim glagolima u EngLin-u prikazani su u Grafikonu 16.



Grafikon 16. Grafički prikaz usporedne kvantitativne analize modalnih glagola u EngNIG-u i EngLin-u

Kod engleskih modalnih glagola nije bilo potpune podudarnosti, osim u prva dva mjesta koja u EngNIG-u i dalje zauzimaju glagoli *can* i *would*. To su istodobno i najznačajnije brojke ove analize glagola u EngNIG-u; osobito se to odnosi na *can*. Što se tiče svih ostalih glagola razlike među njima su toliko male pa da je kojim slučajem bio odabran neki drugi rad možda bi omjeri bili drukčiji. Dakle, teško je na temelju malog broja pojava i malih razlika u ostatku poretka modalnih glagola donositi valjane zaključke i pretpostavljati zašto se neki od njih nalaze

primjerice na četvrtom, petom ili šestom mjestu. Stoga smo eventualne razlike i osobitosti potražili u značenjima koja ovi modalni glagoli izražavaju u EngNIG-u te. Utvrdili smo sljedeće:

- Od ukupno 101 primjera u kojima se pojavljuje glagol *can*, u svakom od njih *can* ima dinamičko značenje. Stoga s jedne strane možemo zaključiti da neizvorni govornici znaju koja je prototipna uporaba glagola *can* i ispravno je povezuju s tim glagolom. S druge strane, to bi možda moglo i značiti da neizvorni govornici engleskog jezika nisu upoznati s ostalim značenjima glagola *can* (EngLin-u su to još bili epistemičko *can* i deontičko *can*) pa ih stoga niti ne rabe,
- Druga zanimljivost jest da u EngNIG-u kod niti jednog glagola nije zabilježen niti jedan slučaj preklapanja epistemičkog i dinamičkog značenja niti preklapanja deontičkog i dinamičkog značenja. Kao jedino logično objašnjenje nameće nam se sljedeće: pisci radova drže se prototipnih značenja, dakle onoga što je sigurno i što im je poznato i moguće je da im je teško koncipirati takve koncepte preklapanja.
- Pisci radova koriste samo ona prototipna i učestala značenja, dok rijetka i rubna značenja ne koriste; primjerice, kod glagola *must* zabilježena su dinamička i deontička značenja, dok nije zabilježeno epistemičko *must* koje je primjer rijetke uporabe.
- U radovima na materinskom jeziku zabilježen je primjer preklapanja dinamičke i deontičke modalnosti, međutim to značenje nije preneseno u engleski jezik. Možda je tome tako jer je piscu puno lakše držati se provjerenih i sigurnih okvira.

Bilo bi u budućnosti zanimljivo provesti ovakvo, ali opsežnije istraživanje na korpusu koji bi uključivao više radova. Rezultati takvog istraživanja bili bi uvelike od pomoći onima koje se bave poučavanjem engleskoga jezika na visokoškolskim ustanovama, onima koji uče strane jezike, ali i općenito, pri čemu se osobit naglasak treba staviti na poučavanje vještine akademskog pisanja. Iako smo dobili tek neznatne naznake o uporabi i značenjima modalnih glagola u radovima na engleskom koje piše neizvorni govornik, ovo pilot istraživanje može biti polazište za obimnije istraživanje u budućnosti.

10. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga doktorskog rada bio proučiti prototipno sredstvo za izražavanje modalnosti, odnosno engleske i hrvatske modalne glagole u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. S obzirom na složenost modalnosti kao semantičke, sintaktičke i pragmatičke kategorije, istraživačkom dijelu rada prethodio je dosta opsežan teorijski dio, što je kada je u pitanju ovako složena kategorija bilo nužno. Nastojali smo kroz dostupnu literaturu približiti ovu jezičnu kategoriju kako bi i prosječnom čitatelju bila što razumljivija. Obimna anglofona literatura uvelike nam je u tome pomogla, no s druge strane bilo je obeshrabrujuće imati na raspolaganju prilično oskudnu literaturu za hrvatske modalne glagole. Upravo je taj nedostatak literature bio razlog zbog kojeg smo postavili jedan od najvažnijih ciljeva ove disertacije, a to je doprinijeti usustavljanju opisa hrvatskih modalnih glagola. Da bismo započeli s tim usustavljanjem bilo je potrebno provesti korpusno utemeljeno usporedno istraživanje engleskih i hrvatskih modalnih glagola u specifičnom žanru znanstvenog diskursa, a to je izvorni znanstveni rad. Korpus se sastojao od dva potkorpusa, engleskoga i hrvatskoga, a sadržavala su ukupno 100 znanstvenih radova objavljenih u razdoblju od 2010. do 2020. godine u uglednim hrvatskim i inozemnim časopisima.

Složenost kategorije modalnosti zahtijevala je teorijski okvir koji će biti spoj više teorija i načina kritičkog promišljanja o modalnosti. Tako smo kao polazište odabrali Palmerovu (1990) teoriju modalnosti i njegovu trinarnu podjelu tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost i to u odnosu na temeljna modalna značenja – značenje mogućnosti i značenje nužnosti. Ta teorija nam je omogućila klasificirati modalne glagole na način na koji smo mogli ispuniti jedan od ciljeva disertacije, a to je utvrditi doprinos modalnih glagola subjektivnim i objektivnim elementima u pisanju znanstvenih radova. No vrlo brzo se pokazalo da Palmerova teorija ima svoje manjkavosti te da će zahtijevati dopunu u obliku drugih korpusnih istraživanja i usporednih analiza (npr. Kalgojera, 1982; Coates, 1983; Collins, 2009; Varga, 2016; itd) kako bi se protumačile i ilustrirale određene neodređenosti. Drugim riječima, pružila nam je dobar polazišni okvir unutar kojeg smo mogli grupirati modalne glagole s obzirom na dihotomiju *subjektivno/objektivno* i posljedično ispuniti jedan od ciljeva ovoga rada, ali u nekim segmentima značenjske analize nismo nalazili rješenja za neke neodređene primjere pa smo, kako smo već naveli, tu teoriju morali nadograditi drugim korpusnim istraživanjima.

Budući da je uz utvrđivanje tipova modalnosti i značenja jedan od ciljeva rada bio utvrditi i funkcije modalnih glagola koje su povezane s društvenom dimenzijom jezika, u tom dijelu smo se naslanjali na Hallidayevu sistemsku funkcionalnu lingvistiku i njegovu klasifikaciju funkcija jezika na ideacijsku, interpersonalnu i tekstnu funkciju (Halliday, 1994). Poseban je naglasak bio na interpersonalnoj funkciji jer ona predstavlja subjektivnu uporabu, odnosno podrazumijeva interakciju s čitateljem.

S obzirom na različita značenja modalnih glagola bilo nam je važno i utvrditi koji su modalni glagoli najzastupljeniji u znanstvenim radovima s obzirom na vrijednost pa smo primijenili i Hallidayevu (1994) podjelu na modalne glagole visoke vrijednosti, modalne glagole srednje vrijednosti i modalne glagole niske vrijednosti. Na taj smo način grupirali glagole prema stupnju jačine djelovanja, a što je opet povezano s dihotomijom *subjektivno/objektivno* u kontekstu pisanja radova. Kako smo modalne glagole proučavali u specifičnom žanru znanstvenog diskursa, bilo je nužno Hallidayevo (1970a) tumačenje funkcija nadopuniti Hylandovim (1998a; 2005a) promišljanjem uloge modalnih glagola u znanstvenim radovima, i to posebno u kontekstu izraza ograđivanja i isticanja.

U istraživanju smo polazili od sljedećih hipoteza:

- (H1) Palmerova (1990) trodijelna podjela tipova modalnosti na epistemičku, deontičku i dinamičku modalnost opravdana je i jednako primjenjiva u engleskome sustavu modalnih glagola kao i u hrvatskome sustavu modalnih glagola.
- (H2) S obzirom na srodnost engleskoga i hrvatskoga jezika u smislu konceptualnog poimanja modalnosti, usporedna analiza pokazat će više sličnosti nego razlika s obzirom na tipove modalnosti, modalna značenja i s njima povezane funkcije, dok će razlike prvenstveno biti vezane uz učestalost modalnih glagola i njihovih značenja.
- (H3) I u engleskim i u hrvatskim znanstvenim radovima iz područja lingvistike prevladavat će dinamička i epistemička značenja, dok će deontička značenja, s obzirom na prirodu odabrane znanstvene discipline (lingvistike), biti najmanje zastupljena.

Rezultati istraživanja potvrdili su sve tri hipoteze. Palmerova (1990) klasifikacija tipova modalnosti primjenjiva je kako u engleskome tako i u hrvatskome. Podjela na tipove bila je jasna i u tom je smislu teorija bila odmah primjenjiva. Okvir je bio zadan i mogli smo pomoću tog okvira razlikovati što je objektivna, a što subjektivna uporaba. Ono što je bilo sporno ili

manjkavo jest što za neka značenja unutar tih tipova modalnosti nismo mogli naći rješenja, već smo ih pronašli u ranije navedenim istraživanjima.

Usporedna analiza također je pokazala više sličnosti nego razlika s obzirom na tipove modalnosti, značenja i funkcije. I naše je istraživanje potvrdilo Kalogjerin (1982: 31-32) navod da sve ono što se može izraziti modalnim glagolima u engleskome, može se izraziti i modalnim glagolima u hrvatskome. Kalogjera (ibid.) pritom naglašava da se u hrvatskome u tom smislu radi o glagolskim ekvivalentima, uz iznimku uporabe priloga *možda* koji pokriva značenje glagola *may*. Nadalje, razliku u broju modalnih glagola hrvatski jezik nadomješta uporabom kondicionala kada je potrebno iskazati značenja glagola za izražavanje s oprezom poput glagola *could*.

Oba potkorpusa potvrdila su da se najviše rabe glagoli niske vrijednosti, odnosno da je najučestalija uporaba u znanstvenima radovima iz lingvistike dinamička uporaba, čak 68,75% od ukupnog broja pojava, što je bilo i očekivano. Također je istraživanje potvrdilo da je najmanje zastupljena deontička modalnost. To nije samo zbog prirode discipline (lingvistike) koju istražujemo, već i zbog sklonosti pisaca k izbjegavanju nametanja jake obveze ili nužnosti čitatelju, što je u skladu sa strategijama teorije uljudnosti u svrhu čuvanja obraza čitatelja. I u engleskom i u hrvatskome jeziku modalni glagoli rabe se kao jedna od strategija negativne uljudnosti, a isto tako i kao izrazi ograđivanja i isticanja.

Moramo također napomenuti da su rezultati ovog korpusnog istraživanja modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike nešto drukčiji nego što bi bili da je predmetom istraživanja bio primjerice opći, razgovorni jezik. Znanstveni diskurs, a time i znanstveni rad kao jedan od žanrova tog diskursa ima svoje osobitosti, stoga ovakvo i slična istraživanja mogu biti korisna budućim istraživačima pri pisanju znanstvenih radova. Nama su bila dostupna samo dva znanstvena rada koja su bila prikaz manjih istraživanja uloge modalnih glagola u znanstvenim radovima iz područja lingvistike. Sva ostala dostupna korpusna istraživanja koja smo rabili većinom su bila usmjerena na razgovorni diskurs ili neki drugi diskurs. Unatoč tome, bilo je moguće povući paralele između pojedinih modalnih značenja.

I zaključno bismo se htjeli vratiti na dihotomiju *subjektivno/objektivno* koja je bila nit vodilja teorijskog okvira pomoću kojeg smo analizirali engleske i hrvatske modalne glagole, a uz to je i jedan od ciljeva rada bio utvrditi doprinos modalnih glagola subjektivnoj i objektivnoj interpretaciji podataka i tvrdnji u znanstvenim radovima. Pisac rada svojim jezičnim odabirom utječe na to hoće li uspostaviti odnos s čitateljem ili ne. U slučaju da odnos izostane, tekst onda

ima samo informativnu funkciju, a ako je interakcija s čitateljem prisutna, onda taj tekst ima komunikacijsku funkciju. Iako je objektivnost obilježje znanstvenog diskursa, u znanstvenim radovima postoje i subjektivni elementi koje Hyland (2005a) smatra dobrodošlim jer upravo ti elementi potiču interakciju pisca rada i čitatelja. Rezultati usporedne analize pokazali su da se i engleski i hrvatski modalni glagoli mogu koristiti u tu svrhu. Većina glagola u oba potkorpusa imali su objektivnu uporabu, ali utvrdili smo da subjektivna uporaba nije zanemariva i stoga je itekako važno biti upoznat s takvim osobitostima u uporabi modalnih glagola. To je važno imati na umu u kontekstu manjeg pilot istraživanja koje smo proveli. To pilot istraživanje pokazalo je da kada neizvorni govornici pišu znanstvene radove na engleskome, onda radije „igraju na sigurno“ i ne pribjegavaju rubnim i manje poznatim značenjima. Stoga i postoje manje razlike u odabiru modalnih glagola među izvornim i neizvornim govornicima.

Ovim radom pokušali smo dati doprinos usustavljanju opisa hrvatskih modalnih glagola i modalnosti općenito, ali i boljem razumijevanju i tumačenju uloge modalnih glagola pri pisanju znanstvenih radova iz područja lingvistike. Osim toga, ovaj rad može poslužiti kao polazište za daljnja istraživanja ne samo u drugim znanstvenim disciplinama, već i u drugim diskursima. Ono što smatramo posebno važnim doprinosom jest mogućnost primjene proučavanja na poučavanje, dakle pedagoška primjena rezultata ovoga istraživanja. Oni bi se, naime, mogli rabiti u svrhu poučavanja modalnih glagola, s naglaskom na njihovu uporabu u znanstvenom diskursu, te u svrhu edukacije znanstvenika o pravilnoj uporabi modalnih glagola pri pisanju znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku.

Popis literature

Adami, E. (2016) Multimodality. U: Garcia, O., Flores, N. i Spotti, M. (ur.), *Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press, str. 451-472.

Aikhenvald, A. (2004) *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

Alonso-Almeida, F., i Carrió Pastor, M. L. (2017) Variation and function of modals in linguistics and engineering research papers in English. U: Marín-Arrese, J. I., Lavid-López, J., Carretero, M., Romero, E. D., De la Rosa, M. V. M i Blanco, M. P. (ur.), *Evidentiality and modality in European languages. Discourse pragmatic perspectives*. Bern: Peter Lang. Str. 227-309.

Asp, E. (2017) What is a system? What is a function? A study in contrasts and convergences. U: Bartlett, T. i O'Grady, G. (ur.), *The Routledge Handbook of Systemic Functional Linguistics*. London: Routledge, str. 27-41.

Badurina, L. (2008) *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*. Zagreb/Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada/Izdavački centar Rijeka.

Badurina, L. (2020) O modalnosti – s osobitim obzirom na modalne glagole. U: I. Palić, (ur.) *Sarajevski filološki susreti 5*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, str. 47–60.

Baranzini, L. i De Saussure, L. (2021) Introduction. U: Baranzini, L. i De Saussure, L. (ur.), *Aspects of Tenses, Modality, and Evidentiality*. Leiden: Brill, str. 1-6.

Barbiers, S., Beukema, F. i Van der Wurff, W., ur. (2002) *Modality and its Interaction with the Verbal System*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. i Znika, M. (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Bašić, I. (2017) *Glagoli izvješćivanja kao nositelji dokaznosti u tekstovima znanstvenih radova na engleskome i hrvatskome jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Bašić, I. (2020) *Dokazivanje i odnos prema znanju u jeziku znanosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Belaj, B. i Tanacković Faletar, G. (2017) *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga - Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.

Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., Finegan, E., i Quirk, R. (1999) *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.

Boginskaya, O. (2022) A Corpus-Based Study of Deontic Modality in Legal Discourse. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 48 (1). str. 1-26.

Boland, A. (2006) *Aspect, Tense and Modality: Theory, Typology and Acquisition*. Vols. 1 & 2. Utrecht: LOT.

Borucinsky, M., i Tominac Coslovich, S. (2015) Formalno i funkcionalno u jeziku: Sistemska funkcionalna gramatika u odnosu na ostale funkcionalne gramatike i kognitivnolingvističke pristupe, *Fluminensia*, 27(2), str. 11-29.

Brown, P. i Levinson, S. C. (1987) *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Butler, J. (2003) A minimalist treatment of modality. *Lingua*, 113 (2003), str. 967-996.

Bybee, J. L. (1985) *Morphology: a study of the relation between meaning and form*. Amsterdam: John Benjamins.

Bybee, J. L., i Pagliuca, W. (1985). Crosslinguistic Comparison and the Development of Grammatical Meaning. U: Fisiak, J. (ur.), *Historical Semantics/Historical Word-Formation. (Trends in Linguistics: Studies and Monographs, vol. 29)*. Berlin: Mouton.

Bybee, J. L., Perkins, R. i Pagliuca, W. (1994) *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. The University of Chicago Press.

Bybee, J. i Fleischman, S., ur. (1995) *Modality in grammar and discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Carter, R. i McCarthy, M. (2006) *Cambridge grammar of English: A comprehensive guide: Spoken and written English grammar and usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chafe, W. (1986) Evidentiality in English conversation and academic writing. U: W. Chafe i J. Nichols, ur. *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Norwood, NJ: Ablex, str. 261-272.

Charlow, N. i Chrisman, M., ur. (2016). *Deontic Modality*. Oxford: Oxford University Press.

Choi, S. (2006) Acquisition of modality. U: Frawley W. (ur.), *The Expression of Modality*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton, str. 141-172.

Chung, S. i Timberlake, A. (1985) Tense, Aspect and Mood. U: Shopen, T. (ur.), *Language Typology and Syntactic Description, Volume III, Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 202-258.

Coates, J. (1983) *The semantics of the modal auxiliaries*. London : Croom Helm

Coates, J. (1987) Epistemic modality and spoken discourse. *Transactions of the Philological Society*, 85 (1), str.100-131.

Coates, J. (1995) The Expression of Root and Epistemic Possibility in English. U: Bybee, J. i Fleischman, S. (ur.), *Modality in grammar and discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, str. 55-66.

Collins, P. (2009) *Modals and Quasi-modals in English*. Leiden: Brill.

Crompton, P. (1997) Hedging in Academic Writing: Some Theoretical Problems. *English for Specific Purposes*, 16 (4), str. 271-287.

Čulić-Viskota, A. (2003) Modalnost i dokaznost. *Strani jezici: časopis za primijenjenu lingvistiku*, 32 (1-2), str- 45-54.

Dahl, Ö. (1979) Typology of sentence negation. *Linguistics*, 17 (1-2), str. 79-106.

Dahl, Ö. (2010) Typology of negation. U: Horn, R. L. (ur.), *The Expression of Negation*. Berlin: De Gruyter Mouton, str. 9-38.

De Haan, F. (1999) Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries. *Southwest Journal of Linguistics*, 18, str. 83-101.

De Haan, F. (2006) Typological approaches to modality. U: Frawley, W. (ur.) *The Expression of Modality*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton, str. 27-70.

De Haan F. i Hansen, B. (2009) Introduction. U: Hansen, B. i De Haan, F. (ur.). *Modals in the Languages of Europe: A Reference Work*. Berlin,/New York: De Gruyter Mouton, str. 1-8.

De Haan, F. (2013) [1997]. *The Interaction of Modality and Negation: A Typological Study*. New York: Routledge.

Depraetere, I. (2015) Categorization principles of modal meaning categories: a critical assessment. *Anglophonia / Caliban - French Journal of English Linguistics*, 19, <https://doi.org/10.4000/anglophonia.476>

Depraetere, I. (2016) Modality. U: Riemer, N. (ur.), *The Routledge Handbook of Semantics*. London/New York: Routledge Taylor and Francis Group, str. 370-386.

Depraetere, I. i Langford, C. (2020) *Advanced English Grammar : A Linguistic Approach*. Drugo izdanje. London/New York: Bloomsbury Academic, Bloomsbury Publishing.

Downing, A. i Locke, P. (2006) *English Grammar: A University Course*. Drugo izdanje. London/New York: Routledge.

Đurđević, R. (2020) Može se – o modalnim glagolima u hrvatskome s naglaskom na glagolu moći. U: Jelaska, Z. i Gligorić, I. M. (ur.) HINIZ – HRVATSKI INOJEZIČNI / Croatian L2. Zagreb/Klagenfurt: Hrvatsko filološko društvo / Institut für Slawistik der Alpen-Adria-Universität Klagenfurt, str. 23-39.

Eggins, S. (2004) *Introduction to Systemic Functional Linguistics*. Drugo izdanje. New York/London: Continuum.

Ehrman, M. (1966) The meaning of the modals in present-day American English. *Linguistics*, 4 (28), str. 46-58. <https://doi.org/10.1515/ling.1966.4.28.46>

Facchinetti, R., Palmer, F. i Krug, M., ur. (2003) *Modality in Contemporary English*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.

Facchinetti, R. (2003) Pragmatic and sociological constraints on the functions of may in contemporary British English. U: Facchinetti, R., Palmer, F. i Krug, M. (ur.), *Modality in Contemporary English*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, str. 301-328.

Foley, W. A. (1986) *The Papuan languages of New Guinea*. Cambridge: Cambridge University Press.

Frawley, W. (2006) *The Expression of Modality*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.

Gačić, M. (2017) *Pisanje u znanosti i struci*. Zagreb: Narodne novine.

Gil-Salom, L., i Soler-Monreal, C. (2009) Interacting with the Reader: Politeness in Engineering Research Article Discussions. *International Journal of English Studies*, 9(3), str. 175–190.

Givón, T. (1995) *Functionalism and Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Gnjatović, T. i Matasović, R. (2010) Evidencijalne strategije u hrvatskom jeziku. U: Birtić, M. i Brozović Rončević, D. (ur.), *Sintaksa padeža*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (IHJJ); Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 89-99

Goossens, L. (1985) Modality and the modals. U: Bolkestein, M., De Groot, C. i Mackenzie, L. (ur.), *Predicates and Terms in Functional Grammar*. Dordrecht: Foris, str. 203–217.

Halliday, M.A.K. (1970a) Functional diversity of language, as seen from a consideration of modality and mood in English. *Foundations of Language*, 6, str. 322–361.

Halliday, M. A. K. (1970b). Language Structure and Language Function. U: Lyons, J. (ur), *New horizons in linguistics*. Harmondsworth: Penguin. str. 128-169.

Halliday, M.A.K. (1972) Towards a sociological semantics. U: Webster, J. J. (ur.), *Collected works of M.A.K. Halliday: On Language and Linguistics*. Volume 3 (2003). London/NewYork: Continuum, str. 323-354.

Halliday, M. A. K., i Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. English Language Series. London: Longman.

Halliday, M. A. K. (1978) *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. (1985) Systemic background. U: Webster, J. J. (ur.), *Collected works of M.A.K. Halliday: On Language and Linguistics*. Volume 3 (2003). London/NewYork: Continuum, str.185-198.

Halliday, M. A. K. (1994) *An Introduction to Functional Grammar*. London, Edward Arnold.

Halliday, M. A. K. i Hasan, R. (1976) *Cohesion in English*. London: Longman.

Halliday, M. A. K. i Hasan, R. (1989) *Language, context and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Drugo izdanje. Oxford: Oxford University Press.

Halliday, M. A. K. i Matthiessen, C. M. I. M. (2004) *An Introduction to Functional Grammar*. Treće izdanje. London: Edward Arnold.

Halliday, M. A. K. (2010) Putting Linguistic Theory to Work. U: Webster, J. J. (ur.), *Collected works of M.A.K. Halliday: Halliday in the 21st Century*. Volume 11 (2018). London/NewYork: Bloomsbury Publishing, str. 127-141.

Halliday, M. A. K. (2012) Pinpointing the Choice: Meaning and the Search for Equivalents in a Translated Text. U: Webster, J. J. (ur.), *Collected works of M.A.K. Halliday: Halliday in the 21st Century*. Volume 11 (2018). London/NewYork: Bloomsbury Publishing, str. 143-156.

Hansen, B. (2009) Modals (Modalauxiliare). U: Kempgen, S., Kosta, P., Berger, T. i Gutschmidt, K. (ur.), *Die slavischen Sprachen. The Slavic Languages. Band 1 / Volume 1*. Berlin/New York: de Gruyter, str. 468–483.

Hengeveld, K. (1988) Illocution, mood and modality in a functional grammar of Spanish. *Journal of Semantics*, 6, str. 227–269.

Hengeveld, K. (1989). Layers and operators in Functional Grammar. *Journal of Linguistics*, 25, str. 127 - 157.

Hengeveld, K. (2004) Illocution, mood, and modality. U: Booij, G., Lehmann, C., Mugdan, J., Skopeteas, S. i Kesselheim, W. (ur.), 2. *Halbband: Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton, str. 1190-1201.

Hickmann, M. i Bassano, D. (2016) Modality and Mood in First Language Acquisition. U: Nuyts, J. i Van der Auwera, J. (ur.), *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press.

Horn, L. R. 2001 [1989]. *A natural history of negation*. The David Hume Series, Philosophy and Cognitive Science Reissues. Stanford: CSLI Publications.

Hoye, L. (1997) *Adverbs and modality in English*. London: Longman.

Hoye, L. (2005a) You may think that; I couldn't possibly comment! Modality studies: Contemporary research and future directions. Part I. *Journal of Pragmatics*, 37, str. 1295-1321.

Hoye, L. (2005b) You may think that; I couldn't possibly comment! Modality studies: Contemporary research and future directions. Part II. *Journal of Pragmatics*, 37, str. 1481-1506.

Huddleston, R. (1984) *Introduction to the grammar of English*. Cambridge: Cambridge University Press.

Huddleston, R. D. i Pullum, G. K. (2002) *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hudson, R. (2008) Linguistic Theory. U: Spolsky, B. i Hult, F.M. (ur.), *The Handbook of Educational Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd, str. 53-65.

Huschová, P. (2015) Exploring modal verbs conveying possibility in academic discourse. *Discourse and Interaction* 8(2), str. 35-47.

Hyland, K. (1994) Hedging in Academic Writing and EAP textbooks. *English for Specific Purposes*, 13 (3), str. 239-256.

Hyland, K. (1998a) *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Hyland, K. (1998b) Boosting, hedging and the negotiation of academic knowledge. *Text - Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 18(3), str. 349-382.

Hyland, K. (2005a) Stance and Engagement: A Model of Interaction in Academic Discourse. *Discourse Studies* 7 (2), str. 173-192.

Hyland, K. (2005b) Prudence, precision, and politeness: Hedges in academic writing. *Quaderns de Filologia. Estudis Lingüístics*, Vol. X, str. 99-112.

Hyland, K. (2008) Genre and academic writing in the disciplines. *Language Teaching*, 41, str. 543-562.

Hyland, K. (2009) *Academic Discourse: English in a Global Context*. London: Continuum.

Hyland, K. (2011) Disciplines and discourses: Social interactions in the construction of knowledge. U: Starke-Meyerring, D., Paré, A., Artemeva; N., Horne, M., i Yousoubova,

L. (ur.), *Writing in the knowledge society*. West Lafayette, IN: Parlor Press / The WAC Clearinghouse, str. 193-214.

Hyland, K. (2018) *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing* (reizdanje). London: Bloomsbury Publishing.

Ivanetić, N. (1995) *Govorni činovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta.

Jelaska, Z. (2015) *Basic Croatian Grammar: Sounds, Forms, Word Classes*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.

Jespersen, O. (1924) *The philosophy of grammar*. London: Allen & Unwin.

Kalogjera, D. (1970a) Lexico-Grammatical Features of MUST, SHOULD and OUGHT TO and Their Equivalents in Serbo- Croatian. U: Filipović, R. (ur.), *Reports 2 (The Yugoslav Serbo-Croatian – English Contrastive Project)*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta. str. 120-134.

Kalogjera, D. (1970b) Ten English Modals and Their Equivalents in Serbo-Croatian. U: Filipović, R. (ur.), *Reports 3 (The Yugoslav Serbo-Croatian – English Contrastive Project)*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta. str. 62-87.

Kalogjera, D. (1982) *The English Modals and their equivalents in Serbo-Croatian*. Zagreb: Zavod za lingvistiku, Filozofski fakultet.

Karlič, V. i Klarić, K. (2015) Sredstva i načini izražavanja imperativnosti: pragmatička perspektiva. *Filološke studije*, 13(2), str. 327-342.

Katičić, Radoslav. (2002) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Treće izdanje. Zagreb: HAZU i Nakladni zavod Globus.

Kaufmann S., Condoravdi, C. i Harizanov, V. (2006) Formal approaches to modality. U: Frawley, W. (ur.). *The Expression of Modality*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, str. 71-106.

Kiefer, F. (1987). On defining modality. *Folia Linguistica* XXI (1): str. 67–94.

Klinge, A. i Müller, H.H., ur. (2005) *Modality: Studies in Form and Function*. London: Equinox Publishing.

Knežević, B. i Brdar, I. (2011) Modals and modality in translation: a case study based approach. *Jezikoslovlje*, 12(2), str.117-145.

Kovačević, M. i Badurina, L. (2001) *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Kratzer, A. (1981) The notional category of modality. U: Eikmeyer, H. J. i Rieser, H. (ur.), *Words, worlds, and contexts: New approaches in word semantics*. Berlin,/New York: De Gruyter, str. 38-74.

Kratzer, A. (1991) Modality. U: von Stechow, A. i Wunderlich, D. (ur.), *Semantics: An international handbook of contemporary research*. Berlin: De Gruyter, str. 639–650.

Kripke, S. (1963) Semantical Considerations on Modal Logic. *Acta Philosophica Fennica*, 16, str.83-94.

Kuna, B. (2009) Uljudnost i njezini učinci u komunikaciji, *Lingua Montenegrina*, 3 (1). str. 81-93.

Lakoff, G. (1973) Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts. *Journal of Philosophical Logic*, 2, str. 458–508.

Lakoff, R. (1972) Language in context. *Language*, 48, str. 907-927.

Lakoff, R. (1973) The logic of politeness: Or, minding your p's and q's. U: C. Corum, T. Cedric Smith-Stark i A. Weiser (ur.), *Papers from the 9th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago Linguistic Society, str. 292-305.

Larreya, P. (2009) Towards a typology of modality in language. U: Salkie, R., Busuttil, P. i Van der Auwera, J. (ur.), *Modality in English: Theory and Description*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, str. 9-30.

Leech, G. (2003) Modality on the move: The English modal auxiliaries 1961-1992. U: Facchinetti, R., Palmer, F. i Krug, M. (ur.), *Modality in Contemporary English*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, str. 223-240.

Leech, G. (2004) *Meaning and the English Verb*. 3.izd. Harlow: Pearson Education Limited.

Leech, G., Hundt, M., Mair, C. i Smith, N. (2009) *Change in Contemporary English. A Grammatical Study*. Cambridge: Cambridge University Press.

Leech, G. (2014) *The Pragmatics of Politeness*. Oxford Studies in Sociolinguistics. New York: Oxford University Press.

Letica, S. (2009) Use of epistemic modality by non-native speakers of English. U: Réka Lugossy, R., Horváth, J. i Nikolov. M. (ur.), *UPRT 2008 Empirical studies in English applied linguistics*. Pečuh: Lingua Franca Csoport, str. 118-134.

Lyons, J. (1968) *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lyons, J. (1977) *Semantics. Part 2*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lyons, J. (1995) *Linguistic semantics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Marković, I. (2012) *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.

Marot, D. (2005) Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, *FLUMINENSIA*, 17(1), str. 53-70.

Mauranen, A. (1997) Hedging and modality in revisers' hands. U: Markkanen, R. i Schröder, H. (ur.). *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon*. Berlin: de Gruyter, str. 115-133.

Miholjančan, T. (2024). Deontička modalnost u Statutu Sveučilišta u Zagrebu na primjeru modalnih glagola *moći, morati, smjeti i trebati* i njihovih engleskih ekvivalenata. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik*, 50 (1), str. 111-132.

Mithun, M. (1999) *The Languages of Native North America*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mur-Dueñas, P. (2021) There may be differences: Analysing the use of hedges in English and Spanish research articles. *Lingua*, 260(4), str. 103-131.

Narrog, H. (2005) On defining modality again. *Language Sciences*, 27, str. 165–192.

Narrog, H. (2009) *Modality in Japanese: The layered structure of the clause and hierarchies of functional categories*. Amsterdam: John Benjamins.

Narrog, H. (2012) *Modality, Subjectivity, and Semantic Change: A Cross-Linguistic Perspective*. Oxford: Oxford Academic, online izdanje,

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199694372.001.0001>, preuzeto 17. travnja 2022.

Nazalević Čučević, I. (2016) *Sintaktička negacija. Usporedna analiza sintaktičke negacije u hrvatskome i makedonskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Novak, J., ur. (2006) *Priručnik za prevođenje pravnih propisa Republike Hrvatske na engleski jezik*. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija.

Novakov, P. (2012) Engleski modal can – promene i tendencije. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XXXVII, str. 187–200.

Nuyts, J. (2001) *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Nuyts, J. (2005) The modal confusion: On terminology and the concepts behind it. U: Klinge, A. i Müller, H.H. (ur.), *Modality: studies in form and function*. London: Equinox, str. 5-38.

Nuyts, J. (2006) Modality: Overview and linguistic issues. U: Frawley, W. (ur.), *The Expression of Modality*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, str. 1-26.

Nuyts, J., Byloo, P. i Diepeveen, J. (2010) On deontic modality, directivity, and mood: The case of Dutch mogen and moeten. *Journal of Pragmatics*, str.16-34.

Nuyts, J. (2016a) Surveying Modality and Mood: An Introduction. U: Nuyts, J. i van der Auwera, J. (ur.), *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press, str. 1-8.

Nuyts, J. (2016b) Analyses of the Modal Meanings, U: Nuyts, J. i van der Auwera, J. (ur.), *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press, str. 31-49.

Nuyts, J. i Van der Auwera, J., ur. (2016). *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press.

O'Halloran, K. (2011) Critical discourse analysis. U: Simpson, J. (ur.), *The Routledge handbook of applied linguistics*. London/New York: Routledge, str. 445-459.

Oraić Tolić, D. (2011) *Akademsko pismo: strategije i tehnike klasične retorike za suvremene studentice i studente*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Orešković Dvorski, L. (2021) *Tekstna vezna sredstva u hrvatskom i francuskom znanstvenom diskursu*. Zagreb: FF Press. doi: 10.17234/9789531759175

Palašić, N. (2015) Odnos rečeničnoga modusa i implikatura. *Fluminensia*, 27 (2), str. 31-43.

Palašić, N. (2020) *Pragmalingvistika - lingvistički pravac ili petlja?*. Zagreb/Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada/Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Palašić, N. (2023) *Pragmalingvističke studije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

Palić, I. i Omerović, M. (2022) Komunikacijska upotreba glagola morati u bosanskom jeziku. *Fluminensia*, 34 (2), str. 269-301.

Palmer, F. R. (1979) *Modality and the English Modals*. London: Longman.

Palmer, F. R. (1986) *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F. R. (1987) *The English Verb*. Drugo izdanje. London/New York: Longman.

Palmer, F. R. (1990). *Modality and the English modals*. Drugo izdanje. London/New York: Longman.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Drugo izdanje. Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F. (2003) Modality in English: Theoretical, descriptive and typological issues. U: Facchinetti, R., Palmer, F. i Krug, M. (ur.), *Modality in Contemporary English*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, str. 1-18.

Papafragou, A. (2006) Epistemic modality and truth conditions. *Lingua*, 116 (10), str. 1688–1702.

Peacock, M. (2014) Modals in the construction of research articles: A cross-disciplinary perspective, *Ibérica*, 27, str. 143–164.

Perkins, M. R. (1980). *The expression of modality in English*. Doktorski rad. C.N.A.A.

Perkins, M.R. (1983) *Modal Expressions in English*. London: Frances Pinter.

Piper, P. i sur. (2005) *Sintaksa savremenog srpskog jezika*. Beograd: SANU, Beogradska knjiga i Matica Srpska.

Portner P. (2009) *Modality*. Oxford: Oxford University Press.

Pranjković, I. (2004) Tipologija nepunoznačnih glagola u hrvatskome standardnom jeziku. *Germano-Slavistische Beiträge. Festsschrift für Peter Rehder zum 65. Geburtstag*. München: Verlag Otto Sagner, str. 239-243.

Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.

Radovanović, A. (2017) Dynamic Modals – English and Serbian contrasted. *Facta Universitatis: Linguistics and Literature* 15 (2), str. 273-285.

Rescher, N. (1968) A Contribution to Modal Logic. U: *Topics in philosophical logic*. Dordrecht, Nizozemska: Springer Science+Business Media. str. 24-39.

Salkie R., Busuttil P. i van der Auwera, J., ur. (2009), *Modality in English: Theory and description*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Searle, J. R. (1975). Indirect Speech Acts. U: Cole, P. i Morgan, J.L. (ur.), *Syntax and Semantics*, Volume 3: Speech Acts. Leiden: Brill, str. 59-82.

Searle, J. R. (1983) *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sesar, D. (1987) *Analiza kategorija modalnosti u suvremenom češkom i hrvatskom književnom jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.

Sesar, D. (2001) Modalni modeli u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima. *Suvremena lingvistika*, 51-52 (1-2), str. 203-218.

Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Silić, J. (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Skorczynska, H. i Carrió-Pastor, M. L. (2021) A cross-disciplinary study of verb boosters in research articles from Engineering, Medicine and Linguistics: Frequency and co-text variations. *Revista Signos. Estudios de Lingüística*, 54 (106), str. 575-599.

Spolsky, B. (2008). Introduction: What is Educational Linguistics?. U: Spolsky, B. i Hult, F.M. (ur.), *The Handbook of Educational Linguistics*. Malden/Oxford: Blackwell Publishing Ltd., str. 1-9.

Squartini, M. (2016) Interactions between Modality and Other Semantic Categories. U: Nuyts, J. i van der Auwera, J. (ur.), *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press, str. 50-67.

Swales, J. M. (1990) *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sweetser, E. (1982) Root and Epistemic Modals: Causality in two Worlds. U: Macaulay, M. i sur. (ur.), *Proceedings of the Eighth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, str. 484-507.

Sweetser, E. (1990) *From etymology to pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thompson, G., Bowcher, W.L., Fontaine, F. i Schöenthal, D., ur. (2019). *The Cambridge Handbook of Systemic Functional Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tominac Coslovich, S. (2024) Korpusno utemeljena analiza jezičnih sredstava s potencijalnom funkcijom ograđivanja u pomorskopравnim tekstovima na engleskome jeziku. *Fluminensia*, 36 (2), str. 411–430.

Van Der Auwera, J. i Plungian, V. (1998) Modality's semantic map. *Linguistic Typology*, 2 (1), str. 79-124. <https://doi.org/10.1515/lity.1998.2.1.79>

Van der Auwera, J. i Zamorano Aguilar, A. (2016) The history of modality and mood. U: Nuyts, J. i Van Der Auwera, J. (ur.), *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press, str. 9-27.

[Van Leeuwen, T. \(2011\) Multimodality](#). U: Simpson, J. (ur.), *The Routledge handbook of applied linguistics*. London/New York: Routledge, str. 668-682.

Varga, M. (2016) *Epistemic Modality in Academic Discourse in the Croatian and English Language*. Doktorski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.

Vázquez, I. i Giner, D. (2008) Beyond mood and modality: Epistemic modality markers as hedges in research articles. A cross-disciplinary study. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 21, str. 171–190.

Vázquez Orta, I. (2010). A contrastive analysis of the use of modal verbs in the expression of epistemic stance in Business Management research articles in English and Spanish. *Ibérica*, (19), str. 77–96.

Verstraete, J.C. (2001) Subjective and objective modality: Interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system. *Journal of Pragmatics*, 33, str. 1505-1528.

Vičić, P. i Jurančič Petek, K. (2016) The Role of Modal Verbs in Research Papers in the Field of Logistics. *Scripta Manent*, 11, str. 21 – 41.

Vihla, M. (1999) *Medical writing: Modality in focus*. Amsterdam: Rodopi.

Vold, E. T. (2006) Epistemic modality markers in research articles: A cross-linguistic and cross-disciplinary study. *International Journal of Applied Linguistics*, 16 (1), str. 61–87.

Von Fintel, K. (2006) Modality and language. U: Borchert, D.M. (ur.), *Encyclopedia of philosophy*, 2.izd. (10). Detroit: MacMillan Reference USA. str. 20–27.

<http://mit.edu/fintel/fintel-2006-modality.pdf>

Von Wright, G. H. (1951) *An essay in modal logic*. Amsterdam: North-Holland Pub. Co.

Warchał K. (2015) *Certainty and doubt in academic discourse : epistemic modality markers in English and Polish linguistics articles*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Werkmann Horvat, A. (2017) *Layers of Modality*. Doktorski rad. Faculty of Linguistics, Philology and Phonetics, Oxford, UK.

Werkmann Horvat, A. (2018) Semantic restrictions on modal auxiliary combinations: Evidence from Croatian double modal constructions. *Jezikoslovlje*, 19 (3), str. 509-532.

Werkmann Horvat, A. (2020) On Modal Strength in Croatian. U: Radeva-Bork, T. i Kosta, P. (ur.), *Current Developments in Slavic Linguistics. Twenty Years After*. Bern: Peter Lang, str. 387-399

Werkmann Horvat, A. (2021) *Layers of Modality: On Double Modal Constructions by the Example of Croatian*. Berlin: Walter de Gruyter.

Werkmann Horvat, A. (2023) Modalnost u hrvatskom jeziku: Što trebamo i moramo znati o njoj?. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 49 (1), str. 53-76.

Williams, C. (2009) Legal English and the 'modal revolution'. U: Salkie, R., Busuttil, P. i van der Auwera, J. (ur.), *Modality in English. Theory and Description*. Berlin: De Gruyter Mouton.. 199-210.

Young, L. (2011) Systemic functional linguistics. U: Simpson, J. (ur.), *The Routledge handbook of applied linguistics*. London/New York: Routledge, str. 625-637.

Zadeh, L.A. (1965) Fuzzy Sets. *Information and Control*, 8, str. 338-353.

Zovko Dinković, I. (2007) *Negacija u engleskom i hrvatskom jeziku*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Zovko Dinković, I. (2013) *Negacija u jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Zovko Dinković, I. (2021) O dvostrukoj negaciji i niječnome slaganju. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Zovko Dinković, I. (2022) Poučavanje negacije u hrvatskome kao stranome jeziku', *Croatica*, 46 (66), str. 163-184.

Zvekić-Dušanović, D. (2011) *Modalnost: motivaciona modalnost u srpskom i mađarskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

Žic Fuchs, M. (1988) „Ograđivanje“ i „dokazivanje“ u govornom jeziku, *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo*, 1-2, str. 164-172.

Mrežni izvori:

Govorni čin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 1.10.2023. <<https://enciklopedija.hr/clanak/govorni-cin>>.

Modalnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. (pristupljeno 12.9.2023.). <https://www.enciklopedija.hr/clanak/modalnost>

Semantika mogućih svjetova. Struna, Hrvatsko strukovno nazivlje- Preuzeto 5.2.2023. (<http://struna.ihj.hr/naziv/semantika-mogucih-svjetova/53290/#naziv>)

Popis znanstvenih radova u časopisima iz engleskog potkorpusa

Journal of Linguistics, Cambridge University Press, (JoL)

JoL1: Scott, A. K. (2010) Accounting for the semantic extension of derived action nouns. *Journal of Linguistics*, 46, str. 711-734.

JoL2: Kaplan, A. (2011) How much homophony is normal?. *Journal of Linguistics*, 47, str. 631-671.

JoL3: Lee-Goldman, R. (2012) Supplemental relative clauses: Internal and external syntax. *Journal of Linguistics*, 48, str. 573-608.

JoL4: Harris, J. (2013) Wide-domain r-effects in English. *Journal of Linguistics*, 49, str. 329-365.

JoL5: Baerman, M. (2014) Covert systematicity in a distributionally complex system. *Journal of Linguistics*, 50, str. 1-47.

JoL6: Henderson, B. (2014) External possession in Chimwiini. *Journal of Linguistics*, 50, str. 297-321

JoL7: Bond, O. (2016) Negation through reduplication and tone: implications for the Lexical Functional Grammar/Paradigm Function Morphology interface. *Journal of Linguistics*, 52, str. 277-310.

JoL8: Donaldson, B. (2016) Preverbal subjects, information structure, and object clitic position in Old Occitan. *Journal of Linguistics*, 52, str. 37-69.

JoL9: Bennett, R. (2017) Output optimization in the Irish plural system. *Journal of Linguistics*, 53, str. 229-277.

JoL10: Stanton, J. (2020) Gurindji nasal cluster dissimilation as trigger deletion. *Journal of Linguistics*, 56, str. 157-195.

Applied linguistics, Oxford University Press, (AL)

AL1: Miller, E. R. (2011) Indeterminacy and Interview Research: Co-constructing Ambiguity and Clarity in Interviews with an Adult Immigrant Learner of English. *Applied Linguistics*, 32/1, str. 43–59.

AL2: Richards, K. (2011) Using Micro-Analysis in Interviewer Training: ‘Continuers’ and Interviewer Positioning. *Applied Linguistics*, 32/1, str. 95–112.

AL3: Gallagher, H. C. (2013) Willingness to Communicate and Cross-cultural Adaptation: L2 Communication and Acculturative Stress as Transaction. *Applied Linguistics*, str. 1–22.

AL4: Fordyce, K. (2014) The Differential Effects of Explicit and Implicit Instruction on EFL Learners’ Use of Epistemic Stance. *Applied Linguistics*, 35/1, str. 6–28.

AL5: Haworth, K. (2017) The Discursive Construction of Evidence in Police Interviews: Case Study of a Rape Suspect. *Applied Linguistics*, str. 194–214.

AL6: Vessey, R. (2017) Corpus Approaches to Language Ideology. *Applied Linguistics*, 38/3, str. 277–296.

AL7: Coffey, S. (2018) Choosing to Study Modern Foreign Languages: Discourses of Value as Forms of Cultural Capital. *Applied Linguistics*, 39/4, str. 462–480.

AL8: Pounds, G. (2018) Patient-Centred Communication in Ask-the-Expert Healthcare Websites. *Applied Linguistics*, 39/2, str. 117–134.

AL9: Anderson, T. (2019) Reproductions of Chinese Transnationalism: Ambivalent Identities in Study Abroad. *Applied Linguistics*, 40/2, str. 228–247.

AL10: Capstick, T. (2020) Transnational Literacies as Social Remittances: The Role of Language Ideologies in Shaping Migrants’ Online Literacies. *Applied Linguistics*, 41/2, str. 301–319.

Language, Linguistic Society of America, (LAN)

LAN1: Culbertson, J. (2010) Convergent evidence for categorial change in French: from subject clitic to agreement marker. *Language*, 86 (1), str. 85-132.

LAN2: Sprouse, J. (2011) A test of the cognitive assumptions of magnitude estimation: commutativity does not hold for acceptability judgments. *Language*, 87 (2), str. 274-288.

LAN3: Blythe, J. (2013). Preference organization driving structuration: evidence from australian aboriginal interaction for pragmatically motivated grammaticalization. *Language*, 89 (4), str. 883-919.

LAN4: Ryan, K. M. (2014) Onsets contribute to syllable weight: statistical evidence from stress and meter. *Language*, 90 (2), str. 309-341.

LAN5: Yang, C. (2015) Negative knowledge from positive evidence. *Language*, 91 (4), str. 938-953.

LAN6: Gallagher, G (2016) Asymmetries in the representation of categorical phonotactics. *Language*, 92 (3), str. 557-590.

LAN7: Wallenberg, J. C. (2016) Hystorical syntax. *Language*, 92 (4), str. 237-256.

LAN8: Dryer, M. S. (2018) On the order of demonstrative, numeral, adjective, and noun. *Language*, 94 (4), str. 798-833.

LAN9: Eckert, P. (2019) The limits of meaning: social indexicality, variation, and the cline of interiority. *Language*, 95 (4), str. 751-776.

LAN10: Sankoff, G. (2019) Language change across the lifespan: three trajectory types. *Language*, 95 (2), str. 197-229.

Cognitive Linguistics, De Gruyter Mouton, (CL).

CL1: Barnden, J. A. (2010) Metaphor and metonymy: Making their connections more slippery. *Cognitive Linguistics*, 21 (1), str. 1-34.

CL2: Chandler, S. (2010) The English past tense: Analogy redux. *Cognitive Linguistics*, 21 (3), str. 371-314.

CL3: Breban, T. (2011) Secondary determiners as markers of generalized instantiation in English noun phrases. *Cognitive Linguistics*, 22 (3), str. 511-533.

CL4: Dunbar, G. (2012) Adaptive Resonance Theory as a model of polysemy and vagueness in the cognitive lexicon. *Cognitive Linguistics*, 23 (3), str. 507-537.

CL5: Langacker, R. W. (2012) Elliptic coordination. *Cognitive Linguistics*, 23 (3), str. 555-599.

CL6: Evans, V. (2013) Temporal frames of reference. *Cognitive Linguistics*, 24 (3), str. 393-435.

CL7: Lederer, J. (2013) Understanding the Self: How spatial parameters influence the distribution of anaphora within prepositional phrases. *Cognitive Linguistics*, 24 (3), str. 483-529.

CL8: DuBois, J. W. (2014) Towards a dialogic syntax. *Cognitive Linguistics*, 25 (3), str. 359-410.

CL9: Sowers-Wills, S. (2016) Using schema theory to support a whole-word approach to phonological acquisition. *Cognitive Linguistics*, 28 (1), str. 1-37.

CL10: Janzen, T. (2019) Shared spaces, shared mind: Connecting past and present viewpoints in American Sign Language narratives. *Cognitive Linguistics*, 30 (2), str. 253-279.

Popis znanstvenih radova u časopisima iz hrvatskog potkorporusa

Jezikoslovlje (JEZ)

JEZ1: Malnar, M. (2013) Fonologija govora Tršća u Gorskom kotaru. *Jezikoslovlje*, 14 (1), str. 101-128.

JEZ2: Galović, F. (2014) Govor Donjega Humca. *Jezikoslovlje*, 15 (2-3), str. 231-267.

JEZ3: Miočić, K. (2014) Romanski leksički elementi u govoru Baških Oštarija. *Jezikoslovlje*, 15 (1), str. 91-108.

JEZ4: Patekar, J. (2015) U potrazi za značenjem: čitak i čitljiv u normi i uporabi. *Jezikoslovlje*, 16 (2-3), str. 337-356.

JEZ5: Volenec, V. (2015) Sociolingvističko istraživanje hrvatskoga pravopisa: društveni stavovi o eksplicitnoj normi. *Jezikoslovlje*, 16 (1), str. 69-102.

JEZ6: Županović Filipin, N. (2015) Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*, 16 (2-3), str. 275-305.

JEZ7: Čizmar, I. (2016) Konceptualizacija PSIHIČKE NESTABILNOSTI u hrvatskome jeziku. *Jezikoslovlje*, 17 (3), str. 575-616.

JEZ8: Škevin, I. (2016) Između primarnog i sekundarnog znakovnog sustava: procesi signifikacije i dinamika promjena crkvene semiosfere u Betini. *Jezikoslovlje*, 17 (3), str. 617-642.

JEZ9: Marinković, M. (2018) Mjesni govor Blaževaca u svjetlu pripadnosti zapadnome poddijalektu kajkavskoga goranskoga dijalekta. *Jezikoslovlje*, 19 (1), str. 39-63.

JEZ10: Udier, S. L. (2018) Razvijanje pragmatičke kompetencije u hrvatskome kao inome jeziku. *Jezikoslovlje*, 19 (1), str. 159-183.

JEZ11: Bertoša, M. (2019) Između diskursa o prostoru i diskursa prostora: mogućnosti lingvo-semiotičke analize devetnaest stoljetnih tekstova o gradnji i dogradnjama Zavoda za umobolne u Stenjevcu. *Jezikoslovlje*, 20 (1), str. 147-173.

JEZ12: Trtanj, I. (2019) Organizacija pripovjednoga diskursa: anafora i kohezija u dječjem pripovijedanju. *Jezikoslovlje*, 20 (3), str. 583-601.

JEZ13: Ljubas, S. (2020) Utjecaj višejezičnosti vrednovatelja na ljudsku procjenu kvalitete strojnih prijevoda. *Jezikoslovlje*, 21 (2), str. 207-235.

JEZ14: Martinović, B. (2020) Od gramatike do komunikacije i natrag – primjer zanaglasnih dužina. *Jezikoslovlje*, 21 (1), str. 27-51.

JEZ15: Rajle, L. (2020) Dvosložni i trosložni prijedlozi kao toničke riječi u osječkom govoru. *Jezikoslovlje*, 21 (1), str. 81-92.

Suvremena lingvistika (SL)

SL1: Šaravanja, L. (2011) Argumentna struktura psiholoških glagola u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 72, str. 241-257.

SL2: Zovko Dinković, I. (2011) Egzistencijalni glagoli u hrvatskome. *Suvremena lingvistika*, 72, str. 279-294.

SL3: Hržica, G. (2012) Daj mi to napisaj: preopćavanja glagolske osnove u usvajanju hrvatskog jezika. *Suvremena lingvistika*, 74, str. 189-208.

SL4: Buljan, G. (2016) Ima li mjesta za preobrazbu u denominalnoj tvorbi hrvatskih glagola?. *Suvremena lingvistika*, 82, str. 155-190.

SL5: Starčević, A. (2016) Govorimo *hrvatski* ili '*hrvatski*': standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu. *Suvremena lingvistika*, 81, str. 67-103.

SL6: Vuković, P. (2016) Vijeće za normu i teorija upravljanja jezikom. *Suvremena lingvistika*, 82, str. 219-235.

SL7: Oraić Rabušić, I. (2017) Podjela konstrukcija sa se u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 84, str. 173-197.

SL8: Brač, I. (2018) Prijedlo`na skupina s + *instrumental* u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 85, str. 1-22.

SL9: Hrnjak, A. (2018) Pogled na hrvatsku i rusku frazeologiju kroz prizmu roda. *Suvremena lingvistika*, 86, str. 243-259.

SL10: Hrdlička, M. (2019) Povratnost kao imenička kategorija: slučaj poljskih *povratnih imenica*. *Suvremena lingvistika*, 88, str. 159-177.

SL11: Krsnik, D. (2020) O rezultativnosti glagolske prefiksacije u hrvatskome jeziku na primjeru dviju konstrukcija s tematski ograničenim argumentima. *Suvremena lingvistika*, 89, str. 71-106.

SL12: Marković, I. (2020) O imenolikosti hrvatskih posvojnih pridjeva. *Suvremena lingvistika*, 90, str. 223-238.

SL13: Petrović, A. (2020) Polarne upitne rečenice u hrvatskome u dijakronijskoj i arealno-tipološkoj perspektivi. *Suvremena lingvistika*, 89, str. 107-138.

SL14: Pišković, T. (2020) Jezične rodne ideologije u hrvatskim ženskim časopisima prve polovice 20. Stoljeća. *Suvremena lingvistika* 86, str. 291-327.

SL15: Podboj, M. (2020) Narativna analiza kao metoda uvida u diskursnu konstrukciju identiteta. *Suvremena lingvistika*, 90, str. 239-264.

Filologija (FIL)

FIL1: Pintarić, N. (2010) Tvorbeni postupci u poljskom i hrvatskom razgovornom jeziku. *Filologija*, 55, str. 89-104

FIL2: Krisković, A. (2011) Uloga konceptualne metonimije u prezentaciji znanstvenih činjenica u medicinskom diskursu. *Filologija*, 57, str. 133-154

FIL3: Lisac, J. (2012) Hrvatski jezik Vrančićeva rječnika i njegove proze. *Filologija*, 59, str. 37-47.

FIL4: Perić Gavrančić, S. (2012) Latinski rječnički fond Mikaljina Blaga jezika slovinskoga. *Filologija*, 59, str. 49-67.

FIL5: Štrkalj Despot, K. (2012) Značenje i uporaba suprotnoga veznika *da* u starohrvatskim tekstovima. *Filologija*, 59, str. 173-194.

FIL6: Turk, M. (2012) Stranojezični elementi u rječnicima Dragutina Parčića. *Filologija*, 59, str. 195-205.

FIL7: Brlobaš, Ž. (2013) Pavlinovićeve razmišljaji o hrvatskome jeziku. *Filologija*, 60, str. 1-30.

FIL8: Gabrić-Bagarić, D. (2014) Hrvatska bosanička baština u djelima bosanskih franjevac 17. Stoljeća. *Filologija*, 62, str. 33-59.

FIL9: Šimić, M. (2014) Jezik i grafija bosansko-humskih natpisa. *Filologija*, 62, str. 203-219.

FIL10: Sarić, D. (2015) Teličnost u hrvatskom. *Filologija*, 65, str. 131-147.

FIL11: Eterović, I. (2017) O pojedinim problemima izrade rječnika hrvatskoga jezika XVI. Stoljeća. *Filologija*, 69, str. 23-41.

FIL12: Požar, S. (2017) Stupanj popridjevljenosti participa i njegov odraz u leksikografiji: primjer pasivnih preteritnih participa s prefiksom *ne-* iz korpusa *Drugoga beramskoga brevijara*. *Filologija*, 69, str. 61-82

FIL13: Andrić, M. (2018) Polazište hrvatskog prijevoda Putopisa Evlije Čelebija. *Filologija*, 71, str. 1-23.

FIL14: Lupić, I. (2019) Najstariji hrvatski latinički molitvenik. *Filologija*, 73, str. 47-78.

FIL15: Nemeth-Jajić, J. (2020) Jezik i pravopis Nove revije – Vjeri i nauci. *Filologija*, 74, str. 75–98.

Rasprave Instituta za hrvatski jezik (RIHJ)

RIHJ1: Fabijanić, I. (2011) Reinterpretacija elipse u formiranju anglizama. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 36/2, str. 251–273.

RIHJ2: Kramarić, M. (2011) Frazemi u Gospinim plačevima na starohrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 37/1, str. 73–100.

RIHJ3: Blagus Bartolec, G. (2012) Pozdravi kao leksikografske jedinice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 38/1, str. 19–36.

RIHJ4: Klinčić, I. (2012) Opis brojevnih riječi u gramatikama hrvatskoga kajkavskog književnog jezika. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 38/1, str. 87–115.

RIHJ5: Badurina, L. (2013) Red sastavnica na razini složene rečenice i teksta. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 39/2, str. 299–310.

RIHJ6: Barbarić, V. T. (2013) Nekoliko zapažanja o pravnim terminima u Marka Marulića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 39/1 (2013.), str. 189–215.

RIHJ7: Čilaš Mikulić, M. (2014) Vidska svojstva glagola fizičke percepcije vidjeti i gledati u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 40/1, str. 77–91.

RIHJ8: Polančec, J. (2014) Glagoli negativnoga transfera u hrvatskome jeziku: semantičko jedinstvo i sintaktički okviri. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 40/1, str. 163–191.

RIHJ9: Karlić, V. (2015) Konverzacijska implikatura u SMS diskursu. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 41/1, str. 49–63.

RIHJ10: Matas Ivanković, I. (2016) Složeni prijedložni spojevi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 42/2, str. 543–562.

RIHJ11: Opašić, M. (2016) Hrvatski i slovački frazemi sa sastavnicom iz semantičkoga polja glazbe. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 42/2, str. 563–585.

RIHJ12: Belaj, B. (2019) Relacija i supstitucija kao temelj podjele eksplicitno subordiniranih klauzi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 45/1, str. 299–328.

RIHJ13: Pranjković, I. (2019) Subordinirane strukture s veznikom *što*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 45/2, str. 659–673.

RIHJ14: Skender Libhard, I. (2020) O okazionalizmima – kako nastaju u njemačkome i kako ih se može prevoditi na hrvatski. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 46/1, str. 339–372.

RIHJ15: Vidović, D. (2020) Morfološko-naglasna obrada glagola u *Mrežniku*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 46/2, str. 1129–1146.

Popis radova koji čine korpus pilot istraživanja

Kapetanović, A. (2013) Jezična uporaba u ćiriličnom Dubrovačkom dominikanskom lekcionaru. *Filologija*, 62, str. 61-68.

Kapetanović, A. (2013) Searching for hidden ancient containers in the Old Croatian language: the body and emotions as containers. *Suvremena lingvistika*, 76, str. 127–143.

Marković, I. (2010) Hrvatske koordinativne složenice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36 (1), str. 71–95.

Marković, I. (2018) Onset affricate-stop clusters in Croatian. *Filologija*, 70, str. 21—43

Matasović, R. (2016) Nekoliko napomena o izvlačenju upitnih riječi iz pridjevskih skupina u hrvatskome jeziku. *Jezikoslovlje*, 17 (1-2), str. 169-177.

Matasović, R. (2010) Kabardian causatives, reflexives, and case marking domains. *Suvremena lingvistika*, 69, str. 45–63.

Popis tablica

Tablica 1. Tipovi i stupnjevi modalnosti prema Palmeru (1990: 37)

Tablica 2. Prikaz dihotomije subjektivno/objektivno s obzirom na tipove modalnosti

Tablica 3. Prikaz vjerojatnosti/mogućnosti prema Hallidayu (1994: 355)

Tablica 4. Prikaz tri vrijednosti modalnosti prema Hallidayu (1994: 358)

Tablica 5. Prikaz tipova modalnosti u EngLin-u s obzirom na broj pojavnica

Tablica 6. Prikaz tipova modalnosti u HrvLin-u s obzirom na broj pojavnica

Popis grafikona

Grafikon1. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *can* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon2. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *could* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon3. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *may* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 4. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *might* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 5. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *must* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 6. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *shall* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 7. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *should* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 8. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *will* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 9. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *would* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa EngLin

Grafikon 10. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *moći* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Grafikon 11. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *morati* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Grafikon 12. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *smjeti* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Grafikon 13. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *trebati* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Grafikon 14. Grafički prikaz tipova modalnosti glagola *htjeti* s obzirom na broj pojavnica u sva četiri časopisa iz potkorpusa HrvLin

Grafikon 15. Grafički prikaz usporedne kvantitativne analize modalnih glagola u HrvIG-u i HrvLin-u

Grafikon 16. Grafički prikaz usporedne kvantitativne analize modalnih glagola u EngNIG-u i EngLin-u

VERZIJA PRIJE OBRANE

ŽIVOTOPIS

Tina Miholjančan rođena je 1978. u Friedrichshafenu, SR Njemačka. Završila je studij anglistike i germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2004. godine te stekla zvanje profesora engleskog jezika i književnosti i njemačkog jezika i književnosti. Tijekom studija pohađala je jednomjesečnu ljetnu školu o metodici nastave njemačkog jezika na Sveučilištu u Essenu, SR Njemačka, kao stipendist Njemačke službe za akademsku razmjenu (DAAD). Od 2004. do 2008. godine radi kao stručna suradnica u Centru za strane jezike Filozofskog fakulteta u Zagrebu te kao izvođač kolegija Engleski jezik struke 1 i 2 na Agronomskom fakultetu u Zagrebu. U nastavno zvanje predavača izabrana je 2008. godine, a 2013. u zvanje višeg predavača te u okviru prijediplomskih i diplomskih studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predaje kolegije Engleski jezik za akademske potrebe 1 i 2 i Engleski jezik struke za psihologe 1 i 2. Od 2004. g. do danas stručno se usavršavala u Barnstapleu, Münchenu, Edinburghu, Dublinu, Oxfordu, Harrogateu i Manchesteru, kao i pohađala niz predavanja i radionica u Hrvatskoj za nastavnike engleskog i njemačkog jezika. Objavila je niz stručnih i znanstvenih radova u zbornicima i časopisima te održala izlaganja na više domaćih i međunarodnih stručnih i znanstvenih skupova.

Odabrana bibliografija:

Miholjančan, T. (2024). Deontička modalnost u Statutu Sveučilišta u Zagrebu na primjeru modalnih glagola *moći*, *morati*, *smjeti* i *trebati* i njihovih engleskih ekvivalenata. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 50 (1), str. 111-132.

Miholjančan, T., Jelovčić, I. i Plićanić Mesić, A. (2024). Fostering writing proficiency in LSP courses: Integrating audio and video lectures to enhance academic listening and writing skills. *Focus on ELT journal*, 6 (1), str. 107-118.

Miholjančan, T., Fabio, A. i Plićanić Mesić, A. (2023). Flipping the LSP Classroom. U: Žugić, D., Piletić, D., Božović, P. i sur. (ur.). *Language for Specific Purposes: Trends and Perspectives: Conference Proceedings*. Nikšić: Filološki fakultet, str. 109-118.

Miholjančan, T. i Pleše, D. (2017) The role of teachers in teaching English for academic purposes – past and present. U: Stolac, D i Vlastelić, A. (ur.) *Zbornik radova s 30.*

Međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku. Rijeka, str. 297-307.

Miholjančan, T. i Jelovčić, I. (2017). Mind Mapping the Way to Effective Writing and Presentation Skills in ESP. U: Vránová, M., Gálová, D. i Červenková, D. (ur.). *Conference Proceedings of Languages for Specific Purposes in Higher Education. Current Trends, Approaches and Issues*. Brno: Vutium, str. 44-48.

Miholjančan, T. (2016). Using mind maps to enhance students' paraphrasing skills. *Professional and academic English*, 48, str. 34-38.

Kužić, T. (2016). EAP writing: teaching strategies for effective paraphrasing. U: Pattison, Tania (ur.). *IAETFL 2015 Manchester Conference Selections*. Faversham: International Association of Teachers of English as a Foreign Language (IATEFL), str. 34-35

VERZIJA PRIJE OBRANE